

Конституційний Суд України

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ
СУД УКРАЇНИ**
**РІШЕННЯ
ВИСНОВКИ
2001 – 2002**

Книга 3

*Відповідальний редактор
П.Б. Євграфов,
заступник Голови
Конституційного Суду України
кандидат юридичних наук*

Київ
Юрінком Інтер
2002

ББК 67.9(4УКР)3
У45

Укладачі – Г. П. Сурначова, І. М. Шевляк

Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 2001–2002 / Відповід. редакт. канд. юрид. наук П. Б. Євграфов. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 384 с.

ISBN 966-667-062-3

Пропоноване видання – продовження публікації Рішень і Висновків Конституційного Суду України (2000–2001). Збірку укладено за хронологічним порядком українською, російською та англійською (анотації) мовами.

Видання розраховане на фахівців органів законодавчої, виконавчої та судової гілок влади, депутатів, юристів-практиків, наукових працівників, викладачів, аспірантів, студентів юридичних вузів, а також усіх, хто цікавиться проблемами судової перевірки конституційності нормативних актів.

ББК 67.9(4УКР)3

ISBN 966-667-062-3

© Конституційний Суд України, 2002
© Юрінком Інтер, 2002

ПЕРЕДМОВА

Загалом читачів пропонується книга, до якої увійшли рішення та висновки Конституційного Суду України за друге півріччя 2001 року та перше півріччя 2002 року. Попередні дві книги охопили більш як чотири з половиною роки діяльності Конституційного Суду України і були опубліковані у 2001 році. Поява третьої книги наочно демонструє тенденції розвитку конституційного правосуддя в Україні і показує його роль у забезпеченні гарантій верховенства права, найвищої юридичної сили та безпосередньої дії Конституції України як Основного Закону держави.

Акти Конституційного Суду України покликані сприяти формуванню конституційної правосвідомості суспільства, зміцненню основ конституційного ладу в Україні.

Читач-юрист, який професійно цікавиться проблемами судового конституційного контролю, не знайде у збірнику чогось нового, з чим неможливо було ознайомитися раніше. Всі рішення і висновки Конституційного Суду України публікувалися в офіційних виданнях України, як і передбачено законом. Проте щорічне видання збірника, на нашу думку, є більш зручним для користування та інформативним, оскільки дає можливість широкому колу читачів побачити узагальнену картину діяльності Конституційного Суду України, а не окремі її фрагменти.

З початку діяльності Конституційного Суду України регламентація його компетенції залишається незмінною. Водночас із змісту збірника випливає, що за 2000–2002 роки Конституційний Суд України розглянув значно більше справ. За цей час станом на 1 серпня 2002 року прийнято 51 рішення, 7 висновків, 182 ухвали. За попередні 1997–1999 роки було постановлено 37 рішень, 2 висновки і 174 ухвали.

Рішення за 2001–2002 роки дають можливість простежити основні напрями діяльності Конституційного Суду України, а саме – конституційні основи організації та здійснення державної влади і місцевого самоврядування; захист прав і свобод людини і громадянина; відновлення заощаджень громадян; відшкодування шкоди державою; неконституційність дозвільного порядку прописки; молодіжні організації; оподаткування підприємств з іноземними інвестиціями; підвідомчість актів про призначення або звільнення посадових осіб; безоплатна медична допомога та інші.

Принципове значення має тлумачення положень Конституції України про виключні повноваження Конституційного Суду України перевіряти відповідність Конституції України (конституційність) правових актів Верховної Ради України та Президента України, до яких віднесено як нормативно-правові, так і індивідуально-правові акти, а судів загальної юрисдикції – їх законність.

Важливе значення у зміцненні судової влади мають рішення у справах: про призначення суддів; про Закон України «Про Вищу раду юстиції»; щодо актів про обрання/призначення суддів на посади та про звільнення їх з посад.

Як і раніше, актуальними залишаються питання про поєднання посади в місцевій державній адміністрації з мандатом депутата місцевої ради;

щодо сумісності мандата депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим з іншими видами діяльності; про статус депутатів місцевих рад.

Окремі рішення стосуються питань гарантій права власності (справа про електроенергетику); організації податкової системи тощо.

До рішень, які не тільки викликають значний суспільний резонанс, а й, безумовно, визначають конституційні перспективи розвитку пенсійного та інших видів соціального забезпечення, необхідно віднести рішення у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 58, 60 Закону України «Про Державний бюджет України на 2001 рік» (справа щодо пільг, компенсацій і гарантій).

У збірнику публікується хронологічний покажчик усіх рішень та висновків Конституційного Суду України, в тому числі за 1997–2002 роки опублікованих у попередньому виданні.

Систематизоване зібрання рішень та висновків Конституційного Суду України демонструє його значний потенціал та істотний вклад у забезпечення єдиного конституційно-правового простору, гарантування верховенства Конституції України як Основного Закону держави на всій території України.

Голова
Конституційного Суду України,
кандидат юридичних наук,
заслужений юрист України

В. Є. СКОМОРОХА

ПРЕДИСЛОВИЕ

Читателю предлагается книга, в которую вошли решения и заключения Конституционного Суда Украины за второе полугодие 2001 года и первое полугодие 2002 года. Предыдущие две книги, которые охватили более четырех с половиной лет деятельности Конституционного Суда Украины, были опубликованы в 2001 году. Появление третьей книги наглядно демонстрирует тенденции развития конституционного правосудия и показывает его роль в обеспечении гарантирования верховенства и непосредственного действия Конституции Украины как Основного Закона государства.

Акты Конституционного Суда Украины призваны способствовать формированию конституционного правосознания общества, укреплению основ конституционного строя в Украине.

Читатель-юрист, который профессионально интересуется проблемами судебного конституционного контроля, не найдет в сборнике ничего нового, с чем невозможно было ознакомиться ранее. Все решения и заключения Конституционного Суда Украины публиковались в официальных изданиях Украины, как и предусмотрено законом. Однако, ежегодное издание сборника, по нашему мнению, является более удобным для пользования и информационным, поскольку позволяет широкому кругу читателей увидеть обобщенную картину деятельности Конституционного Суда Украины, а не отдельные ее фрагменты.

С начала деятельности Конституционного Суда Украины регламентация его компетенции остается неизменной. В тоже время из содержания сборника видно, что за 2000–2002 годы Конституционный Суд Украины рассмотрел значительно больше дел. За это время по состоянию на 1 августа 2002 года принято 51 решение, 7 заключений, 182 определения. За предыдущие 1997–1999 годы было принято 37 решений, 2 заключения и 174 определения.

Решения за 2001–2002 годы дают возможность проследить основные направления деятельности Конституционного Суда Украины, а именно – конституционные основы организации и осуществления государственной власти и местного самоуправления; защита прав и основных свобод человека и гражданина; восстановление сбережений граждан; возмещение ущерба государством; неконституционность разрешительного порядка прописки; молодежные организации; налогообложение предприятий с иностранными инвестициями; подведомственность актов о назначении либо освобождении должностных лиц; бесплатная медицинская помощь и др.

Принципиальное значение имеет толкование положений Конституции Украины об исключительных полномочиях Конституционного Суда Украины проверять соответствие Конституции Украины (конституционность) правовых актов Верховной Рады Украины и Президента Украины, к которым отнесены как нормативно-правовые, так и индивидуально-правовые акты, а судов общей юрисдикции – их законность.

Важное значение в укреплении судебной власти имеют решения по делам: о назначении судей; о Законе Украины «О Высшем совете юстиции»;

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

относительно актов о назначении/избрании судей на должности и их увольнении с должностей.

Как и ранее, актуальными остаются вопросы о совмещении должности в местной государственной администрации с мандатом депутата местного совета; о совмещении мандата депутата Верховной Рады Автономной Республики Крым с другими видами деятельности; о статусе депутатов местных советов.

Отдельные решения касаются вопросов гарантий права собственности (дело об электроэнергетике); организации налоговой системы и др.

К решениям, вызывающим не только значительный общественный резонанс, но и, безусловно, определяющим конституционные перспективы развития пенсионного и других видов социального обеспечения, необходимо отнести решение по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений статей 58, 60 Закона Украины «О Государственном бюджете Украины на 2001 год» (дело о льготах, компенсациях и гарантиях).

В сборнике публикуется хронологический указатель всех решений и заключений Конституционного Суда Украины, в том числе за 1997–2002 годы опубликованных в предыдущем издании.

Систематизированное собрание решений и заключений Конституционного Суда Украины демонстрирует его значительный потенциал и существенный вклад в обеспечение единого конституционно-правового пространства, гарантирование верховенства Конституции Украины как Основного Закона государства на всей территории Украины.

Председатель
Конституционного Суда Украины,
кандидат юридических наук,
заслуженный юрист Украины

В. Е. СКОМОРОХА

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

Р І Ш Е Н Н Я
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**у справі за конституційними поданнями Верховного Суду
України щодо відповідності Конституції України
(конституційності) окремих положень статті 32
Закону України «Про Державний бюджет України на 2000
рік»
та статті 25 Закону України
«Про Державний бюджет України на 2001 рік»
(справа про відшкодування шкоди державою)**

м. Київ
3 жовтня 2001 року
№ 12-рп/2001

Справа № 1-36/2001

Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:

Скоморохи Віктора Єгоровича – головуєчий, **Вознюка** Володимира Денисовича, **Євграфова** Павла Борисовича, **Іващенко** Володимира Івановича, **Козюбри** Миколи Івановича, **Корнієнка** Миколи Івановича, **Костицького** Михайла Васильовича, **Малинникової** Людмили Федорівни, **Мироненка** Олександра Миколайовича, **Розенка** Віталія Івановича, **Селівона** Миколи Федосовича, **Тимченка** Івана Артемовича – суддя-доповідач, **Тихого** Володимира Павловича, **Чубар** Людмили Пантеліївни, **Шаповала** Володимира Миколайовича, **Яценка** Станіслава Сергійовича,

розглянув на пленарному засіданні справу щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень статті 32 Закону України «Про Державний бюджет України на 2000 рік» від 17 лютого 2000 року № 1458-III (Відомості Верховної Ради України, 2000 р., № 14–15–16, ст. 121) та статті 25 Закону України «Про Державний бюджет України на 2001 рік» від 7 грудня 2000 року № 2120-III (Відомості Верховної Ради України, 2001 р., № 2–3, ст.10).

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стали конституційні подання Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень статті 32 Закону України «Про Державний бюджет України на 2000 рік» та статті 25 Закону України «Про Державний бюджет України на 2001 рік», якими кошти на утримання, зокрема, судів, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України визначено як джерела

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

відшкодування шкоди, завданої громадянам незаконними діями цих органів.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 71 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність спору щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень названих статей зазначених законів.

Заслухавши суддю-доповідача Тимченка І. А. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. Верховний Суд України звернувся до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо відповідності окремих положень статті 32 Закону України «Про Державний бюджет України на 2000 рік» статтям 56, 62 Конституції України.

Своє клопотання Верховний Суд України обґрунтовує тим, що згідно з положеннями цієї статті Закону починаючи з 1 січня 2000 року відшкодування шкоди, завданої громадянам незаконними діями органів дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури і суду, здійснюється Головним управлінням Державного казначейства України з Державного бюджету України за рахунок коштів на утримання судів, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України. На думку суб'єкта права на конституційне подання, положення статті 32 Закону України «Про Державний бюджет України на 2000 рік» щодо відшкодування шкоди, завданої громадянам у процесі діяльності органів дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури і суду, відрізняються від положень статей 56, 62 Конституції України, статті 443 Цивільного кодексу Української РСР та Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду» і по суті суперечать їм.

У конституційному поданні зазначається також, що після прийняття статті 32 Закону України «Про Державний бюджет України на 2000 рік» у судовій практиці виникли певні труднощі щодо реалізації цієї норми Закону. Вони пов'язані з фактами незаконного притягнення правоохоронними органами громадян до кримінальної чи адміністративної відповідальності. Виносячи рішення про їх невинуватість, суд не завжди в змозі визначити орган, з якого слід стягувати завдану громадянину шкоду. Пояснюється це тим, що єдиним джерелом фінансування діяльності правоохоронних органів і судів є кошти державного бюджету. Проте економічною класифікацією видатків зазначених органів не передбачено коштів на відшкодування шкоди у зв'язку з незаконними засудженням, притягненням до кримінальної відповідальності, взяттям під варту, застосуванням адміністративного стягнення у вигляді арешту або виправних робіт.

Відсутність чіткої визначеності у цьому питанні, як зазначає суб'єкт права на конституційне подання, сприятиме тому, що може мати місце відшкодування виплат потерпілим від незаконних дій правоохоронних органів і суду за рахунок коштів, які виділяються цим органам на інші

цілі, що в свою чергу може зачіпати їх майнові інтереси. На підтвердження наведених аргументів у конституційному поданні містяться посилання на судову практику. Так, ухвалою Верховного Суду Автономної Республіки Крим за результатами розгляду цивільної справи за заявою громадянина Дубровіна Є. П. про відшкодування моральної шкоди, завданої незаконними діями органів попереднього слідства, йому встановлено розмір відшкодування моральної шкоди в сумі 60 тисяч гривень, а також визначено, що відшкодування шкоди проводиться за рахунок коштів на утримання Генеральної прокуратури України. В касаційному порядку справу було розглянуто судовою колегією в цивільних справах Верховного Суду України, якою заяву Дубровіна Є. П. було задоволено частково: розмір моральної шкоди визначено в сумі 10 тисяч гривень.

Під час розгляду справи за протестом заступника Генерального прокурора України, в якому було порушено питання про скасування ухвали судової колегії в частині, що стосується джерела відшкодування шкоди – за рахунок коштів на утримання Генеральної прокуратури України, на Пленумі Верховного Суду України виникло питання щодо конституційності положень статті 32 Закону України «Про Державний бюджет України на 2000 рік» в частині відшкодування шкоди, завданої громадянам незаконними діями правоохоронних органів і судів. З огляду на це Пленум Верховного Суду України зупинив розгляд справи і звернувся до Конституційного Суду України з конституційним поданням.

Аналогічне питання, з деякими уточненнями, Верховний Суд України порушив і в конституційному поданні від 12 квітня 2001 року щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень статті 25 Закону України «Про Державний бюджет України на 2001 рік».

Положеннями зазначеної статті цього Закону також встановлено, що відшкодування шкоди, завданої фізичним особам незаконними діями органів дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури і суду, здійснюється Державним казначейством України з Державного бюджету України за рахунок коштів на утримання, зокрема, судів, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України.

Неконституційність цієї норми Закону суб'єкт права на конституційне подання вбачає в тому, що її положення суперечать статті 56, частині четвертій статті 62, частині першій статті 130, частині третій статті 152 Конституції України, а також положенням окремих законів України, зокрема статті 443 Цивільного кодексу Української РСР, якою передбачається, що відшкодування шкоди (матеріальної чи моральної), завданої фізичним особам незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, їх посадовими і службовими особами при здійсненні ними своїх повноважень, покладається саме на державу, а не на зазначені вище органи державної влади.

Свою позицію суб'єкт права на конституційне подання обґрунтовує посиленнями й на інші нормативно-правові акти, якими визначається порядок фінансування судів, прокуратури, органів попереднього (досудового) слідства, інших правоохоронних органів. Відповідно до чинного законодавства, наголошується у конституційному поданні, для цих органів єди-

ним джерелом фінансування їх утримання є кошти державного бюджету, але саме за рахунок цих коштів згідно зі статтею 25 Закону і має здійснюватися відшкодування шкоди.

2. У поясненні, що надійшло до Конституційного Суду України від Голови Верховної Ради України, зазначається, що аналіз конституційних положень не дає можливості вважати у повній мірі аргументацію суб'єкта права на конституційне подання переконливою, а тому списання коштів відповідно до статті 25 Закону України «Про Державний бюджет України на 2001 рік» не є неконституційним. Підставою для такого твердження визнаються відповідні правові норми, які встановлюють, що погашення заборгованості бюджетної установи (організації) проводиться органами Державного казначейства України в межах асигнувань на поточний рік, передбачених у затвердженому кошторисі доходів і видатків, за наявності на відповідних реєстраційних рахунках коштів за відповідними кодами бюджетної класифікації. Створення таких рахунків до компетенції Верховної Ради України не належить.

Генеральна прокуратура України, Міністерство внутрішніх справ України та Служба безпеки України у зв'язку з конституційним поданням підтримують позицію Верховного Суду України щодо невідповідності окремих положень статті 32 Закону України «Про Державний бюджет України на 2000 рік» та статті 25 Закону України «Про Державний бюджет України на 2001 рік» статтям 56, 62 Конституції України. Наголошується, що саме держава має відшкодувати шкоду, завдану громадянам незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю правоохоронних органів, оскільки вони діють від імені держави. У поясненнях цих органів зазначається також, що єдиним джерелом фінансування їх діяльності є кошти державного бюджету, а видатки на відшкодування шкоди громадянам за рахунок цих органів економічною класифікацією видатків бюджету не передбачено. З огляду на це відшкодування шкоди саме за рахунок коштів на утримання правоохоронних органів може негативно позначитися на їх роботі. Звертається увага на те, що у статті 25 Закону України «Про Державний бюджет України на 2001 рік» ідеться про здійснення відшкодування шкоди громадянам із Державного бюджету України Державним казначейством України «в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України».

У поясненні Кабінету Міністрів України з цього питання, яке надійшло до Конституційного Суду України, повідомляється, що Міністерством фінансів України підготовлено відповідний проект постанови Кабінету Міністрів України і подано на його розгляд.

Державне казначейство України у своїй відповіді зазначає, що в 1998 році в Державному бюджеті України такі видатки на відшкодування шкоди громадянам відображалися за функціональною класифікацією видатків бюджету окремим рядком: «Відшкодування збитків, завданих громадянам» – і здійснювалися за фактичним надходженням відповідних судових рішень.

З 1999 року такі видатки у Державному бюджеті України не передбачаються. У 1999 році видатки на зазначені цілі, згідно з постановою Кабінету Міністрів України, здійснювалися Міністерством фінансів України за рахунок коштів резервного фонду Кабінету Міністрів України. Зважа-

ючи на те, що сума, виділена на відшкодування шкоди громадянам, була незначною, Державне казначейство України направило до Кабінету Міністрів України відповідний проект постанови, у якому пропонувалося збільшити цю суму. Однак рішення з цього питання на сьогодні не прийнято.

У поясненні Державного казначейства України зазначається також, що в першому півріччі 2001 року виплати по відшкодуванню шкоди громадянам, всупереч статті 26 Закону України «Про Державний бюджет України на 2001 рік», здійснювались Національним банком України з єдиного казначейського рахунка, на якому обліковується доходна частина державного бюджету.

3. Досліджуючи питання щодо відповідності Конституції України зазначених положень статті 32 Закону України «Про Державний бюджет України на 2000 рік» та статті 25 Закону України «Про Державний бюджет України на 2001 рік», Конституційний Суд України виходить передусім із системного аналізу ряду статей Основного Закону України.

Україна, згідно з Конституцією України, є правовою державою (стаття 1), а людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю (стаття 3). Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, і саме держава відповідає перед людиною за свою діяльність, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (стаття 3). Цей обов'язок держави конкретизується в ряді статей Конституції України.

В Основному Законі держави розмежовуються такі поняття, як держава, органи державної влади, посадові і службові особи (статті 3, 5, 6, 13, 38, 55, 56, 62 та інші). Матеріальна та моральна шкода, завдана громадянам незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень, відшкодовується за рахунок держави (стаття 56 Конституції України). Держава відшкодовує матеріальну і моральну шкоду, завдану безпідставним засудженням, в разі скасування вироку суду як неправосудного (частина четверта статті 62 Конституції України). Аналогічні положення щодо відшкодування державою матеріальної чи моральної шкоди, завданої фізичним особам актами і діями, що визнані неконституційними, містяться і в частині третій статті 152 Конституції України.

Підстави і порядок відшкодування шкоди регулюються Законом України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду» від 1 грудня 1994 року № 266/94-ВР. Стаття 4 цього Закону передбачає, що відшкодування шкоди провадиться за рахунок коштів державного бюджету.

4. За Конституцією України в Державному бюджеті України окремо визначаються «видатки на утримання судів» (частина перша статті 130). Конституційний Суд України виходить з того, що положення частини першої статті 130 Конституції України про визначення окремо в Державному бюджеті України видатків на утримання судів є важливою перед-

умовою реалізації іншого положення цієї статті, за яким держава зобов'язується забезпечувати фінансування та «належні умови для функціонування судів і діяльності суддів».

Відповідно до Постанови Верховної Ради України «Про структуру бюджетної класифікації України» від 12 липня 1996 року № 327/96-ВР (з наступними змінами, внесеними згідно із Законом від 21 грудня 2000 року) функціональною структурою видатків бюджетів України у розглядуваній сфері є правоохоронна діяльність та забезпечення безпеки держави. Економічна структура даних видатків – це видатки на оплату праці, нарахування на заробітну плату, придбання предметів постачання і матеріалів, видатки на відрядження, оплату послуг з утримання приміщень і обслуговування установ та організацій тощо. До цих видатків бюджету належать і капітальні видатки – придбання основного капіталу, капітальне будівництво, капітальний ремонт.

Усі ці видатки бюджету конкретизуються у відомчій структурі видатків бюджетної класифікації України, що затверджується Міністерством фінансів України.

Отже, структура бюджетної класифікації України у функціональній структурі видатків України не передбачає видатків (коштів) на відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю судів та правоохоронних органів, за рахунок видатків на їх утримання.

За Конституцією України права і свободи людини і громадянина захищаються судом; кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (стаття 55). Тому стало забезпечення фінансування судів з метою створення належних умов для їх функціонування та діяльності суддів, а також органів дізнання, попереднього (досудового) слідства і прокуратури, робота яких тісно пов'язана з діяльністю судів, є однією з конституційних гарантій реалізації прав і свобод громадян, їх судового захисту.

5. Згідно з частиною другою статті 19 Конституції України органи державної влади, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

На підставі статті 443 Цивільного кодексу Української РСР шкода, заподіяна громадянину внаслідок незаконного засудження чи незаконного притягнення до кримінальної відповідальності, незаконного взяття під варту як запобіжного заходу чи незаконного накладення адміністративного стягнення у вигляді арешту або виправних робіт, відшкодовується державою у повному обсязі незалежно від вини службових осіб органів дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури і суду.

Відповідно до законів України «Про Службу безпеки України», «Про міліцію» шкода, завдана неправомірними діями працівників Служби безпеки України, органів внутрішніх справ, відшкодовується за рахунок державного бюджету.

Державні органи як юридичні особи несуть юридичну відповідальність лише за своїми договірними зобов'язаннями (стаття 32 Цивільного кодексу Української РСР). Згідно з частиною першою статті 33 Цивільного ко-

дексу держава не відповідає по зобов'язаннях державних організацій, які є юридичними особами, а ці організації не відповідають по зобов'язаннях держави. Така юридична особа, тобто державна установа, відповідає за своїми зобов'язаннями коштами, які є в її розпорядженні. У разі їх недостатності відповідальність за її зобов'язаннями несе власник відповідного майна (стаття 32 Цивільного кодексу Української РСР).

Таким чином, статтею 32 Закону України «Про Державний бюджет України на 2000 рік» та статтею 25 Закону України «Про Державний бюджет України на 2001 рік» фактично запроваджується цивільно-правова, а не публічно-правова відповідальність органів дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури і суду за завдану громадянам матеріальну і моральну шкоду незаконними діями цих органів. Водночас Конституція України гарантує громадянам у таких випадках право на відшкодування шкоди за рахунок держави, а не за рахунок коштів на утримання цих органів (статті 56, 62).

6. Конституційний Суд України відповідно до статті 74 Закону України «Про Конституційний Суд України» вважає за необхідне вказати на преюдиціальність цього Рішення.

Виходячи з викладеного та керуючись статтями 147, 150, 152 Конституції України, статтями 51, 61, 63, 65, 70, 73, 74 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення статті 32 Закону України «Про Державний бюджет України на 2000 рік» та статті 25 Закону України «Про Державний бюджет України на 2001 рік», згідно з якими за рахунок коштів на утримання судів, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України здійснюється відшкодування шкоди, завданої громадянам незаконними діями органів дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури і суду.

2. Положення статті 32 Закону України «Про Державний бюджет України на 2000 рік» та статті 25 Закону України «Про Державний бюджет України на 2001 рік», визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

3. Рішення Конституційного Суду України у цій справі, відповідно до статті 74 Закону України «Про Конституційний Суд України», має преюдиціальне значення для судів загальної юрисдикції при розгляді ними позовів у зв'язку з правовідносинами, які виникли внаслідок дії положень статей зазначених законів, що визнані неконституційними.

4. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

РЕШЕНИЕ

КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ

**по делу о соответствии Конституции Украины
(конституционности) отдельных положений статьи 32
Закона Украины «О Государственном бюджете Украины
на 2000 год» и статьи 25 Закона Украины
«О Государственном бюджете Украины на 2001 год»
по конституционному представлению
Верховного Суда Украины
(дело о возмещении вреда государством)**

г. Киев
3 октября 2001 года
№ 12-рп/2001

Дело № 1-36/2001

*Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины:*

Скоморохи Виктора Егоровича – председательствующий, **Вознюка** Владимира Денисовича, **Евграфова** Павла Борисовича, **Ивашенко** Владимира Ивановича, **Козюбры** Николая Ивановича, **Корниенко** Николая Ивановича, **Костицкого** Михаила Васильевича, **Малинниковой** Людмилы Федоровны, **Мироненко** Александра Николаевича, **Розенко** Виталия Ивановича, **Селивона** Николая Федосьевича, **Тимченко** Ивана Артемовича – судья-докладчик, **Тихого** Владимира Павловича, **Чубарь** Людмилы Пантелеевны, **Шаповала** Владимира Николаевича, **Яценко** Станислава Сергеевича,

рассмотрел в пленарном заседании дело о соответствии Конституции Украины (конституционности) отдельных положений статьи 32 Закона Украины «О Государственном бюджете Украины на 2000 год» от 17 февраля 2000 года № 1458-III (Ведомости Верховной Рады Украины, 2000 г., № 14–15–16, ст. 121) и статьи 25 Закона Украины «О Государственном бюджете Украины на 2001 год» от 7 декабря 2000 года № 2120-III (Ведомости Верховной Рады Украины, 2001 г., № 2–3, ст. 10).

Поводом к рассмотрению дела согласно статьям 39, 40 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление Верховного Суда Украины о соответствии Конституции Украины (конституционности) отдельных положений статьи 32 Закона Украины «О Государственном бюджете Украины на 2000 год» и статьи 25 Закона Украины «О Государственном бюджете Украины на 2001 год», которыми средства на содержание, в частности, судов, Генеральной прокуратуры Украины, Службы безопасности Украины, Министерства внутренних дел Украины определены как источники возмещения вреда, причиненного гражданам незаконными действиями этих органов.

Основанием для рассмотрения дела в соответствии со статьей 71 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является наличие спора о конституционности отдельных положений названных статей указанных законов.

Заслушав судью-докладчика Тимченко И. А. и рассмотрев материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1. Верховный Суд Украины обратился в Конституционный Суд Украины с конституционным представлением о соответствии отдельных положений статьи 32 Закона Украины «О Государственном бюджете Украины на 2000 год» статьям 56, 62 Конституции Украины.

Свое ходатайство Верховный Суд Украины обосновывает тем, что в соответствии с положениями этой статьи Закона начиная с 1 января 2000 года возмещение вреда, причиненного гражданам незаконными действиями органов дознания, предварительного (досудебного) следствия, прокуратуры и суда, осуществляется Главным управлением Государственного казначейства Украины из Государственного бюджета Украины за счет средств на содержание судов, Генеральной прокуратуры Украины, Службы безопасности Украины, Министерства внутренних дел Украины. По мнению субъекта права на конституционное представление, положения статьи 32 Закона Украины «О Государственном бюджете Украины на 2000 год» относительно возмещения вреда, причиненного гражданам в процессе деятельности органов дознания, предварительного (досудебного) следствия, прокуратуры и суда, отличаются от положений статей 56, 62 Конституции Украины, статьи 443 Гражданского кодекса Украинской ССР и Закона Украины «О порядке возмещения вреда, причиненного гражданину незаконными действиями органов дознания, предварительного следствия, прокуратуры и суда» и по сути противоречат им.

В конституционном представлении отмечается также, что после принятия статьи 32 Закона Украины «О Государственном бюджете Украины на 2000 год» в судебной практике возникли определенные трудности относительно реализации этой нормы Закона. Они связаны с фактами незаконного привлечения правоохранительными органами граждан к уголовной или административной ответственности. Вынося решения об их невиновности, суд не всегда в состоянии определить орган, с которого следует взимать причиненный гражданину вред. Объясняется это тем, что единственным источником финансирования деятельности правоохранительных органов и судов являются средства государственного бюджета. Тем не менее, экономической классификацией расходов указанных органов не предусмотрены средства на возмещение вреда в связи с незаконным осуждением, привлечением к уголовной ответственности, взятием под стражу, применением административного взыскания в виде ареста или исправительных работ.

Отсутствие четкой определенности в этом вопросе, как отмечает субъект права на конституционное представление, будет способствовать тому, что может иметь место возмещение выплат пострадавшим от неза-

конных действий правоохранительных органов и суда за счет средств, которые выделяются этим органам на другие цели, что, в свою очередь, может затронуть их имущественные интересы. На подтверждение приведенных аргументов в конституционном представлении содержится ссылка на судебную практику. Так, постановлением Верховного Суда Автономной Республики Крым по результатам рассмотрения гражданского дела по заявлению гражданина Дубровина Е. П. о возмещении морального вреда, причиненного незаконными действиями органов предварительного следствия, ему установлен размер возмещения морального вреда в сумме 60 тысяч гривен, а также определено, что возмещение вреда проводится за счет средств на содержание Генеральной прокуратуры Украины. В кассационном порядке дело было рассмотрено судебной коллегией по гражданским делам Верховного Суда Украины, где заявление Дубровина Е. П. было удовлетворено частично: размер морального вреда определен в сумме 10 тысяч гривен.

Во время рассмотрения дела по протесту заместителя Генерального прокурора Украины, в котором был затронут вопрос об отмене постановления судебной коллегии в части, касающейся источника возмещения вреда – за счет средств на содержание Генеральной прокуратуры Украины, на Пленуме Верховного Суда Украины возник вопрос о конституционности положений статьи 32 Закона Украины «О Государственном бюджете Украины на 2000 год» в части возмещения вреда, причиненного гражданам незаконными действиями правоохранительных органов и судов. Учитывая это, Пленум Верховного Суда Украины приостановил рассмотрение дела и обратился в Конституционный Суд Украины с конституционным представлением.

Аналогичный вопрос, с некоторыми уточнениями, Верховный Суд Украины поставил и в конституционном представлении от 12 апреля 2001 года о соответствии Конституции Украины (конституционности) отдельных положений статьи 25 Закона Украины «О Государственном бюджете Украины на 2001 год».

Положениями указанной статьи этого Закона также установлено, что возмещение вреда, причиненного физическим лицам незаконными действиями органов дознания, предварительного (досудебного) следствия, прокуратуры и суда, осуществляется Государственным казначейством Украины из Государственного бюджета Украины за счет средств на содержание, в частности, судов, Генеральной прокуратуры Украины, Службы безопасности Украины, Министерства внутренних дел Украины.

Неконституционность этой нормы Закона субъект права на конституционное представление усматривает в том, что ее положения противоречат статье 56, части четвертой статьи 62, части первой статьи 130, части третьей статьи 152 Конституции Украины, а также положениям отдельных законов Украины, в частности, статье 443 Гражданского кодекса Украинской ССР, которой предусматривается, что возмещение вреда (материального или морального), причиненного физическим лицам незаконными решениями, действиями или бездействием органов государственной власти, их должностными и служебными лицами при осуществлении

ими своих полномочий, возлагается именно на государство, а не на указанные выше органы государственной власти.

Свою позицию субъект права на конституционное представление обосновывает ссылками и на другие нормативно-правовые акты, которыми определяется порядок финансирования судов, прокуратуры, органов предварительного (досудебного) следствия, других правоохранительных органов. Согласно действующему законодательству, подчеркивается в конституционном представлении, для этих органов единым источником финансирования их содержания являются средства государственного бюджета, но именно за счет этих средств согласно статье 25 Закона и должно осуществляться возмещение вреда.

2. В пояснении, которое поступило в Конституционный Суд Украины от Председателя Верховной Рады Украины, отмечается, что анализ конституционных положений не дает возможности считать в полной мере аргументацию субъекта права на конституционное представление убедительной, а потому списание средств согласно статье 25 Закона Украины «О Государственном бюджете Украины на 2001 год» не является неконституционным. Основанием для такого утверждения являются соответствующие правовые нормы, которые устанавливают, что погашение задолженности бюджетного учреждения (организации) проводится органами Государственного казначейства Украины в рамках ассигнований на текущий год, предусмотренных в утвержденной смете доходов и расходов, при наличии на соответствующих регистрационных счетах средств по соответствующим кодам бюджетной классификации. Создание таких счетов не входит в компетенцию Верховной Рады Украины.

Генеральная прокуратура Украины, Министерство внутренних дел Украины и Служба безопасности Украины в связи с конституционным представлением поддерживают позицию Верховного Суда Украины о несоответствии отдельных положений статьи 32 Закона Украины «О Государственном бюджете Украины на 2000 год» и статьи 25 Закона Украины «О Государственном бюджете Украины на 2001 год» статьям 56, 62 Конституции Украины. Подчеркивается, что именно государство должно возмещать вред, причиненный гражданам незаконными решениями, действиями или бездействием правоохранительных органов, поскольку они действуют от лица государства. В пояснениях этих органов отмечается также, что единственным источником финансирования их деятельности являются средства государственного бюджета, а расходы на возмещение вреда гражданам за счет этих органов экономической классификацией расходов бюджета не предусмотрены. Учитывая это, возмещение вреда именно за счет средств на содержание правоохранительных органов может отрицательно повлиять на их работу. Обращается внимание на то, что в статье 25 Закона Украины «О Государственном бюджете Украины на 2001 год» речь идет об осуществлении возмещения вреда гражданам из Государственного бюджета Украины Государственным казначейством Украины «в порядке, установленном Кабинетом Министров Украины».

В пояснении Кабинета Министров Украины по этому вопросу, которое

поступило в Конституционный Суд Украины, сообщается, что Министерством финансов Украины подготовлен соответствующий проект постановления Кабинета Министров Украины и представлен на его рассмотрение.

Государственное казначейство Украины в своем ответе отмечает, что в 1998 году в Государственном бюджете Украины такие расходы на возмещение вреда гражданам отражались по функциональной классификации расходов бюджета отдельной строкой: «Возмещение убытков, причиненных гражданам» – и осуществлялись по фактическому поступлению соответствующих судебных решений.

С 1999 года такие расходы в Государственном бюджете Украины не предусмотрены. В 1999 году расходы на указанные цели, в соответствии с постановлением Кабинета Министров Украины, осуществлялись Министерством финансов Украины за счет средств резервного фонда Кабинета Министров Украины. Учитывая, что сумма, выделенная на возмещение вреда гражданам, была незначительной, Государственное казначейство Украины направило Кабинету Министров Украины соответствующий проект постановления, в котором предлагалось увеличить эту сумму. Однако решение по этому вопросу на это время еще не принято.

В пояснении Государственного казначейства Украины отмечается также, что в первом полугодии 2001 года выплаты по возмещению вреда гражданам, вопреки статье 26 Закона Украины «О Государственном бюджете Украины на 2001 год», осуществлялись Национальным банком Украины из единственного казначейского счета, на котором учитывается доходная часть государственного бюджета.

3. Исследуя вопрос о соответствии Конституции Украины указанных положений статьи 32 Закона Украины «О Государственном бюджете Украины на 2000 год» и статьи 25 Закона Украины «О Государственном бюджете Украины на 2001 год», Конституционный Суд Украины исходит, прежде всего, из системного анализа ряда статей Основного Закона Украины.

Украина, согласно Конституции Украины является правовым государством (статья 1), а человек, его жизнь и здоровье, честь и достоинство, неприкосновенность и безопасность признаются наивысшей социальной ценностью (статья 3). Права и свободы человека и их гарантии определяют содержание и направленность деятельности государства, и именно государство отвечает перед человеком за свою деятельность, а утверждение и обеспечение прав и свобод человека является главной обязанностью государства (статья 3). Эта обязанность государства конкретизируется в ряде статей Конституции Украины.

В Основном Законе государства разграничиваются такие понятия, как государство, органы государственной власти, должностные и служебные лица (статьи 3, 5, 6, 13, 38, 55, 56, 62 и иные). Материальный и моральный вред, причиненный гражданам незаконными решениями, действиями или бездействием органов государственной власти, их должностных и служебных лиц при осуществлении ими своих полномочий, возмещается за счет государства (статья 56 Конституции Украины). Государство возмещает материальный и моральный вред, причиненный безоснователь-

ным осуждением, в случае отмены приговора суда как неправоудного (часть четвертая статьи 62 Конституции Украины). Аналогичные положения о возмещении государством материального или морального вреда, причиненного физическим лицам актами и действиями, которые признаны неконституционными, содержатся и в части третьей статьи 152 Конституции Украины.

Основания и порядок возмещения вреда регулируются Законом Украины «О порядке возмещения вреда, причиненного гражданину незаконными действиями органов дознания, предварительного следствия, прокуратуры и суда» от 1 декабря 1994 года № 266/94-ВР. Статья 4 этого Закона предусматривает, что возмещение вреда проводится за счет средств государственного бюджета.

4. Согласно Конституции Украины в Государственном бюджете Украины отдельно определяются «расходы на содержание судов» (часть первая статьи 130). Конституционный Суд Украины исходит из того, что положение части первой статьи 130 Конституции Украины об определении отдельно в Государственном бюджете Украины расходов на содержание судов является важной предпосылкой реализации второго положения этой статьи, согласно которому государство обязуется обеспечивать финансирование и «надлежащие условия для функционирования судов и деятельности судей».

Согласно Постановлению Верховной Рады Украины «О структуре бюджетной классификации Украины» от 12 июля 1996 года № 327/96-ВР (с последующими изменениями, внесенными Законом Украины от 21 декабря 2000 года) функциональной структурой расходов бюджетов Украины в рассматриваемой сфере является правоохранительная деятельность и обеспечение безопасности государства. Экономическая структура данных расходов – это расходы на оплату труда, начисления на заработную плату, приобретение предметов снабжения и материалов, расходы на командировки, оплату услуг по содержанию помещений и обслуживанию учреждений, организаций и т. д. К этим расходам бюджета относятся и капитальные расходы – приобретение основного капитала, капитальное строительство, капитальный ремонт.

Все эти расходы бюджета конкретизируются в ведомственной структуре расходов бюджетной классификации Украины, которая утверждается Министерством финансов Украины.

Итак, структура бюджетной классификации Украины в функциональной структуре расходов Украины не предусматривает расходов (средств) на возмещение вреда, причиненного незаконными решениями, действиями или бездействием судов и правоохранительных органов, за счет расходов на их удержание.

В соответствии с Конституцией Украины права и свободы человека и гражданина защищаются судом; каждому гарантируется право на обжалование в суде решений, действий или бездействия органов государственной власти, органов местного самоуправления, должностных и служебных лиц (статья 55). Поэтому постоянное обеспечение финансирования судов с целью создания надлежащих условий для их функци-

вания и деятельности судей, а также органов дознания, предварительного (досудебного) следствия и прокуратуры, работа которых тесно связана с деятельностью судов, является одной из конституционных гарантий реализации прав и свобод граждан, их судебной защиты.

5. Частью второй статьи 19 Конституции Украины предусматривается, что органы государственной власти, их должностные лица обязаны действовать исключительно на основании, в пределах полномочий и способом, которые предусмотрены Конституцией и законами Украины.

На основании статьи 443 Гражданского кодекса Украинской ССР вред, причиненный гражданину вследствие незаконного осуждения или незаконного привлечения к уголовной ответственности, незаконного взятия под стражу как предупредительной меры или незаконного наложения административного взыскания в виде ареста или исправительных работ, возмещается государством в полном объеме независимо от вины служебных лиц органов дознания, предварительного (досудебного) следствия, прокуратуры и суда.

Согласно законам Украины «О Службе безопасности Украины», «О милиции» вред, причиненный неправомерными действиями работников Службы безопасности Украины, органов внутренних дел возмещается за счет государственного бюджета.

Государственные органы как юридические лица несут юридическую ответственность лишь по своим договорным обязательствам (статья 32 Гражданского кодекса Украинской ССР). В соответствии с частью первой статьи 33 Гражданского кодекса государство не отвечает по обязательствам государственных организаций, которые являются юридическими лицами, а эти организации не отвечают по обязательствам государства. Такое юридическое лицо, то есть государственное учреждение, отвечает по своим обязательствам средствами, которые находятся в его распоряжении. В случае их недостаточности ответственность по его обязательствам несет собственник соответствующего имущества (статья 32 Гражданского кодекса Украинской ССР).

Таким образом, статьей 32 Закона Украины «О Государственном бюджете Украины на 2000 год» и статьей 25 Закона Украины «О Государственном бюджете Украины на 2001 год» фактически вводится гражданско-правовая, а не публично-правовая ответственность органов дознания, предварительного (досудебного) следствия, прокуратуры и суда за причиненный гражданам материальный и моральный ущерб незаконными действиями этих органов. Вместе с тем, Конституция Украины гарантирует гражданам в таких случаях право на возмещение ущерба за счет государства, а не за счет средств на содержание этих органов (статьи 56, 62).

6. Конституционный Суд Украины согласно статье 74 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» считает необходимым указать на преюдициальность этого Решения.

Исходя из изложенного и руководствуясь статьями 147, 150, 152 Конституции Украины, статьями 51, 61, 63, 65, 70, 73, 74 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. Признать не соответствующими Конституции Украины (неконституционными) положения статьи 32 Закона Украины «О Государственном бюджете Украины на 2000 год» и статьи 25 Закона Украины «О Государственном бюджете Украины на 2001 год», в соответствии с которыми за счет средств на содержание судов, Генеральной прокуратуры Украины, Службы безопасности Украины, Министерства внутренних дел Украины осуществляется возмещение ущерба, причиненного гражданам незаконными действиями органов дознания, предварительного (досудебного) следствия, прокуратуры и суда.

2. Положения статьи 32 Закона Украины «О Государственном бюджете Украины на 2000 год» и статьи 25 Закона Украины «О Государственном бюджете Украины на 2001 год», которые признаны неконституционными, теряют силу со дня принятия Конституционным Судом Украины этого Решения.

3. Решение Конституционного Суда Украины в этом деле, согласно статье 74 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», имеет преюдициальное значение для судов общей юрисдикции при рассмотрении ими исков в связи с правоотношениями, которые возникли вследствие действия положений статей указанных законов, которые признаны неконституционными.

4. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

• *Summary of the Decision No.12-rp/2001 of October 3, 2001*

Ukraine is a law-based state and answerable to the individual for its activity. In accordance with standing law the compensation for damages inflicted on a citizen shall be fully provided by the state at the expense of the state budget funds, irrespective of the guilt of officials of investigation and preliminary (pre-trial) investigation bodies, prosecutor's office and court. The Constitution of Ukraine guarantees citizens' right to compensation for damages at the expense of the state rather than at the expense of the funds intended for maintenance of these authorities.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

The provisions of Article 32 of the Law of Ukraine «On the 2000 state budget of Ukraine» and Article 25 of the Law of Ukraine «On the 2001 state budget of Ukraine», according to which the funds for maintenance of courts, the General Prosecutor's Office of Ukraine, Security Service of Ukraine, Ministry of Internal Affairs of Ukraine shall be used to provide compensation for damages inflicted on citizens by illegal actions of investigation and preliminary (pre-trial) investigation bodies, prosecutor's office and court, fail to comply with the Constitution of Ukraine.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

Р І Ш Е Н Н Я
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

у справі за конституційним поданням
Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
положень статей 7, 8 Закону України
«Про державні гарантії відновлення
заощаджень громадян України»,
за конституційним зверненням Воробйова В. Ю., Лосєва С. В.
та інших громадян щодо офіційного тлумачення положень
статей 22, 41, 64 Конституції України
(справа про заощадження громадян)

м. Київ
10 жовтня 2001 року
№ 13-рп/2001

Справа № 1-23/2001

Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:

Скоморохи Віктора Єгоровича – головуєчий, **Вознюка** Володимира Денисовича, **Євграфова** Павла Борисовича, **Іващенко** Володимира Івановича, **Козюбри** Миколи Івановича, **Корнієнка** Миколи Івановича – суддя-доповідач, **Костицького** Михайла Васильовича, **Малинникової** Людмили Федорівни, **Розенка** Віталія Івановича, **Савенка** Миколи Дмитровича, **Селівона** Миколи Федосовича, **Тимченка** Івана Артемовича, **Тихого** Володимира Павловича, **Чубар** Людмили Пантеліївни, **Шановала** Володимира Миколайовича, **Яценка** Станіслава Сергійовича,

за участю: суб'єкта права на конституційне подання – Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини Карпачової Ніни Іванівни; представників суб'єкта права на конституційне подання: Терця Валерія Миколайовича – керівника Департаменту соціально-економічних та культурних прав громадян Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Ткаченка Миколи Степановича – керівника відділу конституційного права Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; Селіванова Анатолія Олександровича – Постійного представника Верховної Ради України в Конституційному Суді України; Носова Владислава Васильовича – Постійного представника Президента України в Конституційному Суді України; представників Верховної Ради України Беспалого Бориса Яковича – народного депутата України, члена Комітету Верховної Ради України з питань правової політики, Донченка Юрія Григоровича – народного депутата України, голови підкомітету Комітету Верховної Ради України з питань соціальної по-

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

літики та праці, Стояна Олександра Миколайовича – народного депутата України, голови підкомітету Комітету Верховної Ради України з питань соціальної політики та праці; Ушакової Раїси Антонівни – начальника Департаменту фінансів невиноробничої сфери Міністерства фінансів України, Ковальчука Сергія Миколайовича – начальника юридичного управління Міністерства фінансів України; Лутковської Валерії Володимирівни – Уповноваженого Міністерства юстиції України у справах дотримання Конвенції про захист прав людини і основних свобод,

розглянув на пленарному засіданні справу щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 7, 8 Закону України «Про державні гарантії відновлення заощаджень громадян України» від 21 листопада 1996 року № 537/96-ВР (Відомості Верховної Ради України, 1997 р., № 8, ст. 60, ст. 61; 1998 р., № 35, ст. 240) і щодо офіційного тлумачення положень статей 22, 41, 64 Конституції України.

Приводом для розгляду справи згідно зі статтями 39, 40, 42, 43 Закону України «Про Конституційний Суд України» стали конституційне подання Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, конституційне звернення Воробйова В.Ю., Лосева С.В. та інших громадян – жителів Харківської області.

Підставою для розгляду справи відповідно до статті 71 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність спору щодо конституційності положень статей 7, 8 Закону України «Про державні гарантії відновлення заощаджень громадян України», а також визначена статтею 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» наявність неоднозначного застосування положень статей 22, 41, 64 Конституції України.

Заслухавши суддю-доповідача Корнієнка М. І., пояснення Карпачової Н. І., Терця В. М., Ткаченка М. С., Селіванова А. О., Носова В. В., Беспалого Б. Я., Донченка Ю. Г., Стояна О. М., Ушакової Р. А., Ковальчука С. М., Лутковської В. В., спеціаліста, професора Рабіновича П. М. та вивчивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Суб'єкт права на конституційне подання – Уповноважений Верховної Ради України з прав людини – звернувся з клопотанням щодо відповідності Конституції України положень статей 7, 8 Закону України «Про державні гарантії відновлення заощаджень громадян України» (далі – Закон).

Автор подання вважає, що положення зазначених статей Закону порушують конституційні права і свободи громадян України, передбачені, зокрема, статтями 3, 13, 22, 41, 48 Конституції України, а також міжнародні стандарти прав людини. Мається на увазі встановлений Законом порядок, за яким заощадження громадян, відновлені та проіндексовані згідно з цим Законом в установах Ощадного банку України, повертаються поетапно, залежно від віку вкладника, суми вкладу, інших обставин, у межах коштів, передбачених для цього Державним бюджетом України на поточний рік (стаття 7), а у разі смерті вкладника – лише їх частина, сума якої визнається виходячи з розміру державної допомоги на поховання (стаття 8).

На пленарному засіданні Конституційного Суду України Уповноважений Верховної Ради України з прав людини наголошувала на тому, що встановлені статтею 7 Закону обмеження щодо повернення грошових заощаджень громадян порушують принцип рівноправності, закріплений статтями 24, 41 Конституції України.

2. Воробйов В. Ю., Лосев С. В. та інші громадяни своє конституційне звернення про необхідність офіційного тлумачення статей 22, 41, 64 Конституції України обґрунтовують тим, що суди загальної юрисдикції, до яких вони звертались з позовами про повернення їхніх вкладів, в одних випадках, керуючись зазначеними статтями, задовольняли їх позови, а в інших на підставі положень Закону відмовляли. Тому таке неоднозначне застосування судами загальної юрисдикції положень Конституції України призвело, на думку заявників, до порушення їх права власності, зокрема щодо повернення за першою вимогою їхніх вкладів та права розпоряджатися ними.

Враховуючи, що конституційне подання Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, конституційне звернення Воробйова В. Ю., Лосева С. В. та інших громадян стосуються того самого питання, на підставі статті 58 Закону України «Про Конституційний Суд України» їх об'єднано в одне конституційне провадження у справі.

3. До справи додано письмові пояснення Голови Верховної Ради України, Першого віце-прем'єр міністра України, Міністерства юстиції України.

На думку Голови Верховної Ради України, положення статей 7, 8 Закону не обмежують реалізацію конституційного права громадян на власність, закріпленого у статті 41 Конституції України. Разом з тим положення статті 7 Закону, відповідно до якого заощадження повертаються «у межах коштів, передбачених для цього Державним бюджетом України на поточний рік», потребує офіційного тлумачення.

Перший віце-прем'єр-міністр України наголосив на тому, що подання Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо неконституційності статей 7, 8 Закону не може бути задоволено через відсутність можливості повернення проіндексованих вкладів усім одночасно і у повному обсязі.

Міністерство юстиції України вважає, що сума нарахованої державою компенсації на вклади громадян не є їх власністю. У зв'язку з цим передбачений статтями 7, 8 Закону механізм повернення цих вкладів є правомірним.

4. У виступі на пленарному засіданні Стоян О. М. зазначив, що з огляду на фінансові можливості держави Верховна Рада України свідомо пішла на обмеження права вкладників розпоряджатися їх грошовими заощадженнями, знеціненими та відновленими в установах Ощадного банку України. Водночас встановлений Законом механізм поетапного повернення заощаджень громадян потребує вдосконалення.

На думку Беспалого Б. Я., положення статей 7, 8 Закону відповідають Конституції України, оскільки громадяни, які помістили свої заощадження до 2 січня 1992 року в установи Ощадного банку СРСР, фактично їх втратили, а на відновлені та проіндексовані вклади не набули права влас-

ності. Цю точку зору поділяє Донченко Ю. Г., який вважає, що відновлення реальної вартості заощаджень є лише пільгою для тих громадян, на яких передусім поширюються положення статті 7 Закону.

Селіванов А. О. підтримав позицію Голови Верховної Ради України.

Компенсація державою знецінених заощаджень, на думку Носова В. В., є елементом соціального захисту громадян і не тягне за собою її цивільно-правової відповідальності перед вкладниками колишнього Ощадного банку СРСР.

На думку Лутковської В. В., особа не має права власності на проіндексовані суми, що містяться на позабюджетних рахунках Ощадного банку України. Ці кошти є фактичним оформленням права особи отримати суму компенсації в разі виконання державою встановлених нею умов.

У своїх виступах Ушакова Р. А. та Ковальчук С. М. наголошували на тому, що встановлений статтями 7, 8 Закону механізм повернення заощаджень громадян є оптимальним, таким, що дає можливість з огляду на фінансову спроможність держави хоча б якимось чином компенсувати заощадження найбільш соціально незахищених громадян.

5. Вирішуючи спір щодо конституційності положень статей 7, 8 Закону, Конституційний Суд України виходить з такого.

5.1. Відповідно до Конституції України кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності (частина перша статті 41); ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності, право приватної власності є непорушним (частина четверта статті 41).

Грошові кошти є об'єктом права власності, в тому числі приватної (стаття 13 Закону України «Про власність»).

Відповідно до статті 384 Цивільного кодексу Української РСР громадяни можуть зберігати кошти в державних банківських та інших кредитних установах, розпоряджатися вкладами, одержувати по вкладах доход у вигляді процентів або вигравішів, провадити безготівкові розрахунки відповідно до статутів зазначених установ та виданих у встановленому порядку правил.

Наука цивільного права виходить з того, що розміщення особою коштів на рахунках ощадного банку з метою їх збереження є реалізацією її права власності на ці кошти і водночас укладенням між вкладником і ощадним банком цивільно-правової угоди (договору банківського вкладу), підтвердженням якої є ощадна книжка. Реальність будь-якого суб'єктивного права власності полягає в його гарантованості. Вклади фізичних осіб в Ощадному банку України, зазначається в Законі України «Про банки і банківську діяльність», гарантуються державою (частина друга статті 57).

Що ж стосується зобов'язання держави гарантувати вклади фізичних осіб Ощадного банку України, то ці зобов'язання мають цивільно-правовий характер. Держава, зазначається в частині другій статті 384 Цивільного кодексу Української РСР, гарантує таємницю вкладів, їх збереження і видачу за першою вимогою вкладника.

Ці положення законодавства узгоджуються з наведеними вище положеннями Конституції України, а також частиною другою статті 3 Основ-

ного Закону, відповідно до якої права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

5.2. Одним із способів захисту права власності вкладників є відновлення становища, яке існувало до порушення цього права (частина перша статті 6 Цивільного кодексу Української РСР).

Законом, окремі положення якого оспорує Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, встановлено зобов'язання держави перед громадянами України, іноземними громадянами та особами без громадянства, які внаслідок інфляції та інших обставин фактично втратили свої грошові заощадження, поміщені в період до 2 січня 1992 року в установи Ощадного банку СРСР, що діяли на території України, а також в установи Ощадного банку України протягом 1992–1994 років, якщо вони перебували на його рахунках не менше одного повного календарного року в період 1992–1995 років (стаття 1). Суть цих зобов'язань полягає у збереженні та відновленні реальної вартості зазначених заощаджень громадян шляхом їх одноразової компенсаційної індексації установами Ощадного банку України протягом грудня 1996 року – березня 1997 року, що й було зроблено та засвідчено видачею ощадних книжок вкладникам (статті 2, 5). Подальша компенсаційна індексація заощаджень громадян відповідно до положень частини другої статті 3 Закону здійснюється під час видачі вкладів.

Відновлення заощаджень громадян шляхом компенсаційної індексації в установах Ощадного банку України означає не тільки поновлення їх реальної вартості, але й право вкладника як власника своїх грошових заощаджень вимагати повернення відновленої і проіндексованої суми цього вкладу.

5.3. Відповідно до Конституції України право приватної власності є непорушним (частина четверта статті 41). Конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України (частина перша статті 64).

З огляду на ці положення встановлений Законом (стаття 7) механізм, відповідно до якого заощадження повертаються не за першою вимогою вкладника, як це передбачено статтею 384 Цивільного кодексу Української РСР, а «поетапно, залежно від віку вкладника, суми вкладу, інших обставин, у межах коштів, передбачених для цього Державним бюджетом України на поточний рік», обмежує конституційне право власності громадян, грошові вклади яких відновлені шляхом компенсаційної індексації в Державному ощадному банку України.

5.4. Відповідно до Конституції України власники, здійснюючи право власності, повинні додержуватися конституційних положень про те, що «власність зобов'язує», і вона «не повинна використовуватись на шкоду людині і суспільству» (частина третя статті 13), а також, що використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства (частина сьома статті 41).

Отже, із системного аналізу положень Конституції України випливає, що право власності може бути обмежено.

Право держави обмежити володіння, користування та розпорядження майном визначено і Першим протоколом до Конвенції про захист прав людини та основних свобод 1950 року. Кожна фізична або юридична особа, зазначається в цьому документі, має право мирно володіти своїм майном. Проте держава має право «вводити в дію такі закони, які, на її думку, є необхідними для здійснення контролю за користуванням майном відповідно до загальних інтересів...» (стаття 1).

З огляду на це Конституційний Суд України вважає, що положення статті 7 Закону, відповідно до яких заощадження повертаються «поетапно», «залежно від суми вкладу», «у межах коштів, передбачених для цього Державним бюджетом України на поточний рік», хоча і обмежують конституційне право власності громадян, але не суперечать статтям 13, 41, 64 та іншим статтям Конституції України.

Водночас Конституційний Суд України зазначає, що відсутність саме в Законі конкретних етапів, термінів повернення заощаджень та обсягів бюджетних асигнувань може призвести до повної втрати громадянами своїх вкладів, тобто до порушення їх конституційного права власності.

Така позиція викладена і в рішенні Європейського суду з прав людини у справі «Джеймс та інші проти Сполученого Королівства» від 21 лютого 1986 року: «Не заперечуючи право держави встановлювати – у досить широких межах розсуду, відповідно до її внутрішньої законодавчої, соціальної, економічної політики чи з іншою метою – обмеження у користуванні об'єктами права власності з огляду на суспільний інтерес, слід мати на увазі, що ці обмеження, однак, не повинні призводити до позбавлення можливостей такого користування, тобто до повної їх втрати».

5.5. Відповідно до Конституції України громадяни мають рівні конституційні права і свободи (частина перша статті 24). Це означає, що і встановлене Основним Законом право володіння, користування та розпорядження власністю (частина перша статті 41), як і обмеження державою цього права має бути рівним для всіх громадян.

З огляду на це положення статті 7 Закону, відповідно до якого заощадження громадян, відновлені та проіндексовані згідно з Законом в установах Ощадного банку України, повертаються залежно «від віку вкладника», є таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним).

Що стосується «інших обставин» як однієї з умов повернення відновлених вкладів, то це положення статті 7 Закону також не відповідає Конституції України (є неконституційним). Його довільне тлумачення у процесі застосування Закону може призвести до порушення рівності власників відновлених та проіндексованих вкладів в їх правообмеженні на повернення цих вкладів.

6. Відповідно до статті 8 Закону в разі смерті вкладника спадкоємці або інші особи, представники місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування або громадських організацій, які взяли на себе організацію похорону, можуть при пред'явленні ощадної книжки вкладника та свідоцтва про смерть одержати в установах Ощадного банку України, за місцезнаходженням вкладу, частину проіндексованого вкладу для організації похорону та проведення необхідних, відповідно до національних

традицій, поминально-ритуальних заходів, сума якої визначається виходячи з розміру державної допомоги на поховання. Ця норма не позбавляє спадкоємців права на успадкування вкладу на загальних підставах, а отже, і на набуття права власника на цей вклад.

Беручи до уваги наведені аргументи, Конституційний Суд України вважає, що підстав для визнання положення статті 8 Закону таким, що не відповідає Конституції України, немає.

7. Відновлені та проіндексовані згідно із Законом вклади є об'єктом права приватної власності громадян. З огляду на це дія статей 22, 41, 64 Конституції України, про необхідність офіційного тлумачення яких йдеться в конституційному зверненні Воробйова В. Ю., Лосева С. В. та інших громадян, поширюється також і на відносини власності, об'єктом яких є зазначені вклади.

На підставі викладеного і керуючись статтями 147, 150, 152 Конституції України, статтями 51, 61, 63, 70 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення статті 7 Закону України «Про державні гарантії відновлення заощаджень громадян України» від 21 листопада 1996 року № 537/96-ВР (із змінами) в частині щодо повернення заощаджень громадян України, іноземних громадян та осіб без громадянства, відновлених та проіндексованих згідно з цим Законом в установах Ощадного банку України, залежно «від віку вкладника» та «інших обставин».

2. Визнати таким, що відповідає Конституції України (є конституційним), положення статті 8 Закону України «Про державні гарантії відновлення заощаджень громадян України».

3. В аспекті конституційного звернення Воробйова В. Ю., Лосева С. В. та інших громадян положення статей 22, 41, 64 Конституції України слід розуміти так, що їх дія поширюється також на відносини власності, об'єктом яких є вклади, відновлені та проіндексовані згідно з Законом України «Про державні гарантії відновлення заощаджень громадян України» в установах Ощадного банку України.

4. Положення статті 7 Закону України «Про державні гарантії відновлення заощаджень громадян України», визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

5. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

Р Е Ш Е Н И Е

КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ

**по делу о соответствии Конституции Украины
(конституционности) положений статей 7, 8 Закона Украины
«О государственных гарантиях
восстановления сбережений граждан Украины»
по конституционному представлению
Уполномоченного Верховной Рады Украины
по правам человека;
об официальном толковании положений
статей 22, 41, 64 Конституции Украины
по обращению Воробьева В. Ю., Лосева С. В. и других граж-
дан
(дело о сбережениях граждан)**

г. Киев
10 октября 2001 года
№ 13-рп/2001

Дело № 1-23/2001

*Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины:*

Скоморохи Виктора Егоровича – председательствующий, **Вознюка** Владимира Денисовича, **Евграфова** Павла Борисовича, **Ивашенко** Владимира Ивановича, **Козюбры** Николая Ивановича, **Корниенко** Николая Ивановича – судья-докладчик, **Костицкого** Михаила Васильевича, **Малинниковой** Людмилы Федоровны, **Розенко** Виталия Ивановича, **Савенко** Николая Дмитриевича, **Селивона** Николая Федосьевича, **Тимченко** Ивана Артемовича, **Тихого** Владимира Павловича, **Чубарь** Людмилы Пантелеевны, **Шаповала** Владимира Николаевича, **Яценко** Станислава Сергеевича,

с участием субъекта права на конституционное представление – Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека Карпачовой Нины Ивановны; представителей субъекта права на конституционное представление: Терца Валерия Николаевича – руководителя Департамента социально-экономических и культурных прав граждан Секретариата Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека, Ткаченко Николая Степановича – руководителя отдела конституционного права Секретариата Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека; Селиванова Анатолия Александровича – Постоянного представителя Верховной Рады Украины в Конституционном Суде Украины; Носова Владислава Васильевича – Постоянного представителя Президента Украины в Конституционном Суде Украины; представителей Верховной

Рады Украины: Беспалого Бориса Яковлевича – народного депутата Украины, члена Комитета Верховной Рады Украины по вопросам правовой политики, Донченко Юрия Григорьевича – народного депутата Украины, председателя подкомитета Комитета Верховной Рады Украины по вопросам социальной политики и труда, Стояна Александра Николаевича – народного депутата Украины, председателя подкомитета Комитета Верховной Рады Украины по вопросам социальной политики и труда; Ушаковой Раисы Антоновны – начальника Департамента финансов непроизводственной сферы Министерства финансов Украины, Ковальчука Сергея Николаевича – начальника юридического управления Министерства финансов Украины; Лутковской Валерии Владимировны – Уполномоченного Министерства юстиции Украины по делам соблюдения Конвенции о защите прав человека и основных свобод,

рассмотрел в пленарном заседании дело о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений статей 7, 8 Закона Украины «О государственных гарантиях восстановления сбережений граждан Украины» от 21 ноября 1996 года № 537/96-ВР (Ведомости Верховной Рады Украины, 1997 г., № 8, ст. 60, ст. 61; 1998 г., № 35, ст. 240) и об официальном толковании положений статей 22, 41, 64 Конституции Украины.

Поводом к рассмотрению дела согласно статьям 39, 40, 42, 43 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стали конституционное представление Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека, конституционное обращение Воробьева В.Ю., Лосева С.В. и других граждан – жителей Харьковской области.

Основанием к рассмотрению дела в соответствии со статьей 71 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является наличие спора о конституционности положений статей 7, 8 Закона Украины «О государственных гарантиях восстановления сбережений граждан Украины», а также определенное статьей 94 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» наличие неоднозначного применения положений статей 22, 41, 64 Конституции Украины.

Заслушав судью-докладчика Корниенко Н. И., пояснения Карпачовой Н. И., Терца В. Н., Ткаченко Н. С., Селиванова А. А., Носова В. В., Беспалого Б. Я., Донченко Ю. Г., Стояна А. Н., Ушаковой Р. А., Ковальчука С. Н., Лутковской В. В., специалиста, профессора Рабиновича П. М. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1. Субъект права на конституционное представление – Уполномоченный Верховной Рады Украины по правам человека – обратился с ходатайством о соответствии Конституции Украины положений статей 7, 8 Закона Украины «О государственных гарантиях восстановления сбережений граждан Украины» (далее – Закон).

Автор представления считает, что положения указанных статей Закона нарушают конституционные права и свободы граждан Украины, предусмотренные, в частности, статьями 3, 13, 22, 41, 48 Конституции Украины, а также международные стандарты прав человека. Имеется в виду уста-

новленный Законом порядок, согласно которому сбережения граждан, восстановленные и проиндексированные в соответствии с этим Законом в учреждениях Сберегательного банка Украины, возвращаются поэтапно, в зависимости от возраста вкладчика, суммы вклада, других обстоятельств, в рамках средств, предусмотренных для этого Государственным бюджетом Украины на текущий год (статья 7), а в случае смерти вкладчика – лишь их часть, сумма которой определяется исходя из размера государственной помощи на погребение (статья 8).

В пленарном заседании Конституционного Суда Украины Уполномоченный Верховной Рады Украины по правам человека обращала внимание на то, что установленные статьей 7 Закона ограничения о возвращении денежных сбережений граждан нарушают принцип равноправия, закрепленный статьями 24, 41 Конституции Украины.

2. Воробьев В. Ю., Лосев С. В. и другие граждане свое конституционное обращение о необходимости официального толкования статей 22, 41, 64 Конституции Украины обосновывают тем, что суды общей юрисдикции, в которые они обращались с исками о возвращении их вкладов, в одних случаях, руководствуясь указанными статьями, удовлетворяли их иски, а в других на основании положений Закона отвечали отказом. Поэтому такое неоднозначное применение судами общей юрисдикции положений Конституции Украины привело, по мнению заявителей, к нарушению их права собственности, в частности, относительно возвращения по первому требованию их вкладов и права распоряжаться ими.

Учитывая, что конституционное представление Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека, конституционное обращение Воробьева В. Ю., Лосева С. В. и других граждан касаются одного и того же вопроса, на основании статьи 58 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» они были объединены в одно конституционное производство по делу.

3. К делу прилагаются письменные пояснения Председателя Верховной Рады Украины, Первого вице-премьер министра Украины, Министерства юстиции Украины.

По мнению Председателя Верховной Рады Украины, положения статей 7, 8 Закона не ограничивают реализации конституционного права граждан на собственность, закрепленного в статье 41 Конституции Украины. Вместе с тем, положение статьи 7 Закона, согласно которому сбережения возвращаются «в рамках средств, предусмотренных для этого Государственным бюджетом Украины на текущий год», требует официального толкования.

Первый вице-премьер министр Украины подчеркнул, что представление Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека о неконституционности статей 7, 8 Закона не может быть удовлетворено из-за отсутствия возможности возвращения проиндексированных вкладов одновременно и в полном объеме.

Министерство юстиции Украины считает, что сумма начисленной государством компенсации на вклады граждан не является их собственностью. В связи с этим предусмотренный статьями 7, 8 Закона механизм возвращения этих вкладов является правомерным.

4. В выступлении на пленарном заседании Стоян А.Н. указал, что, учитывая финансовые возможности государства, Верховная Рада Украины сознательно пошла на ограничение права вкладчиков распоряжаться их денежными сбережениями, обесцененными и восстановленными в учреждениях Сберегательного банка Украины. Вместе с тем, установленный Законом механизм поэтапного возвращения сбережений граждан требует усовершенствования.

По мнению Беспалого Б. Я., положения статей 7, 8 Закона отвечают Конституции Украины, поскольку граждане, которые поместили свои сбережения до 2 января 1992 года в учреждения Сберегательного банка СССР, фактически их утратили, а на восстановленные и проиндексированные вклады не приобрели права собственности. Эту точку зрения разделяет Донченко Ю. Г., который считает, что восстановление реальной стоимости сбережений является лишь льготой для тех граждан, на которых прежде всего распространяются положения статьи 7 Закона.

Селиванов А. А. поддержал позицию Председателя Верховной Рады Украины.

Компенсация государством обесцененных сбережений, по мнению Носова В. В., является элементом социальной защиты граждан и не влечет за собой гражданско-правовой ответственности перед вкладчиками бывшего Сберегательного банка СССР.

По мнению Лутковской В. В., лицо не имеет права собственности на проиндексированные суммы, которые помещаются на внебюджетных счетах Сберегательного банка Украины. Эти средства являются фактическим оформлением права лица получить сумму компенсации в случае выполнения государством установленных им условий.

В своих выступлениях Ушакова Р. А. и Ковальчук С. Н. подчеркивали, что установленный статьями 7, 8 Закона механизм возвращения сбережений граждан является оптимальным, дающим возможность, учитывая финансовое состояние государства, хоть как-то компенсировать сбережения наиболее социально незащищенных граждан.

5. Решая спор о конституционности положений статей 7, 8 Закона, Конституционный Суд Украины исходил из того, что:

5.1. Согласно Конституции Украины, каждый имеет право владеть, пользоваться и распоряжаться своей собственностью, результатами своей интеллектуальной, творческой деятельности (часть первая статьи 41); никто не может быть противоправно лишен права собственности, право частной собственности является неприкосновенным (часть четвертая статьи 41).

Денежные средства являются объектом права собственности, в том числе частной (статья 13 Закона Украины «О собственности»).

Согласно статье 384 Гражданского кодекса Украинской ССР граждане могут хранить средства в государственных банковских и других кредитных учреждениях, распоряжаться вкладами, получать по вкладам доход в виде процентов или выигрышей, проводить безналичные расчеты согласно уставам указанных учреждений и изданным в установленном порядке правил.

Наука гражданского права исходит из того, что размещение лицом

средств на счетах сберегательного банка с целью их сохранения является реализацией его права собственности на эти средства и, вместе с тем, заключением между вкладчиком и сберегательным банком гражданско-правового соглашения (договора банковского вклада), подтверждением которого служит сберегательная книжка. Реальность любого субъективного права собственности состоит в его гарантированности. Вклады физических лиц в Сберегательном банке Украины, отмечается в Законе Украины «О банках и банковской деятельности», гарантируются государством (часть вторая статьи 57).

Что касается обязательства государства гарантировать вклады физических лиц Сберегательного банка Украины, то эти обязательства имеют гражданско-правовой характер. Государство, отмечается в части второй статьи 384 Гражданского кодекса Украинской ССР, гарантирует тайну вкладов, их сохранение и выдачу по первому требованию вкладчика.

Эти положения законодательства согласовываются с приведенными выше положениями Конституции Украины, а также частью второй статьи 3 Основного Закона, согласно которой права и свободы человека и их гарантии определяют содержание и направленность деятельности государства. Государство отвечает перед человеком за свою деятельность. Утверждение и обеспечение прав и свобод человека является главной обязанностью государства.

5.2. Одним из способов защиты права собственности вкладчиков является восстановление положения, существовавшего до нарушения этого права (часть первая статьи 6 Гражданского кодекса Украинской ССР).

Законом, отдельные положения которого оспаривает Уполномоченный Верховной Рады Украины по правам человека, установлены обязательства государства перед гражданами Украины, иностранными гражданами и лицами без гражданства, которые вследствие инфляции и других обстоятельств фактически утратили свои денежные сбережения, помещенные в период до 2 января 1992 года в учреждениях Сберегательного банка СССР, действовавших на территории Украины, а также в учреждениях Сберегательного банка Украины на протяжении 1992–1994 годов, если они находились на его счетах не менее одного полного календарного года в период 1992–1995 годов (статья 1). Суть этих обязательств состоит в сохранении и восстановлении реальной стоимости указанных сбережений граждан путем их одноразовой компенсационной индексации учреждениями Сберегательного банка Украины на протяжении декабря 1996 года – марта 1997 года, что и было сделано и удостоверено выдачей сберегательных книжек вкладчикам (статьи 2, 5). Дальнейшая компенсационная индексация сбережений граждан согласно положениям части второй статьи 3 Закона осуществляется во время выдачи вкладов.

Восстановление сбережений граждан путем компенсационной индексации в учреждениях Сберегательного банка Украины означает не только возобновление их реальной стоимости, но и право вкладчика как собственника своих денежных сбережений требовать возвращения восстановленной и проиндексированной суммы этого вклада.

5.3. Согласно Конституции Украины право частной собственности является неприкосновенным (часть четвертая статьи 41). Конституционные

права и свободы человека и гражданина не могут быть ограничены, кроме случаев, предусмотренных Конституцией Украины (часть первая статьи 64).

Учитывая эти положения, установленный Законом (статья 7) механизм, согласно которому сбережения возвращаются не по первому требованию вкладчика, как это предусмотрено статьей 384 Гражданского кодекса Украинской ССР, а «поэтапно, в зависимости от возраста вкладчика, суммы вклада, других обстоятельств, в рамках средств, предусмотренных для этого Государственным бюджетом Украины на текущий год», ограничивает конституционное право собственности граждан, денежные вклады которых восстановлены путем компенсационной индексации в Государственном сберегательном банке Украины.

5.4. В соответствии с Конституцией Украины собственники, осуществляя право собственности, должны придерживаться конституционных положений о том, что «собственность обязывает», и она «не должна использоваться в ущерб человеку и обществу» (часть третья статьи 13), а также что использование собственности не может наносить ущерб правам, свободам и достоинству граждан, интересам общества (часть седьмая статьи 41).

Таким образом, из системного анализа положений Конституции Украины вытекает, что право собственности может быть ограничено.

Право государства ограничить владение, пользование и распоряжение имуществом определено и Первым протоколом к Конвенции о защите прав человека и основных свобод 1950 года. Каждое физическое или юридическое лицо, отмечается в этом документе, имеет право мирно владеть своим имуществом. Вместе с тем, государство имеет право вводить в действие такие законы, которые, по его мнению, «являются необходимыми для осуществления контроля за использованием собственности в соответствии с общими интересами...» (статья 1).

Учитывая это, Конституционный Суд Украины считает, что положение статьи 7 Закона, согласно которому сбережения возвращаются «поэтапно», «в зависимости от суммы вклада», «в рамках средств, предусмотренных для этого Государственным бюджетом Украины на текущий год», хотя и ограничивают конституционное право собственности граждан, но не противоречат статьям 13, 41, 64 и другим статьям Конституции Украины. Вместе с тем, Конституционный Суд Украины отмечает, что отсутствие непосредственно в Законе конкретных этапов, сроков возвращения сбережений и объемов бюджетных ассигнований может привести к полной потере гражданами своих вкладов, то есть к нарушению их конституционного права собственности.

Такая позиция изложена и в решении Европейского суда по правам человека в деле «Джеймс и другие против Соединенного Королевства» от 21 февраля 1986 года: «Не оспаривая право государства устанавливать – в довольно широких границах усмотрения, в соответствии с его внутренней законодательной, социальной, экономической политикой или с другой целью – ограничения в пользовании объектами права собственности, учитывая общественный интерес, следует иметь в виду, что эти ограничения,

однако, не должны приводить к лишению возможности такого пользования, то есть к полной его потере».

5.5. Согласно Конституции Украины граждане имеют равные конституционные права и свободы (часть первая статьи 24). Это означает, что установленное Основным Законом право владения, пользования и распоряжения собственностью (часть первая статьи 41), как и ограничение государством этого права, должно быть равным для всех граждан.

Учитывая это положение статьи 7 Закона, согласно которому сбережения граждан, восстановленные и проиндексированные в соответствии с Законом в учреждениях Сберегательного банка Украины, возвращаются в зависимости «от возраста вкладчика», является не отвечающим Конституции Украины (неконституционным).

Что касается «иных обстоятельств» как одного из условий возвращения восстановленных вкладов, то это положение статьи 7 Закона также не отвечает Конституции Украины (является неконституционным). Его произвольное толкование в процессе применения Закона может привести к нарушению равенства собственников восстановленных и проиндексированных вкладов в их правоограничении на возвращение этих вкладов.

6. Согласно статье 8 Закона в случае смерти вкладчика наследники или другие лица, представители местных органов исполнительной власти, органов местного самоуправления или общественных организаций, которые взяли на себя организацию похорон, могут, предъявив сберегательную книжку вкладчика и свидетельство о смерти, получить в учреждениях Сберегательного банка Украины по местонахождению вклада часть проиндексированного вклада для организации похорон и проведения необходимых, согласно национальным традициям, поминально-ритуальных мероприятий, сумма которой определяется исходя из размера государственной помощи на погребение.

Эта норма не лишает наследников права на наследование вклада на общих основаниях, а следовательно, и на вступление в право собственности на этот вклад.

Принимая во внимание приведенные аргументы, Конституционный Суд Украины считает, что нет оснований для признания положения статьи 8 Закона не отвечающим Конституции Украины.

7. Восстановленные и проиндексированные согласно Закону вклады являются объектом права частной собственности граждан. С учетом этого, действие статей 22, 41, 64 Конституции Украины, о необходимости официального толкования которых идет речь в конституционном обращении Воробьева В. Ю., Лосева С. В. и других граждан, распространяется также и на отношения собственности, объектом которых являются указанные вклады.

На основании изложенного и руководствуясь статьями 147, 150, 152 Конституции Украины, статьями 51, 61, 63, 70 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. Признать не соответствующими Конституции Украины (неконституционными) положения статьи 7 Закона Украины «О государственных

гарантиях восстановления сбережений граждан Украины» от 21 ноября 1996 года № 537/96-ВР (с изменениями) в части возвращения сбережений граждан Украины, иностранных граждан и лиц без гражданства, восстановленных и проиндексированных в соответствии с этим Законом в учреждениях Сберегательного банка Украины, в зависимости «от возраста вкладчика» и «других обстоятельств».

2. Признать соответствующим Конституции Украины (конституционным) положение статьи 8 Закона Украины «О государственных гарантиях восстановления сбережений граждан Украины».

3. В аспекте конституционного обращения Воробьева В. Ю., Лосева С. В. и других граждан положения статей 22, 41, 64 Конституции Украины следует понимать так, что их действие распространяется также на отношения собственности, объектом которых являются вклады, восстановленные и проиндексированные в соответствии с Законом Украины «О государственных гарантиях восстановления сбережений граждан Украины» в учреждениях Сберегательного банка Украины.

4. Положения статьи 7 Закона Украины «О государственных гарантиях восстановления сбережений граждан Украины», которые признаны неконституционными, теряют силу со дня принятия Конституционным Судом Украины этого Решения.

5. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

• *Summary of the Decision No.13-rp/2001 of October 10, 2001*

The Authorized Human Rights Representative of the Verkhovna Rada of Ukraine (ombudsperson) petitioned for constitutionality of the provisions of Articles 7 and 8 of the Law of Ukraine «On the state guarantees of refunding of savings of citizens of Ukraine» («the Law»). The Constitutional Court of Ukraine was appealed by the citizens for official interpretation of Articles 22, 41 and 64 of the Constitution of Ukraine. Taking into account that the said constitutional petition and appeal concerned the same issue, they were joined in one constitutional examination of the case.

The Constitutional Court of Ukraine proceeded, in particular, from the fact that specified in the Law (Article 7) mechanism, according to which the savings shall be refunded not at depositor's short notice, as established by Article 384 of the Civil Code of Ukrainian SSR, but «gradually depending on the depositor's age, amount of the deposit, other circumstances, within the limits of funds provided for this purpose by the state budget of Ukraine for the current year», restricted property right of citizens, whose money deposits had been refunded

by compensatory indexation with the State Savings Bank of Ukraine. The systematic analysis of the provisions of the Constitution of Ukraine (Article 13.3 and Article 41.7) proves that the right of private property may be restricted, thereupon the provision of Article 7 of the Law, whereby the savings shall be refunded «gradually», «depending on the amount of the deposit», «within the limits of funds provided for this purpose by the state budget of Ukraine for the current year» does not contradict Articles 13, 41, 64 and other Articles of the Constitution of Ukraine. At the same time, lack of specific stages in the law, term of refund of the savings and the scope of financial appropriations may result in complete loss of citizens' deposits, so that violates their constitutional property rights. According to the Constitution of Ukraine citizens have equal constitutional rights and freedoms (Article 24.1). This means that specified by the Fundamental Law right of possession, use and administration of the property, along with the restriction of this right by the state, shall be equal for all citizens. Under this aspect the provision of Article 7 of the Law, according to which citizens' savings, renewed and indexed in conformity with the Law in offices of the Savings Bank of Ukraine, have to be returned depending on «the depositor's age», is unconstitutional. A violent interpretation of «other circumstances» as one reason for return of the refunded deposits in application of the Law may cause the violation of equality of holders of the refunded and indexed deposits in their legal restraint for return of these deposits. The provision of Article 8 of the Law does not debar the successors from inheriting the deposit on general grounds, and, thus, acquiring the right of possession of this deposit. The deposits refunded and indexed as established by the Law are subject of citizens' private property rights. In this regard the validity of Articles 22, 41, 64 of the Constitution of Ukraine is also extended over property relations, the said deposits are subject thereof. The Constitutional Court of Ukraine decided to recognize as unconstitutional the provisions of Article 7 of the Law «On the state guarantees of refunding of savings of citizens of Ukraine» as to return of savings of citizens of Ukraine, foreign citizens and stateless persons, refunded and indexed in conformity with the Law in offices of the Savings Bank of Ukraine, depending on «the depositor's age» and «other circumstances»; to recognize as constitutional the provisions of Article 8 of the Law of Ukraine «On the state guarantees of refunding of savings of citizens of Ukraine»; in view of the citizens' constitutional appeal the provisions of Articles 22, 41 and 64 of the Constitution of Ukraine are to be regarded as those that cover the property relations, the deposits, refunded and indexed in conformity with the Law of Ukraine «On the state guarantees of refunding of savings of citizens of Ukraine» in offices of the Savings Bank of Ukraine, are subject thereof.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

Р І Ш Е Н Н Я
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**у справі за конституційним поданням Вищої ради юстиції
щодо офіційного тлумачення
положення пункту 1 частини першої статті 131
Конституції України стосовно внесення
Вищою радою юстиції
подань про призначення суддів на посади
(справа про призначення суддів)**

м. Київ
16 жовтня 2001 року
№ 14-рп/2001

Справа № 1-8/2001

*Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:*

Скоморохи Віктора Єгоровича – головуєчий, **Вознюка** Володимира Денисовича, **Козюбри** Миколи Івановича, **Корнієнка** Миколи Івановича, **Костицького** Михайла Васильовича, **Малинникової** Людмили Федорівни – суддя-доповідач, **Німченка** Василя Івановича, **Розенка** Віталія Івановича, **Савенка** Миколи Дмитровича, **Селівона** Миколи Федосовича, **Тимченка** Івана Артемовича, **Тихого** Володимира Павловича, **Чубар** Людмили Пантеліївни, **Шаповала** Володимира Миколайовича, **Яценка** Станіслава Сергійовича,

за участю уповноважених за дорученням представників суб'єкта права на конституційне подання Шишкіна Віктора Івановича, народного депутата України, заступника Голови Комітету Верховної Ради України з питань правової політики, члена Вищої ради юстиції, Шинкаря Олександра Івановича, керівника Секретаріату Вищої ради юстиції, а також залучених до участі у розгляді цієї справи Селіванова Анатолія Олександровича – Постійного представника Верховної Ради України в Конституційному Суді України; Носова Владислава Васильовича – Постійного представника Президента України в Конституційному Суді України; Кривенка Віктора Васильовича – судді Верховного Суду України; Лукашової Надії Павлівни – начальника Управління з питань судово-правової реформи та роботи із законопроектами Верховного Суду України; Хандуріна Миколи Івановича – заступника Міністра юстиції України (на час слухання справи),

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням Вищої ради юстиції щодо офіційного тлумачення положення пункту 1 частини першої статті 131 Конституції України стосовно внесення Вищою радою юстиції подань про призначення суддів на посади.

Приводом для розгляду справи відповідно до статті 39 Закону України

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

«Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання Вищої ради юстиції щодо офіційного тлумачення зазначеного положення статті 131 Конституції України.

Підставою для розгляду справи згідно з частиною першою статті 93 Закону України «Про Конституційний Суд України» є практична необхідність в офіційній інтерпретації змісту положення пункту 1 частини першої статті 131 Конституції України.

Заслухавши суддю-доповідача Малинникову Л. Ф., пояснення Шишкіна В. І., Шинкаря О. І., Селіванова А. О., Носова В. В., Кривенка В. В., Лукашової Н. П., Хандуріна М. І. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. Суб'єкт права на конституційне подання – Вища рада юстиції – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням про офіційне тлумачення положення пункту 1 частини першої статті 131 Конституції України. За змістом викладеного в конституційному поданні правового обґрунтування Вища рада юстиції порушує питання про офіційне тлумачення положення пункту 1 частини першої статті 131 Конституції України лише у частині внесення нею подань про призначення суддів на посади.

На думку суб'єкта права на конституційне подання, зазначене положення Конституції України необхідно розуміти так, що Вища рада юстиції вносить такі подання Президенту України щодо першого призначення на посаду судді, а Верховній Раді України – стосовно обрання суддів безстроково. До відання Вищої ради юстиції також має належати внесення подань про призначення суддів на посади голів судів загальної юрисдикції, їх заступників та про звільнення їх з цих посад.

Як зазначив автор конституційного подання, в пункті 1 частини першої статті 131 Конституції України передбачено, що Вища рада юстиції вносить «подання про призначення суддів на посади або про звільнення їх з посад». У зв'язку з цим суб'єкт права на конституційне подання робить висновок, що оскільки щодо повноважень Вищої ради юстиції вжито термін «призначення», то це дає підстави вважати, що під зазначеним терміном розуміється внесення Вищою радою юстиції подань як про перше призначення на посаду судді, так і про обрання суддів Верховною Радою України безстроково. Проте статтями 3, 29 Закону України «Про Вищу раду юстиції» Вищій раді юстиції надано право внесення подання Президенту України про перше призначення на посаду професійного судді. Зазначеним Законом цьому органу надано право на звернення до Верховної Ради України з поданням про звільнення суддів з посади (стаття 31 Закону), а що ж до внесення подання Верховній Раді України про обрання суддів безстроково, то такої норми немає.

Таким чином, Вища рада юстиції вважає, що виходячи зі статусу, закріпленого статтею 1 Закону України «Про Вищу раду юстиції», вона частково обмежена у повноваженнях – усунена від участі у формуванні суддівського корпусу Верховною Радою України.

Аналіз понять «призначення», «перше призначення» та «обрання», які

вживаються у статтях 85, 126, 128 Конституції України, на думку суб'єкта права на конституційне подання, свідчить про їх використання як синонімів, оскільки суддя наділяється в конституційному порядку одним і тим же повноваженням – здійснення правосуддя, а ці призначення різняться лише за формою.

Вища рада юстиції звертає увагу й на те, що в пункті 1 частини першої статті 131 Конституції України не вживається ні термін «перше призначення», ні термін «обрання», а застосовується узагальнене поняття – «призначення», яке увібрало в себе терміни «перше призначення» та «обрання». Крім цього, не конкретизується орган, якому має вноситися подання.

Зважаючи на те, що в пункті 1 частини першої статті 131 Конституції України вживається поняття «призначення суддів на посади», Вища рада юстиції дійшла висновку, що до її відання належить також добір кандидатів на посади голів судів загальної юрисдикції та їх заступників і внесення подань про призначення суддів на ці посади та звільнення їх з цих посад. Це стало підставою для клопотання про офіційне тлумачення пункту 1 частини першої статті 131 Конституції України щодо того, чи належить до відання Вищої ради юстиції також внесення подання про призначення суддів на адміністративні посади – голів судів, їх заступників – та про їх звільнення.

2. Голова Верховної Ради України, заперечуючи доводи суб'єкта права на конституційне подання стосовно надання права Вищій раді юстиції вносити подання Верховній Раді України про обрання суддів безстроково, у письмовому поясненні зазначив, що не можна вважати переконливим твердження Вищої ради юстиції щодо вживання як синонімів у Конституції України понять «призначення» та «обрання», оскільки в пункті 1 частини першої статті 131 Конституції України йдеться про повноваження Вищої ради юстиції вносити Президенту України подання про перше призначення на посаду професійного судді.

У той же час, на думку Голови Верховної Ради України, аналіз положень Конституції України дає підстави для висновку, що Вища рада юстиції може вносити подання про призначення голів судів загальної юрисдикції, їх заступників і про звільнення їх з цих посад.

Не погоджуючись з викладеними у конституційному поданні доводами, Верховний Суд України вважає необґрунтованим посилання Вищої ради юстиції на те, що положення пункту 1 частини першої статті 131 Конституції України відносить до відання цього органу внесення до Верховної Ради України подання про обрання суддів безстроково. Зазначає, що така позиція Вищої ради юстиції має на меті розширити її конституційні повноваження. Терміни «призначення», «перше призначення» та «обрання» не є синонімами, оскільки визначають різні за змістом процедури.

3. У процесі розгляду справи на відкритому пленарному засіданні Конституційного Суду України Шишкін В. І., підтвердивши доводи Вищої ради юстиції, викладені у конституційному поданні, звернув увагу на один з варіантів законопроекту про Вищу раду юстиції, в якому йшлося про те, що до повноважень Вищої ради юстиції належить подання і Президенту

України про перше призначення на посаду судді, і Верховній Раді України про обрання суддів безстроково. Проте народні депутати України на підставі різних підходів до термінологічного визначення «призначення» цю пропозицію відхилили.

Шинкар О. І. також підтримав конституційне подання Вищої ради юстиції.

Селіванов А. О. наголосив, що позиція суб'єкта права на конституційне подання стосовно синонімічного розуміння понять «призначення» та «обрання» є необгрунтованою.

Носов В. В. зазначив, що виходячи із розширеного тлумачення положення пункту 1 частини першої статті 131 Конституції України Вища рада юстиції має право вносити подання як про перше призначення на посаду судді, так і про обрання на цю посаду безстроково. Що стосується призначення суддів на адміністративні посади, то, на його думку, це питання потребує законодавчого вирішення.

Хандурін М. І. визнав неприйнятною позицію Вищої ради юстиції і зауважив, що в положенні пункту 1 частини першої статті 131 Конституції України йдеться лише про те, що Вища рада юстиції вносить подання Президенту України про перше призначення на посаду судді.

Кривенко В. В. та Лукашова Н. П. підтримали доводи Верховного Суду України, викладені у листі до Конституційного Суду України.

4. Виходячи із системного аналізу положень Конституції України Конституційний Суд України дійшов висновку, що з обгрунтуванням Вищої ради юстиції погодитися не можна.

Відповідно до пункту 1 частини першої статті 131 Конституції України до відання Вищої ради юстиції належить, зокрема, внесення подання про призначення суддів на посади. За змістом цього пункту зазначене положення поширюється на порядок заміщення посади судді судів загальної юрисдикції.

У статті 85 Конституції України стосовно повноваження Верховної Ради України з кадрових питань вживаються обидва поняття – «призначення» і «обрання». Рішення про призначення/обрання оформляються постановою Верховної Ради України. Але, якщо поняття «обрання» застосовується лише до суддів судів загальної юрисдикції (пункт 27 частини першої статті 85, статті 127, 128 Конституції України), то поняття «призначення» – щодо інших посадових осіб (пункти 16, 17, 18, 19, 20, 21, 26 частини першої статті 85, частина друга статті 131 Конституції України).

Президент України в межах своїх повноважень (статті 106, 114, 122, 128 Конституції України) одноособово приймає рішення про заміщення посади шляхом «призначення» певної посадової особи, в тому числі про «перше призначення» на посаду професійного судді, у формі указу. Таке вживання понять розвивається і конкретизується у відповідних законах України.

Отже, в Конституції України поняття «призначення», на відміну від поняття «обрання», позначає різні процедури щодо зайняття посади судді та різні форми актів з цього питання, прийнятих відповідно Президентом України чи Верховною Радою України.

Разом з тим ні Конституція України, ні інші нормативно-правові акти

не містять чіткого визначення понять «призначення» та «обрання» і не розмежовують їх за певними юридичними ознаками. Використання єдиного поняття для позначення різних за своєю природою правових механізмів заміщення посад та уточнення понять «призначення» і «обрання» є предметом законодавчого врегулювання.

Свідченням відмінності понять «призначення» та «обрання» є різний строк повноважень суддів судів загальної юрисдикції, які обійняли посади суддів за наслідками різних процедур. Зокрема, на посаду судді вперше громадянин України призначається Президентом України строком на п'ять років, а парламент обирає суддю безстроково. Тобто на «обрання безстроково» може претендувати особа з належною фаховою підготовкою, відповідним досвідом і стажем, оскільки строковий п'ятирічний термін перебування на посаді професійного судді завершився.

На основі наведеного та зважаючи на положення частини четвертої статті 126, частини першої статті 128 Конституції України, Конституційний Суд України дійшов висновку, що поняття «призначення» та «обрання» на посади суддів у судах загальної юрисдикції, які обіймали посади за наслідками різних процедур, є різними. Поняття «призначення суддів на посади», яке вживається в пункті 1 частини першої статті 131 Конституції України, стосується лише тих осіб, які призначаються Президентом України вперше на посаду професійного судді судів загальної юрисдикції строком на п'ять років.

5. З матеріалів справи випливає, що чинну редакцію Закону України «Про Вищу раду юстиції» прийнято Верховною Радою України 15 січня 1998 року. Відповідно до внесеного народним депутатом України Шишкіним В. І. законопроекту Вищій раді юстиції пропонувалося надати право вносити парламенту подання про обрання суддів безстроково (за матеріалами стенограми засідання Верховної Ради України). Але цю пропозицію Верховна Рада України не врахувала.

Отже, приймаючи названий Закон тим самим складом Верховної Ради України, який у 1996 році ухвалив чинну Конституцію України, парламент конкретизував відповідне конституційне положення, зазначивши в пункті 1 статті 3 та статті 29 цього Закону, що Вища рада юстиції вносить подання про перше призначення на посаду судді Президенту України. Це свідчить, що, визначаючи повноваження Вищої ради юстиції з цього питання, парламент не включив до них внесення подання Верховній Раді України про обрання суддів безстроково.

Такий підхід до законодавчого регулювання повноважень Вищої ради юстиції є по суті визначенням парламентом змісту положення пункту 1 частини першої статті 131 Конституції України.

6. Граматичне тлумачення понять «призначення» та «обрання» дає змогу визначити їх відмінності. Під словом «призначення» розуміється розпорядження на право заміщення якоїсь посади, надання офіційного права займати якусь посаду, виконувати визначені обов'язки. Слово «обрання» тлумачиться як відбирання з багатьох за якою-небудь ознакою, виділення голосуванням для виконання певних обов'язків (Словник української мови, Новий тлумачний словник української мови тощо).

Досліджуючи спірне питання із застосуванням історичного тлумачен-

ня, Конституційний Суд України встановив, що в системі правосуддя до прийняття Конституції України 1996 року посада судді заміщалася лише шляхом обрання. За Конституцією (Основним Законом) Української РСР 1978 року всі суди утворювалися на засадах виборності суддів і народних засідателів, тобто судді, за винятком народних, обиралися відповідними радами, а Верховний Суд Української РСР обирався Верховною Радою Української РСР.

Таким чином, на той час зміст понять «призначення» та «обрання» мав істотні відмінності (статті 108, 109, 150, 151 Конституції (Основного Закону) Української РСР).

У чинній Конституції України ці поняття також розмежовано, зокрема поняття «обрання» вжито щодо тих суддів, які після закінчення п'ятирічного терміну перебування на посаді судді шляхом першого призначення Президентом України обираються потім Верховною Радою України безстроково.

Отже, граматичне та історичне тлумачення дають змогу стверджувати, що поняття «призначення» та «обрання» мають зазначені відмінності.

7. Механізм добору громадянина України на посаду судді реалізують Вища рада юстиції та кваліфікаційні комісії суддів.

Відповідно до пункту 1 частини першої статті 131 Конституції України на Вищу раду юстиції покладено «внесення подання про призначення суддів на посади».

У статтях 3, 29 Закону України «Про Вищу раду юстиції» встановлено порядок внесення Вищою радою юстиції подання Президентові України про перше призначення суддею. Для виконання цих повноважень у структурі Вищої ради юстиції функціонує секція з питань підготовки подань для призначення суддів уперше (частина перша статті 19 Закону України «Про Вищу раду юстиції»).

Кваліфікаційна комісія суддів може рекомендувати громадянина України на посаду судді (частина третя статті 127 Конституції України).

Завданням кваліфікаційної комісії суддів є, зокрема, визначення рівня професійної підготовленості суддів (стаття 1 Закону України «Про кваліфікаційні комісії, кваліфікаційну атестацію і дисциплінарну відповідальність суддів судів України»). За заявами кандидатів у судді вона проводить кваліфікаційні екзамени і дає висновки про підготовленість до судової роботи кожного кандидата, який уперше висувається на посаду судді.

За результатами розгляду заяв кандидатів у судді кваліфікаційні комісії суддів дають висновки про можливість обрання на посаду судді безстроково (частина друга статті 6 Закону України «Про кваліфікаційні комісії, кваліфікаційну атестацію і дисциплінарну відповідальність суддів судів України»).

Положень щодо внесення Вищою радою юстиції подань до Верховної Ради України про обрання суддів безстроково Закон України «Про Вищу раду юстиції» не містить.

Таким чином, аналіз функцій кваліфікаційної комісії суддів та Вищої ради юстиції щодо першого призначення й обрання свідчить, що вони роз-

межовані певними процедурами стосовно заміщення посад суддів судів загальної юрисдикції. Це дає підстави для висновку про відмінність повноважень кваліфікаційних комісій суддів та Вищої ради юстиції щодо кандидатів на посади суддів. Законодавчо закріплено особливий порядок, згідно з яким Вища рада юстиції за рекомендацією кваліфікаційної комісії суддів вносить подання Президенту України про призначення громадянина України на посаду судді вперше. Процес обрання на посаду судді безстроково здійснюється Верховною Радою України як колегіальним органом законодавчої влади з урахуванням відповідного висновку кваліфікаційної комісії суддів. На основі цього можна стверджувати, що саме за змістом функцій кваліфікаційної комісії суддів і Вищої ради юстиції та за процедурами їх реалізації поняття «призначення» і «обрання», які вживаються в Конституції України щодо зайняття посади судді, є різними.

8. Що стосується порушеного в конституційному поданні питання щодо внесення Вищою радою юстиції подання про призначення суддів на посади голів судів загальної юрисдикції, їх заступників та звільнення їх з цих посад, то аналіз норм Конституції України доводить, що Основний Закон України не містить положень про призначення/обрання голів судів загальної юрисдикції, заступників та їх звільнення. Лише частина друга статті 128 Конституції України передбачає обрання на посаду Голови Верховного Суду України та звільнення з цієї посади шляхом таємного голосування Пленумом Верховного Суду України в порядку, встановленому законом.

Призначення на адміністративні посади голів інших судів загальної юрисдикції та їх заступників має визначатися виключно законом (пункт 14 частини першої статті 92 Конституції України).

Таким чином, Конституційний Суд України дійшов висновку, що із змісту положень Конституції України не випливає належність до відання Вищої ради юстиції внесення подань про призначення суддів на адміністративні посади в судах загальної юрисдикції та про звільнення їх з цих посад.

На підставі викладеного та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 45, 63, 67, 69 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. В аспекті порушених у конституційному поданні питань щодо внесення Вищою радою юстиції подань про призначення суддів судів загальної юрисдикції на посади, в тому числі на адміністративні, положення пункту 1 частини першої статті 131 Конституції України у системному зв'язку з пунктом 27 частини першої статті 85, частиною четвертою статті 126, частиною третьою статті 127, статтею 128 Конституції України треба розуміти так, що Вища рада юстиції вносить подання Президенту України про перше призначення на посаду професійного судді строком на п'ять років.

2. За змістом пункту 1 частини першої статті 131 Конституції України право внесення подань Верховній Раді України про обрання суддів без-

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

строково та призначення суддів на адміністративні посади в судах загальної юрисдикції на Вищу раду юстиції не поширюється.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

Р Е Ш Е Н И Е

КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ

**по делу об официальном толковании
положения пункта 1 части первой статьи 131
Конституции Украины
о внесении Высшим советом юстиции
представлений о назначении судей на должности
по конституционному представлению
Высшего совета юстиции
(дело о назначении судей)**

г. Киев
16 октября 2001 года
№ 14-рп/2001

Дело № 1-8/2001

*Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины:*

Скоморохи Виктора Егоровича – председательствующий, **Вознюка** Владимира Денисовича, **Козюбры** Николая Ивановича, **Корниенко** Николая Ивановича, **Костицкого** Михаила Васильевича, **Малинниковой** Людмилы Федоровны – судья-докладчик, **Нимченко** Василия Ивановича, **Розенко** Виталия Ивановича, **Савенко** Николая Дмитриевича, **Селивона** Николая Федосеевича, **Тимченко** Ивана Артемовича, **Тихого** Владимира Павловича, **Чубарь** Людмилы Пантелеевны, **Шаповала** Владимира Николаевича, **Яценко** Станислава Сергеевича,

с участием уполномоченных по доверенности представителей субъекта права на конституционное представление: Шишкина Виктора Ивановича, народного депутата Украины, заместителя Председателя Комитета Верховной Рады Украины по вопросам правовой политики, члена Высшего совета юстиции, Шинкаря Александра Ивановича, руководителя Секретариата Высшего совета юстиции, а также привлеченных к участию в рассмотрении этого дела: Селиванова Анатолия Александровича – Постоянного представителя Верховной Рады Украины в Конституционном Суде Украины; Носова Владислава Васильевича – Постоянного представителя Президента Украины в Конституционном Суде Украины; Кривенко Виктора Васильевича – судьи Верховного Суда Украины; Лукашовой Надежды Павловны – начальника Управления по вопросам судебно-правовой реформы и работы с законопроектами Верховного Суда Украины; Хандурин Николая Ивановича – заместителя Министра юстиции Украины (на время слушания дела),

рассмотрел в пленарном заседании дело по конституционному представлению Высшего совета юстиции об официальном толковании положения пункта 1 части первой статьи 131 Конституции Украины о вне-

сении Высшим советом юстиции представлений о назначении судей на должности.

Поводом для рассмотрения дела согласно статье 39 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление Высшего совета юстиции об официальном толковании указанного положения статьи 131 Конституции Украины.

Основанием для рассмотрения дела в соответствии с частью первой статьи 93 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является практическая необходимость в официальной интерпретации содержания положений пункта 1 части первой статьи 131 Конституции Украины.

Заслушав судью-докладчика Малинникову Л. Ф., пояснения Шишкина В. И., Шинкаря А. И., Селиванова А. А., Носова В. В., Кривенко В. В., Лукашовой Н. П., Хандурина Н. И. и изучив материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1. Субъект права на конституционное представление – Высший совет юстиции – обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством об официальном толковании положения пункта 1 части первой статьи 131 Конституции Украины. По смыслу изложенного в конституционном представлении правового обоснования Высший совет юстиции ставит вопрос об официальном толковании положения пункта 1 части первой статьи 131 Конституции Украины лишь в части внесения им представлений о назначении судей на должности.

По мнению субъекта права на конституционное представление, указанное положение Конституции Украины необходимо понимать так, что Высший совет юстиции вносит такие представления Президенту Украины на первое назначение на должность судьи, а Верховной Раде Украины – об избрании судей бессрочно. В ведение Высшего совета юстиции также должно входить внесение представлений о назначении судей на должности председателей судов общей юрисдикции, их заместителей и об увольнении их с этих должностей.

Как отметил автор конституционного представления, в пункте 1 части первой статьи 131 Конституции Украины предусмотрено, что Высший совет юстиции вносит «представления о назначении судей на должности или об увольнении их с должностей». В связи с этим субъект права на конституционное представление делает вывод, что, поскольку относительно полномочий Высшего совета юстиции употреблен термин «назначение», то это дает основания считать, что под указанным термином понимается внесение Высшим советом юстиции представлений как о первом назначении на должность судьи, так и об избрании судей Верховной Радой Украины бессрочно. Тем не менее, статьями 3, 29 Закона Украины «О Высшем совете юстиции» Высшему совету юстиции предоставлено право внесения представления Президенту Украины о первом назначении на должность профессионального судьи. Указанным Законом этому органу предоставлено право обращения к Верховной Раде Украины с представлением об увольнении судей с должности (статья 31 Закона), а что касается

внесения представления Верховной Раде Украины об избрании судей бессрочно, то такой нормы нет.

Таким образом, Высший совет юстиции считает, что исходя из статуса, закрепленного статьей 1 Закона Украины «О Высшем совете юстиции», он частично ограничен в полномочиях – устранен от участия в формировании судейского корпуса Верховной Радой Украины.

Анализ понятий «назначение», «первое назначение» и «избрание», которые употребляются в статьях 85, 126, 128 Конституции Украины, по мнению субъекта права на конституционное представление, свидетельствует об их использовании как синонимов, поскольку судья наделяется в конституционном порядке одними и теми же полномочиями – осуществление правосудия, а эти назначения различаются лишь по форме.

Высший совет юстиции обращает внимание и на то, что в пункте 1 части первой статьи 131 Конституции Украины не употребляется ни понятие «первое назначение», ни понятие «избрание», а применяется обобщенное понятие – «назначение», которое включило в себя понятия «первое назначение» и «избрание». Кроме этого, не конкретизируется орган, в который может вноситься представление.

Учитывая то, что в пункте 1 части первой статьи 131 Конституции Украины употребляется понятие «назначение судей на должности», Высший совет юстиции пришел к выводу, что в его ведение входит также подбор кандидатов на должности председателей судов общей юрисдикции и их заместителей и внесение представлений о назначении судей на эти должности и увольнение их с этих должностей. Это стало основанием для ходатайства об официальном толковании пункта 1 части первой статьи 131 Конституции Украины относительно того, входит ли в ведение Высшего совета юстиции также внесение представлений о назначении судей на административные должности – председателей судов, их заместителей – и об их увольнении.

2. Председатель Верховной Рады Украины, оспаривая доводы субъекта права на конституционное представление о предоставлении права Высшему совету юстиции вносить представления Верховной Раде Украины об избрании судей бессрочно, в письменном пояснении отметил, что нельзя считать убедительным утверждение Высшего совета юстиции об употреблении как синонимов в Конституции Украины понятий «назначение» и «избрание», поскольку в пункте 1 части первой статьи 131 Конституции Украины речь идет о полномочии Высшего совета юстиции вносить Президенту Украины представление о первом назначении на должность профессионального судьи.

В то же время, по мнению Председателя Верховной Рады Украины, анализ положений Конституции Украины дает основания для вывода, что Высший совет юстиции может вносить представление о назначении председателей судов общей юрисдикции, их заместителей и об увольнении их с этих должностей.

Не соглашаясь с изложенными в конституционном представлении доводами, Верховный Суд Украины считает необоснованной ссылку Высшего совета юстиции на то, что положение пункта 1 части первой статьи 131 Конституции Украины относит к ведению этого органа внесение в

Верховную Раду Украины представлений об избрании судей бессрочно. Отмечает, что такая позиция Высшего совета юстиции имеет целью расширить его конституционные полномочия. Понятия «назначение», «первое назначение» и «избрание» не являются синонимами, поскольку определяют разные по смыслу процедуры.

3. В процессе рассмотрения дела на открытом пленарном заседании Конституционного Суда Украины Шишкин В.И., подтвердив доводы Высшего совета юстиции, изложенные в конституционном представлении, обратил внимание на один из вариантов законопроекта о Высшем совете юстиции, в котором речь шла о том, что в полномочия Высшего совета юстиции входит представление и Президенту Украины о первом назначении на должность судьи, и Верховной Раде Украины – об избрании судей бессрочно. Тем не менее, народные депутаты Украины на основании разных подходов к терминологическому определению «назначения» это предложение отклонили.

Шинкарь А. И. также поддержал конституционное представление Высшего совета юстиции.

Селиванов А. А. подчеркнул, что позиция субъекта права на конституционное представление о синонимичности понятий «назначение» и «избрание» является необоснованной.

Носов В. В. указал, что исходя из расширенного толкования положения пункта 1 части первой статьи 131 Конституции Украины, Высший совет юстиции имеет право вносить представления как о первом назначении на должность судьи, так и об избрании на эту должность бессрочно. Что касается назначения судей на административные должности, то, по его мнению, этот вопрос требует законодательного решения.

Хандурин Н. И. признал неприемлемой позицию Высшего совета юстиции и заметил, что в положении пункта 1 части первой статьи 131 Конституции Украины речь идет лишь о том, что Высший совет юстиции вносит представление Президенту Украины о первом назначении на должность судьи.

Кривенко В. В. и Лукашова Н. П. поддержали доводы Верховного Суда Украины, изложенные в письме к Конституционному Суду Украины.

4. Исходя из системного анализа положений Конституции Украины, Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что с аргументацией Высшего совета юстиции согласиться нельзя.

Согласно пункту 1 части первой статьи 131 Конституции Украины в ведение Высшего совета юстиции входит, в частности, внесение представления о назначении судей на должности. По смыслу этого пункта указанное положение распространяется на порядок замещения должности судьи судов общей юрисдикции.

В статье 85 Конституции Украины относительно полномочия Верховной Рады Украины по кадровым вопросам употребляются оба понятия – «назначение» и «избрание». Решения о назначении/избрании оформляются постановлением Верховной Рады Украины. Но, если понятие «избрание» используется лишь по отношению к судьям судов общей юрисдикции (пункт 27 части первой статьи 85, статьи 127, 128 Конституции Украины), то понятие «назначение» – применительно к иным должностным

лицам (пункты 16, 17, 18, 19, 20, 21, 26 части первой статьи 85, часть вторая статьи 131 Конституции Украины).

Президент Украины в рамках своих полномочий (статьи 106, 114, 122, 128 Конституции Украины) единолично принимает решение о замещении должности путем «назначения» определенного должностного лица, в том числе о «первом назначении» на должность профессионального судьи, в форме указа. Такое употребление понятий развивается и конкретизируется в соответствующих законах Украины.

Таким образом, в Конституции Украины понятие «назначение», в отличие от понятия «избрание», обозначает разные процедуры относительно занятия должности судьи и разные формы актов по этому вопросу, принятых, соответственно, Президентом Украины или Верховной Радой Украины.

Вместе с тем, ни Конституция Украины, ни другие нормативно-правовые акты не содержат четкого определения понятий «назначение» и «избрание» и не разграничивают их по определенным юридическим признакам. Использование единого понятия для обозначения разных по своей природе правовых механизмов замещения должностей и уточнение понятий «назначение» и «избрание» является предметом законодательного урегулирования.

Свидетельством отличия понятий «назначение» и «избрание» является разный срок полномочий судей судов общей юрисдикции, которые получили должности судей в результате разных процедур. В частности, на должность судьи впервые гражданин Украины назначается Президентом Украины сроком на пять лет, а парламент избирает судью бессрочно. То есть на «бессрочное избрание» может претендовать лицо с надлежащей профессиональной подготовкой, соответствующим опытом и стажем, поскольку срочный пятилетний срок пребывания на должности профессионального судьи завершился.

На основании приведенного и учитывая положения части четвертой статьи 126, части первой статьи 128 Конституции Украины, Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что понятие «назначение» и «избрание» на должности судей в судах общей юрисдикции, которые занимали должности в результате разных процедур, являются разными. Понятие «назначение судей на должности», которое употребляется в пункте 1 части первой статьи 131 Конституции Украины, касается лишь тех лиц, которые назначаются Президентом Украины впервые на должность профессионального судьи судов общей юрисдикции сроком на пять лет.

5. Из материалов дела следует, что действующая редакция Закона Украины «О Высшем совете юстиции» принята Верховной Радой Украины 15 января 1998 года. Согласно внесенному народным депутатом Украины Шишкиным В.И. законопроекту, Высшему совету юстиции предлагалось предоставить право вносить в парламент представления об избрании судей бессрочно (по материалам стенограммы заседания Верховной Рады Украины). Но это предложение Верховная Рада Украины отклонила.

Таким образом, принимая названный Закон тем же составом Верховной Рады Украины, который в 1996 году принял действующую Конститу-

цию Украины, парламент конкретизировал соответствующее конституционное положение, указав в пункте 1 статьи 3 и статье 29 этого Закона, что Высший совет юстиции вносит представления о первом назначении на должность судьи Президенту Украины. Это свидетельствует, что, определяя полномочия Высшего совета юстиции по этому вопросу, парламент не включил в них внесение представления Верховной Раде Украины об избрании судей бессрочно.

Такой подход к законодательному регулированию полномочий Высшего совета юстиции является, по сути, определением парламентом содержания положения пункта 1 части первой статьи 131 Конституции Украины.

6. Грамматическое толкование понятий «назначение» и «избрание» дает возможность определить их отличия. Под словом «назначение» понимается распоряжение на право замещения какой-то должности, предоставление официального права занимать какую-то должность, исполнять определенные обязанности. Слово «избрание» толкуется как подбор среди многих по каким-либо признакам, определение голосованием для выполнения определенных обязанностей (Словник української мови, Новий тлумачний словник української мови и др.).

Исследуя спорный вопрос с применением исторического толкования, Конституционный Суд Украины установил, что в системе правосудия до принятия Конституции Украины 1996 года должность судьи замещалась лишь путем избрания. Согласно Конституции (Основному Закону) Украинской ССР 1978 года все суды создавались на основе выборов судей и народных заседателей, то есть судьи, за исключением народных, избирались соответствующими советами, а судьи Верховного Суда Украинской ССР избирались Верховным Советом Украинской ССР.

Таким образом, к тому времени содержание понятий «назначение» и «избрание» имело существенные отличия (статьи 108, 109, 150, 151 Конституции (Основного Закона) Украинской ССР).

В действующей Конституции Украины эти понятия также разведены, в частности, понятие «избрание» используется относительно тех судей, которые после окончания пятилетнего срока пребывания на должности судьи путем первого назначения Президентом Украины избираются потом Верховной Радой Украины бессрочно. Итак, грамматическое и историческое толкования дают возможность утверждать, что понятия «назначение» и «избрание» имеют указанные отличия.

7. Механизм подбора на должность судьи гражданина Украины реализуют Высший совет юстиции и квалификационные комиссии судей.

Согласно пункту 1 части первой статьи 131 Конституции Украины на Высший совет юстиции возлагается «внесение представления о назначении судей на должности».

В статьях 3, 29 Закона Украины «О Высшем совете юстиции» установлен порядок внесения Высшим советом юстиции представлений Президенту Украины о первом назначении судей. Для выполнения этих полномочий в структуре Высшего совета юстиции функционирует сектор по вопросам подготовки представлений для назначения судей впервые (часть первая статьи 19 Закона Украины «О Высшем совете юстиции»).

Квалификационная комиссия судей может рекомендовать гражданина Украины на должность судьи (часть третья статьи 127 Конституции Украины).

Задачей квалификационной комиссии судей является, в частности, определение уровня профессиональной подготовленности судей (статья 1 Закона Украины «О квалификационных комиссиях, квалификационной аттестации и дисциплинарной ответственности судей судов Украины»). По заявлениям кандидатов в судьи она проводит квалификационные экзамены и дает заключения о подготовленности к судебной работе каждого кандидата, который впервые выдвигается на должность судьи.

По результатам рассмотрения заявлений кандидатов в судьи квалификационные комиссии судей дают заключения о возможности избрания на должность судьи бессрочно (часть вторая статьи 6 Закона Украины «О квалификационных комиссиях, квалификационной аттестации и дисциплинарной ответственности судей судов Украины»).

Положений о внесении Высшим советом юстиции представлений в Верховную Раду Украины об избрании судей бессрочно Закон Украины «О Высшем совете юстиции» не содержит.

Таким образом, анализ функций квалификационной комиссии судей и Высшего совета юстиции относительно первого назначения и избрания свидетельствует, что они разграничены определенными процедурами замещения должностей судей судов общей юрисдикции. Это дает основания для вывода об отличии полномочий квалификационных комиссий судей и Высшего совета юстиции относительно кандидатов на должности судей. Законодательно закреплен особый порядок, согласно которому Высший совет юстиции по рекомендации квалификационной комиссии судей вносит представление Президенту Украины о назначении гражданина Украины на должность судьи впервые. Процесс избрания на должность судьи бессрочно осуществляется Верховной Радой Украины как коллегиальным органом законодательной власти с учетом соответствующего вывода квалификационной комиссии судей. На основании этого можно утверждать, что именно по содержанию функций квалификационной комиссии судей и Высшего совета юстиции и по процедурам их реализации понятия «назначение» и «избрание», которые используются в Конституции Украины относительно занятия должности судьи, являются разными.

8. Что касается затронутого в конституционном представлении вопроса о внесении Высшим советом юстиции представления о назначении судей на должности председателей судов общей юрисдикции, их заместителей и увольнения их с этих должностей, то анализ норм Конституции Украины показывает, что Основной Закон Украины не содержит положений о назначении/избрании председателей судов общей юрисдикции, заместителей и их увольнении. Лишь часть вторая статьи 128 Конституции Украины предусматривает избрание на должность Председателя Верховного Суда Украины и освобождение с этой должности путем тайного голосования Пленумом Верховного Суда Украины в порядке, установленном законом.

Назначение на административные должности председателей иных су-

дов общей юрисдикции и их заместителей может определяться исключительно законом (пункт 14 части первой статьи 92 Конституции Украины).

Таким образом, Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что из содержания положений Конституции Украины не следует, что к ведению Высшего совета юстиции относится внесение представлений о назначении судей на административные должности в судах общей юрисдикции и об увольнении их с этих должностей.

На основании изложенного и руководствуясь статьями 147, 150 Конституции Украины, статьями 45, 63, 67, 69 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л:

1. В аспекте вопросов, затронутых в конституционном представлении о внесении Высшим советом юстиции представлений о назначении судей судов общей юрисдикции на должности, в том числе на административные, положение пункта 1 части первой статьи 131 Конституции Украины в системной связи с пунктом 27 части первой статьи 85, частью четвертой статьи 126, частью третьей статьи 127, статьей 128 Конституции Украины следует понимать как то, что Высший совет юстиции вносит представление Президенту Украины на первое назначение на должность профессионального судьи сроком на пять лет.

2. По смыслу пункта 1 части первой статьи 131 Конституции Украины право внесения представлений Верховной Раде Украины об избрании судей бессрочно и назначении судей на административные должности в судах общей юрисдикции на Высший совет юстиции не распространяется.

3. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННИЙ СУД УКРАЇНИ

• *Summary of the Decision No.14-rp/2001 of October 16, 2001*

The High Council of Justice applied to the Constitutional Court of Ukraine for official interpretation of the provisions of Article 131.1.1 of the Constitution of Ukraine as to making motions for appointment of judges to office. The subject of the right to constitutional petition believes that as the authorities of the High Council of Justice are dealt with using the term «appointment», this gives ground to consider that the said term covers its motions for both the first appointment to office and election of judges by the Verkhovna Rada of Ukraine for life. The High Council of Justice points out that the term «appointment», used in Article 131.1.1 of the Constitution of Ukraine incorporated the terms «the first appointment» and «election».

The Constitutional Court of Ukraine proceeds, in particular, from the fact that the term «appointment», contained in the Constitution of Ukraine, differs from the term «election» and means different procedures for judicial appointment and different forms of acts on this matter, adopted by the President of Ukraine or the Verkhovna Rada of Ukraine respectively. The term «appointment of judges to office», used in Article 131.1.1 of the Constitution of Ukraine, concerns only those appointed by the President of Ukraine for the first time to office of a professional judge of general courts for a five-year term. In acting Constitution of Ukraine, the term «election» is used for those judges, who, upon the expiration of five years in office of judge after the first appointment by the President of Ukraine, are elected by the Verkhovna Rada of Ukraine for permanent terms. The Constitutional Court of Ukraine has decided that the provisions of Article 131.1.1 of the Constitution of Ukraine are to be regarded as those that the High Council of Justice makes motions to the President of Ukraine for the first appointment of a professional judge to office for a five-year term. According to Article 131.1.1 of the Constitution of Ukraine the right to make motions to the Verkhovna Rada of Ukraine as to election of judges for permanent terms and appointment of judges to administrative offices in courts of general jurisdiction is not extended over the High Council of Justice.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

Р І Ш Е Н Н Я
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**у справі за конституційним поданням
48 народних депутатів України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
положення підпункту 1 пункту 4
Положення про паспортну службу органів внутрішніх справ,
затвердженого постановою Кабінету Міністрів України
(справа щодо прописки)**

м. Київ
14 листопада 2001 року
№ 15-рп/2001

Справа № 1-31/2001

*Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:*

Скоморохи Віктора Єгоровича – головуєчий, **Іващенко** Володимира Івановича, **Козюбри** Миколи Івановича, **Корнієнка** Миколи Івановича, **Костицького** Михайла Васильовича, **Малинникової** Людмили Федорівни, **Розенка** Віталія Івановича, **Савенка** Миколи Дмитровича – суддя-доповідач, **Селівона** Миколи Федосовича, **Тихого** Володимира Павловича, **Шаповала** Володимира Миколайовича, **Яценка** Станіслава Сергійовича, за участю представника суб'єкта права на конституційне подання Лавриновича Олександра Володимировича – Державного секретаря Міністерства юстиції України, народного депутата України до 18 жовтня 2001 року; представників Кабінету Міністрів України: Варенка Валерія Івановича – заступника Державного секретаря Міністерства внутрішніх справ України, Радутного Сергія Івановича – заступника начальника Головного управління адміністративної служби міліції Міністерства внутрішніх справ України; представника Кабінету Міністрів України та Міністерства юстиції України Єфіменка Леоніда Васильовича – заступника Державного секретаря Міністерства юстиції України; представників Верховної Ради України: Бакланової Лілії Володимирівни – головного наукового консультанта Відділу зв'язків з органами правосуддя Апарату Верховної Ради України, Фесенка Євгена Володимировича – головного наукового консультанта Відділу зв'язків з органами правосуддя Апарату Верховної Ради України; Носова Владислава Васильовича – Постійного представника Президента України в Конституційному Суді України; представника Міністерства внутрішніх справ України Пилипчука Миколи Олексійовича – начальника паспортного відділу Головного управління адміністративної служби міліції Міністерства внутрішніх справ України, розглянув на пленарному засіданні справу щодо відповідності Консти-

туції України (конституційності) положень підпункту 1 пункту 4 Положення про паспортну службу органів внутрішніх справ, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 1994 року № 700 (ЗП України, 1995 р., № 1, ст. 9), Положення про паспортну систему в СРСР, затвердженого постановою Ради Міністрів СРСР від 28 серпня 1974 року № 677 (СП СРСР, 1974 г., № 19, ст. 109), та Постанови Ради Міністрів СРСР «Про деякі правила прописки громадян» від 28 серпня 1974 року № 678 (СП СРСР, 1974 г., № 19, ст. 110).

Приводом для розгляду справи згідно зі статтями 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання 48 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень підпункту 1 пункту 4 Положення про паспортну службу органів внутрішніх справ, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 1994 року № 700, Положення про паспортну систему в СРСР, затвердженого постановою Ради Міністрів СРСР від 28 серпня 1974 року № 677, та Постанови Ради Міністрів СРСР «Про деякі правила прописки громадян» від 28 серпня 1974 року № 678.

Підставою для розгляду справи відповідно до статей 71, 82 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність спірних питань стосовно конституційності положень зазначених правових актів щодо прописки громадян.

Заслухавши суддю-доповідача Савенка М. Д., пояснення Лавриновича О. В., Варенка В. І., Єфіменка Л. В., Фесенка Є. В., Носова В. В., Пилипчака М. О. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Суб'єкт права на конституційне подання – 48 народних депутатів України – звернувся з клопотанням визнати неконституційними підпункт 1 пункту 4 Положення про паспортну службу органів внутрішніх справ, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 1994 року № 700, яким встановлено, що паспортна служба відповідно до покладених на неї завдань організовує роботу, пов'язану із документуванням населення, пропискою, випискою, реєстрацією та обліком громадян за місцем їх проживання, здійснює контроль за виконанням громадянами і посадовими особами правил паспортної системи, а також Положення про паспортну систему в СРСР, затвердженого постановою Ради Міністрів СРСР від 28 серпня 1974 року № 677, і Постанову Ради Міністрів СРСР «Про деякі правила прописки громадян» від 28 серпня 1974 року № 678, які згідно з Постановою Верховної Ради України «Про порядок тимчасової дії на території України окремих актів законодавства Союзу РСР» від 12 вересня 1991 року № 1545-ХІІ (ВВР, 1991 р., № 46, ст. 621) є чинними в Україні.

Автори конституційного подання стверджують, що названі акти суперечать статтям 24, 33, 64 Конституції України, зокрема частині другій статті 24, відповідно до якої не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками місця проживання; частині першій статті 33, згідно з якою кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно зали-

шати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом; частині першій статті 64, яка визначає, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України.

2. У поясненні Кабінету Міністрів України зазначається, що існування та функціонування інституту прописки громадян у частині її дозвільного характеру не узгоджується зі статтями 24, 33, 64 Конституції України і підлягає скасуванню та заміні прописки на реєстрацію громадян. Наголошується, що прописка як форма реєстрації та обліку населення за місцем проживання не є порушенням законодавства України та загальновизнаних міжнародних норм щодо прав людини.

Президент України звертає увагу на те, що Розпорядженням Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформ і виведення економіки України з кризи» від 18 серпня 1997 року № 298 визнано за необхідне скасувати інститут прописки, яка має дозвільний характер, і запровадити в Україні реєстрацію громадян за місцем їх постійного чи тривалого тимчасового проживання, яка має повідомний характер. Це сприятиме створенню умов для справедливої і оперативної реалізації громадянами деяких прав і свобод, виконання ними конституційних обов'язків.

Голова Верховної Ради України в листі стверджує, що положення оспорюваних актів зводяться не лише до регулювання питань, пов'язаних з пропискою громадян, вони регламентують і порядок реєстрації громадян, їх обліку тощо. Тому реєстрацію громадян у встановленому порядку, який не обмежує їхніх прав, не можна визнати неконституційною. Порушені в конституційному поданні питання значною мірою стосуються вдосконалення правового регулювання статусу громадян, що слід вирішувати шляхом прийняття відповідного закону. На розгляді у Верховній Раді України знаходяться три законопроекти з цих питань, в яких не міститься положень щодо прописки громадян.

Міністерство внутрішніх справ України інформує про те, що нині прописка в одних випадках має повідомний характер, а в інших – дозвільний. При здійсненні прописки, виписки та реєстрації громадян підрозділи паспортної служби органів внутрішніх справ керуються Положенням про паспортну службу органів внутрішніх справ, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 1994 року № 700, постановами Ради Міністрів СРСР з питань прописки і паспортної системи, Тимчасовою інструкцією про порядок документування і прописки (реєстрації) громадян, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України від 3 лютого 1992 року.

Міністерство юстиції України сповіщає, що реєстрація і облік громадян за місцем проживання не є порушенням законодавства України та загальновизнаних норм міжнародного права щодо прав людини, тоді як дозвільний порядок прописки суперечить статтям 24, 33, 64 Конституції України. Наголошується на необхідності обліку громадян для забезпечення функції контролю і прогнозування та поетапної заміни прописки на реєстрацію громадян.

3. У виступі на пленарному засіданні Конституційного Суду України представник суб'єкта права на конституційне подання Лавринович О. В.

звернув увагу на те, що предметом розгляду Конституційного Суду України є інститут прописки громадян, який суперечить статтям 24, 33, 64 Конституції України. Він підкреслив, що оскільки постанови Ради Міністрів СРСР з питань прописки, названі у конституційному поданні, втратили чинність, необхідно розглядати лише питання про конституційність підпункту 1 пункту 4 Положення про паспортну службу органів внутрішніх справ.

На думку Фесенка Є. В., для визнання положень оспорюваних правових актів такими, що не відповідають Конституції України, підстав немає.

Варенко В. І. вважає, що прописка має подвійний характер: в окремих випадках – дозвільний, а в інших – повідомний. Кабінет Міністрів України дотримується позиції, що до законодавчого врегулювання скасовувати прописку в Україні передчасно.

На думку Носова В. В., визнання прописки неконституційною викличе ряд ускладнень при реалізації житлових, соціальних та інших прав громадян, тому необхідно прийняти відповідний закон.

Сфіменко Л. В. зазначив, що реалізація громадянином права обирати місце проживання і користуватися жилим приміщенням обмежується пропискою. Правові акти, що застосовуються в Україні, свідчать про дозвільний характер прописки, яка здійснюється за умов наявності жилої площі, певних родинних зв'язків, згоди інших осіб на прописку, наявності дозволу органу влади тощо. Впровадження реєстрації замість прописки треба проводити поетапно.

У своєму виступі Пилипчук М. О. висловив думку, що система прописки пов'язана з реалізацією прав людини на пересування та вибір місця проживання і має регулюватися законодавством України. Міністерство внутрішніх справ України вважає, що скасовувати прописку передчасно, а її заміну на реєстрацію громадян слід проводити поетапно. При цьому було наголошено, що органи внутрішніх справ готові забезпечити реєстрацію громадян.

4. Конституційний Суд України, вирішуючи спір, виходить з того, що в Україні права і свободи людини і громадянина визначають зміст і спрямованість діяльності держави та її органів. Відповідно до статті 33 Конституції України кожний, хто на законних підставах перебуває на території України, має право вільно пересуватися, вибирати місце проживання, залишати територію України. Право на свободу пересування і вибору місця проживання в межах держави як невід'ємне право кожної людини закріплено також Загальною декларацією прав людини 1948 року (частина перша статті 13), Міжнародним пактом про громадянські та політичні права 1966 року (стаття 12), Протоколом № 4 до Конвенції про захист прав людини та основних свобод 1950 року (стаття 2) та іншими міжнародно-правовими актами.

Вільне пересування і вибір місця проживання є суттєвою гарантією свободи особистості, умовою її професійного і духовного розвитку. Це право, як і інші права і свободи людини, є невідчужуваним та непорушним (стаття 21 Конституції України). Водночас назване право не є абсолютним. Свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України можуть бути обмежені, але тільки законом (стаття 33 Конституції України).

Допустимість обмеження свободи пересування, вільного вибору місця проживання в межах держави та права вільно залишати територію країни визнається і міжнародним правом. Зокрема, стаття 2 Протоколу № 4 до Конвенції про захист прав людини та основних свобод 1950 року закріплює правило, за яким здійснення права на свободу пересування і свободу вибору місця проживання, вільно залишати будь-яку країну, включаючи свою власну, не може зазнавати жодних обмежень, крім тих, що передбачені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки, для забезпечення громадського порядку, запобігання злочинам, для охорони здоров'я або моралі чи з метою захисту прав і свобод інших осіб.

Відповідно до пункту 1 частини першої статті 92 Конституції України права і свободи людини і громадянина, гарантії їх здійснення та основні обов'язки повинні визначатися виключно законом, а не іншими нормативними актами. Однак закону, який би комплексно регулював реалізацію встановлених статтею 33 Конституції України прав і свобод, на момент розгляду справи не прийнято. Разом з тим останнім часом прийнято ряд законодавчих та інших нормативних актів, спрямованих на реформування інституту прописки, усунення обмежень при здійсненні певних конституційних прав і свобод, зокрема права на працю.

Проте, як свідчить аналіз відповідних підзаконних нормативних актів, прописка й досі має здебільшого дозвільний характер і здійснюється переважно на підставі відомчих актів. Одним з таких актів є Тимчасова інструкція про порядок документування і прописки (реєстрації) громадян, затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України від 3 лютого 1992 року, яка встановлює необхідність отримання дозволу органів внутрішніх справ на прописку (виписку) в усіх без винятку населених пунктах України. Саме такий порядок прописки, за яким вибір особою місця проживання залежить, як правило, від рішення паспортної служби органів внутрішніх справ, обмежує право особи на вільний вибір місця проживання.

Таким чином, положення підпункту 1 пункту 4 Положення про паспортну службу органів внутрішніх справ, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 1994 року № 700, згідно з яким паспортна служба органів внутрішніх справ застосовує дозвільний порядок вибору особою місця проживання, суперечить частині першій статті 33 та частині першій статті 64 Конституції України (є неконституційним).

Конституційний Суд України вважає, що Кабінету Міністрів України необхідно забезпечити приведення у відповідність з Конституцією України і цим Рішенням відомчі нормативні акти з питань прописки (виписки), а Верховній Раді України доцільно прискорити прийняття відповідного закону.

5. Юрисдикція Конституційного Суду України поширюється на чинні нормативно-правові акти.

Оспорювані в конституційному поданні постанови Уряду СРСР з питань прописки громадян визнані такими, що втратили чинність згідно з постановою Ради Міністрів СРСР «Про визнання такими, що втратили

чинність, деяких рішень Уряду СРСР з питань прописки громадян» від 8 вересня 1990 року № 907 та висновками Комітету конституційного нагляду СРСР від 26 жовтня 1990 року, від 11 жовтня 1991 року, і не можуть бути об'єктом судового конституційного контролю.

Отже, конституційне провадження у справі щодо відповідності цих постанов Уряду СРСР Конституції України підлягає припиненню на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» – невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні.

Виходячи з викладеного та керуючись статтями 147, 150, 152 Конституції України, статтями 51, 61, 63, 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Визнати таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), положення підпункту 1 пункту 4 Положення про паспортну службу органів внутрішніх справ, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 1994 року № 700, щодо прописки (випишки), згідно з яким паспортна служба органів внутрішніх справ застосовує як загальне правило дозвільний порядок вибору особою місця проживання.

2. Положення підпункту 1 пункту 4 Положення про паспортну службу органів внутрішніх справ, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 1994 року № 700, що визнано неконституційним, втрачає чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

3. Забезпечення виконання Рішення Конституційного Суду України покласти на Верховну Раду України та Кабінет Міністрів України.

4. Припинити конституційне провадження у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) Положення про паспортну систему в СРСР, затвердженого постановою Ради Міністрів СРСР від 28 серпня 1974 року № 677, Постанови Ради Міністрів СРСР «Про деякі правила прописки громадян» від 28 серпня 1974 року № 678.

5. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

Р Е Ш Е Н И Е

КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ

**по делу о соответствии Конституции Украины
(конституционности) положения подпункта 1 пункта 4
Положения о паспортной службе органов внутренних дел,
утвержденного постановлением Кабинета Министров Украины,
по конституционному представлению
48 народных депутатов Украины
(дело о прописке)**

г. Киев
14 ноября 2001 года
№ 15-рп/2001

Дело № 1-31/2001

*Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины:*

Скоморохи Виктора Егоровича – председательствующий, **Ивашенко** Владимира Ивановича, **Козюбры** Николая Ивановича, **Корниенко** Николая Ивановича, **Костицкого** Михаила Васильевича, **Малинниковой** Людмилы Федоровны, **Розенко** Виталия Ивановича, **Савенко** Николая Дмитриевича – судья-докладчик, **Селивона** Николая Федосьевича, **Тихого** Владимира Павловича, **Шаповала** Владимира Николаевича, **Яценко** Станислава Сергеевича,

с участием представителя субъекта права на конституционное представление Лавриновича Александра Владимировича – Государственного секретаря Министерства юстиции Украины, народного депутата Украины до 18 октября 2001 года; представителей Кабинета Министров Украины: Варенко Валерия Ивановича – заместителя Государственного секретаря Министерства внутренних дел Украины, Радутного Сергея Ивановича – заместителя начальника Главного управления административной службы милиции Министерства внутренних дел Украины; представителя Кабинета Министров Украины и Министерства юстиции Украины Єфименко Леонида Васильевича – заместителя Государственного секретаря Министерства юстиции Украины; представителей Верховной Рады Украины: Баклановой Лилии Владимировны – главного научного консультанта Отдела связей с органами правосудия Аппарата Верховной Рады Украины, Фесенко Евгения Владимировича – главного научного консультанта Отдела связей с органами правосудия Аппарата Верховной Рады Украины; Носова Владислава Васильевича – Постоянного представителя Президента Украины в Конституционном Суде Украины; представителя Министерства внутренних дел Украины Пилипчука Николая Алексеевича – начальника паспортного отдела Главного управления административной службы милиции Министерства внутренних дел Украины,

рассмотрел в пленарном заседании дело о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений подпункта 1 пункта 4 Положения о паспортной службе органов внутренних дел, утвержденного постановлением Кабинета Министров Украины от 10 октября 1994 года № 700 (СП Украины, 1995 г., № 1, ст. 9), Положения о паспортной системе в СССР, утвержденного постановлением Совета Министров СССР от 28 августа 1974 года № 677 (СП СССР, 1974 г., № 19, ст. 109), и постановления Совета Министров СССР «О некоторых правилах прописки граждан» от 28 августа 1974 года № 678 (СП СССР, 1974 г., № 19, ст. 110).

Поводом к рассмотрению дела согласно статьям 39, 40 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление 48 народных депутатов Украины о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений подпункта 1 пункта 4 Положения о паспортной службе органов внутренних дел, утвержденного постановлением Кабинета Министров Украины от 10 октября 1994 года № 700, Положения о паспортной системе в СССР, утвержденного постановлением Совета Министров СССР от 28 августа 1974 года № 677, и постановления Совета Министров СССР «О некоторых правилах прописки граждан» от 28 августа 1974 года № 678.

Основанием к рассмотрению дела согласно статьям 71, 82 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является наличие спорных вопросов конституционности положений указанных правовых актов по прописке граждан.

Заслушав судью-докладчика Савенко М. Д., пояснения Лавриновича А. В., Варенко В. И., Єфименко Л. В., Фесенко Е. В., Носова В. В., Пилипчука Н. А. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1. Субъект права на конституционное представление – 48 народных депутатов Украины – обратился с ходатайством признать неконституционными подпункт 1 пункта 4 Положения о паспортной службе органов внутренних дел, утвержденного постановлением Кабинета Министров Украины от 10 октября 1994 года № 700, которым установлено, что паспортная служба согласно возложенным на нее задачам организует работу, связанную с документированием населения, пропиской, выпиской, регистрацией и учетом граждан по месту их проживания, осуществляет контроль за исполнением гражданами и должностными лицами правил паспортной системы, а также Положение о паспортной системе в СССР, утвержденное постановлением Совета Министров СССР от 28 августа 1974 года № 677, и постановление Совета Министров СССР «О некоторых правилах прописки граждан» от 28 августа 1974 года № 678, которые в соответствии с Постановлением Верховной Рады Украины «О порядке временно-го действия на территории Украины отдельных актов законодательства Союза ССР» от 12 сентября 1991 года № 1545-ХІІ (ВВР, 1991 г., № 46, ст. 621) являются действующими в Украине.

Авторы конституционного представления утверждают, что названные

акты противоречат статьям 24, 33, 64 Конституции Украины, в том числе, части второй статьи 24, согласно которой не может быть привилегий или ограничений по признакам местожительства; части первой статьи 33, в соответствии с которой любому, кто на законных основаниях находится на территории Украины, гарантируется свобода передвижения, свободный выбор места жительства, право свободно покидать территорию Украины, кроме ограничений, которые устанавливаются законом; части первой статьи 64, определяющей, что конституционные права и свободы человека и гражданина не могут быть ограничены, кроме случаев, предусмотренных Конституцией Украины.

2. В пояснении Кабинета Министров Украины отмечается, что существование и функционирование института прописки граждан в части ее разрешительного характера не согласуется со статьями 24, 33, 64 Конституции Украины и подлежит отмене и замене прописки на регистрацию граждан. Подчеркивается, что прописка как форма регистрации и учета населения по месту проживания не является нарушением законодательства Украины и общепризнанных международных норм прав человека.

Президент Украины обращает внимание на то, что Распоряжением Президента Украины «О неотложных мероприятиях по ускорению реформ и выводу экономики Украины из кризиса» от 18 августа 1997 года № 298 признано необходимым отменить институт прописки, которая имеет разрешительный характер, и ввести в Украине регистрацию граждан по месту их постоянного или продолжительного временного проживания, имеющую уведомительный характер. Это будет содействовать созданию условий для справедливой и оперативной реализации гражданами некоторых прав и свобод, выполнения ими конституционных обязанностей.

Председатель Верховной Рады Украины в письме утверждает, что положения оспариваемых актов сводятся не только к регулированию вопросов, связанных с пропиской граждан, они регламентируют и порядок регистрации граждан, их учета и т. д. Поэтому регистрацию граждан в установленном порядке, который не ограничивает их прав, нельзя признать неконституционной. Затронутые в конституционном представлении вопросы в значительной мере касаются усовершенствования правового регулирования статуса граждан, который следует решать путем принятия соответствующего закона. На рассмотрении в Верховной Раде Украины находятся три законопроекта по этим вопросам, в которых не содержатся положения о прописке граждан.

Министерство внутренних дел Украины информирует о том, что сегодня прописка в одних случаях имеет уведомительный характер, а в других – разрешительный. При осуществлении прописки, выписки и регистрации граждан подразделения паспортной службы органов внутренних дел руководствуются Положением о паспортной службе органов внутренних дел, утвержденным постановлением Кабинета Министров Украины от 10 октября 1994 года № 700, постановлениями Совета Министров СССР по вопросам прописки и паспортной системы, Временной инструкцией о порядке документирования и прописки (регистрации) граждан, утвержденной приказом Министерства внутренних дел Украины от 3 февраля 1992 года.

Министерство юстиции Украины сообщает, что регистрация и учет граждан по месту проживания не является нарушением законодательства Украины и общепризнанных норм международного права относительно прав человека, тогда как разрешительный порядок прописки противоречит статьям 24, 33, 64 Конституции Украины. Подчеркивается необходимость учета граждан для обеспечения функции контроля и прогнозирования и поэтапной замены прописки регистрацией граждан.

3. В выступлении на пленарном заседании Конституционного Суда Украины представитель субъекта права на конституционное представление Лавринович А. В. обратил внимание на то, что предметом рассмотрения Конституционного Суда Украины является институт прописки граждан, который противоречит статьям 24, 33, 64 Конституции Украины. Он подчеркнул, что поскольку постановления Совета Министров СССР по вопросам прописки, названные в конституционном представлении, не действуют, необходимо рассматривать лишь вопрос о конституционности подпункта 1 пункта 4 Положения о паспортной службе органов внутренних дел.

По мнению Фесенко Е. В., для признания положений оспариваемых правовых актов не отвечающими Конституции Украины оснований нет.

Варенко В. И. считает, что прописка имеет двойной характер: в отдельных случаях – разрешительный, а в других – уведомительный. Кабинет Министров Украины придерживается позиции, что до законодательного урегулирования отменять прописку в Украине преждевременно.

По мнению Носова В. В., признание прописки неконституционной вызовет ряд осложнений при реализации жилищных, социальных и других прав граждан, поэтому необходимо принять соответствующий закон.

Ефименко Л. В. указал, что реализация гражданином права избирать место жительства и пользоваться жилым помещением ограничивается пропиской. Правовые акты, которые применяются в Украине, свидетельствуют о разрешительном характере прописки, которая осуществляется при условиях наличия жилой площади, определенных родственных связей, согласия других лиц на прописку, наличия разрешения органа власти и т. д. Введение регистрации вместо прописки нужно проводить поэтапно.

В своем выступлении Филипчук Н. А. высказал мысль, что система прописки связана с реализацией прав человека на передвижение и выбор места жительства и может регулироваться законодательством Украины. Министерство внутренних дел Украины считает, что отменять прописку преждевременно, а ее замену на регистрацию граждан следует проводить поэтапно. При этом было подчеркнуто, что органы внутренних дел готовы обеспечить регистрацию граждан.

4. Конституционный Суд Украины, решая спор о конституционности прописки, исходит из того, что в Украине права и свободы человека и гражданина определяют содержание и направленность деятельности государства и его органов. Согласно статье 33 Конституции Украины любой, кто на законных основаниях находится на территории Украины, имеет право свободно передвигаться, выбирать место жительства, покидать территорию Украины. Право на свободу передвижения и выбора места жительства в границах государства как неотъемлемое право каждого че-

ловека закреплено также Всеобщей декларацией прав человека 1948 года (часть первая статьи 13), Международным пактом о гражданских и политических правах 1966 года (статья 12), Протоколом № 4 к Конвенции о защите прав человека и основных свобод 1950 года (статья 2) и другими международно-правовыми актами.

Свободное передвижение и выбор места жительства служит существенной гарантией свободы личности, условием ее профессионального и духовного развития. Это право, как и другие права и свободы человека, является неотчуждаемым и ненарушаемым (статья 21 Конституции Украины). Вместе с тем, названное право не является абсолютным. Свобода передвижения, свободный выбор места жительства, право свободно покидать территорию Украины могут быть ограничены, но только законом (статья 33 Конституции Украины).

Допустимость ограничения свободы передвижения, свободного выбора места жительства в границах государства и права свободно покидать территорию страны признается и международным правом. В частности, статья 2 Протокола № 4 к Конвенции о защите прав человека и основных свобод 1950 года закрепляет правило, согласно которому осуществление права на свободу передвижения и свободу выбора места жительства, права свободно покидать любую страну, включая свою собственную, не может подвергаться никаким ограничениям, кроме тех, которые предусмотрены законом и являются необходимыми в демократическом обществе в интересах национальной или общественной безопасности, для обеспечения общественного порядка, предотвращения преступлений, для здравоохранения или морали или с целью защиты прав и свобод других лиц.

Согласно пункту 1 части первой статьи 92 Конституции Украины права и свободы человека и гражданина, гарантии их осуществления и основные обязанности должны определяться исключительно законом, а не другими нормативными актами. Однако закон, который бы комплексно регулировал реализацию установленных статьей 33 Конституции Украины прав и свобод, на момент рассмотрения дела не принят. Вместе с тем, в последнее время принят ряд законодательных и других нормативных актов, направленных на реформирование института прописки, устранение ограничений при осуществлении определенных конституционных прав и свобод, в частности, права на труд.

Тем не менее, как свидетельствует анализ соответствующих подзаконных нормативных актов, прописка до сих пор имеет большей частью разрешительный характер и осуществляется преимущественно на основании ведомственных актов. Одним из таких актов является Временная инструкция о порядке документирования и прописки (регистрации) граждан, утвержденная приказом Министерства внутренних дел Украины от 3 февраля 1992 года, которая устанавливает необходимость получения разрешения органов внутренних дел на прописку (выписку) во всех без исключения населенных пунктах Украины. Именно такой порядок прописки, согласно которому выбор лицом места жительства зависит, как правило, от решения паспортной службы органов внутренних дел, ограничивает право лица на свободный выбор места жительства.

Таким образом, положение подпункта 1 пункта 4 Положения о пас-

портной службе органов внутренних дел, утвержденного постановлением Кабинета Министров Украины от 10 октября 1994 года № 700, согласно которому паспортная служба органов внутренних дел применяет разрешительный порядок выбора лицом места жительства, противоречит части первой статьи 33 и части первой статьи 64 Конституции Украины (является неконституционной).

Конституционный Суд Украины считает, что Кабинету Министров Украины необходимо обеспечить приведение в соответствие с Конституцией Украины и этим Решением ведомственных нормативных актов по вопросам прописки (выписки), а Верховной Раде Украины целесообразно усилить принятие соответствующего закона.

5. Юрисдикция Конституционного Суда Украины распространяется на действующие нормативно-правовые акты.

Оспариваемые в конституционном представлении постановления Правительства СССР по вопросам прописки граждан признаны утратившими силу в соответствии с постановлением Совета Министров СССР «О признании утратившими силу некоторых решений Правительства СССР по вопросам прописки граждан» от 8 сентября 1990 года № 907 и заключениями Комитета конституционного надзора СССР от 26 октября 1990 года, от 11 октября 1991 года и не могут быть объектом судебного конституционного контроля.

Итак, конституционное производство по делу о соответствии этих постановлений Правительства СССР Конституции Украины подлежит прекращению на основании пункта 3 статьи 45 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» – неподведомственность Конституционному Суду Украины вопросов, затронутых в конституционном представлении.

Исходя из изложенного и руководствуясь статьями 147, 150, 152 Конституции Украины, статьями 51, 61, 63, 73 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. Признать не соответствующим Конституции Украины (неконституционным) положение подпункта 1 пункта 4 Положения о паспортной службе органов внутренних дел, утвержденного постановлением Кабинета Министров Украины от 10 октября 1994 года № 700, о прописке (выписке), согласно которому паспортная служба органов внутренних дел применяет как общее правило разрешительный порядок выбора лицом места жительства.

2. Положение подпункта 1 пункта 4 Положения о паспортной службе органов внутренних дел, утвержденное постановлением Кабинета Министров Украины от 10 октября 1994 года № 700, признанное неконституционным, теряет силу со дня принятия Конституционным Судом Украины этого Решения.

3. Обеспечение выполнения Решения Конституционного Суда Украины возложить на Верховную Раду Украины и Кабинет Министров Украины.

4. Прекратить конституционное производство по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) Положения о паспортной си-

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

стеме в СССР, утвержденного постановлением Совета Министров СССР от 28 августа 1974 года № 677, постановления Совета Министров СССР «О некоторых правилах прописки граждан» от 28 августа 1974 года № 678.

5. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

- *Summary of the Decision No.15-rp/2001 of November 14, 2001*

According to the Constitution of Ukraine everyone, who is legally present on the territory of Ukraine, is guaranteed freedom of movement, free choice of place of residence, and the right to freely leave the territory of Ukraine. Freedom of movement and choice of residence place serve as an essential guarantee of personal freedom and are inalienable and inviolable. According to Article 92 of the Constitution of Ukraine human and citizens' rights and freedoms, the guarantees of these rights and freedoms and the main duties of the citizen are to be determined exclusively by the law. The residence registration («propiska») has mainly permissive nature and is executed on the basis of subordinate legislation.

Paragraph 4.1 of the Regulations on passport service of the internal affairs bodies, approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine's Resolution No. 700 dated October 10, 1994, whereby the passport service of the internal affairs bodies applies a permissive procedure for the individual's choice of residence place, is not in conformity with the Constitution of Ukraine.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

Р І Ш Е Н Н Я
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**у справі за конституційним поданням
49 народних депутатів України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
положення частини другої статті 12
Закону України «Про місцеві державні адміністрації»
(справа про поєднання посади
в місцевій державній адміністрації
з мандатом депутата місцевої ради)**

м. Київ
4 грудня 2001 року
№ 16-рп/2001

Справа № 1-42/2001

*Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:*

Скоморохи Віктора Єгоровича – головуєчий, **Вознюка** Володимира Денисовича, **Євграфова** Павла Борисовича, **Іващенко** Володимира Івановича, **Козюбри** Миколи Івановича, **Корнієнка** Миколи Івановича, **Костицького** Михайла Васильовича, **Малинникової** Людмили Федорівни, **Мироненка** Олександра Миколайовича, **Німченка** Василя Івановича, **Розенка** Віталія Івановича, **Савенка** Миколи Дмитровича, **Селівона** Миколи Федосовича, **Тимченка** Івана Артемовича, **Чубар** Людмили Пантеліївни, **Шановала** Володимира Миколайовича – суддя-доповідач, **Яценка** Станіслава Сергійовича,

за участю представника суб'єкта права на конституційне подання Задорожного Олександра Вікторовича – народного депутата України, Голови Комітету Верховної Ради України з питань правової політики; представників Верховної Ради України: Селіванова Анатолія Олександровича – Постійного представника Верховної Ради України в Конституційному Суді України, Фесенка Євгена Володимировича – головного наукового консультанта Відділу зв'язків з органами правосуддя Апарату Верховної Ради України; Носова Владислава Васильовича – Постійного представника Президента України в Конституційному Суді України,

розглянув на пленарному засіданні справу за поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення частини другої статті 12 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» від 9 квітня 1999 року № 586-XIV.

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало зазначене подання щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення частини другої статті 12 Закону України «Про місцеві державні адміністрації»,

за яким голови місцевих державних адміністрацій, їх заступники, керівники управлінь, відділів, інших структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій не можуть мати представницький мандат депутата місцевої ради.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтями 71, 82 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність спору стосовно конституційності зазначеного положення частини другої статті 12 Закону України «Про місцеві державні адміністрації».

Заслухавши суддю-доповідача Шаповала В. М., пояснення Задорожного О. В., Селіванова А. О., Фесенка Є. В, Носова В. В. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Суб'єкт права на конституційне подання – народні депутати України – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати неконституційним положення частини другої статті 12 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» від 9 квітня 1999 року № 586-XIV стосовно заборони головам місцевих державних адміністрацій, їх заступникам, керівникам управлінь, відділів, інших структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій мати представницький мандат депутата місцевої ради, таким, що «обмежує гарантоване статтею 38 Конституції України конституційне право громадян вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування».

Голова Верховної Ради України вважає, що оспорюване положення частини другої статті 12 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» відповідає Конституції України, оскільки заборона головам місцевих державних адміністрацій, їх заступникам, керівникам управлінь, відділів, інших структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій мати представницький мандат депутата місцевої ради не обмежує і не порушує конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Президент України в цілому підтримав позицію суб'єкта права на конституційне подання щодо неконституційності зазначеного положення частини другої статті 12 Закону України «Про місцеві державні адміністрації».

2. Конституційний Суд України, вирішуючи порушені в конституційному поданні питання, виходив з того, що відповідно до частини другої статті 8 Конституції України «закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй».

Частиною другою статті 12 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» встановлено, зокрема, що голови місцевих державних адміністрацій, їх заступники, керівники управлінь, відділів, інших структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій не можуть бути народними депутатами України або мати інший представницький мандат.

Конституційний Суд України в Рішенні від 6 липня 1999 року № 7-рп/99 (справа про сумісництво посад народного депутата України і міського голови) визначив, що термін «представницький мандат» обов'язково пов'язаний з обранням особи на посаду, зокрема депутатом сільської, селищної, міської, районної у місті, районної, обласної ради.

Передбачене частиною першою статті 38 Конституції України право громадянина «бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування» (пасивне виборче право) не можна тлумачити буквально, оскільки йому не відповідає обов'язок виборців голосувати «за» і обрати конкретного громадянина. Це по суті є правом при дотриманні необхідних умов балотуватися на виборах, зокрема депутатів місцевих рад. Заборони балотуватися стаття 12 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» не містить.

Тим самим право бути обраним не тотожне праву мати відповідний представницький мандат, яке набуває громадянин, обраний за результатами голосування на виборах: саме він має право отримати мандат або відмовитися від нього.

З урахуванням викладеного Конституційний Суд України дійшов висновку, що зазначене у конституційному поданні положення частини другої статті 12 Закону України «Про місцеві державні адміністрації», за яким голови місцевих державних адміністрацій, їх заступники, керівники управлінь, відділів, інших структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій не можуть «мати інший представницький мандат», не обмежує передбаченого частиною першою статті 38 Конституції України права громадян бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

3. Конституційний Суд України вважає, що положення частини другої статті 12 Закону України «Про місцеві державні адміністрації», згідно з яким посадові особи місцевих державних адміністрацій не можуть бути народними депутатами України або мати інший представницький мандат, містить вимогу несумісності.

Передбачена Конституцією України вимога несумісності насамперед пов'язана з інститутом представницького мандата. В частині другій статті 78 Конституції України встановлено, що народні депутати України не можуть мати інший представницький мандат чи бути на державній службі. Інший представницький мандат не може мати Президент України (частина четверта статті 103 Конституції України). Не можуть мати представницький мандат професійні судді (частина друга статті 127 Конституції України).

Вирішуючи питання щодо несумісності представницького мандата депутата місцевої ради, Конституційний Суд України в Рішенні від 13 травня 1998 року №6-рп/98 (справа щодо статусу депутатів рад) дійшов висновку, що передбачений Конституцією України перелік осіб, статус яких має відповідати вимозі несумісності, є вичерпним, і визнав такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення частини першої статті 5 Закону України «Про статус депутатів місцевих Рад народних депутатів», за якими депутат місцевої ради не може бути головою місцевої державної адміністрації, його заступником, керівником її структурного підрозділу, прокурором.

У цьому Рішенні Конституційний Суд України також зазначив, що депутат сільської, селищної, міської, районної у місті, районної, обласної ради, який перебуває на посаді керівника місцевого органу виконавчої влади чи на іншій посаді, на яку поширюється дія Конституції та законів Укра-

їни щодо обмеження сумісництва, не може поєднувати свою службову діяльність на цій посаді з посадою сільського, селищного, міського голови, секретаря сільської, селищної, міської ради, голови та заступника голови районної у місті, районної, обласної ради, а також з іншою роботою на постійній основі в радах, їх виконавчих органах та апараті.

З названого Рішення Конституційного Суду України випливає, що Конституція України не забороняє головам місцевих державних адміністрацій, їх заступникам, керівникам управлінь, відділів, інших структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій бути обраними до представницького органу місцевого самоврядування і мати представницький мандат депутата сільської, селищної, міської, районної у місті, районної чи обласної ради.

4. Частиною першою статті 120 Конституції України встановлено обмеження щодо права керівників центральних та місцевих органів виконавчої влади на сумісництво: вони не мають права суміщати свою службову діяльність з іншою роботою, крім викладацької, наукової та творчої у позаробочий час, входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства, що має на меті одержання прибутку. Про несумісність, пов'язану з представницьким мандатом, зокрема мандатом депутата місцевої ради, не йдеться.

Разом з тим на громадян, що займають посади голів місцевих державних адміністрацій, їх заступників, керівників управлінь, відділів, інших структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій, поширюються й інші обмеження, які у передбачених Конституцією України випадках встановлюються законом. Так, відповідно до частини другої статті 42 Конституції України обмежується законом підприємницька діяльність депутатів, посадових і службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Але можливість обмеження законом права цих осіб бути обраними і мати представницький мандат депутата місцевої ради Конституцією України не передбачена.

Отже, положення частини другої статті 12 Закону України «Про місцеві державні адміністрації», яким передбачена заборона громадянам, що займають посади голів місцевих державних адміністрацій, їх заступників, керівників управлінь, відділів, інших структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій, мати представницький мандат депутата місцевої ради має бути визнане неконституційним, оскільки це положення виходить за межі, визначені частиною першою статті 120 Конституції України.

На підставі викладеного та керуючись статтями 147, 150, 152 Конституції України, статтями 63, 67, 69 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Визнати таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), положення частини другої статті 12 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» від 9 квітня 1999 року № 586-XIV, за яким голови місцевих державних адміністрацій, їх заступники, керівники управлінь, відділів, інших структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій не можуть «мати інший представницький мандат».

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

---

2. Положення частини другої статті 12 Закону України «Про місцеві державні адміністрації», що визнане неконституційним, втрачає чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

Р Е Ш Е Н И Е

КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ

**по делу о соответствии Конституции Украины
(конституционности) положения части второй статьи 12
Закона Украины «О местных государственных администрациях»
по конституционному представлению
49 народных депутатов Украины (дело о совмещении должности
в местной государственной администрации
с мандатом депутата местного совета)**

г. Киев
4 декабря 2001 года
№ 16-рп/2001

Дело № 1-42/2001

*Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины:*

Скоморохи Виктора Егоровича – председательствующий, **Вознюка** Владимира Денисовича, **Евграфова** Павла Борисовича, **Ивашенко** Владимира Ивановича, **Козюбры** Николая Ивановича, **Корниенко** Николая Ивановича, **Костицкого** Михаила Васильевича, **Малинниковой** Людмилы Федоровны, **Мироненко** Александра Николаевича, **Нимченко** Василия Ивановича, **Розенко** Виталия Ивановича, **Савенко** Николая Дмитриевича, **Селивона** Николая Федосьевича, **Тимченко** Ивана Артемовича, **Чубарь** Людмилы Пантелеевны, **Шаповала** Владимира Николаевича – судья-докладчик, **Яценко** Станислава Сергеевича,

с участием представителя субъекта права на конституционное представление **Задорожного** Александра Викторовича – народного депутата Украины, Председателя Комитета Верховной Рады Украины по вопросам правовой политики; представителей Верховной Рады Украины: **Селиванова** Анатолия Александровича – Постоянного представителя Верховной Рады Украины в Конституционном Суде Украины, **Фесенко** Евгения Владимировича – главного научного консультанта Отдела связей с органами правосудия Аппарата Верховной Рады Украины; **Носова** Владислава Васильевича – Постоянного представителя Президента Украины в Конституционном Суде Украины,

рассмотрел в пленарном заседании дело о соответствии Конституции Украины (конституционности) положения части второй статьи 12 Закона Украины «О местных государственных администрациях» от 9 апреля 1999 года № 586-XIV по конституционному представлению 49 народных депутатов Украины.

Поводом к рассмотрению дела согласно статьям 39, 40 Закона Украины

«О Конституционном Суде Украины» стало указанное представление о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений части второй статьи 12 Закона Украины «О местных государственных администрациях», согласно которому председатели местных государственных администраций, их заместители, руководители управлений, отделов, других структурных подразделений местных государственных администраций не могут иметь представительный мандат депутата местного совета.

Основанием к рассмотрению дела в соответствии со статьями 71, 82 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является наличие спора о конституционности указанного положения части второй статьи 12 Закона Украины «О местных государственных администрациях».

Заслушав судью-докладчика Шаповала В.М., объяснение Задорожно А. В., Селиванова А. А., Фесенко Е. В, Носова В. В., исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л:

1. Субъект права на конституционное представление – народные депутаты Украины – обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством признать неконституционным положение части второй статьи 12 Закона Украины «О местных государственных администрациях» от 9 апреля 1999 года № 586-XIV, которым председателям местных государственных администраций, их заместителям, руководителям управлений, отделов, других структурных подразделений местных государственных администраций запрещалось иметь представительский мандат депутата местного совета, что «ограничивает гарантированное статьей 38 Конституции Украины конституционное право граждан свободно избирать и быть избранными в органы государственной власти и органы местного самоуправления».

Председатель Верховной Рады Украины считает, что оспариваемое положение части второй статьи 12 Закона Украины «О местных государственных администрациях» соответствует Конституции Украины, поскольку запрет председателям местных государственных администраций, их заместителям, руководителям управлений, отделов, других структурных подразделений местных государственных администраций иметь представительский мандат депутата местного совета не ограничивает и не нарушает конституционных прав и свобод человека и гражданина.

Президент Украины в целом поддержал позицию субъекта права на конституционное представление о неконституционности указанного положения части второй статьи 12 Закона Украины «О местных государственных администрациях».

2. Конституционный Суд Украины, решая поставленные в конституционном представлении вопросы, исходил из того, что согласно части второй статьи 8 Конституции Украины «законы и иные нормативно-правовые акты принимаются на основании Конституции Украины и должны соответствовать ей».

Частью второй статьи 12 Закона Украины «О местных государственных администрациях» установлено, в частности, что председатели местных государственных администраций, их заместители, руководители управле-

ний, отделов, других структурных подразделений местных государственных администраций не могут быть народными депутатами Украины или иметь другой представительский мандат.

Конституционный Суд Украины в Решении от 6 июля 1999 года № 7-рп/99 (дело о совмещении должностей народного депутата Украины и городского головы) определил, что понятие «представительский мандат» обязательно связано с избранием лица на должность, в частности депутатом сельского, поселкового, городского, районного в городе, районного, областного совета.

Предусмотренное частью первой статьи 38 Конституции Украины право граждан «быть избранными в органы государственной власти и органы местного самоуправления» (пассивное избирательное право) нельзя толковать буквально, поскольку ему не отвечает обязанность избирателей голосовать «за» и избрать конкретного гражданина. Это, по сути, является правом при соблюдении необходимых условий баллотироваться на выборах, в частности депутатов местных советов. Запрета баллотироваться статья 12 Закона Украины «О местных государственных администрациях» не содержит.

Тем самым право быть избранным не тождественно праву иметь соответствующий представительский мандат, которое приобретает гражданин, избранный по результатам голосования на выборах: именно он имеет право получить мандат или отказаться от него.

С учетом изложенного Конституционный Суд Украины пришел к заключению, что указанное в конституционном представлении положение части второй статьи 12 Закона Украины «О местных государственных администрациях», по которому председатели местных государственных администраций, их заместители, руководители управлений, отделов, других структурных подразделений местных государственных администраций не могут «иметь иной представительский мандат», не ограничивает предусмотренного частью первой статьи 38 Конституции Украины права граждан быть избранными в органы государственной власти и органы местного самоуправления.

3. Конституционный Суд Украины считает, что положение части второй статьи 12 Закона Украины «О местных государственных администрациях», согласно которому должностные лица местных государственных администраций не могут быть народными депутатами Украины или иметь иной представительский мандат, содержит требование несовмещения.

Предусмотренное Конституцией Украины требование несовмещения, прежде всего, связано с институтом представительского мандата. Частью второй статьи 78 Конституции Украины установлено, что народные депутаты Украины не могут иметь иной представительский мандат или быть на государственной службе. Иной представительский мандат не может иметь Президент Украины (часть четвертая статьи 103 Конституции Украины). Не могут иметь представительского мандата профессиональные судьи (часть вторая статьи 127 Конституции Украины).

Решая вопрос о несовмещении представительского мандата депутата местного совета, Конституционный Суд Украины в Решении от 13 мая

1998 года № 6-рп/98 (дело о статусе депутатов советов) пришел к заключению, что предусмотренный Конституцией Украины перечень лиц, статус которых может отвечать требованию несовмещения, является исчерпывающим, и признал не отвечающим Конституции Украины (неконституционным) положение части первой статьи 5 Закона Украины «О статусе депутатов местных Советов народных депутатов», по которому депутат местного совета не может быть председателем местной государственной администрации, его заместителем, руководителем ее структурного подразделения, прокурором.

В этом Решении Конституционный Суд Украины также указал, что депутат сельского, поселкового, городского, районного в городе, районного, областного совета, который пребывает на должности руководителя местного органа исполнительной власти или на другой должности, на которую распространяется действие Конституции и законов Украины об ограничении совмещения, не может совмещать свою служебную деятельность на этой должности с должностью сельского, поселкового, городского головы, секретаря сельского, поселкового, городского совета, председателя и заместителя председателя районного в городе, районного, областного совета, а также с другой работой на постоянной основе в советах, их исполнительных органах и аппарате.

Из названного Решения Конституционного Суда Украины вытекает, что Конституция Украины не запрещает председателям местных государственных администраций, их заместителям, руководителям управлений, отделов, иных структурных подразделений местных государственных администраций быть избранными в представительный орган местного самоуправления и иметь представительский мандат депутата сельского, поселкового, городского, районного в городе, районного или областного совета.

4. Частью первой статьи 120 Конституции Украины установлены ограничения относительно права руководителей центральных и местных органов исполнительной власти на совместительство: они не имеют права совмещать свою служебную деятельность с иной работой, кроме преподавательской, научной и творческой в нерабочее время, входить в состав руководящего органа или надзорного совета предприятия, которое имеет целью получение прибыли. О несовместимости, связанной с представительским мандатом, в частности мандатом депутата местного совета, речь не идет.

Вместе с тем, на граждан, которые занимают должности председателей местных государственных администраций, их заместителей, руководителей управлений, отделов, иных структурных подразделений местных государственных администраций, распространяются и другие ограничения, которые в предусмотренных Конституцией Украины случаях устанавливаются законом. Так, согласно части второй статьи 42 Конституции Украины ограничивается законом предпринимательская деятельность депутатов, должностных и служебных лиц органов государственной власти и органов местного самоуправления. Но возможность ограничения законом права этих лиц быть избранными и иметь представительский мандат депутата местного совета Конституцией Украины не предусмотрена.

Таким образом, положение части второй статьи 12 Закона Украины «О местных государственных администрациях», которым предусмотрен запрет гражданам, занимающим должности председателей местных государственных администраций, их заместителей, руководителей управлений, отделов, других структурных подразделений местных государственных администраций иметь представительский мандат депутата местного совета должно быть признано неконституционным, поскольку это положение выходит за рамки, определенные частью первой статьи 120 Конституции Украины.

На основании изложенного и руководствуясь статьями 147, 150, 152 Конституции Украины, статьями 63, 67, 69 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. Признать не соответствующим Конституции Украины (неконституционным), положение части второй статьи 12 Закона Украины «О местных государственных администрациях» от 9 апреля 1999 года № 586-XIV, согласно которому председатели местных государственных администраций, их заместители, руководители управлений, отделов, иных структурных подразделений местных государственных администраций не могут «иметь иной представительский мандат».

2. Положение части второй статьи 12 Закона Украины «О местных государственных администрациях», которое признано неконституционным, теряет силу со дня принятия Конституционным Судом Украины этого Решения.

3. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННИЙ СУД УКРАЇНИ

• *Summary of the Decision No.16-rp/2001 of December 4, 2001*

The People's Deputies of Ukraine applied to the Constitutional Court of Ukraine to recognize unconstitutional the provisions of Article 12.2 of the Law of Ukraine «On local state administrations» as to prohibition for heads of local state administrations, their deputies, chiefs of departments, divisions, other structural units of local state administrations to have representative mandate of a deputy of local council, which restricts citizens' constitutional right to freely elect and to be elected to state power authorities and bodies of local self-government guaranteed by Article 38 of the Constitution of Ukraine.

The Constitutional Court of Ukraine proceeds, in particular, from the fact that citizens' right «to be elected to state power authorities and bodies of local

self-government» is, in a sense, the right to stand for election, provided that necessary conditions are observed, in particular, as candidates for deputies of local councils. Article 12 of the Law does not contain the prohibition to stand for election. Therefore, the right to be elected is not identical to the right to have a relevant representative mandate that is acquired by the citizen elected upon the results of voting at elections. Thus, the provisions of Article 12.2 of the Law do not restrict citizens' right to be elected to state power authorities and bodies of local self-government envisaged by Article 38.1 of the Constitution of Ukraine. The provisions of Article 12.2 of the Law contain a requirement to avoid holding a plurality of offices. Such a requirement, stipulated in the Constitution of Ukraine, is first and foremost related to the representative mandate institute. The heads of central and local executive bodies do not have the right to combine their official activity with other work, except teaching, scholarly and creative activity outside of working hours, or to be members of an administrative body or board of supervisors of an enterprise that is aimed at making profit (Article 120.1 of the Constitution of Ukraine). No requirement to avoid holding a plurality of offices related to a representative mandate, in particular, the mandate of a deputy of local council, is mentioned. The citizens holding the offices of heads of local state administrations, their deputies, chiefs of departments, divisions, other structural units of local state administrations, are also bound by other restrictions, which, in the cases stipulated in the Constitution of Ukraine, are established by law. For instance, according to Article 42.2 of the Constitution of Ukraine, business activity of deputies, officials and officers of state power authorities and bodies of local self-government is restricted by law. However, the Constitution of Ukraine does not envisage any possibility for legal restriction of these persons' rights to be elected and have the representative mandate of a deputy of local council. Therefore, the Constitutional Court of Ukraine recognized unconstitutional the provisions of Article 12.2 of the Law «On local state administrations».

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

Р І Ш Е Н Н Я
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**у справі за конституційним поданням народних депутатів
України щодо відповідності Конституції України
(конституційності) частини першої статті 5,
частини третьої статті 6, статті 32 Закону України
«Про угоди про розподіл продукції»
(справа про угоди про розподіл продукції)**

м. Київ
6 грудня 2001 року
№ 17-рп/2001

Справа № 1-40/2001

Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:

Скоморохи Віктора Єгоровича – головуєчий, **Вознюка** Володимира Денисовича, **Євграфова** Павла Борисовича, **Іващенко** Володимира Івановича, **Козюбри** Миколи Івановича, **Корнієнка** Миколи Івановича, **Костицького** Михайла Васильовича, **Малинникової** Людмили Федорівни, **Мироненка** Олександра Миколайовича, **Розенка** Віталія Івановича, **Савенко** Миколи Дмитровича, **Селівона** Миколи Федосовича, **Тимченка** Івана Артемовича, **Тихого** Володимира Павловича, **Чубар** Людмили Пантеліївни, **Яценка** Станіслава Сергійовича – суддя-доповідач,

за участю представника суб'єкта права на конституційне подання Семенюк Валентини Петрівни – народного депутата України, представника Верховної Ради України Селіванова Анатолія Олександровича – Постійного представника Верховної Ради України в Конституційному Суді України, а також залучених Конституційним Судом України до участі у розгляді справи представників Президента України: Каракая Юрія Васильовича – завідувача відділу Головного управління з питань економічної політики Адміністрації Президента України, Медвецького Андрія Теодоровича – керівника юридичного департаменту Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України; представників Кабінету Міністрів України: Єфіменка Леоніда Васильовича – заступника Державного секретаря Міністерства юстиції України, Лизуна Степана Олексійовича – першого заступника Державного секретаря Міністерства екології та природних ресурсів України; представника Міністерства закордонних справ України Шубенкова Михайла Юрійовича – радника відділу договірно-правового управління Правового департаменту Міністерства закордонних справ України,

Розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням народних депутатів України щодо відповідності Конституції України

(конституційності) частини першої статті 5, частини третьої статті 6, статті 32 Закону України «Про угоди про розподіл продукції» від 14 вересня 1999 року № 1039-XIV (Відомості Верховної Ради України, 1999 р., № 44, ст. 391).

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання народних депутатів України.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтями 71, 75 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність спору щодо відповідності Конституції України (конституційності) зазначених норм Закону України «Про угоди про розподіл продукції».

Заслухавши суддю-доповідача Яценка С. С., пояснення Єфіменка Л. В., Лизуна С. О., Медвецького А. Т., Селіванова А. О., Семенюк В. П., Шубенкова М. Ю. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1.1. Суб'єкт права на конституційне подання – шістдесят сім народних депутатів України – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням розглянути питання щодо конституційності частини першої статті 5, частини третьої статті 6, статті 32 Закону України «Про угоди про розподіл продукції» (далі – Закон).

Зокрема, частина перша статті 5 Закону передбачає утворення Кабінетом Міністрів України у визначеному складі спеціального органу: «Постійно діюча міжвідомча комісія (далі – Міжвідомча комісія) утворюється Кабінетом Міністрів України у складі представників державних органів, органів місцевого самоврядування, народних депутатів України і уповноважена вирішувати питання з організації укладення та виконання угод про розподіл продукції» (абзац другий).

Народні депутати України вважають, що положення частини першої статті 5 Закону, де передбачено утворення Кабінетом Міністрів України постійно діючої міжвідомчої комісії, «яка наділяється владними повноваженнями» щодо вирішення питань з організації укладення та виконання угод про розподіл продукції і якій підпорядковано (є її робочим органом) інший центральний орган виконавчої влади в галузі розвідки і використання надр, не відповідає пункту 15 частини першої статті 106 Конституції України, згідно з яким утворення центральних органів виконавчої влади належить до повноважень Президента України. Крім того, зазначається у конституційному поданні, включення до складу Міжвідомчої комісії народних депутатів України не узгоджується зі статтею 78 Конституції України.

Пояснення представників Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України зводяться до того, що Міжвідомча комісія не є центральним органом виконавчої влади, оскільки лише уповноважена вирішувати питання з організації укладення та виконання угод про розподіл продукції, що передбачає здійснення тільки організаційних та експертних функцій. Міжвідомча комісія безпосередньо не наділена влад-

ними повноваженнями, зокрема видавати правові акти, обов'язкові до виконання, організовувати та контролювати їх виконання. При цьому її утворення не потребує виділення коштів з Державного бюджету України.

1.2. Аналіз частини першої статті 5, а також інших положень Закону (статті 6, 7, 10, 11, 13, 15, 28, 29) дає Конституційному Суду України підстави вважати, що утворена Кабінетом Міністрів України Міжвідомча комісія – це його допоміжний колегіальний орган, члени якого беруть участь у його роботі на громадських засадах; він не є юридичною особою, не наділений державно-владними повноваженнями, зокрема приймати владні приписи (видавати правові акти), не здійснює державну політику в певній сфері, а спеціалізується на виконанні консультативно-дорадчих та експертних функцій. Отже, Міжвідомча комісія не має статусних характеристик центрального органу виконавчої влади.

Стаття 78 Конституції України встановлює здійснення народними депутатами України своїх повноважень на постійній основі та забороняє їм мати інший представницький мандат чи бути на державній службі; вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності встановлюються законом. Народні депутати України, які входять до складу Міжвідомчої комісії, не припиняють здійснювати своїх повноважень на постійній основі і не порушують передбачених у статті 78 Конституції України вимог щодо несумісності депутатського мандата, зокрема не вступають на державну службу.

Тому частина перша статті 5 Закону має бути визнана такою, що відповідає Конституції України.

2.1. Суб'єкт права на конституційне подання вважає, що частина третя статті 6 Закону, якою заборонено вносити зміни до затверджених в установленому порядку переліків ділянок надр (родовищ корисних копалин), передбачених цією статтею, стосовно ділянок надр, щодо яких укладено угоду чи оголошено конкурс на укладення угоди про розподіл продукції або щодо яких Міжвідомчою комісією чи її робочим органом велися переговори з питання укладення такої угоди, суперечить статтям 6, 8, 75, 85, 91 Конституції України, оскільки згадана норма Закону обмежує конституційні повноваження Верховної Ради України.

Як стверджується у поясненнях Голови Верховної Ради України, оспорювана норма Закону не обмежує конституційних повноважень Верховної Ради України. Адже частиною другою статті 6 Закону передбачено, що Перелік ділянок надр (родовищ корисних копалин), які можуть надаватися у користування на умовах, визначених угодами про розподіл продукції, затверджується Кабінетом Міністрів України, а Верховна Рада України затверджує тільки Перелік ділянок надр, що становлять особливу наукову, культурну або природно-заповідну цінність і не можуть надаватися у користування на умовах угод про розподіл продукції. Представники Президента України, Кабінету Міністрів України так само вважають, що зміст положення частини третьої статті 6 Закону полягає у забороні Кабінету Міністрів України вносити зміни до затвердженого ним відповідно до першого абзацу частини другої цієї статті Переліку ділянок надр (родовищ корисних копалин), які можуть надаватися у користування на умовах, визначених угодами про розподіл продукції.

2.2. На основі аналізу тексту статті 6 Закону Конституційний Суд України встановив, що положенням її частини третьої «внесення змін до затверджених в установленому порядку переліків ділянок надр (родовищ корисних копалин), передбачених цією статтею... забороняється» охоплено обидва передбачені (названі) в цій же статті переліки, а саме: «Перелік ділянок надр (родовищ корисних копалин), що можуть надаватися у користування на умовах, визначених угодами про розподіл продукції», який затверджується Кабінетом Міністрів України (перший абзац частини другої), та «Перелік ділянок надр, що становлять особливу наукову, культурну або природно-заповідну цінність і не можуть надаватися у користування на умовах угод про розподіл продукції», який затверджується Верховною Радою України (останній абзац частини другої).

Конституційний Суд України дійшов висновку, що оспорюване положення частини третьої статті 6 Закону обмежує законодавчі повноваження Верховної Ради України (стаття 75, пункт 3 частини першої статті 85, стаття 91 Конституції України) і, зокрема, передбачає обмеження повноваження Верховної Ради України змінювати (доповнювати) затверджуваний нею Перелік ділянок надр, що становлять особливу наукову, культурну або природно-заповідну цінність і не можуть надаватися у користування на умовах угод про розподіл продукції, відносячи до таких ділянок ті, які міститимуться у затверджуваному Кабінетом Міністрів України Переліку ділянок надр (родовищ корисних копалин), що можуть надаватися у користування на умовах, визначених угодами про розподіл продукції.

Зазначене обмеження у частині третій статті 6 Закону також може унеможливити виконання державою конституційних обов'язків щодо забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, сприяння розвитку науки, збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність (стаття 16, частини третя, п'ята статті 54 Конституції України) в аспекті захисту ділянок надр, що становлять особливу наукову, культурну або природно-заповідну цінність, від використання на умовах угод про розподіл продукції.

Тому положення частини третьої статті 6 Закону, що обмежує законодавчі повноваження Верховної Ради України, має бути визнане неконституційним.

3.1. Суб'єкт права на конституційне подання стверджує, що стаття 32 Закону, згідно з якою «в угодах про розподіл продукції, що укладаються за участю іноземного інвестора, передбачається відмова держави від судового імунітету, імунітету щодо попереднього забезпечення позову та виконання судового рішення», не відповідає статтям 8, 24, 124 Конституції України («не забезпечує її верховенства»), а тому ця норма є неконституційною.

У поясненнях Голови Верховної Ради України спростовується таке твердження: стаття 32 Закону є правомірною і логічною, оскільки однією із сторін угоди про розподіл продукції є держава в особі Кабінету Міністрів України, а отже, як одна, так і інша сторони матимуть можливість вирішувати спори в судовому порядку. Представники Президента України і Кабінету Міністрів України підтримали думку про те, що підстав для визнання неконституційною оспорюваної норми не вбачається, і пояс-

нили, що ця норма спрямована на реалізацію положень статті 31 Закону, згідно з якою спори між сторонами угоди про розподіл продукції підлягають розгляду в судах України, якщо інше не передбачено умовами угоди про розподіл продукції. Представник Міністерства закордонних справ України відзначив, що як у міжнародному праві, так і в національному законодавстві багатьох держав та їхній судовій практиці допускається ряд винятків із загальної норми щодо імунітету держави на основі її згоди; безумовно, імунітет поширюється на відносини, в яких держава виступає носієм суверенної влади (*acta jure imperii*), але поширення імунітету на відносини комерційного характеру (*acta jure gestionis*) може призвести до того, що юридичні та фізичні особи, котрі вступають у такі відносини з державою, будуть позбавлені можливості судового захисту своїх прав.

3.2. Конституційний Суд України зазначає, що імунітет держави впливає із засад державного суверенітету (статті 1, 2 Конституції України), хоча прямо не закріплений в Основному Законі України. Імунітет іноземної держави полягає у тому, що вона не підлягає юрисдикції іншої держави. Так, іноземна держава не може бути притягнена до суду іншої держави як відповідач, крім випадків безпосередньо наданої на це згоди (відмови від імунітету). Положення щодо імунітету держав містяться у законодавстві України (стаття 425 «Позови до іноземних держав. Дипломатичний імунітет» Цивільного процесуального кодексу України, стаття 125 «Судовий імунітет» Господарського процесуального кодексу України).

Виходячи з норм розділу I «Загальні засади» Конституції України держава діє не тільки в порядку здійснення суверенної влади, а також як суб'єкт цивільно-правових відносин (зокрема в реалізації відносин права власності – статті 13, 14 Конституції України). Можливість відмови держави від імунітету у відносинах цивільно-правового характеру, у тому числі зовнішньоекономічних і господарських, в яких держава виступає стороною як суб'єкт цивільно-правових відносин, цілком відповідає конституційній zasadі рівності усіх суб'єктів права власності перед законом (частина четверта статті 13 Конституції України).

Тому положення статті 32 Закону про відмову держави в угодах про розподіл продукції від судового імунітету, імунітету щодо попереднього забезпечення позову та виконання судового рішення не може розглядатися як таке, що суперечить статті 8 Конституції України, яка має найвищу юридичну силу.

Оспорювана стаття не порушує принципів рівності конституційних прав громадян і рівності громадян перед законом, закріплених у статті 24 Конституції України, оскільки норма статті 32 Закону не стосується громадянських прав.

Стаття 32 Закону не суперечить і статті 124 Конституції України, яка визначає здійснення правосуддя виключною функцією судів, встановлює поширення їх юрисдикції на всі правовідносини, що виникають у державі, а також інші засади судочинства. Оспорювана стаття не визначає юрисдикцію судів чи інших органів щодо вирішення спорів між сторонами угод про розподіл продукції.

3.3. Разом з тим Конституційний Суд України констатує, що положення статті 32 Закону встановлює беззастережну відмову держави від судо-

вого імунітету, імунітету щодо попереднього забезпечення позову та виконання судового рішення, яка обов'язково передбачається в угодах про розподіл продукції, що укладаються за участю іноземного інвестора.

Держава, що в особі Кабінету Міністрів України та за участю Верховної Ради Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування виступає стороною угоди про розподіл продукції (частина перша статті 4, частина перша статті 5 Закону), як суб'єкт права власності (статті 20, 23 Закону) поставлена в нерівні умови перед законом, оскільки позбавлена можливості вільно передбачати істотні умови угоди. Цим звужено і повноваження Кабінету Міністрів України, який згідно зі статтею 116 Конституції України здійснює управління об'єктами державної власності відповідно до закону, організовує і забезпечує здійснення зовнішньоекономічної діяльності України (пункти 5, 8).

Тому стаття 32 Закону має бути визнана неконституційною в частині встановлення її положенням обов'язкової відмови держави від судового імунітету, імунітету щодо попереднього забезпечення позову та виконання судового рішення в угодах про розподіл продукції, що укладаються за участю іноземного інвестора.

На підставі викладеного та керуючись статтями 147, 150, 152 Конституції України, статтями 51, 61, 63, 65, 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Визнати такою, що відповідає Конституції України (є конституційною), частину першу статті 5 Закону України «Про угоди про розподіл продукції».

2. Визнати таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), положення частини третьої статті 6 Закону України «Про угоди про розподіл продукції», яке обмежує законодавчі повноваження Верховної Ради України.

3. Визнати таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), положення статті 32 Закону України «Про угоди про розподіл продукції» в частині встановлення обов'язкової відмови держави від судового імунітету, імунітету щодо попереднього забезпечення позову та виконання судового рішення в угодах про розподіл продукції, що укладаються за участю іноземного інвестора.

4. Положення статей 6, 32 Закону України «Про угоди про розподіл продукції», що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

5. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

РЕШЕНИЕ

КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ

**по делу о соответствии Конституции Украины
(конституционности) части первой статьи 5,
части третьей статьи 6, статьи 32 Закона Украины
«О соглашениях о разделе продукции»
по конституционному представлению
народных депутатов Украины
(дело о соглашениях о распределении продукции)**

г. Киев
6 декабря 2001 года
№ 17-рп/2001

Дело № 1-40/2001

*Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины:*

Скоморохи Виктора Егоровича – председательствующий, **Вознюка** Владимира Денисовича, **Евграфова** Павла Борисовича, **Иващенко** Владимира Ивановича, **Козюбры** Николая Ивановича, **Корниенко** Николая Ивановича, **Костицкого** Михаила Васильевича, **Малинниковой** Людмилы Федоровны, **Мироненко** Александра Николаевича, **Розенко** Виталия Ивановича, **Савенко** Николая Дмитриевича, **Селивона** Николая Федосеевича, **Тимченко** Ивана Артемовича, **Тихого** Владимира Павловича, **Чубарь** Людмилы Пантелевины, **Яценко** Станислава Сергеевича – судья-докладчик,

с участием представителя субъекта права на конституционное представление Семенюк Валентины Петровны – народного депутата Украины, представителя Верховной Рады Украины: Селиванова Анатолия Александровича – Постоянного представителя Верховной Рады Украины в Конституционном Суде Украины, а также привлеченных Конституционным Судом Украины к участию в рассмотрении дела представителей Президента Украины: Каракая Юрия Васильевича – заведующего отделом Главного управления по вопросам экономической политики Администрации Президента Украины, Медвецкого Андрея Теодоровича – руководителя юридического департамента Министерства экономики и по вопросам европейской интеграции Украины; представителей Кабинета Министров Украины: Ефименко Леонида Васильевича – заместителя Государственного секретаря Министерства юстиции Украины, Лизуна Степана Алексеевича – первого заместителя Государственного секретаря Министерства экологии и природных ресурсов Украины; представителя Министерства иностранных дел Украины Шубенкова Михаила Юрьевича – советника отдела договорно-правового управления Правового департамента Министерства иностранных дел Украины,

рассмотрел в пленарном заседании дело о соответствии Конституции Украины (конституционности) части первой статьи 5, части третьей ста-

тьи 6, статьи 32 Закона Украины «О соглашениях о распределении продукции» от 14 сентября 1999 года № 1039-XIV (Ведомости Верховной Рады Украины, 1999 г., № 44, ст. 391) по конституционному представлению народных депутатов Украины.

Поводом к рассмотрению дела согласно статьям 39, 40 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление народных депутатов Украины.

Основанием к рассмотрению дела согласно статьям 71, 75 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало наличие спора о соответствии Конституции Украины (конституционности) указанных норм Закона Украины «О соглашениях о разделе продукции».

Заслушав судью-докладчика Яценко С. С., пояснение Ефименко Л. В., Лизуна С. А., Медвецкого А. Т., Селиванова А. А., Семенюк В. П., Шубенкова М. Ю. и изучив материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1.1. Субъект права на конституционное представление – шестьдесят семь народных депутатов Украины – обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством рассмотреть вопрос о конституционности части первой статьи 5, части третьей статьи 6, статьи 32 Закона Украины «О соглашениях о разделе продукции» (далее – Закон).

В частности, часть первая статьи 5 Закона предусматривает создание Кабинетом Министров Украины в определенном составе специального органа: «Постоянно действующая межведомственная комиссия (далее – Межведомственная комиссия) создается Кабинетом Министров Украины в составе представителей государственных органов, органов местного самоуправления, народных депутатов Украины и уполномочена решать вопросы организации заключения и исполнения соглашений о распределении продукции» (абзац второй).

Народные депутаты Украины считают, что положение части первой статьи 5 Закона, которым предусмотрено создание Кабинетом Министров Украины постоянно действующей межведомственной комиссии, «которая наделяется властными полномочиями» для решения вопросов организации заключения и выполнения соглашений о распределении продукции и которой подчинен (является ее рабочим органом) другой центральный орган исполнительной власти в сфере разведки и использования недр, не соответствует пункту 15 части первой статьи 106 Конституции Украины, согласно которому создание центральных органов исполнительной власти отнесено к полномочиям Президента Украины. Кроме того, отмечается в конституционном представлении, включение в состав Межведомственной комиссии народных депутатов Украины не согласуется со статьей 78 Конституции Украины.

Пояснения представителей Верховной Рады Украины, Президента Украины, Кабинета Министров Украины сводятся к тому, что Межведомственная комиссия не является центральным органом исполнительной власти, поскольку только уполномочена решать вопросы организации заключения и выполнения соглашений о распределении продукции, что

предусматривает осуществление только организационных и экспертных функций. Межведомственная комиссия непосредственно не наделена властными полномочиями, в частности, принимать правовые акты, обязательные к выполнению, организовывать и контролировать их выполнение. При этом ее создание не требует выделения средств из Государственного бюджета Украины.

1.2. Анализ части первой статьи 5, а также иных положений Закона (статьи 6, 7, 10, 11, 13, 15, 28, 29) дает Конституционному Суду Украины основания считать, что созданная Кабинетом Министров Украины Межведомственная комиссия – это его вспомогательный коллегиальный орган, члены которого принимают участие в его работе на общественных началах; он не является юридическим лицом, не наделен государственно-властными полномочиями, в частности, принимать властные предписания (выдавать правовые акты), не осуществляет государственную политику в определенной сфере, а специализируется на выполнении консультативно-совещательных и экспертных функций. Следовательно, Межведомственная комиссия не имеет статусных характеристик центрального органа исполнительной власти.

Статья 78 Конституции Украины устанавливает осуществление народными депутатами Украины своих полномочий на постоянной основе и запрещает им иметь иной представительский мандат или состоять на государственной службе; требования о несовместимости депутатского мандата с иными видами деятельности устанавливаются законом. Народные депутаты Украины, входящие в состав Межведомственной комиссии, не прекращают осуществлять свои полномочия на постоянной основе и не нарушают предусмотренные в статье 78 Конституции Украины требований о несовместимости депутатского мандата, в частности, не поступают на государственную службу.

Поэтому часть первую статьи 5 Закона следует признать соответствующей Конституции Украины.

2.1. Субъект права на конституционное представление считает, что часть третья статьи 6 Закона, которой запрещено вносить изменения в утвержденные в установленном порядке перечни участков недр (месторождений полезных ископаемых), предусмотренные этой статьей, в отношении участков недр, о которых заключено соглашение или объявлен конкурс на заключение соглашения о распределении продукции или относительно которых Межведомственной комиссией или ее рабочим органом велись переговоры по вопросу заключения такого соглашения, противоречит статьям 6, 8, 75, 85, 91 Конституции Украины, поскольку упомянутая норма Закона ограничивает конституционные полномочия Верховной Рады Украины.

Как утверждается в пояснении Председателя Верховной Рады Украины, оспариваемая норма Закона не ограничивает конституционные полномочия Верховной Рады Украины. Так, частью второй статьи 6 Закона предусмотрено, что Перечень участков недр (месторождений полезных ископаемых), которые могут предоставляться в пользование на условиях, определенных соглашениями о разделе продукции, утверждается Кабинетом Министров Украины, а Верховная Рада Украины утверждает только

Перечень участков недр, которые представляют особую научную, культурную или природно-заповедную ценность и не могут предоставляться в пользование на условиях соглашений о разделе продукции. Представители Президента Украины, Кабинета Министров Украины также считают, что смысл положения части третьей статьи 6 Закона состоит в запрете Кабинета Министров Украины вносить изменения в утверждаемый им согласно первому абзацу части второй этой статьи Перечень участков недр (месторождений полезных ископаемых), которые могут передаваться в пользование на условиях, определенных соглашениями о разделе продукции.

2.2. На основании анализа текста статьи 6 Закона Конституционный Суд Украины установил, что положением ее части третьей «внесение изменений в утвержденные в установленном порядке перечни участков недр (месторождений полезных ископаемых), предусмотренные настоящей статьей... запрещается» охвачены оба предусмотренные (названные) в этой же статье перечни, а именно: «Перечень участков недр (месторождений полезных ископаемых), которые могут предоставляться в пользование на условиях, определенных соглашениями о разделе продукции», утверждаемый Кабинетом Министров Украины (первый абзац части второй), и «Перечень участков недр, которые представляют особую научную, культурную или природно-заповедную ценность и не могут предоставляться в пользование на условиях соглашений о разделе продукции», утверждаемый Верховной Радой Украины (последний абзац части второй).

Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что оспариваемое положение части третьей статьи 6 Закона ограничивает законодательные полномочия Верховной Рады Украины (статья 75, пункт 3 части первой статьи 85, статья 91 Конституции Украины) и, в частности, предусматривает ограничение полномочия Верховной Рады Украины изменять (дополнять) утверждаемый ею Перечень участков недр, которые представляют особую научную, культурную или природно-заповедную ценность и не могут предоставляться в пользование на условиях соглашений о разделе продукции, относя к таким участкам те, которые будут указаны в утверждаемом Кабинетом Министров Украины Перечне участков недр (месторождений полезных ископаемых), которые могут предоставляться в пользование на условиях, определенных соглашениями о разделе продукции.

Указанное ограничение в части третьей статьи 6 Закона также может сделать невозможным выполнение государством конституционных обязанностей по обеспечению экологической безопасности и поддержанию экологического равновесия на территории Украины, содействию развитию науки, сохранению исторических памятников и иных объектов, представляющих культурную ценность (статья 16, части третья, пятая статьи 54 Конституции Украины) в аспекте защиты участков недр, представляющих особую научную, культурную или природно-заповедную ценность, от использования на условиях соглашений о разделе продукции.

Поэтому положение части третьей статьи 6 Закона, которое ограничи-

вает законодательные полномочия Верховной Рады Украины, следует признать неконституционным.

3.1. Субъект права на конституционное представление утверждает, что статья 32 Закона, согласно которой «в соглашениях о разделе продукции, заключаемых с участием иностранного инвестора, предусматривается отказ государства от судебного иммунитета, иммунитета в отношении предварительного обеспечения иска и исполнения судебного решения», не соответствует статьям 8, 24, 124 Конституции Украины («не обеспечивает ее верховенства»), а потому эта норма является неконституционной.

В пояснении Председателя Верховной Рады Украины опровергается такое утверждение: статья 32 Закона является правомерной и логичной, поскольку одной из сторон соглашения о разделе продукции является государство в лице Кабинета Министров Украины и, следовательно, как одна, так и другая стороны будут иметь возможность решать споры в судебном порядке. Представители Президента Украины и Кабинета Министров Украины поддержали мысль о том, что оснований для признания неконституционной оспариваемой нормы не усматривается, и пояснили, что эта норма направлена на реализацию положений статьи 31 Закона, согласно которой споры между сторонами соглашения о разделе продукции подлежат рассмотрению в судах Украины, если иное не предусмотрено условиями соглашения о разделе продукции. Представитель Министерства иностранных дел Украины отметил, что как в международном праве, так и в национальном законодательстве многих государств и их судебной практике допускается ряд исключений из общей нормы в отношении иммунитета государства на основе его согласия; безусловно, иммунитет распространяется на отношения, в которых государство выступает носителем суверенной власти (*acta jure imperii*), но распространение иммунитета на отношения коммерческого характера (*acta jure gestionis*) может привести к тому, что юридические и физические лица, вступающие в такие отношения с государством, будут лишены возможности судебной защиты своих прав.

3.2. Конституционный Суд Украины отмечает, что иммунитет государства вытекает из основ государственного суверенитета (статьи 1, 2 Конституции Украины), хотя прямо не закреплен в Основном Законе Украины. Иммунитет иностранного государства состоит в том, что оно не подлежит юрисдикции другого государства. Так, иностранное государство не может быть привлечено к суду другого государства как ответчик, кроме случаев непосредственной дачи на это согласия (отказа от иммунитета). Положения об иммунитете государств содержатся в законодательстве Украины (статья 425 «Иски против иностранных государств. Дипломатический иммунитет» Гражданского процессуального кодекса Украины, статья 125 «Судебный иммунитет» Хозяйственного процессуального кодекса Украины).

Исходя из норм раздела I «Общие основы» Конституции Украины, государство действует не только в порядке осуществления суверенной власти, а и как субъект гражданско-правовых отношений (в частности в реализации отношений права собственности – статьи 13, 14 Конституции

Украины). Возможность отказа государства от иммунитета в отношениях гражданско-правового характера, в том числе внешнеэкономических и хозяйственных, в которых государство выступает стороной как субъект гражданско-правовых отношений, полностью соответствует конституционному принципу равенства всех субъектов права собственности перед законом (часть четвертая статьи 13 Конституции Украины).

Поэтому положение статьи 32 Закона об отказе государства в соглашениях о разделе продукции от судебного иммунитета, иммунитета в отношении предварительного обеспечения иска и выполнения судебного решения не может рассматриваться как противоречащее статье 8 Конституции Украины, имеющей наивысшую юридическую силу.

Оспариваемая статья не нарушает принципов равенства конституционных прав граждан и равенства граждан перед законом, закрепленных в статье 24 Конституции Украины, поскольку норма статьи 32 Закона не касается гражданских прав.

Статья 32 Закона не противоречит и статье 124 Конституции Украины, которая определяет осуществление правосудия исключительной функцией судов, устанавливает распространение их юрисдикции на все правоотношения, возникающие в государстве, а также иные принципы судопроизводства. Оспариваемая статья не определяет юрисдикцию судов или иных органов по решению споров между сторонами соглашений о разделе продукции.

3.3. Вместе с тем, Конституционный Суд Украины констатирует, что положение статьи 32 Закона устанавливает безоговорочный отказ государства от судебного иммунитета, иммунитета от предварительного обеспечения иска и выполнения судебного решения, которое обязательно предполагается в соглашениях о распределении продукции, заключаемых при участии иностранного инвестора.

Государство, которое в лице Кабинета Министров Украины и с участием Верховной Рады Автономной Республики Крым или органа местного самоуправления выступает стороной соглашения о разделе продукции (часть первая статьи 4, часть первая статьи 5 Закона), как субъект права собственности (статьи 20, 23 Закона) поставлено в неравные условия перед законом, поскольку лишено возможности свободно предусматривать существенные условия сделки. Этим сужены и полномочия Кабинета Министров Украины, который согласно статье 116 Конституции Украины осуществляет управление объектами государственной собственности в соответствии с законом, организует и обеспечивает осуществление внешнеэкономической деятельности Украины (пункты 5, 8).

Поэтому статью 32 Закона следует признать неконституционной в части установления ее положением обязательного отказа государства от судебного иммунитета, иммунитета в отношении предварительного обеспечения иска и исполнения судебного решения в соглашениях о разделе продукции, заключаемых с участием иностранного инвестора.

На основании изложенного и руководствуясь статьями 147, 150, 152 Конституции Украины, статьями 51, 61, 63, 65, 73 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л:

1. Признать соответствующей Конституции Украины (конституционной) часть первую статьи 5 Закона Украины «О соглашениях о разделе продукции».

2. Признать не соответствующим Конституции Украины (неконституционным) положение части третьей статьи 6 Закона Украины «О соглашениях о разделе продукции», ограничивающее законодательные полномочия Верховной Рады Украины.

3. Признать не соответствующим Конституции Украины (неконституционным) положение статьи 32 Закона Украины «О соглашениях о разделе продукции» в части установления обязательного отказа государства от судебного иммунитета, иммунитета в отношении предварительного обеспечения иска и исполнения судебного решения в соглашениях о разделе продукции, заключаемых при участии иностранного инвестора.

4. Положения статей 6, 32 Закона Украины «О соглашениях о разделе продукции», признанные неконституционными, теряют силу со дня принятия Конституционным Судом Украины этого Решения.

5. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к выполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

• *Summary of the Decision No.17-rp/2001 of December 6, 2001*

The formation of standing intergovernmental commission by the Cabinet of Ministers of Ukraine («the Intergovernmental Commission»), which actually is a subsidiary and collective organ thereof without its own authorities and, thus, is not an executive body, complies with the Constitution of Ukraine.

The prohibition to amend the approved in established order lists of those mineral locations (deposits of mineral resources) on which an agreement was concluded or a competition for making a production sharing agreement was announced, or on which the Intergovernmental Commission or its working organ negotiated such an agreement, contradicts Articles 6, 8, 75, 85 and 91 of the Constitution of Ukraine, as this limits legislative authorities of the Verkhovna Rada of Ukraine. The list of mineral locations, which constitute special scientific, cultural or natural and reserve values, cannot be granted for use on terms of the production sharing agreement.

Specified in law an obligatory and unconditional refusal of the state from legal immunity, immunity to preliminary support of claims and execution of judicial decision, puts the state, represented by the Cabinet of Ministers of Ukraine

and other empowered authorities, as a subject of property rights, into unequal conditions before the law, since it deprives the possibility to freely foresee substantial terms of the agreement as well as limits the authorities of the Cabinet of Ministers of Ukraine.

The provisions of Articles 6.3 and 32 of the Law of Ukraine «On the production sharing agreements» as to setting out the obligatory refusal of the state from legal immunity, immunity to preliminary support of claims and execution of judicial decision in the production sharing agreements, concluded with participation of foreign investors, are not in conformity with the Constitution of Ukraine.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

Р І Ш Е Н Н Я
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**у справі за конституційним поданням
народних депутатів України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
положень абзацу четвертого статті 2,
частини другої статті 6, частин першої, другої статті 10
Закону України
«Про молодіжні та дитячі громадські організації»
(справа про молодіжні організації)**

м. Київ
13 грудня 2001 року
№ 18-рп/2001

Справа № 1-43/2001

Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:

Скоморохи Віктора Єгоровича – головуючий, **Вознюка** Володимира Денисовича, **Євграфова** Павла Борисовича, **Іващенко** Володимира Івановича, **Козюбри** Миколи Івановича, **Корнієнка** Миколи Івановича, **Костицького** Михайла Васильовича, **Малинникової** Людмили Федорівни, **Мироненка** Олександра Миколайовича, **Німченка** Василя Івановича, **Розенка** Віталія Івановича, **Савенка** Миколи Дмитровича, **Селівона** Миколи Федосовича, **Тихого** Володимира Павловича, **Чубар** Людмили Пантеліївни, **Шаповала** Володимира Миколайовича, **Яценка** Станіслава Сергійовича – суддя-доповідач,

за участю представника суб'єкта права на конституційне подання Петрова Олега Володимировича – народного депутата України, представників Верховної Ради України: Місюри Вадима Ярославовича – народного депутата України, голови підкомітету Комітету Верховної Ради України з питань молодіжної політики, фізичної культури, спорту і туризму, Селіванова Анатолія Олександровича – Постійного представника Верховної Ради України в Конституційному Суді України, а також залучених Конституційним Судом України до участі у розгляді справи представника Міністерства юстиції України Горбунової Лідії Миколаївни – заступника Державного секретаря Міністерства юстиції України; представників Державного комітету молодіжної політики, спорту і туризму України: Цибуха Валерія Івановича – Голови Державного комітету молодіжної політики, спорту і туризму України, Безулик Тетяни Володимирівни – першого заступника директора Державного департаменту молодіжної та сімейної політики Державного комітету молодіжної політики, спорту і туризму України, Кляшторного Олексія Миколайовича – голови Співки молодіжних

громадських організацій «Молодіжний парламент України»; представників Українського національного комітету молодіжних організацій (УНКМО) Кириленка В'ячеслава Анатолійовича – народного депутата України, члена Правління УНКМО, Ляльки Олександра Любомировича – заступника голови УНКМО; свідка Приянчука Ігоря Васильовича – голови Спілки молодих юристів України,

Розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзацу четвертого статті 2, частини другої статті 6, частин першої, другої статті 10 Закону України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» від 1 грудня 1998 року № 281-XIV (Відомості Верховної Ради України, 1999 р., № 1, ст. 2).

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання п'ятдесяти народних депутатів України.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтями 71, 82 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність спору щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про молодіжні та дитячі громадські організації».

Заслухавши суддю-доповідача Яценка С. С., пояснення Безулик Т. В., Горбунової Л. М., Кириленка В. А., Кляшторного О. М., Ляльки О. Л., Місюри В. Я., Петрова О. В., Приянчука І. В., Селіванова А. О., Цибуха В. І. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Суб'єкт права на конституційне подання звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати неконституційними положення абзацу четвертого статті 2, частини другої статті 6, частини другої статті 10 Закону України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» від 1 грудня 1998 року № 281-XIV (далі – Закон). Народні депутати України вважають, що оспорювані положення, а саме: про «неправомірне визначення Законом України Українського національного комітету молодіжних організацій як спілки, через яку здійснюється державна фінансова підтримка діяльності молодіжних та дитячих громадських організацій», про координацію УНКМО молодіжного руху, про об'єднання цією спілкою більшості молодіжних та дитячих громадських організацій – суперечать «принципам рівноправності громадських організацій, викладеним у частинах четвертій та п'ятій статті 36 Конституції України». Під час розгляду справи на пленарному засіданні представник суб'єкта права на конституційне подання висловив сумнів щодо відповідності Конституції України також положення частини першої статті 10 Закону.

У листі Голови Верховної Ради України до Конституційного Суду України та поясненнях її представників зазначається, що Закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» не визначає УНКМО як спілку, через яку здійснюється фінансова підтримка діяльності молодіжних та дитячих організацій, а тому не суперечить положенням, викладеним у частинах четвертій, п'ятій статті 36 Конституції України. У Законі визначено статус цього об'єднання, який відповідає конституційному

правовому режиму функціонування об'єднань громадян. Він не обмежує права інших всеукраїнських молодіжних організацій, що не є членами УНКМО, і не позбавляє їх права створювати будь-які об'єднання, спілки і координувати молодіжний рух відповідно до їх статутних завдань. Суть пояснень представників Українського національного комітету молодіжних організацій про відповідність Конституції України оспорюваних положень Закону збігається з наведеним вище обґрунтуванням їх конституційності.

На думку представника Міністерства юстиції України, положення абзацу четвертого статті 2 Закону, що встановлює назву спілки (Український національний комітет молодіжних організацій), яка об'єднує більшість легалізованих молодіжних та дитячих громадських організацій, обмежує право об'єднуватись більшості молодіжних та дитячих громадських організацій у спілку під іншою назвою. Представники Державного комітету молодіжної політики, спорту і туризму України фактично підтримали позицію суб'єкта права на конституційне подання про невідповідність Конституції України оспорюваних положень Закону. Про порушення прав молодіжних та дитячих організацій, що не входять до складу УНКМО, дав пояснення і залучений Конституційним Судом України до участі у розгляді справи свідок.

2. Вирішуючи спір, Конституційний Суд України виходить з такого.

Конституція України закріплює вихідний принцип громадянського суспільства: «Суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності» (частина перша статті 15). Ураховуючи те, що право на свободу об'єднання є одним з основних політичних прав громадян, принцип багатоманітності суспільного життя є відправним у визначенні засад реалізації цього конституційного права і встановлення інститутів громадянського суспільства, складовою якого є різноманітні об'єднання громадян, що представляють певні ідеологічні та інші погляди, інтереси різних соціальних груп та індивідів.

Частина перша статті 36 Конституції України гарантує громадянам право на свободу об'єднання, в тому числі у громадські організації, для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів. Свобода об'єднання означає, зокрема, правову і фактичну можливість добровільно, без примусу чи попереднього дозволу утворювати об'єднання громадян або вступати до них. Згідно з частиною четвертою статті 36 Конституції України ніхто не може бути примушений до вступу в будь-яке об'єднання громадян.

Утворення об'єднаннями громадян, зокрема громадськими організаціями, спілок між собою (як форми об'єднання) ґрунтується на реалізації відповідного права громадянами, які є членами цих організацій.

Стаття 1 Конституції України проголосила Україну демократичною, соціальною, правовою державою. Соціальна держава повинна забезпечувати розвиток та підтримку членів суспільства, громадських інститутів, у тому числі через цільове спрямування видатків «на загальносуспільні потреби» (частина друга статті 95 Конституції України).

Обов'язком правової держави є, зокрема, невтручання як у реалізацію

громадянами права на свободу об'єднання, так і в діяльність самого об'єднання, «за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей» (частина перша статті 36 Конституції України). Тим самим Конституція України встановила межі втручання держави в реалізацію права громадян на свободу об'єднання. Пункт 11 частини першої статті 92 Конституції України передбачає, що виключно законами визначаються «засади утворення і діяльності... об'єднань громадян». Інші (що не є найбільш загальними) питання реалізації права на свободу об'єднання в громадянському суспільстві не підлягають державному регулюванню і мають вирішуватися на вільний розсуд його членів.

3. Абзац четвертий статті 2 Закону містить формулювання: «Український національний комітет молодіжних організацій – спілка, що об'єднує більшість легалізованих всеукраїнських молодіжних та дитячих організацій, а також обласних, Автономної Республіки Крим, київських та севастопольських міських об'єднань молодіжних та дитячих громадських організацій».

Конституційний Суд України вважає, що це положення Закону, яким визначено конкретну спілку, що об'єднує більшість молодіжних та дитячих громадських організацій, порушує конституційний принцип багатоманітності суспільного життя, оскільки закріплює виключний монопольний статус однієї зі спілок відповідних об'єднань громадян.

Крім того, законодавче передбачення об'єднання більшості легалізованих молодіжних та дитячих громадських організацій не відповідає конституційному положенню про свободу об'єднання. Фактичне об'єднання більшості таких організацій можливе, але має відбуватися поза державним регулюванням виключно на підставі реалізації громадянами права на свободу об'єднання, тобто на основі вільного волевиявлення членів цих громадських організацій.

Тому положення абзацу четвертого статті 2 Закону, що передбачає об'єднання більшості легалізованих молодіжних та дитячих громадських організацій у конкретно визначену спілку, має бути визнане неконституційним.

4. Частиною другою статті 6 Закону визначено: «Молодіжний рух в Україні координується Українським національним комітетом молодіжних організацій, який є незалежною неурядовою організацією і має статус всеукраїнської спілки молодіжних та дитячих громадських організацій».

Тим самим держава визначила УНКМО координатором молодіжного руху в Україні і встановила статутні цілі цього об'єднання громадян (спілки таких об'єднань), що не лише суперечить принципу багатоманітності суспільного життя, а й порушує право на свободу об'єднання, зокрема можливість вільного визначення учасниками об'єднань громадян правомірних цілей їх утворення та способів діяльності відповідно до частини першої статті 36 Конституції України.

Тому положення частини другої статті 6 Закону, яким Український національний комітет молодіжних організацій державою визначений як координатор молодіжного руху в Україні: «Молодіжний рух в Україні коор-

динується Українським національним комітетом молодіжних організацій...», – має бути визнане таким, що не відповідає Конституції України.

5. Частиною другою статті 10 Закону передбачено: «Фінансова підтримка діяльності молодіжних та дитячих громадських організацій здійснюється через відповідні органи виконавчої влади, що працюють з молоддю, органи місцевого самоврядування та спілку всеукраїнських молодіжних громадських організацій».

Це положення має безпосередній зв'язок з нормою частини першої цієї ж статті, де визначається така спілка. У ній зазначено: «Верховна Рада України при затвердженні Державного бюджету України передбачає в ньому окремим рядком видатки на підтримку спілки, членами якої є більшість зареєстрованих всеукраїнських молодіжних та дитячих громадських організацій, а також обласних, Автономної Республіки Крим, київських та севастопольських міських спілок молодіжних та дитячих громадських організацій, діяльність якої спрямовується на забезпечення соціального становлення та розвитку молодих громадян».

Тобто положення частин першої, другої статті 10 Закону про фінансову підтримку діяльності молодіжних та дитячих громадських організацій, в тому числі шляхом видатків з Державного бюджету України, передбачають участь у безпосередньому отриманні фінансової підтримки з боку держави лише «спілки, членами якої є більшість зареєстрованих всеукраїнських молодіжних та дитячих громадських організацій, а також обласних, Автономної Республіки Крим, київських та севастопольських міських спілок молодіжних та дитячих громадських організацій» або «спілки всеукраїнських молодіжних громадських організацій».

Отже, правом на одержання фінансової підтримки в такому разі користується визначена у статті 10 Закону одна спілка молодіжних та дитячих громадських організацій. Тим самим опосередковано порушується право громадян на свободу об'єднання, оскільки ті об'єднання громадян, які не входять до складу спілки, що об'єднує більшість зареєстрованих молодіжних та дитячих громадських організацій, обмежені у праві на отримання фінансової підтримки. Це є також непрямим примушуванням зареєстрованих молодіжних та дитячих громадських організацій, які мають намір одержувати фінансову підтримку, до вступу в зазначену спілку.

Тому мають бути визнані неконституційними положення Закону, відповідно до яких: Верховна Рада України при затвердженні Державного бюджету України передбачає в ньому видатки на підтримку лише «спілки, членами якої є більшість зареєстрованих всеукраїнських молодіжних та дитячих громадських організацій, а також обласних, Автономної Республіки Крим, київських та севастопольських міських спілок молодіжних та дитячих громадських організацій» (частина перша статті 10); фінансова підтримка діяльності молодіжних та дитячих громадських організацій здійснюється через одну «...спілку всеукраїнських молодіжних громадських організацій» (частина друга статті 10).

На підставі викладеного та керуючись статтями 147, 150, 152 Конституції України, статтями 51, 61, 63, 65, 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), такі положення Закону України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» від 1 грудня 1998 року № 281-XIV:

1.1. Положення абзацу четвертого статті 2, що передбачає об'єднання більшості легалізованих молодіжних та дитячих громадських організацій у конкретно визначену спілку: «Український національний комітет молодіжних організацій – спілка, що об'єднує більшість легалізованих всеукраїнських молодіжних та дитячих організацій, а також обласних, Автономної Республіки Крим, київських та севастопольських міських об'єднань молодіжних та дитячих громадських організацій»;

1.2. Положення частини другої статті 6, яким Український національний комітет молодіжних організацій державою визначений як координатор молодіжного руху в Україні: «Молодіжний рух в Україні координується Українським національним комітетом молодіжних організацій...»;

1.3. Положення частини першої статті 10, відповідно до якого Верховна Рада України при затвердженні Державного бюджету України передбачає видатки на підтримку лише «спілки, членами якої є більшість зареєстрованих всеукраїнських молодіжних та дитячих громадських організацій, а також обласних, Автономної Республіки Крим, київських та севастопольських міських спілок молодіжних та дитячих громадських організацій»;

1.4. Положення частини другої статті 10, відповідно до якого фінансова підтримка діяльності молодіжних та дитячих громадських організацій здійснюється через одну «...спілку всеукраїнських молодіжних громадських організацій».

2. Положення абзацу четвертого статті 2, частини другої статті 6, частин першої і другої статті 10 Закону України «Про молодіжні та дитячі громадські організації», що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

3. Приведення Закону України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» у відповідність з цим Рішенням покласти на Верховну Раду України.

4. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

Р Е Ш Е Н И Е

КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ

**по делу о соответствии Конституции Украины
(конституционности) положений абзаца четвертого статьи 2,
части второй статьи 6, частей первой, второй статьи 10
Закона Украины «О молодежных и детских общественных
организациях» по конституционному представлению
народных депутатов Украины
(дело о молодежных организациях)**

г. К и е в
13 декабря 2001 года
№ 18-рп/2001

Дело № 1-43/2001

*Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины:*

Скоморохи Виктора Егоровича – председательствующий, **Вознюка** Владимира Денисовича, **Евграфова** Павла Борисовича, **Ивашенко** Владимира Ивановича, **Козюбры** Николая Ивановича, **Корниенко** Николая Ивановича, **Костицкого** Михаила Васильевича, **Малинниковой** Людмилы Федоровны, **Мироненко** Александра Николаевича, **Нимченко** Василия Ивановича, **Розенко** Виталия Ивановича, **Савенко** Николая Дмитриевича, **Селивона** Николая Федосьевича, **Тихого** Владимира Павловича, **Чубарь** Людмилы Пантелеевны, **Шаповала** Владимира Николаевича, **Яценко** Станислава Сергеевича – судья-докладчик,

с участием представителя субъекта права на конституционное представление Петрова Олега Владимировича – народного депутата Украины, представителей Верховной Рады Украины: Мисюры Вадима Ярославовича – народного депутата Украины, председателя подкомитета Комитета Верховной Рады Украины по вопросам молодежной политики, физической культуры, спорта и туризма, Селиванова Анатолия Александровича – Постоянного представителя Верховной Рады Украины в Конституционном Суде Украины, а также привлеченных Конституционным Судом Украины к участию в рассмотрении дела представителя Министерства юстиции Украины Горбуновой Лидии Николаевны – заместителя Государственного секретаря Министерства юстиции Украины; представителей Государственного комитета молодежной политики, спорта и туризма Украины: Цыбуха Валерия Ивановича – Председателя Государственного комитета молодежной политики, спорта и туризма Украины, Безулик Татьяны Владимировны – первого заместителя директора Государственного департамента молодежной и семейной политики Государственного комитета молодежной политики, спорта и туризма Украины, Кляшторного Алексея

Николаевича – председателя Союза молодежных общественных организаций «Молодежный парламент Украины»; представителей Украинского национального комитета молодежных организаций (УНКМО): Кириленко Вячеслава Анатольевича – народного депутата Украины, члена Правления УНКМО, Ляльки Александра Любомировича – заместителя председателя УНКМО; свидетеля Приянчука Игоря Васильевича – председателя Союза молодых юристов Украины,

рассмотрел в пленарном заседании дело о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений абзаца четвертого статьи 2, части второй статьи 6, частей первой, второй статьи 10 Закона Украины «О молодежных и детских общественных организациях» от 1 декабря 1998 года № 281-XIV (Ведомости Верховной Рады Украины, 1999 г., № 1, ст. 2) по конституционному представлению народных депутатов Украины.

Поводом к рассмотрению дела согласно статьям 39, 40 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление пятидесяти народных депутатов Украины.

Основанием к рассмотрению дела согласно статьям 71, 82 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является наличие спора о соответствии Конституции Украины (конституционности) отдельных положений Закона Украины «О молодежных и детских общественных организациях».

Заслушав судью-докладчика Яценко С. С., пояснения Безулик Т. В., Горбуновой Л. Н., Кириленко В. А., Кляшторного А. Н., Ляльки А. Л., Мисюры В. Я., Петрова О. В., Приянчука И. В., Селиванова А. А., Цыбуха В. И. и изучив материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1. Субъект права на конституционное представление обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством признать неконституционными положения абзаца четвертого статьи 2, части второй статьи 6, части второй статьи 10 Закона Украины «О молодежных и детских общественных организациях» от 1 декабря 1998 года № 281-XIV (далее – Закон). Народные депутаты Украины считают, что оспариваемые положения, а именно: о «неправомерном определении Законом Украины Украинского национального комитета молодежных организаций как союза, через который осуществляется государственная финансовая поддержка деятельности молодежных и детских общественных организаций», о координации УНКМО молодежного движения, об объединении этим союзом большинства молодежных и детских общественных организаций – противоречат «принципам равноправия общественных организаций, закрепленным в частях четвертой и пятой статьи 36 Конституции Украины». В ходе рассмотрения дела в пленарном заседании представитель субъекта права на конституционное представление высказал сомнение о соответствии Конституции Украины также и положения части первой статьи 10 Закона.

В письме Председателя Верховной Рады Украины Конституционному Суду Украины и пояснениях ее представителей отмечается, что Закон Украины

«О молодежных и детских общественных организациях» не определяет УНКМО как союз, через который осуществляется финансовая поддержка деятельности молодежных и детских организаций, а потому не противоречит положениям, изложенным в частях четвертой, пятой статьи 36 Конституции Украины. В Законе определен статус этого объединения, который соответствует конституционному правовому режиму функционирования объединений граждан. Он не ограничивает права других всеукраинских молодежных организаций, не являющихся членами УНКМО, и не лишает их права создавать любые объединения, союзы и координировать молодежное движение согласно их уставным задачам. Суть пояснений представителей Украинского национального комитета молодежных организаций о соответствии Конституции Украины оспариваемых положений Закона совпадает с приведенным выше обоснованием их конституционности.

По мнению представителя Министерства юстиции Украины, положение абзаца четвертого статьи 2 Закона, которое устанавливает название союза (Украинский национальный комитет молодежных организаций), объединяющего большинство легализованных молодежных и детских общественных организаций, ограничивает право объединяться большинства молодежных и детских общественных организаций в союз под другим названием. Представители Государственного комитета молодежной политики, спорта и туризма Украины фактически поддержали позицию субъекта права на конституционное представление о несоответствии Конституции Украины оспариваемых положений Закона. О нарушении прав молодежных и детских организаций, не входящих в состав УНКМО, дал пояснение и привлеченный Конституционным Судом Украины к участию в рассмотрении дела свидетель.

2. Решая спор, Конституционный Суд Украины исходит из следующего.

Конституция Украины закрепляет исходный принцип гражданского общества: «Общественная жизнь в Украине основывается на принципах политического, экономического и идеологического разнообразия» (часть первая статьи 15). Учитывая, что право на свободу объединения является одним из основных политических прав граждан, принцип многообразия общественной жизни является отправным в определении основ реализации этого конституционного права и установлении институтов гражданского общества, составляющей которого являются разнообразные объединения граждан, представляющие определенные идеологические и иные взгляды, интересы разных социальных групп и индивидов.

Часть первая статьи 36 Конституции Украины гарантирует гражданам право на свободу объединения, в том числе в общественные организации, для осуществления и защиты своих прав и свобод и удовлетворения политических, экономических, социальных, культурных и иных интересов. Свобода объединения означает, в частности, правовую и фактическую возможность добровольно, без принуждения или предварительного разрешения создавать объединения граждан или вступать в них. Согласно части четвертой статьи 36 Конституции Украины никто не может быть принужден к вступлению в какое-либо объединение граждан.

Образование объединениями граждан, в частности общественными организациями, союзов между собой (как формы объединения) основыва-

ется на реализации соответствующего права гражданами, являющимися членами этих организаций.

Статья 1 Конституции Украины провозгласила Украину демократическим, социальным, правовым государством. Социальное государство должно обеспечивать развитие и поддержку членов общества, общественных институтов, в том числе посредством целевого направления расходов «на общественные нужды» (часть вторая статьи 95 Конституции Украины).

Обязанностью правового государства является, в частности, невмешательство как в реализацию гражданами права на свободу объединения, так и в деятельность самого объединения, «за исключением ограничений, установленных законом в интересах национальной безопасности и общественного порядка, охраны здоровья населения или защиты прав и свобод других людей» (часть первая статьи 36 Конституции Украины). Тем самым Конституция Украины установила границы вмешательства государства в реализацию права граждан на свободу объединения. Пункт 11 части первой статьи 92 Конституции Украины предусматривает, что исключительно законами определяются «основы создания и деятельности... объединений граждан». Иные (не являющиеся наиболее широкими) вопросы реализации права на свободу объединения в гражданском обществе не подлежат государственному регулированию и должны решаться по свободному усмотрению его членов.

3. Абзац четвертый статьи 2 Закона содержит формулировку: «Украинский национальный комитет молодежных организаций – союз, объединяющий большинство легализованных всеукраинских молодежных и детских организаций, а также областных, Автономной Республики Крым, киевских и севастопольских городских объединений молодежных и детских общественных организаций».

Конституционный Суд Украины считает, что это положение Закона, которым определен конкретный союз, объединяющий большинство молодежных и детских общественных организаций, нарушает конституционный принцип многообразия общественной жизни, поскольку закрепляет исключительный монопольный статус одного из союзов соответствующих объединений граждан.

Кроме того, законодательное предписание объединения большинства легализованных молодежных и детских общественных организаций не соответствует конституционному положению о свободе объединения. Фактическое объединение большинства таких организаций возможно, но должно происходить вне государственного регулирования – исключительно на основе реализации гражданами права на свободу объединения, то есть в соответствии с принципом свободного волеизъявления членов этих общественных организаций.

Поэтому положение абзаца четвертого статьи 2 Закона, предусматривающее объединение большинства легализованных молодежных и детских общественных организаций в конкретно определенный союз, следует признать неконституционным.

4. Частью второй статьи 6 Закона определено: «Молодежное движение в Украине координируется Украинским национальным комитетом моло-

дежных организаций, являющимся независимой неправительственной организацией и имеющим статус всеукраинского союза молодежных и детских общественных организаций».

Тем самым государство определило УНКМО координатором молодежного движения в Украине и установило уставные цели этого объединения граждан (союза таких объединений), что не только противоречит принципу многообразия общественной жизни, но и нарушает право на свободу объединения, в частности, возможность свободного определения участниками объединений граждан правомерных целей их образования и способов деятельности в соответствии с частью первой статьи 36 Конституции Украины.

Поэтому положение части второй статьи 6 Закона, которым Украинский национальный комитет молодежных организаций определен государством как координатор молодежного движения в Украине то есть: «Молодежное движение в Украине координируется Украинским национальным комитетом молодежных организаций...», – следует признать не соответствующим Конституции Украины.

5. Частью второй статьи 10 Закона предусмотрено: «Финансовая поддержка деятельности молодежных и детских общественных организаций осуществляется через соответствующие органы исполнительной власти, работающие с молодежью, органы местного самоуправления и союз всеукраинских молодежных общественных организаций».

Это положение имеет непосредственную связь с нормой части первой этой же статьи, в которой определяется такой союз. В ней указано: «Верховная Рада Украины при утверждении Государственного бюджета Украины предусматривает в нем отдельной строкой расходы на поддержку союза, членами которого является большинство зарегистрированных всеукраинских молодежных и детских общественных организаций, а также областных, Автономной Республики Крым, киевских и севастопольских городских союзов молодежных и детских общественных организаций, деятельность которой нацелена на обеспечение социального становления и развития молодых граждан».

То есть положения частей первой, второй статьи 10 Закона о финансовой поддержке деятельности молодежных и детских общественных организаций, в том числе посредством расходов из Государственного бюджета Украины, предусматривают участие в непосредственном получении финансовой поддержки со стороны государства только «союза, членами которого является большинство зарегистрированных всеукраинских молодежных и детских общественных организаций, а также областных, Автономной Республики Крым, киевских и севастопольских городских союзов молодежных и детских общественных организаций» или «союза всеукраинских молодежных общественных организаций».

Итак, правом на получение финансовой поддержки в таком случае пользуется определенный в статье 10 Закона один союз молодежных и детских общественных организаций. Тем самым опосредствованно нарушается право граждан на свободу объединения, поскольку те объединения граждан, которые не входят в состав союза, объединяющего большинство зарегистрированных молодежных и детских общественных органи-

заций, ограничены в праве на получение финансовой поддержки. Это является также косвенным принуждением зарегистрированных молодежных и детских общественных организаций, которые намерены получать финансовую поддержку, ко вступлению в указанный союз.

Поэтому должны быть признаны неконституционными положения Закона, согласно которым: Верховная Рада Украины при утверждении Государственного бюджета Украины предусматривает в нем расходы на поддержку только «союза, членами которого являются большинство зарегистрированных всеукраинских молодежных и детских общественных организаций, а также областных, Автономной Республики Крым, киевских и севастопольских городских союзов молодежных и детских общественных организаций» (часть первая статьи 10); финансовая поддержка деятельности молодежных и детских общественных организаций осуществляется через один «...союз всеукраинских молодежных общественных организаций» (часть вторая статьи 10).

На основании изложенного и руководствуясь статьями 147, 150, 152 Конституции Украины, статьями 51, 61, 63, 65, 73 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. Признать не соответствующими Конституции Украины (неконституционными), следующие положения Закона Украины «О молодежных и детских общественных организациях» от 1 декабря 1998 года № 281-XIV:

1.1. Положение абзаца четвертого статьи 2, предусматривающее объединение большинства легализованных молодежных и детских общественных организаций в конкретно определенный союз: «Украинский национальный комитет молодежных организаций – союз, объединяющий большинство легализованных всеукраинских молодежных и детских организаций, а также областных, Автономной Республики Крым, киевских и севастопольских городских объединений молодежных и детских общественных организаций»;

1.2. Положение части второй статьи 6, которым Украинский национальный комитет молодежных организаций государством определен как координатор молодежного движения в Украине: «Молодежное движение в Украине координируется Украинским национальным комитетом молодежных организаций...»;

1.3. Положение части первой статьи 10, согласно которому Верховная Рада Украины при утверждении Государственного бюджета Украины предусматривает расходы на поддержку только «союза, членами которого является большинство зарегистрированных всеукраинских молодежных и детских общественных организаций, а также областных, Автономной Республики Крым, киевских и севастопольских городских союзов молодежных и детских общественных организаций»;

1.4. Положение части второй статьи 10, согласно которому финансовая поддержка деятельности молодежных и детских общественных организаций осуществляется через один «...союз всеукраинских молодежных общественных организаций».

2. Положения абзаца четвертого статьи 2, части второй статьи 6, частей

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

первой и второй статьи 10 Закона Украины «О молодежных и детских общественных организациях», которые признаны неконституционными, теряют силу со дня принятия Конституционным Судом Украины настоящего Решения.

3. Приведение Закона Украины «О молодежных и детских общественных организациях» в соответствие с настоящим Решением возложить на Верховную Раду Украины.

4. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

- *Summary of the Decision No.18-rp/2001 of December 13, 2001*

The People's Deputies of Ukraine applied to the Constitutional Court of Ukraine to recognize unconstitutional the provisions of Articles 2.4, 6.2 and 10.2 of the Law of Ukraine «On youth and children's non-government organizations» («the Law»).

The Constitutional Court of Ukraine proceeds, in particular, from the fact that, the provisions of Article 2.4 of the Law prescribing an association of the majority of legalized youth and children's non-government organizations in a certain union, and the provisions of Article 6.2 of the Law, whereby the Ukrainian National Committee of Youth Organizations is determined by the state as a coordinator of youth movements in Ukraine, violate constitutional principles of social life diversification and are not in conformity with constitutional provisions as to freedom of associations. The actual association of the majority of youth and children's non-government organizations is possible but it has to be occurred beyond the state regulation, based on free declaration of intent by members of such organizations. The right to receive financial support is granted for one union of youth and children's organizations, determined by Article 10 of the Law, that indirectly violates citizens' right to freedom of association, as those associations of citizens, which do not belong thereto, are limited in their right to receive financial support. This is also an indirect pressure on registered youth and children's organizations, intending a financial support, to join the said union. The Constitutional Court of Ukraine recognized the provisions of Articles 2.4, 6.2, 10.1 and 10.2 of the Law «On youth and children's non-government organizations» as unconstitutional.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

Р І Ш Е Н Н Я
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**у справі за конституційним поданням Президента України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
положень частини третьої статті 5, частини сьомої статті 6
Закону України
«Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим»
(справа щодо сумісності мандата депутата
Верховної Ради АРК з іншими видами діяльності)**

м. Київ
21 грудня 2001 року
№ 19-рп/2001

Справа № 1-7/2001

*Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:*

Скоморохи Віктора Єгоровича – головуєчий, **Вознюка** Володимира Денисовича, **Євграфова** Павла Борисовича, **Іващенко** Володимира Івановича, **Корнієнка** Миколи Івановича, **Костицького** Михайла Васильовича, **Малинникової** Людмили Федорівни, **Мироненка** Олександра Миколайовича, **Німченка** Василя Івановича, **Розенка** Віталія Івановича, **Савенка** Миколи Дмитровича, **Селівона** Миколи Федосовича, **Тимченка** Івана Артемовича, **Тихого** Володимира Павловича, **Чубар** Людмили Пантеліївни – суддя-доповідач, **Яценка** Станіслава Сергійовича,

за участю представника суб'єкта права на конституційне подання Зайця Анатолія Павловича – першого заступника Державного секретаря Міністерства юстиції України; представника Верховної Ради України Іщенко Олексія Максимовича – народного депутата України, заступника Голови Комітету Верховної Ради України з питань державного будівництва та місцевого самоврядування, а також залучених до участі у розгляді справи Селіванова Анатолія Олександровича – Постійного представника Верховної Ради України в Конституційному Суді України; представників Верховної Ради Автономної Республіки Крим: Корнілова Юрія Петровича – заступника Голови Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Демидова Григорія Вікторовича – завідуючого юридичним відділом Секретаріату Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Шевель Валентини Борисівни – заступника завідуючого юридичним відділом Секретаріату Верховної Ради Автономної Республіки Крим; представників Ради міністрів Автономної Республіки Крим: Опанасюк Лариси Миколаївни – начальника юридичного управління Управління справами Ради міністрів Автономної Республіки Крим, Удовіної Ольги Максимівни – першого за-

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ступника міністра Ради міністрів Автономної Республіки Крим; Корнійчука Анатолія Васильовича – Постійного Представника Президента України в Автономній Республіці Крим,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 5, частини сьомої статті 6 Закону України «Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим» від 10 лютого 1998 року № 90/98–ВР.

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання Президента України.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 71 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність спору щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 5, частини сьомої статті 6 Закону України «Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим».

Заслухавши суддю-доповідача Чубар Л. П., пояснення Зайця А. П., Іщенка О. М., Селіванова А. О., Корнілова Ю. П., Демидова Г. В., Опанасюк Л. М., Удовіної О. М., Корнійчука А. В. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. Згідно з Законом України «Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим» від 10 лютого 1998 року № 90/98–ВР (Відомості Верховної Ради України, 1998, № 29, ст. 191) «депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим не можуть одночасно бути членами Ради міністрів Автономної Республіки Крим, представником Президента в Автономній Республіці Крим, мати інший представницький мандат» (частина третя статті 5); «зайняття депутатом посади, не сумісної з депутатським мандатом, тягне за собою припинення його повноважень з моменту зайняття такої посади» (частина сьома статті 6).

2. Суб'єкт права на конституційне подання – Президент України – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням розглянути питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) зазначених положень статей 5, 6 Закону України «Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим» (далі – Закон). У поданні стверджується, що Конституція України не встановлює будь-яких обмежень для депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим щодо зайняття виробничою або службовою діяльністю, не визначає і не сумісних з їх статусом посад, а також не обмежує їх у праві бути одночасно депутатом кількох представницьких органів. Така заборона, підкреслюється в конституційному поданні, стосується тільки народних депутатів України, але не поширюється на депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим. На думку Президента України, передбачене частиною третьою статті 5 Закону обмеження для депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим порушує встановлені статтею 38 Конституції України права громадян брати участь в управлінні державними справами, вільно обирати і бу-

ти обраними до органів місцевого самоврядування, користуватися рівним правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування.

3. У листі Голови Верховної Ради України до Конституційного Суду України зазначається, що положення частини третьої статті 5 Закону, за яким громадянин, обраний депутатом Верховної Ради Автономної Республіки Крим, не може одночасно займати посаду у виконавчому органі або бути представником Президента України в Автономній Республіці Крим, є по суті реалізацією конституційного принципу поділу влади. При цьому підкреслюється, що зазначений принцип «є пріоритетним по відношенню до гарантованих Конституцією України прав людини, оскільки він не може пов'язуватись з правом виконувати певні види державної діяльності: бути депутатом представницького органу і водночас обіймати посаду в Раді міністрів Автономної Республіки Крим або виконувати функції представника глави держави в Автономній Республіці Крим». Тому, вважає Голова Верховної Ради України, положення частини третьої статті 5, частини сьомої статті 6 Закону відповідають Конституції України, зокрема положенням статей 38, 64.

У поясненні Конституційному Суду України Голова Верховної Ради Автономної Республіки Крим наголосив, що Конституція України не визначила статусу депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим, передбачивши врегулювання цього питання законом, яким можуть бути встановлені відповідні обмеження для депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим. Тому оспорювані Президентом України положення Закону є конституційними.

4. У процесі розгляду справи на відкритому пленарному засіданні Конституційного Суду України Заєць А. П. в основному підтримав наведені вище обґрунтування неконституційності положень Закону.

Іщенко О. М. вважає, що позиція суб'єкта права на конституційне подання є необґрунтованою тому, що законами України можуть встановлюватися порядок реалізації громадянами їх конституційного права бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування і обов'язкові умови, пов'язані з набутим правовим статусом депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим. Громадянин України повинен прийняти ці умови, інакше він втрачає набутий статус депутата представницького органу.

На думку Селіванова А. О., юридичний аналіз відносин, які склалися між представницьким органом Автономної Республіки Крим, з одного боку, та посадовими особами виконавчого органу Автономної Республіки Крим, а також Постійним Представником Президента України в Автономній Республіці Крим – з другого, дає підстави стверджувати про відповідність положенням Конституції України оспорюваних статей Закону.

Корнілов Ю. П. і Демидов Г. В. зазначили, що природа представницьких функцій Постійного Представника Президента України в Автономній Республіці Крим не є подібною представництву, здійснюваному Верховною Радою Автономної Республіки Крим, і повноваженням депутатів, оскільки Постійний Представник Президента України в Автономній Республіці Крим призначається на посаду Президентом України і виконує до-

ручення, спрямовані на забезпечення його повноважень. Депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим зобов'язані представляти інтереси громадян України, які постійно проживають в Автономній Республіці Крим.

Щодо неприпустимості сумісності мандата депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим з діяльністю члена Ради міністрів Автономної Республіки Крим, то, на їх думку, Верховна Рада України відповідно до Конституції України повноважна встановлювати подібні обмеження. Виходячи з цього представники Верховної Ради Автономної Республіки Крим вважають конституційними положення частини третьої статті 5, частини сьомої статті 6 Закону.

У своїх виступах Опанасюк Л. М., Удовіна О. М., Корнійчук А. В. підтримали позицію суб'єкта права на конституційне подання.

5. Конституційний Суд України, вирішуючи цей спір, виходить з такого.

Відповідно до статті 136 Конституції України представницьким органом Автономної Республіки Крим є Верховна Рада Автономної Республіки Крим (частина перша); урядом Автономної Республіки Крим є Рада міністрів Автономної Республіки Крим (частина третя). Повноваження, порядок формування і діяльності Верховної Ради Автономної Республіки Крим і Ради міністрів Автономної Республіки Крим визначаються Конституцією України та законами України, нормативно-правовими актами Верховної Ради Автономної Республіки Крим з питань, віднесених до її компетенції (частина четверта).

На розвиток цих положень Конституція Автономної Республіки Крим, затверджена Законом України від 23 грудня 1998 року № 350-XIV, визначила, що Верховна Рада Автономної Республіки Крим як представницький орган Автономної Республіки Крим здійснює представницькі, нормотворчі, контрольні функції та повноваження в межах своєї компетенції, а Рада міністрів Автономної Республіки Крим як уряд здійснює виконавчі функції та повноваження в межах своєї компетенції (частина третя статті 1). Депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим обираються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування (частина перша статті 4 Закону, частина перша статті 22 Конституції Автономної Республіки Крим).

Правовий статус депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим визначається статтями 5, 6, 7 Закону України «Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим» та статтями 23, 24 Конституції Автономної Республіки Крим.

Депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим здійснюють свої повноваження, не пориваючи з виробничою або службовою діяльністю. Виняток встановлено лише для Голови Верховної Ради Автономної Республіки Крим, його першого заступника та заступника, голів постійних комісій Верховної Ради Автономної Республіки Крим, які здійснюють свої повноваження на постійній основі (частина друга статті 4 Закону, частина друга статті 22 Конституції Автономної Республіки Крим).

Згідно з частиною третьою статті 5 Закону, конституційність якої оспо-

рюється, для всіх депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим встановлено обмеження на поєднання їх представницького мандата з певними видами діяльності, а саме: їм заборонено одночасно бути членами Ради міністрів Автономної Республіки Крим, представником Президента України в Автономній Республіці Крим, мати інший представницький мандат. У разі зайняття депутатом Верховної Ради Автономної Республіки Крим посади, не сумісної з депутатським мандатом, його повноваження припиняються з моменту зайняття такої посади (частина сьома статті 6 Закону). Конституція Автономної Республіки Крим такої заборони для депутатів представницького органу Автономної Республіки Крим не встановлює.

5.1. Конституція України закріплює вимогу несумісності представницького мандата з іншими видами діяльності: не можуть мати іншого представницького мандата чи бути на державній службі народні депутати України (частини друга, третя статті 78); Президент України не може мати іншого представницького мандата (частина четверта статті 103); не можуть мати представницького мандата і професійні судді (частина друга статті 127). Передбачений Конституцією України перелік осіб, статус яких має відповідати вимозі несумісності, є вичерпним.

Не містить Основний Закон України і заборони членам Ради міністрів Автономної Республіки Крим, Постійному Представнику Президента України в Автономній Республіці Крим бути обраними до Верховної Ради Автономної Республіки Крим і мати мандат депутата представницького органу Автономної Республіки Крим.

У випадках, передбачених Конституцією України, для депутатів, в тому числі й депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, законом можуть бути встановлені обмеження щодо сумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності. Так, Конституцією України визначено, що підприємницька діяльність депутатів, посадових і службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування обмежується законом (частина друга статті 42). Але можливість обмеження законом права цих осіб, зокрема членів Ради міністрів Автономної Республіки Крим, Постійного Представника Президента України в Автономній Республіці Крим, бути обраними до Верховної Ради Автономної Республіки Крим і мати представницький мандат депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим не передбачена.

На підставі наведеного Конституційний Суд України дійшов висновку, що положення частини третьої статті 5 Закону, яким забороняється депутатам Верховної Ради Автономної Республіки Крим одночасно бути членами Ради міністрів Автономної Республіки Крим, Постійним Представником Президента України в Автономній Республіці Крим, має бути визнане таким, що не відповідає Конституції України (неконституційним).

Разом з тим положення статті 5 Закону системно пов'язано з положенням частини сьомої статті 6 цього Закону, згідно з яким зайняття депутатом Верховної Ради Автономної Республіки Крим посади, не сумісної з депутатським мандатом, тягне за собою припинення його повноважень.

Враховуючи висновок щодо невідповідності Конституції України

(неконституційності) положення частини третьої статті 5 Закону, Конституційний Суд України вважає, що повноваження депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, які є членами Ради міністрів Автономної Республіки Крим, представником Президента України в Автономній Республіці Крим, не можуть бути припинені з цих підстав.

Таким чином, положення частини сьомої статті 6 Закону також має бути визнане таким, що не відповідає Конституції України (неконституційним), стосовно членів Ради міністрів Автономної Республіки Крим, представника Президента України в Автономній Республіці Крим.

5.2. Конституційний Суд України виходить з того, що засади здійснення державної влади в Україні за принципом її поділу на законодавчу, виконавчу і судову (частина перша статті 6 Конституції України) безпосередньо не стосуються поділу повноважень, на якому ґрунтуються організація і діяльність Верховної Ради Автономної Республіки Крим і Ради міністрів Автономної Республіки Крим. Питання поділу повноважень між Верховною Радою Автономної Республіки Крим та Радою міністрів Автономної Республіки Крим регулюються Конституцією України (частина четверта статті 136), Законом України «Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим» (стаття 9), Конституцією Автономної Республіки Крим (частини третя, четверта статті 1, статті 26, 29, 35, 36, 38). Особливості повноважень, організації та діяльності органів Автономної Республіки Крим не можна пов'язувати з принципом поділу влади.

Згідно зі статтею 139 Конституції України в Автономній Республіці Крим діє Представництво Президента України, статус якого визначається законом України (Закон України «Про Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим» від 2 березня 2000 року № 1524-III). Відповідно до цього Закону Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим є державним органом і очолюється Постійним Представником Президента України в Автономній Республіці Крим, якого призначає на посаду і звільняє з посади Президент України (статті 1, 2, 9).

Необґрунтованим є твердження представників Верховної Ради Автономної Республіки Крим про неможливість поєднання мандата депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим з посадою Постійного Представника Президента України в Автономній Республіці Крим з тих підстав, що не можна представляти інтереси громадян України, які проживають в Автономній Республіці Крим, і одночасно виконувати за функціональними обов'язками доручення Президента України, спрямовані на забезпечення повноважень глави держави.

Положення статті 139 Конституції України та статей 6, 7, 8, 9, 10, 12 Закону України «Про Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим» не передбачають заборони Постійному Представнику Президента України в Автономній Республіці Крим бути одночасно депутатом Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

6. У процесі розгляду справи Конституційний Суд України дійшов висновку про необхідність припинення конституційного провадження у справі з порушеного у конституційному поданні питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення частини третьої

статті 5 Закону, за яким депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим не можуть одночасно мати інший представницький мандат, та положення частини сьомої статті 6 Закону щодо припинення повноважень депутатів у разі отримання іншого представницького мандата. У конституційному поданні відсутнє правове обґрунтування тверджень щодо неконституційності зазначених положень Закону, що не відповідає вимогам статті 39 Закону України «Про Конституційний Суд України». До того ж представник суб'єкта права на конституційне подання на пленарному засіданні Конституційного Суду України не наполягав на визнанні цих положень Закону неконституційними.

На підставі викладеного та керуючись статтями 147, 150, 152 Конституції України, пунктом 2 статті 45, статтями 51, 61, 63, 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», § 51 Регламенту Конституційного Суду України, Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення Закону України «Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим» від 10 лютого 1998 року № 90/98-ВР, а саме:

– частини третьої статті 5, за яким «депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим не можуть одночасно бути членами Ради міністрів Автономної Республіки Крим, представником Президента в Автономній Республіці Крим»;

– частини сьомої статті 6, відповідно до якого зайняття депутатом посади, не сумісної з депутатським мандатом, тягне за собою припинення його повноважень, стосовно членів Ради міністрів Автономної Республіки Крим, представника Президента України в Автономній Республіці Крим.

2. Положення Закону України «Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим», що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

3. Припинити конституційне провадження у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення частини третьої статті 5 Закону України «Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим» від 10 лютого 1998 року № 90/98-ВР, за яким депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим не можуть одночасно мати інший представницький мандат, та положення частини сьомої статті 6 цього Закону про припинення повноважень депутатів у разі отримання іншого представницького мандата.

4. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

Р Е Ш Е Н И Е

КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ

**по делу о соответствии Конституции Украины
(конституционности) положений части третьей статьи 5,
части седьмой статьи 6 Закона Украины
«О Верховной Раде Автономной Республики Крым»
по конституционному представлению Президента Украины
(дело о совместимости мандата депутата Верховной Рады АРК
с иными видами деятельности)**

г. К и е в
21 декабря 2001 года
№ 19-рп/2001

Дело № 1-7/2001

*Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины:*

Скоморохи Виктора Егоровича – председательствующий, **Вознюка** Владимира Денисовича, **Евграфова** Павла Борисовича, **Ивашенко** Владимира Ивановича, **Корниенко** Николая Ивановича, **Костицко** Михаила Васильевича, **Малинниковой** Людмилы Федоровны, **Мироненко** Александра Николаевича, **Нимченко** Василия Ивановича, **Розенко** Виталия Ивановича, **Савенко** Николая Дмитриевича, **Селивона** Николая Федосьевича, **Тимченко** Ивана Артемовича, **Тихого** Владимира Павловича, **Чубарь** Людмилы Пантелеевны – судья-докладчик, **Яценко** Станислава Сергеевича,

с участием представителя субъекта права на конституционное представление **Зайца** Анатолия Павловича – первого заместителя Государственного секретаря Министерства юстиции Украины; представителя Верховной Рады Украины **Ищенко** Алексея Максимовича – народного депутата Украины, заместителя Председателя Комитета Верховной Рады Украины по вопросам государственного строительства и местного самоуправления, а также привлеченных к участию в рассмотрении дела **Селиванова** Анатолия Александровича – Постоянного представителя Верховной Рады Украины в Конституционном Суде Украины; представителей Верховной Рады Автономной Республики Крым: **Корнилова** Юрия Петровича – заместителя Председателя Верховной Рады Автономной Республики Крым, **Демидова** Григория Викторовича – заведующего юридическим отделом Секретариата Верховной Рады Автономной Республики Крым, **Шевель** Валентины Борисовны – заместителя заведующего юридическим отделом Секретариата Верховной Рады Автономной Республики Крым; представителей Совета министров Автономной Республики Крым: **Опанасюк** Ларисы Николаевны – начальника юридического управления Управления делами Совета министров Автономной Республики Крым,

Удовиной Ольги Максимовны – первого заместителя министра Совета министров Автономной Республики Крым; Корнийчука Анатолия Васильевича – Постоянного Представителя Президента Украины в Автономной Республике Крым,

рассмотрел в пленарном заседании дело о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений части третьей статьи 5, части седьмой статьи 6 Закона Украины «О Верховной Раде Автономной Республики Крым» от 10 февраля 1998 года № 90/98-ВР по конституционному представлению Президента Украины.

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьями 39, 40 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление Президента Украины.

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 71 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является наличие спора о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений части третьей статьи 5, части седьмой статьи 6 Закона Украины «О Верховной Раде Автономной Республики Крым».

Заслушав судью-докладчика Чубарь Л. П., пояснения Зайца А. П., Ищенко А. М., Селиванова А. А., Корнилова Ю. П., Демидова Г. В., Опанасюк Л. Н., Удовиной О. М., Корнийчука А. В. и изучив материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1. В соответствии с Законом Украины «О Верховной Раде Автономной Республики Крым» от 10 февраля 1998 года № 90/98-ВР (Ведомости Верховной Рады Украины, 1998, № 29, ст. 191) «депутаты Верховной Рады Автономной Республики Крым не могут одновременно быть членами Совета министров Автономной Республики Крым, представителем Президента в Автономной Республике Крым, иметь иной представительный мандат» (часть третья статьи 5); «занятие депутатом должности, не совместимой с депутатским мандатом, влечет за собой прекращение его полномочий с момента занятия такой должности» (часть седьмая статьи 6).

2. Субъект права на конституционное представление – Президент Украины – обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством рассмотреть вопрос о соответствии Конституции Украины (конституционности) указанных положений статей 5, 6 Закона Украины «О Верховной Раде Автономной Республики Крым» (далее – Закон). В представлении утверждается, что Конституция Украины не устанавливает каких-либо ограничений для депутатов Верховной Рады Автономной Республики Крым относительно занятия производственной или служебной деятельностью, не определяет и несовместимых с их статусом должностей, а также не ограничивает их в праве быть одновременно депутатом нескольких представительских органов. Такой запрет, подчеркивается в конституционном представлении, касается только народных депутатов Украины, но не распространяется на депутатов Верховной Рады Автономной Республики Крым. По мнению Президента Украины, предусмотренное частью третьей статьи 5 Закона ограничение для депутатов Верховной Рады Авто-

номной Республики Крым нарушает установленные статьей 38 Конституции Украины права граждан принимать участие в управлении государственными делами, свободно избирать и быть избранными в органы местного самоуправления, пользоваться равным правом поступления на государственную службу, а также на службу в органы местного самоуправления.

3. В письме Председателя Верховной Рады Украины Конституционному Суду Украины отмечается, что положение части третьей статьи 5 Закона, согласно которому гражданин, избранный депутатом Верховной Рады Автономной Республики Крым, не может одновременно занимать должность в исполнительном органе или быть представителем Президента Украины в Автономной Республике Крым, является по существу реализацией конституционного принципа разграничения власти. При этом подчеркивается, что указанный принцип «является приоритетным по отношению к гарантированным Конституцией Украины правам человека, поскольку он не может увязываться с правом выполнять определенные виды государственной деятельности: быть депутатом представительного органа и одновременно занимать должность в Совете министров Автономной Республики Крым или выполнять функции представителя главы государства в Автономной Республике Крым». Поэтому, считает Председатель Верховной Рады Украины, положения части третьей статьи 5, части седьмой статьи 6 Закона соответствуют Конституции Украины, в частности, положениям статей 38, 64.

В пояснении Конституционному Суду Украины Председатель Верховной Рады Автономной Республики Крым подчеркнул, что Конституция Украины не определила статус депутата Верховной Рады Автономной Республики Крым, предусмотрев урегулирование этого вопроса законом, которым могут быть установлены соответствующие ограничения для депутатов Верховной Рады Автономной Республики Крым. Поэтому оспариваемые Президентом Украины положения Закона являются конституционными.

4. В ходе рассмотрения дела на открытом пленарном заседании Конституционного Суда Украины Заец А. П. в основном поддержал приведенные выше обоснования неконституционности положений Закона.

Ищенко А. М. считает, что позиция субъекта права на конституционное представление является необоснованной, поскольку законами Украины могут устанавливаться порядок реализации гражданами их конституционного права быть избранными в органы государственной власти и органы местного самоуправления и обязательные условия, связанные с приобретенным правовым статусом депутата Верховной Рады Автономной Республики Крым. Гражданин Украины должен принять эти условия, иначе он теряет приобретенный статус депутата представительного органа.

По мнению Селиванова А. А., юридический анализ отношений, сложившихся между представительным органом Автономной Республики Крым, с одной стороны, и должностными лицами исполнительного органа Автономной Республики Крым, а также Постоянным Представителем Президента Украины в Автономной Республике Крым – с другой, дает

основания утверждать о соответствии положениям Конституции Украины оспариваемых статей Закона.

Корнилов Ю. П. и Демидов Г. В. указали, что природа представительных функций Постоянного Представителя Президента Украины в Автономной Республике Крым не является подобной представительству, осуществляемому Верховной Радой Автономной Республики Крым, и полномочиям депутатов, поскольку Постоянный Представитель Президента Украины в Автономной Республике Крым назначается на должность Президентом Украины и выполняет поручения, направленные на обеспечение его полномочий. Депутаты Верховной Рады Автономной Республики Крым обязаны представлять интересы граждан Украины, постоянно проживающих в Автономной Республике Крым.

Что касается недопустимости совместительства мандата депутата Верховной Рады Автономной Республики Крым с деятельностью члена Совета министров Автономной Республики Крым, то, по их мнению, Верховная Рада Украины согласно Конституции Украины уполномочена устанавливать подобные ограничения. Исходя из этого представители Верховной Рады Автономной Республики Крым считают конституционными положения части третьей статьи 5, части седьмой статьи 6 Закона.

В своих выступлениях Опанасюк Л. Н., Удовина О. М., Корнийчук А. В. поддержали позицию субъекта права на конституционное представление.

5. Конституционный Суд Украины, решая этот спор, исходит из следующего.

Согласно статье 136 Конституции Украины, представительным органом Автономной Республики Крым является Верховная Рада Автономной Республики Крым (часть первая); правительством Автономной Республики Крым является Совет министров Автономной Республики Крым (часть третья). Полномочия, порядок формирования и деятельности Верховной Рады Автономной Республики Крым и Совета министров Автономной Республики Крым определяются Конституцией Украины и законами Украины, нормативно-правовыми актами Верховной Рады Автономной Республики Крым по вопросам, отнесенным к ее компетенции (часть четвертая).

В развитие этих положений Конституция Автономной Республики Крым, утвержденная Законом Украины от 23 декабря 1998 года № 350-XIV, определила, что Верховная Рада Автономной Республики Крым как представительный орган Автономной Республики Крым осуществляет представительские, нормотворческие, контрольные функции и полномочия в рамках своей компетенции, а Совет министров Автономной Республики Крым как правительство осуществляет исполнительные функции и полномочия в рамках своей компетенции (часть третья статьи 1). Депутаты Верховной Рады Автономной Республики Крым избираются на основе общего, равного и прямого избирательного права путем тайного голосования (часть первая статьи 4 Закона, часть первая статьи 22 Конституции Автономной Республики Крым).

Правовой статус депутата Верховной Рады Автономной Республики Крым определяется статьями 5, 6, 7 Закона Украины «О Верховной Раде Автономной Республики Крым» и статьями 23, 24 Конституции Автономной Республики Крым.

Депутаты Верховной Рады Автономной Республики Крым осуществляют свои полномочия, не порывая с производственной или служебной деятельностью. Исключение установлено только для Председателя Верховной Рады Автономной Республики Крым, его первого заместителя и заместителя, председателей постоянных комиссий Верховной Рады Автономной Республики Крым, осуществляющих свои полномочия на постоянной основе (часть вторая статьи 4 Закона, часть вторая статьи 22 Конституции Автономной Республики Крым).

В соответствии с частью третьей статьи 5 Закона, конституционность которой оспаривается, для всех депутатов Верховной Рады Автономной Республики Крым установлено ограничение на совмещение их представительского мандата с определенными видами деятельности, а именно: им запрещено одновременно быть членами Совета министров Автономной Республики Крым, представителем Президента Украины в Автономной Республике Крым, иметь иной представительский мандат. В случае занятия депутатом Верховной Рады Автономной Республики Крым должности, не совместимой с депутатским мандатом, его полномочия прекращаются с момента занятия такой должности (часть седьмая статьи 6 Закона). Конституция Автономной Республики Крым такого запрета для депутатов представительного органа Автономной Республики Крым не устанавливает.

5.1. Конституция Украины закрепляет требование несовместимости представительского мандата с иными видами деятельности: не могут иметь иной представительский мандат или быть на государственной службе народные депутаты Украины (часть вторая, третья статьи 78); Президент Украины не может иметь иной представительский мандат (часть четвертая статьи 103); не могут иметь представительского мандата и профессиональные судьи (часть вторая статьи 127). Предусмотренной Конституцией Украины перечень лиц, статус которых должен соответствовать требованию несовместимости, является исчерпывающим.

Не содержит Основной Закон Украины и запрета членам Совета министров Автономной Республики Крым, Постоянному Представителю Президента Украины в Автономной Республике Крым быть избранными в Верховную Раду Автономной Республики Крым и иметь мандат депутата представительного органа Автономной Республики Крым.

В случаях, предусмотренных Конституцией Украины, для депутатов, в том числе и депутатов Верховной Рады Автономной Республики Крым, законом могут быть установлены ограничения на совместимость депутатского мандата с иными видами деятельности. Так, Конституцией Украины определено, что предпринимательская деятельность депутатов, должностных и служебных лиц органов государственной власти и органов местного самоуправления ограничивается законом (часть вторая статьи 42). Но возможность ограничения законом права этих лиц, в частности членов Совета министров Автономной Республики Крым, Постоянного Представителя Президента Украины в Автономной Республике Крым, быть избранными в Верховную Раду Автономной Республики Крым и иметь представительский мандат депутата Верховной Рады Автономной Республики Крым не предусмотрена.

На основании изложенного Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что положение части третьей статьи 5 Закона, которым предлагается депутатам Верховной Рады Автономной Республики Крым одновременно быть членами Совета министров Автономной Республики Крым, Постоянным Представителем Президента Украины в Автономной Республике Крым, следует признать не соответствующим Конституции Украины (неконституционным).

Одновременно положение статьи 5 Закона системно связано с положением части седьмой статьи 6 этого Закона, согласно которому занятие депутатом Верховной Рады Автономной Республики Крым должности, несовместимой с депутатским мандатом, влечет за собой прекращение его полномочий.

С учетом вывода о несоответствии Конституции Украины (неконституционности) положения части третьей статьи 5 Закона Конституционный Суд Украины считает, что полномочия депутатов Верховной Рады Автономной Республики Крым, которые являются членами Совета министров Автономной Республики Крым, представителем Президента Украины в Автономной Республике Крым, не могут быть прекращены на этих основаниях.

Таким образом, положение части седьмой статьи 6 Закона также следует признать не соответствующим Конституции Украины (неконституционным), в отношении членов Совета министров Автономной Республики Крым, представителя Президента Украины в Автономной Республике Крым.

5.2. Конституционный Суд Украины исходит из того, что основы осуществления государственной власти в Украине по принципу ее разделения на законодательную, исполнительную и судебную (часть первая статьи 6 Конституции Украины) непосредственно не касаются разграничения полномочий, на котором основаны организация и деятельность Верховной Рады Автономной Республики Крым и Совета министров Автономной Республики Крым. Вопросы разграничения полномочий между Верховной Радой Автономной Республики Крым и Советом министров Автономной Республики Крым регулируются Конституцией Украины (часть четвертая статьи 136), Законом Украины «О Верховной Раде Автономной Республики Крым» (статья 9), Конституцией Автономной Республики Крым (части третья, четвертая статьи 1, статьи 26, 29, 35, 36, 38). Особенности полномочий, организации и деятельности органов Автономной Республики Крым нельзя увязывать с принципом разделения власти.

Согласно статье 139 Конституции Украины в Автономной Республике Крым действует Представительство Президента Украины, статус которого определяется законом Украины (Закон Украины «О Представительстве Президента Украины в Автономной Республике Крым» от 2 марта 2000 года № 1524-III). Согласно этому Закону, Представительство Президента Украины в Автономной Республике Крым является государственным органом и возглавляется Постоянным Представителем Президента Украины в Автономной Республике Крым, которого назначает на должность и освобождает от должности Президент Украины (статьи 1, 2, 9).

Необоснованным является утверждение представителей Верховной Ра-

ды Автономной Республики Крым о невозможности совместительства мандата депутата Верховной Рады Автономной Республики Крым с должностью Постоянного Представителя Президента Украины в Автономной Республике Крым на тех основаниях, что нельзя представлять интересы граждан Украины, проживающих в Автономной Республике Крым, и одновременно выполнять согласно функциональным обязанностям поручения Президента Украины, направленные на обеспечение полномочий главы государства.

Положения статьи 139 Конституции Украины и статей 6, 7, 8, 9, 10, 12 Закона Украины «О Представительстве Президента Украины в Автономной Республике Крым» не предусматривают запрета Постоянному Представителю Президента Украины в Автономной Республике Крым быть одновременно депутатом Верховной Рады Автономной Республики Крым.

6. В процессе рассмотрения дела Конституционный Суд Украины пришел к выводу о необходимости прекращения конституционного производства по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) положения части третьей статьи 5 Закона, согласно которому депутаты Верховной Рады Автономной Республики Крым не могут одновременно иметь иной представительский мандат, и положения части седьмой статьи 6 Закона о прекращении полномочий депутатов в случае получения другого представительского мандата. В конституционном представлении отсутствует правовое обоснование утверждений о неконституционности указанных положений Закона, что не соответствует требованиям статьи 39 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины». К тому же, представитель субъекта права на конституционное представление в пленарном заседании Конституционного Суда Украины не настаивал на признании этих положений Закона неконституционными.

На основании изложенного и руководствуясь статьями 147, 150, 152 Конституции Украины, пунктом 2 статьи 45, статьями 51, 61, 63, 73 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», § 51 Регламента Конституционного Суда Украины, Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. Признать не соответствующими Конституции Украины (неконституционными) положения Закона Украины «О Верховной Раде Автономной Республики Крым» от 10 февраля 1998 года № 90/98-ВР, а именно:

– части третьей статьи 5, согласно которому «депутаты Верховной Рады Автономной Республики Крым не могут одновременно быть членами Совета министров Автономной Республики Крым, представителем Президента в Автономной Республике Крым»;

– части седьмой статьи 6, согласно которому занятие депутатом должности, не совместимой с депутатским мандатом, влечет за собой прекращение его полномочий, в отношении членов Совета министров Автономной Республики Крым, представителя Президента Украины в Автономной Республике Крым.

2. Положения Закона Украины «О Верховной Раде Автономной Республики Крым», признанные неконституционными, теряют силу со дня принятия Конституционным Судом Украины этого Решения.

3. Прекратить конституционное производство по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) положения части третьей статьи 5 Закона Украины «О Верховной Раде Автономной Республики Крым» от 10 февраля 1998 года № 90/98-ВР, согласно которому депутаты Верховной Рады Автономной Республики Крым не могут одновременно иметь иной представительский мандат, и положение части седьмой статьи 6 этого Закона о прекращении полномочий депутатов в случае получения другого представительского мандата.

4. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным для исполнения на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

• *Summary of the Decision No.19-rp/2001 of December 21, 2001*

The exercise of public authority in Ukraine on principle of its division into legislative, executive and judicial does not concern sharing of powers regulating organization and activity of the Verkhovna Rada of the Autonomous Republic of Crimea and the Council of Ministers of the Autonomous Republic of Crimea.

The Fundamental Law of Ukraine does not contain a prohibition for members of the Council of Ministers of the Autonomous Republic of Crimea, Permanent Representative of the President of Ukraine in the Autonomous Republic of Crimea to be elected to the Verkhovna Rada of the Autonomous Republic of Crimea and hold a mandate of the deputy of a representative body of the Autonomous Republic of Crimea. The authorities of deputies of the Verkhovna Rada of the Autonomous Republic of Crimea, that are members of the Council of Ministers of the Autonomous Republic of Crimea, the Representative of the President of Ukraine in the Autonomous Republic of Crimea, cannot be terminated. The Constitution of Ukraine and the Law of Ukraine «On Representation of the President of Ukraine in the Autonomous Republic of Crimea» do not envisage a prohibition for the Permanent Representatives of the President of Ukraine in the Autonomous Republic of Crimea to be a deputy of the Verkhovna Rada of the Autonomous Republic of Crimea at the same time.

Both provisions of Article 5.3 of the Law of Ukraine «On the Verkhovna Rada of the Autonomous Republic of Crimea», according to which deputies of the Verkhovna Rada of the Autonomous Republic of Crimea cannot be at once members of the Council of Ministers of the Autonomous Republic of Crimea, the Representative of the President of Ukraine in the Autonomous Republic of Crimea or hold other representative mandate, and of Article 6.7 of the Law,

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

---

whereby the accepting by a deputy an office incompatible with a deputy mandate shall entail termination of his authorities upon the accepting of such office, fail to comply with the Constitution of Ukraine.

The Constitutional Court of Ukraine terminated the constitutional proceedings in case on constitutionality of Article 5 of the Law, according to which deputies of the Verkhovna Rada of the Autonomous Republic of Crimea cannot have at once other representative mandate, and Article 6 of the Law as to termination of the authorities of deputies in the event of receiving another representative mandate.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

Р І Ш Е Н Н Я
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

у справі за конституційним поданням 139 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) указів Президії Верховної Ради України «Про тимчасове припинення діяльності Компартії України» і «Про заборону діяльності Компартії України» (справа про укази Президії Верховної Ради України щодо Компартії України, зареєстрованої 22 липня 1991 року)

м. Київ
27 грудня 2001 року
№ 20-рп/2001

Справа № 1-2/2001

Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:

Скоморохи Віктора Єгоровича – головуєчий, **Вознюка** Володимира Денисовича, **Євграфова** Павла Борисовича, **Корнієнка** Миколи Івановича, **Костицького** Михайла Васильовича, **Малинникової** Людмили Федорівни, **Мироненка** Олександра Миколайовича, **Німченка** Василя Івановича – суддя-доповідач, **Розенка** Віталія Івановича, **Савенка** Миколи Дмитровича, **Селівона** Миколи Федосовича, **Тимченка** Івана Артемовича, **Тихого** Володимира Павловича, **Чубар** Людмили Пантеліївни, **Шаповала** Володимира Миколайовича, **Яценка** Станіслава Сергійовича,

за участю представників суб'єкта права на конституційне подання – народних депутатів України – **Гуренка** Станіслава Івановича, **Крючкова** Героґія Корнійовича, **Симоненка** Петра Миколайовича; представників Верховної Ради України: **Коцюби** Олександра Павловича – радника Голови Верховної Ради України, **Кочерги** Віктора Герасимовича – народного депутата України, **Сіренка** Василя Федоровича – народного депутата України; **Носова** Владислава Васильовича – Постійного представника Президента України в Конституційному Суді України,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням 139 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президії Верховної Ради України «Про тимчасове припинення діяльності Компартії України» від 26 серпня 1991 року та Указу Президії Верховної Ради України «Про заборону діяльності Компартії України» від 30 серпня 1991 року.

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання 139 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

(конституційності) указів Президії Верховної Ради України «Про тимчасове припинення діяльності Компартії України» від 26 серпня 1991 року та «Про заборону діяльності Компартії України» від 30 серпня 1991 року.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 71 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність спору стосовно конституційності зазначених указів Президії Верховної Ради України.

Заслухавши суддю-доповідача Німченка В. І., пояснення Гуренка С. І., Крючкова Г. К., Симоненка П. М., Коцюби О. П., Кочерги В. Г., Сіренка В. Ф., Носова В. В., членів комісійної правознавчої експертизи Погорілка В. Ф., Фрицького О. Ф., спеціаліста Мяловицької Н. А., свідків Гайсинського Ю. О., Даниленка В. П., Кравчука Л. М., Олійника Б. І., Плюща І. С. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. 26 серпня 1991 року Президія Верховної Ради України видала Указ «Про тимчасове припинення діяльності Компартії України» № 1435-ХІІ (Відомості Верховної Ради України, 1991 р., № 40, ст. 532). Цим Указом діяльність Компартії України припинялась до остаточного розслідування обставин, пов'язаних з подіями 19–21 серпня 1991 року, що мали місце в Москві. Міністерству внутрішніх справ України за участю народних депутатів доручалось опечатати всі службові приміщення партійних комітетів КПУ і взяти їх під охорону, забезпечити збереження майна і документів від розкрадання, руйнування та знищення. Партійним органам заборонялись будь-які фінансові операції з майном та коштами. Верховній Раді Кримської АРСР та відповідним місцевим Радам народних депутатів доручалось до закінчення розслідування прийняти на баланс майно, що належало організаціям Компартії України, за винятком майна Управління Справами ЦК КПРС та ЦК Компартії України, яке передано на баланс Верховної Ради України. Тимчасовій комісії (створена Постановою Президії Верховної Ради України 26 серпня 1991 року № 1439-ХІІ) було доручено вирішити питання щодо вилучення партійних архівів, документів, інших матеріалів, які можуть розглядатися як докази.

Указом Президії Верховної Ради України 28 серпня 1991 року № 1444-ХІІ (Відомості Верховної Ради України, 1991 р., № 44, ст. 579) Указ Президії Верховної Ради України від 26 серпня 1991 року доповнено пунктом 71 такого змісту: «Секретаріату Верховної Ради України, Раді Міністрів Кримської АРСР, виконавчим комітетам обласних, районних і міських, районних у містах Рад народних депутатів надати право на період припинення діяльності КПУ звільняти працівників відповідних партійних комітетів за їх власним бажанням або у зв'язку з переведенням на інше підприємство, в установу, організацію з записом про це у трудовій книжці і посиланням на цей Указ».

30 серпня 1991 року Президія Верховної Ради України видала Указ «Про заборону діяльності Компартії України» № 1468-ХІІ (Відомості Верховної Ради України, 1991 р., № 44, ст. 595). Президія Верховної Ради України, посилаючись на висновки Тимчасової комісії, за якими визнавалось, що керівництво Компартії України «своїми діями підтримало державний переворот і тим самим сприяло його здійсненню на території

України», заборонила діяльність Компартії України на підставі частини другої статті 7 Конституції (Основного Закону) УРСР 1978 року, згідно з якою не допускалось створення і діяльність партій, що ставлять за мету зміну шляхом насильства конституційного ладу і в будь-якій протизаконній формі територіальної цілісності держави, а також підрив її безпеки, розпалювання національної і релігійної ворожнечі.

2. Суб'єкт права на конституційне подання – народні депутати України – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати такими, що не відповідають Конституції України (неконституційними), укази Президії Верховної Ради України про тимчасове припинення та заборону діяльності Компартії України.

Вони вважають, що Президія Верховної Ради України, видаючи укази, перевищила свої конституційні повноваження, порушила принцип поділу влади, проголошений у Декларації про державний суверенітет України, перебравши на себе функції судової влади, «знехтувала» засади правової держави і правосуддя, що призвело до порушення конституційних прав і свобод громадян України.

На їх думку, чинні до цього часу укази Президії Верховної Ради України порушують конституційні права громадян на об'єднання, гарантії діяльності цих об'єднань і судовий порядок припинення їхньої діяльності (який існував і на час припинення та заборони Компартії України), встановлені Конституцією України.

3. У листі Голови Верховної Ради України (на той час Ткаченка О. М.) до Конституційного Суду України зазначається, що, залишаючись чинними після прийняття нової Конституції України, згадані укази не відповідають частині четвертій статті 15 та частині четвертій статті 37 Конституції України, оскільки держава гарантує свободу політичної діяльності, не забороненої Конституцією і законами України, а заборона діяльності об'єднань громадян здійснюється лише в судовому порядку.

4. Представники суб'єкта права на конституційне подання та представники Верховної Ради України на відкритому пленарному засіданні Конституційного Суду України зазначили, що члени Президії Верховної Ради України не дали належної правової оцінки діяльності посадових осіб ЦК Компартії України, партії в цілому, фактичним обставинам, що склалися, а також висновкам, які було зроблено в указах про тимчасове припинення, а потім і заборону діяльності Компартії України, що посадові особи безпосередньо порушили чинну на той час Конституцію (Основний Закон) УРСР.

Виходячи з принципів правової держави і громадянського суспільства, які закріплені в Конституції України, автори подання вважають, що зазначені укази не відповідають Конституції України 1996 року і мають бути визнані неконституційними.

Постійний представник Президента України в Конституційному Суді України на відкритому пленарному засіданні зауважив, що правових підстав для перегляду згадуваних у конституційному поданні указів Президії Верховної Ради України не вбачається.

5. Відповідно до пункту 1 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України закони та інші нормативні акти, прийняті до набуття чинно-

сті Конституцією України, є чинними у частині, що не суперечить Конституції України. Вирішуючи питання щодо правових актів органів Верховної Ради України, Конституційний Суд України в Рішенні від 23 червня 1997 року № 2-зп дійшов висновку, що розгляд нормативних актів Президії Верховної Ради України на відповідність чинній Конституції України належить до компетенції Конституційного Суду України.

З огляду на викладене Конституційний Суд України визнав за необхідне провести дослідження зазначених указів щодо нормативності, дії в часі та з урахуванням оцінки фактичних обставин, що стали підґрунтям їх прийняття.

6. Ознаками нормативності правових актів є невизначеність дії у часі та неодноразовість їх застосування. Зазначені укази стосуються не індивідуально визначених суб'єктів, а охоплюють їх широке коло і розраховані на неодноразовість застосування.

Про це свідчить пункт 71 Указу Президії Верховної Ради України від 26 серпня 1991 року, в якому йдеться про надання державним органам (які не були стороною в трудових правовідносинах) права на звільнення «працівників відповідних партійних комітетів за їх власним бажанням або у зв'язку з переведенням на інше підприємство, в установу, організацію з записом про це у трудовій книжці і посиланням на цей Указ».

Пункт 2 Указу про заборону діяльності Компартії України від 30 серпня 1991 року містить припис Верховній Раді Кримської АРСР, обласним, міським, районним Радам народних депутатів прийняти на баланс майно (будинки, споруди, друкарні, транспортні засоби, іншу власність) відповідних партійних комітетів.

Пунктом 4 Указу від 26 серпня 1991 року про тимчасове припинення діяльності Компартії України партійним органам було заборонено проведення будь-яких фінансових операцій з майном та коштами. Міністерству внутрішніх справ України за участю народних депутатів доручалось опечатати всі службові приміщення партійних комітетів, взяти їх під охорону і забезпечити збереження майна і документів. Тимчасовій комісії доручено вирішення питання щодо вилучення партійних архівів тощо (пункти 2, 3 Указу від 26 серпня 1991 року).

Як свідчать матеріали справи і зміст указів, вони стали підґрунтям для прийняття інших правових актів, внесли зміни в правове регулювання певних суспільних відносин. 14 травня 1993 року Президія Верховної Ради України прийняла Постанову «Про Укази Президії Верховної Ради України від 26 і 30 серпня 1991 року «Про тимчасове припинення діяльності Компартії України», «Про заборону діяльності Компартії України» № 3220-ХІІ, якою, по суті, було підтверджено чинність та дію цих актів щодо заборони Компартії України і зазначено, що «громадяни України, які поділяють комуністичні ідеї, можуть утворювати партійні організації відповідно до діючого законодавства України». 18 жовтня 1994 року на пленарному засіданні Верховної Ради України розглядалося питання про скасування зазначених указів, але рішення не було прийняте. За повідомленням Міністерства юстиції України вищезгадані укази є чинними.

Положення цих указів спричинили юридичні наслідки з моменту їх видання і унормували ситуацію на сьогодні та на перспективу, оскільки при-

писи щодо тимчасового припинення діяльності, а потім і заборони Компартії України, зареєстрованої 22 липня 1991 року, ущемлюють конституційні права громадян, які об'єдналися в цю політичну партію, на свободу об'єднань у політичні партії для здійснення і захисту своїх прав і свобод (стаття 7 Конституції (Основного Закону) УРСР 1978 року, зміст якої в основному збігається зі змістом статті 36 чинної Конституції України 1996 року).

Наведене дає підстави для висновку, що укази Президії Верховної Ради України про тимчасове припинення діяльності та заборону Компартії України є нормативними і чинними.

Про нормативність цих правових актів за їх змістом, формою та юридичним механізмом застосування зазначається також у висновку комісійної правознавчої експертизи, наукових висновках Інституту держави і права ім. В.М.Корецького Національної академії наук України та Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого.

Отже, зазначені укази підлягають перевірці Конституційним Судом України на предмет їх відповідності Конституції України 1996 року, оскільки згідно з пунктом 1 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України закони та інші нормативні акти, прийняті до набуття чинності Конституцією України, є чинними у частині, що не суперечить їй.

7. Згідно з частиною першою статті 37 чинної Конституції України забороняються утворення і діяльність політичних партій та громадських організацій, програмні цілі або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підірив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення.

Порівняльний аналіз положень частини другої статті 7 Конституції (Основного Закону) УРСР 1978 року та частини першої статті 37 Конституції України 1996 року щодо утворення, діяльності і заборони політичних партій та громадських організацій свідчить про фактичне відтворення в чинній Конституції України обставин, за яких забороняється діяльність об'єднань громадян, програмні цілі та дії яких спрямовані на зміну конституційного ладу України насильницьким шляхом.

Комуністична партія України як громадське об'єднання була зареєстрована Міністерством юстиції Української РСР 22 липня 1991 року. Діяльність цього об'єднання поширювалась на територію Української РСР (Свідоцтво про реєстрацію статуту громадського об'єднання № 107 від 22 липня 1991 року).

Згідно зі Статутом Компартії України – політична організація, «що діє на засадах самоврядування у відповідності з Конституцією та законами Української РСР».

Реєстрацію цього громадського об'єднання було проведено як новоствореної політичної партії на підставі Постанови Президії Верховної Ради УРСР «Про порядок реєстрації громадських об'єднань» від 29 вересня 1990 року № 281-ХІІ та в порядку, встановленому Тимчасовими правилами розгляду заяв про реєстрацію статутів громадських об'єднань, затверджених постановою Ради Міністрів УРСР від 21 грудня 1990 року № 385.

У зв'язку із закінченням Генеральною прокуратурою України розслідування можливої причетності керівництва Компартії України до подій 19–21 серпня 1991 року Президія Верховної Ради України зазначила, що «не встановлено кримінальних звинувачень керівництва Компартії України у підтримці своїми діями державного перевороту 19–21 серпня 1991 року і сприянні тим самим його здійсненню на території України» (Постанова Президії Верховної Ради України від 14 травня 1993 року).

Враховуючи наведене, Конституційний Суд України вважає, що Компартія України мала статус самостійної політичної організації України і її програмні цілі та дії в період з 19 по 21 серпня 1991 року (що стали підставою для тимчасового припинення та заборони її діяльності) не суперечили визначеним на конституційному рівні умовам утворення і діяльності політичних партій та громадських організацій (частина перша статті 37 Конституції України).

8. Відповідно до Постанови Верховної Ради УРСР «Про проголошення незалежності України» від 24 серпня 1991 року № 1427-ХІІ Україну проголошено демократичною державою і з моменту проголошення незалежності чинними на території України є тільки її Конституція, закони, постанови Уряду та інші акти законодавства України. Разом з тим згідно з частиною другою статті 4 Конституції (Основного Закону) УРСР, що діяла на час прийняття зазначеної Постанови, державні і громадські організації, службові особи зобов'язані були додержуватися Конституції СРСР, Конституції УРСР і радянських законів, у тому числі Закону Союзу РСР «Про громадські об'єднання» від 9 жовтня 1990 року № 1708-І, відповідно до якого об'єднання громадян може бути ліквідовано лише за рішенням суду (стаття 22).

Отже, приписи зазначеного Закону щодо можливості ліквідації об'єднання громадян (політичної партії) в судовому порядку були обов'язковими до виконання органами влади та їх структурними підрозділами, за змістом положення Закону повністю збігаються з положенням частини четвертої статті 37 чинної Конституції України щодо можливості заборони діяльності об'єднання громадян лише в судовому порядку.

Президія Верховної Ради України, визнавши наявність антиконституційної діяльності посадових осіб Компартії України та заборонивши її, тим самим перебрала на себе функції слідчих та судових органів, що суперечить конституційному принципу здійснення державної влади в Україні на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову (стаття 6 Конституції України, розділ III Декларації про державний суверенітет України).

Прийняття Президією Верховної Ради України оспорюваних нормативних актів суперечить положенням статей 6, 19 Конституції України, згідно з якими органи державної влади зобов'язані діяти в межах, визначених для них Конституцією, та відповідно до законів України, що є конституційним принципом правової держави.

Враховуючи наведене, Конституційний Суд України вважає, що укази Президії Верховної Ради України щодо тимчасового припинення та заборони діяльності Компартії України суперечать статтям 1, 6, 8, частині другій статті 19, частинам першій, другій статті 36, частині четвертій статті 37 Конституції України, а тому мають бути визнані такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними).

Конституційний Суд України зазначає, що відповідно до Конституції (Основного Закону) СРСР 1977 року (стаття 6) та Конституції (Основного Закону) УРСР 1978 року (стаття 6) КППС визначалась як керівна і спрямовуюча сила радянського суспільства, ядро його політичної системи, державних і громадських організацій. На відміну від громадських організацій (професійні спілки, кооперативні об'єднання тощо), вона не була на конституційному рівні віднесена саме до таких організацій (стаття 7 Конституції (Основного Закону) УРСР).

Ці функції фактично здійснювались нею і після виключення 24 жовтня 1990 року статті 6 з Конституції (Основного Закону) УРСР. Тому КППС і Компартія України у складі КППС не були політичними партіями і громадськими організаціями у сенсі статей 15, 36, 37 чинної Конституції України.

У зв'язку з цим Конституційний Суд України вважає, що Комуністична партія України, яка була зареєстрована 22 липня 1991 року саме як об'єднання громадян, не є правонаступником КППС і Компартії України у складі КППС.

Тому висновок Конституційного Суду України щодо неконституційності указів Президії Верховної Ради України від 26 та 30 серпня 1991 року щодо тимчасового припинення та заборони діяльності Компартії України не тягне за собою правових наслідків стосовно оберненого на державну власність майна КППС та структури цієї партії, що діяла в Україні до 22 липня 1991 року (Закон України «Про повернення майна Компартії України та КППС на державну власність» від 20 грудня 1991 року).

На підставі викладеного та керуючись статтями 147, 150, 152 Конституції України, статтями 51, 61, 69, 73, підпунктом 2 пункту 3 розділу IV «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними):

- Указ Президії Верховної Ради України «Про тимчасове припинення діяльності Компартії України» від 26 серпня 1991 року № 1435-ХІІ;
- Указ Президії Верховної Ради України «Про заборону діяльності Компартії України» від 30 серпня 1991 року № 1468-ХІІ.

2. Укази Президії Верховної Ради України «Про тимчасове припинення діяльності Компартії України» від 26 серпня 1991 року і «Про заборону діяльності Компартії України» від 30 серпня 1991 року, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення цього Рішення.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

Р Е Ш Е Н И Е

КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ

**по делу о соответствии Конституции Украины
(конституционности) указов Президиума Верховной Рады Украины
«О временном прекращении деятельности Компартии Украины»
и «О запрете деятельности Компартии Украины»
по конституционному представлению
139 народных депутатов Украины
(дело об указах Президиума Верховной Рады Украины
о Компартии Украины, зарегистрированной 22 июля 1991 года)**

г. Киев
27 декабря 2001 года
№ 20-рп/2001

Дело № 1-2/2001

***Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины:***

Скоморохи Виктора Егоровича – председательствующий, **Вознюка** Владимира Денисовича, **Евграфова** Павла Борисовича, **Корниенко** Николая Ивановича, **Костицкого** Михаила Васильевича, **Малинниковой** Людмилы Федоровны, **Мироненко** Александра Николаевича, **Нимченко** Василия Ивановича – судья-докладчик, **Розенко** Виталия Ивановича, **Савенко** Николая Дмитриевича, **Селивона** Николая Федосеевича, **Тимченко** Ивана Артемовича, **Тихого** Владимира Павловича, **Чубарь** Людмилы Пантелеевны, **Шаповала** Владимира Николаевича, **Яценко** Станислава Сергеевича,

с участием представителей субъекта права на конституционное представление – народных депутатов Украины – Гуренко Станислава Ивановича, Крючкова Георгия Корнеевича, Симоненко Петра Николаевича; представителей Верховной Рады Украины: Коцюбы Александра Павловича – советника Председателя Верховной Рады Украины, Кочерги Виктора Герасимовича – народного депутата Украины, Сиренко Василия Федоровича – народного депутата Украины; Носова Владислава Васильевича – Постоянного представителя Президента Украины в Конституционном Суде Украины,

рассмотрел в пленарном заседании дело о соответствии Конституции Украины (конституционности) Указа Президиума Верховной Рады Украины «О временном прекращении деятельности Компартии Украины» от 26 августа 1991 года и Указа Президиума Верховной Рады Украины «О запрете деятельности Компартии Украины» от 30 августа 1991 года по конституционному представлению 139 народных депутатов Украины.

Поводом к рассмотрению дела согласно статьям 39, 40 Закона Украины

«О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление 139 народных депутатов Украины о соответствии Конституции Украины (конституционности) указов Президиума Верховной Рады Украины «О временном прекращении деятельности Компартии Украины» от 26 августа 1991 года и «О запрете деятельности Компартии Украины» от 30 августа 1991 года.

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 71 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является наличие спора о конституционности названных указов Президиума Верховной Рады Украины.

Заслушав судью-докладчика Нимченко В. И., пояснения Гуренко С. И., Крючкова Г. К., Симоненко П. Н., Коцюбы А. П., Кочерги В. Г., Сиренко В. Ф., Носова В. В., членов комиссионной правоведческой экспертизы Погорилко В. Ф., Фрицкого О. Ф., специалиста Мяловицкой Н. А., свидетелей Гайсинского Ю. О., Даниленко В. П., Кравчука Л. М., Олейника Б. И., Плюща И. С. и изучив материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1. 26 августа 1991 года Президиум Верховной Рады Украины издал Указ «О временном прекращении деятельности Компартии Украины» № 1435-ХІІ (Ведомости Верховной Рады Украины, 1991 г., № 40, ст. 532). Этим Указом деятельность Компартии Украины прекращалась до окончательного расследования обстоятельств, связанных с событиями 19–21 августа 1991 года, имевших место в Москве. Министерству внутренних дел Украины при участии народных депутатов поручалось опечатать все служебные помещения партийных комитетов КПУ и взять их под охрану, обеспечить сохранность имущества и документов от разворовывания, разрушения и уничтожения. Партийным органам запрещались любые финансовые операции с имуществом и средствами. Верховного Совета Крымской АССР и соответствующим местным Советам народных депутатов поручалось до окончания расследования принять на баланс имущество, принадлежавшее организациям Компартии Украины, за исключением имущества Управления Делами ЦК КПСС и ЦК Компартии Украины, переданного на баланс Верховной Рады Украины. Временной комиссии (создана Постановлением Президиума Верховной Рады Украины 26 августа 1991 года № 1439-ХІІ) было поручено решить вопрос об изъятии партийных архивов, документов, иных материалов, которые могут рассматриваться как доказательства.

Указом Президиума Верховной Рады Украины 28 августа 1991 года № 1444-ХІІ (Ведомости Верховной Рады Украины, 1991 г., № 44, ст. 579) Указ Президиума Верховной Рады Украины от 26 августа 1991 года дополнен пунктом 71 следующего содержания: «Секретариату Верховной Рады Украины, Совету Министров Крымской АССР, исполнительным комитетам областных, районных и городских, районных в городах Советов народных депутатов предоставить право на период прекращения деятельности КПУ увольнять работников соответствующих партийных комитетов по их собственному желанию или в связи с переводом на дру-

гое предприятие, в учреждение, организацию с записью об этом в трудовой книжке и ссылкой на этот Указ».

30 августа 1991 года Президиум Верховной Рады Украины издал Указ «О запрете деятельности Компартии Украины» № 1468-ХІІ (Ведомости Верховной Рады Украины, 1991 г., № 44, ст. 595). Президиум Верховной Рады Украины, ссылаясь на выводы Временной комиссии, согласно которым признавалось, что руководство Компартии Украины «своими действиями поддержало государственный переворот и тем самым содействовало его осуществлению на территории Украины», запретил деятельность Компартии Украины на основании части второй статьи 7 Конституции (Основного Закона) УССР 1978 года, в соответствии с которой не допускались создание и деятельность партий, ставящих цель изменения посредством насилия конституционного порядка и в любой противозаконной форме территориальной целостности государства, а также подрыв его безопасности, разжигание национальной и религиозной вражды.

2. Субъект права на конституционное представление – народные депутаты Украины – обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством признать не соответствующими Конституции Украины (неконституционными) указы Президиума Верховной Рады Украины о временном прекращении и запрете деятельности Компартии Украины.

Они считают, что Президиум Верховной Рады Украины, издавая указы, превысил свои конституционные полномочия, нарушил принцип разделения власти, провозглашенный в Декларации о государственном суверенитете Украины, взяв на себя функции судебной власти, «пренебрег» основами правового государства и правосудия, что привело к нарушению конституционных прав и свобод граждан Украины.

По их мнению, действующие до настоящего времени указы Президиума Верховной Рады Украины нарушают конституционные права граждан на объединения, гарантии деятельности этих объединений и судебный порядок прекращения их деятельности (существовавший и на момент прекращения и запрета Компартии Украины), установленные Конституцией Украины.

3. В письме Председателя Верховной Рады Украины (в то время Ткаченко А. Н.) Конституционному Суду Украины отмечается, что, оставаясь в силе после принятия новой Конституции Украины, упомянутые указы не соответствуют части четвертой статьи 15 и части четвертой статьи 37 Конституции Украины, поскольку государство гарантирует свободу политической деятельности, не запрещенной Конституцией и законами Украины, а запрет деятельности объединений граждан осуществляется только в судебном порядке.

4. Представители субъекта права на конституционное представление и представители Верховной Рады Украины в открытом пленарном заседании Конституционного Суда Украины указали, что члены Президиума Верховной Рады Украины не дали надлежащей правовой оценки деятельности должностных лиц ЦК Компартии Украины, партии в целом, фактически сложившимся обстоятельствам, а также выводам, которые были сделаны в указах о временном прекращении, а потом и запрете деятельно-

сти Компартии Украины, что должностные лица непосредственно нарушили действующую в то время Конституцию (Основной Закон) УССР.

Исходя из принципов правового государства и гражданского общества, закрепленных в Конституции Украины, авторы представления считают, что названные указы не соответствуют Конституции Украины 1996 года и должны быть признаны неконституционными.

Постоянный представитель Президента Украины в Конституционном Суде Украины в открытом пленарном заседании заметил, что правовых оснований для пересмотра упоминавшихся в конституционном представлении указов Президиума Верховной Рады Украины не усматривается.

5. Согласно пункту 1 раздела XV «Переходные положения» Конституции Украины, законы и иные нормативные акты, принятые до вступления в силу Конституции Украины, остаются в силе в части, не противоречащей Конституции Украины. Решая вопрос о правовых актах органов Верховной Рады Украины, Конституционный Суд Украины в Решении от 23 июня 1997 года № 2-зп пришел к выводу, что рассмотрение нормативных актов Президиума Верховной Рады Украины на соответствие действующей Конституции Украины отнесено к компетенции Конституционного Суда Украины.

Учитывая изложенное, Конституционный Суд Украины счел необходимым изучить названные указы в отношении нормативности, действия во времени и с учетом оценки фактических обстоятельств, которые стали основанием для их принятия.

6. Признаками нормативности правовых актов являются неопределенность действия во времени и неоднократность их применения. Названные указы касаются не индивидуально определенных субъектов, а охватывают их широкий круг и рассчитаны на неоднократность применения.

Об этом свидетельствует пункт 71 Указа Президиума Верховной Рады Украины от 26 августа 1991 года, в котором идет речь о предоставлении государственным органам (которые не были стороной в трудовых правоотношениях) права на увольнение «работников соответствующих партийных комитетов по их собственному желанию или в связи с переводом на другое предприятие, в учреждение, организацию с записью об этом в трудовой книжке и ссылкой на этот Указ».

Пункт 2 Указа о запрете деятельности Компартии Украины от 30 августа 1991 года содержит предписание Верховной Раде Крымской АССР, областным, городским, районным Советам народных депутатов принять на баланс имущество (дома, сооружения, типографии, транспортные средства, иную собственность) соответствующих партийных комитетов.

Пунктом 4 Указа от 26 августа 1991 года о временном прекращении деятельности Компартии Украины партийным органам было запрещено проведение любых финансовых операций с имуществом и средствами. Министерству внутренних дел Украины при участии народных депутатов поручалось опечатать все служебные помещения партийных комитетов, взять их под охрану и обеспечить сохранность имущества и документов. Временной комиссии поручено решение вопроса об изъятии партийных архивов и т. п. (пункты 2, 3 Указа от 26 августа 1991 года).

Как свидетельствуют материалы дела и содержание указов, они стали

основой для принятия иных правовых актов, внесли изменения в правовое регулирование определенных общественных отношений. 14 мая 1993 года Президиум Верховной Рады Украины принял Постановление «Об Указах Президиума Верховной Рады Украины от 26 и 30 августа 1991 года «О временном прекращении деятельности Компартии Украины», «О запрете деятельности Компартии Украины» № 3220-ХІІ, которым, в сущности, были подтверждены сила и действие этих актов о запрете Компартии Украины и указано, что «граждане Украины, разделяющие коммунистические идеи, могут создавать партийные организации согласно действующему законодательству Украины». 18 октября 1994 года в пленарном заседании Верховной Рады Украины рассматривался вопрос об отмене названных указов, но решение не было принято. По сообщению Министерства юстиции Украины, вышеупомянутые указы являются действующими.

Положения этих указов вызвали юридические последствия с момента их издания и регламентировали ситуацию на сегодня и на перспективу, поскольку предписания о временном прекращении деятельности, а позже и запрете Компартии Украины, зарегистрированной 22 июля 1991 года, ущемляют конституционные права граждан, объединившихся в эту политическую партию, на свободу объединений в политические партии для осуществления и защиты своих прав и свобод (статья 7 Конституции (Основного Закона) УССР 1978 года, содержание которой в основном совпадает с содержанием статьи 36 действующей Конституции Украины 1996 года).

Изложенное дает основания для вывода, что указы Президиума Верховной Рады Украины о временном прекращении деятельности и запрете Компартии Украины являются нормативными и действующими.

Нормативность этих правовых актов по их содержанию, форме и юридическому механизму применения отмечается также в заключении комиссии о правоведческой экспертизе, научных заключениях Института государства и права им. В. М. Корецкого Национальной академии наук Украины и Национальной юридической академии Украины имени Ярослава Мудрого.

Итак, названные указы подлежат проверке Конституционным Судом Украины на предмет их соответствия Конституции Украины 1996 года, поскольку в соответствии с пунктом 1 раздела XV «Переходные положения» Конституции Украины законы и иные нормативные акты, принятые до вступления в силу Конституции Украины, являются действующими в части, не противоречащей ей.

7. В соответствии с частью первой статьи 37 действующей Конституции Украины запрещаются образование и деятельность политических партий и общественных организаций, программные цели или действия которых направлены на ликвидацию независимости Украины, изменение конституционного порядка насильственным путем, нарушение суверенитета и территориальной целостности государства, подрыв его безопасности, незаконный захват государственной власти, пропаганду войны, насилия, на разжигание межэтнической, расовой, религиозной вражды, посягательство на права и свободы человека, здоровье населения.

Сравнительный анализ положений части второй статьи 7 Конституции (Основного Закона) УССР 1978 года и части первой статьи 37 Конституции Украины 1996 года об образовании, деятельности и запрете политических партий и общественных организаций свидетельствует о фактическом воспроизведении в действующей Конституции Украины обстоятельств, при которых запрещается деятельность объединений граждан, программные цели и действия которых направлены на смену конституционного порядка Украины насильственным путем.

Коммунистическая партия Украины как общественное объединение была зарегистрирована Министерством юстиции Украинской ССР 22 июля 1991 года. Деятельность этого объединения распространялась на территорию Украинской ССР (Свидетельство о регистрации Устава общественного объединения № 107 от 22 июля 1991 года).

Согласно Уставу Компартия Украины – политическая организация, «действующая на основах самоуправления в соответствии с Конституцией и законами Украинской ССР».

Регистрация этого общественного объединения была проведена как новообразованной политической партии на основании Постановления Президиума Верховного Совета УССР «О порядке регистрации общественных объединений» от 29 сентября 1990 года № 281-ХІІ и в порядке, установленном Временными правилами рассмотрения заявлений о регистрации уставов общественных объединений, утвержденных постановлением Совета Министров УССР от 21 декабря 1990 года № 385.

В связи с окончанием Генеральной прокуратурой Украины расследования возможной причастности руководства Компартии Украины к событиям 19–21 августа 1991 года Президиум Верховной Рады Украины указал, что «не установлено криминальных обвинений руководства Компартии Украины по поддержке своими действиями государственного переворота 19–21 августа 1991 года и содействию тем самым его осуществлению на территории Украины» (Постановление Президиума Верховной Рады Украины от 14 мая 1993 года).

С учетом изложенного, Конституционный Суд Украины считает, что Компартия Украины имела статус самостоятельной политической организации Украины и ее программные цели и действия в период с 19 по 21 августа 1991 года (ставшие основанием для временного прекращения и запрета ее деятельности) не противоречили установленным на конституционном уровне условиям образования и деятельности политических партий и общественных организаций (часть первая статьи 37 Конституции Украины).

8. Согласно Постановлению Верховного Совета УССР «О провозглашении независимости Украины» от 24 августа 1991 года № 1427-ХІІ Украина провозглашена демократическим государством и с момента провозглашения независимости действующими на территории Украины являются только ее Конституция, законы, постановления Правительства и иные акты законодательства Украины. Вместе с тем, в соответствии с частью второй статьи 4 Конституции (Основного Закона) УССР, действовавшей на момент принятия указанного Постановления, государственные и общественные организации, должностные лица обязаны были придерживаться Кон-

ституции СССР, Конституции УССР и советских законов, в том числе Закона Союза ССР «Об общественных объединениях» от 9 октября 1990 года № 1708-1, согласно которому объединение граждан может быть ликвидировано только по решению суда (статья 22).

Следовательно, предписания указанного Закона о возможности ликвидации объединения граждан (политической партии) в судебном порядке были обязательными для выполнения органами власти и их структурными подразделениями, по смыслу положения Закона полностью совпадают с положением части четвертой статьи 37 действующей Конституции Украины о возможности запрета деятельности объединения граждан только в судебном порядке.

Президиум Верховной Рады Украины, признав наличие антиконституционной деятельности должностных лиц Компартии Украины и запретив ее, тем самым взял на себя функции следственных и судебных органов, что противоречит конституционному принципу осуществления государственной власти в Украине на основе ее разделения на законодательную, исполнительную и судебную (статья 6 Конституции Украины, раздел III Декларации о государственном суверенитете Украины).

Принятие Президиумом Верховной Рады Украины оспариваемых нормативных актов противоречит положениям статей 6, 19 Конституции Украины, в соответствии с которыми органы государственной власти обязаны действовать в рамках, определенных для них Конституцией, и в соответствии с законами Украины, что является конституционным принципом правового государства.

С учетом изложенного Конституционный Суд Украины считает, что указы Президиума Верховной Рады Украины о временном прекращении и запрете деятельности Компартии Украины противоречат статьям 1, 6, 8, части второй статьи 19, частям первой, второй статьи 36, части четвертой статьи 37 Конституции Украины, а потому должны быть признаны не соответствующими Конституции Украины (неконституционными).

Конституционный Суд Украины отмечает, что согласно Конституции (Основному Закону) СССР 1977 года (статья 6) и Конституции (Основному Закону) УССР 1978 года (статья 6) КПСС определялась как руководящая и направляющая сила советского общества, ядро его политической системы, государственных и общественных организаций. В отличие от общественных организаций (профессиональные союзы, кооперативные объединения и т. п.), она не была на конституционном уровне отнесена именно к таким организациям (статья 7 Конституции (Основного Закона) УССР).

Эти функции фактически осуществлялись ею и после исключения 24 октября 1990 года статьи 6 из Конституции (Основного Закона) УССР. Поэтому КПСС и Компартия Украины в составе КПСС не были политическими партиями и общественными организациями в смысле статей 15, 36, 37 действующей Конституции Украины.

В связи с этим Конституционный Суд Украины считает, что Коммунистическая партия Украины, которая была зарегистрирована 22 июля 1991 года именно как объединение граждан, не является правопреемницей КПСС и Компартии Украины в составе КПСС.

Поэтому вывод Конституционного Суда Украины о неконституционности указов Президиума Верховной Рады Украины от 26 и 30 августа 1991 года о временном прекращении и запрете деятельности Компартии Украины не влечет за собой правовых последствий в отношении обращенного в государственную собственность имущества КПСС и структуры этой партии, которая действовала в Украине до 22 июля 1991 года (Закон Украины «Об обращении имущества Компартии Украины и КПСС в государственную собственность» от 20 декабря 1991 года).

На основании изложенного и руководствуясь статьями 147, 150, 152 Конституции Украины, статьями 51, 61, 69, 73, подпунктом 2 пункта 3 раздела IV «Заключительные и переходные положения» Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. Признать не соответствующими Конституции Украины (неконституционными):

– Указ Президиума Верховной Рады Украины «О временном приостановлении деятельности Компартии Украины» от 26 августа 1991 года № 1435-ХІІ;

– Указ Президиума Верховной Рады Украины «О запрете деятельности Компартии Украины» от 30 августа 1991 года № 1468-ХІІ.

2. Указы Президиума Верховной Рады Украины «О временном прекращении деятельности Компартии Украины» от 26 августа 1991 года и «О запрете деятельности Компартии Украины» от 3 августа 1991 года, признанные неконституционными, теряют силу со дня принятия этого Решения.

3. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным для исполнения на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України», и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

• *Summary of the Decision No.20-rp/2001 of December 27, 2001*

The Communist Party of Ukraine registered by the Ministry of Justice on July 22, 1991 had a status of independent political organization of Ukraine. The program objectives and activities of this party during the period from August 19 to August 21, 1991 did not contradict the terms of formation and activities of political parties and non-government organizations determined at the constitutional level.

According to the Constitution of the Ukrainian SSR, state and non-government organizations, civil servants were obliged to observe the Constitution of

the USSR, the Constitution of the Ukrainian SSR and Soviet laws. The association of citizens may be dissolved by court ruling only. This is in line with Article 37 of the Constitution of Ukraine as to possibility of prohibition of the activity of citizens' association judicially only. Having forbidden the activities of the Communist Party of Ukraine, the Presidium of the Verkhovna Rada of Ukraine assumed the functions of investigators and judicial authorities that contradicts the constitutional principles of separation of powers.

The Constitutional Court of Ukraine recognized the Decrees of the Presidium of the Verkhovna Rada of Ukraine «On suspension of activities of the Communist Party of Ukraine» dated August 26, 1991 and «On prohibition of activities of the Communist Party of Ukraine» dated August 30, 1991 as those that fail to comply with the Constitution of Ukraine.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

Р І Ш Е Н Н Я
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**у справі за конституційним поданням
Кабінету Міністрів України
щодо офіційного тлумачення положень
частини першої статті 5 Закону України
«Про усунення дискримінації в оподаткуванні
суб'єктів підприємницької діяльності,
створених з використанням майна та коштів
вітчизняного походження» та частини першої
статті 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність»
(справа про оподаткування підприємств
з іноземними інвестиціями)**

м. Київ
29 січня 2002 року
№ 1-рп/2002

Справа № 1-17/2002

Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:

Скоморохи Віктора Єгоровича – головуєчий, **Вознюка** Володимира Денисовича, **Євграфова** Павла Борисовича, **Івашенка** Володимира Івановича – суддя-доповідач, **Козюбри** Миколи Івановича, **Мироненка** Олександра Миколайовича, **Німченка** Василя Івановича, **Розенка** Віталія Івановича, **Савенка** Миколи Дмитровича, **Селівона** Миколи Федосовича, **Тимченка** Івана Артемовича, **Тихого** Володимира Павловича, **Чубар** Людмили Пантеліївни, **Шаповала** Володимира Миколайовича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням Кабінету Міністрів України щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 5 Закону України «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження» від 17 лютого 2000 року №1457–ІІІ (Відомості Верховної Ради України, 2000 р., № 12, ст. 97) та частини першої статті 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність» від 18 вересня 1991 року № 1560–ХІІ (Відомості Верховної Ради України, 1991 р., № 47, ст. 646).

Приводом для розгляду справи згідно зі статтями 38, 41 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання Кабінету Міністрів України щодо офіційного тлумачення положень зазначених норм законів України.

Підставою для розгляду справи відповідно до статті 93 Закону України «Про Конституційний Суд України» є практична необхідність у з'ясуванні та роз'ясненні положень частини першої статті 5 Закону України «Про

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження», частини першої статті 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність».

Заслухавши суддю-доповідача Івашенка В. І. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. Суб'єкт права на конституційне подання – Кабінет Міністрів України – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень частини першої статті 5 Закону України «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження» та частини першої статті 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність», роз'яснивши при цьому:

1) чи є частина перша статті 5 Закону України «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження» підставою для відмови у наданні пільг підприємствам з іноземними інвестиціями, незалежно від часу внесення іноземних інвестицій та їх реєстрації, в тому числі при вирішенні спорів у судах;

2) чи є частина перша статті 5 Закону України «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження» підставою для припинення пільг, раніше наданих підприємствам з іноземними інвестиціями, незалежно від часу внесення іноземних інвестицій та їх реєстрації, згідно із законами, що втратили чинність;

3) як узгоджуються між собою норми зазначених законів, а саме: частина перша статті 5 Закону України «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження» та частина перша статті 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність», тобто чи передбачає застосування державних гарантій захисту іноземних інвестицій, встановлених законами України, які діяли на момент реєстрації іноземних інвестицій, надання підприємствам з іноземними інвестиціями податкових та інших пільг, що були передбачені раніше спеціальним законодавством.

На думку суб'єкта права на конституційне подання, практична необхідність в офіційному тлумаченні положень зазначених Законів України зумовлена таким.

Закон України «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження» встановив, що на території України до підприємств з іноземними інвестиціями застосовується національний режим валютного регулювання та справляння податків, зборів (обов'язкових платежів), визначений законами України для підприємств, створених без участі іноземних інвестицій, скасувавши при цьому дію положень таких нормативно-правових актів:

Закону України «Про іноземні інвестиції» від 13 березня 1992 року № 2198–ХІІ (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., № 26, ст. 357);

Декрету Кабінету Міністрів України «Про режим іноземного інвестування» від 20 травня 1993 року № 55-93 (Відомості Верховної Ради України, 1993 р., № 28, ст. 302);

Постанови Верховної Ради України «Про порядок введення в дію Закону України «Про іноземні інвестиції» від 13 березня 1992 року № 2198а–ХІІ (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., № 26, ст. 358);

пункту 5 Постанови Верховної Ради України «Про порядок введення в дію Закону України «Про режим іноземного інвестування» від 19 березня 1996 року № 94/96-ВР (Відомості Верховної Ради України, 1996 р., № 19, ст. 81).

Відповідно до положень частини першої статті 5 Закону України «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження» дія цього Закону поширюється на підприємства з іноземними інвестиціями, незалежно від часу внесення іноземних інвестицій, їх реєстрації, у тому числі до введення в дію та протягом дії Закону України «Про іноземні інвестиції», Декрету Кабінету Міністрів України «Про режим іноземного інвестування» та Закону України «Про режим іноземного інвестування» від 19 березня 1996 року № 93/96 (Відомості Верховної Ради України, 1996 р., № 19, ст. 80).

Однак, як наголошується у конституційному поданні, складність розуміння та застосування окремих положень Закону України «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження» призводить до різних підходів у вирішенні питань про надання пільг з оподаткування підприємствам, створеним за участю іноземних інвестицій, під час розгляду справ судами загальної юрисдикції.

Результати аналізу судових рішень, які надано Конституційному Суду України, засвідчують, що й після набуття чинності Законом України «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження» окремі суди приймали рішення про підтвердження пільг, які було надано на підставі скасованих цим Законом нормативно-правових актів. Обгрунтовуючи такі рішення, суди посилались на положення статті 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність», інших законів, а також міжнародних договорів України з питань захисту інвестицій.

Рішення з аналогічних питань інших судів ґрунтувались на протилежному підході – у їх основу покладено положення Закону України «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження», які встановлюють національний режим валютного регулювання та справляння податків, зборів (обов'язкових платежів) для підприємств з іноземними інвестиціями.

Як впливає з відповідей на запит Конституційного Суду України, Президент України та Перший заступник Голови Верховної Ради України вважають, що положення Закону України «Про усунення дискримінації в

оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження» є підставою для припинення пільгового режиму оподаткування підприємств з іноземними інвестиціями.

Згідно з поясненнями Першого заступника Голови Верховної Ради України, викладеними у листі до Конституційного Суду України від 3 грудня 2001 року № 5842, статтею 4 Закону України «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження» було «скасовано, тобто припинено вдруге» дію Закону України «Про іноземні інвестиції» та Декрету Кабінету Міністрів України «Про режим іноземного інвестування» у зв'язку з необхідністю усунення можливості ухилення окремих підприємств, створених за участю іноземних інвесторів, від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). При цьому в листі наголошується, що скасування дії законів України було застосовано Верховною Радою України з метою унеможливлення поширення на підприємства з іноземними інвестиціями «дії положень законодавчих актів, що втратили чинність на підставі Закону України «Про режим іноземного інвестування».

2. Під час розгляду цієї справи Конституційним Судом України Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законів України з метою усунення випадків ухилення окремих підприємств, створених за участю іноземних інвесторів, від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)» від 20 грудня 2001 року № 2899-III, який набрав чинності 9 січня 2002 року і яким, зокрема:

– частину першу статті 7 Закону України «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження» викладено в такій редакції:

«Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування, крім статей 1–4 та абзацу першого статті 5, які набирають чинності з дня введення в дію Закону України «Про режим іноземного інвестування»;

– внесено зміни до абзацу четвертого частини першої статті 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність», згідно з якими державні гарантії захисту інвестицій визначено як систему правових норм, «які спрямовані на захист інвестицій та не стосуються питань фінансово-господарської діяльності учасників інвестиційної діяльності та сплати ними податків, зборів (обов'язкових платежів)».

Оскільки ці зміни мають значення для прийняття рішення, Конституційний Суд України дійшов висновку, що тлумачення відповідних положень Закону України «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження» та Закону України «Про інвестиційну діяльність» повинно проводитись з урахуванням цих змін, які були внесені з метою усунення випадків ухилення окремих підприємств, створених за участю іноземних інвесторів, від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів).

3. Конституційний Суд України, вирішуючи питання, порушені у конституційному поданні, виходить з такого.

Аналіз змісту Закону України «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження» свідчить про те, що положення цього Закону, у тому числі й ті, що підлягають тлумаченню, перебувають у системному зв'язку між собою.

У зв'язку з цим тлумачення положень статті 5 Закону України «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження» повинно проводитись з урахуванням інших взаємопов'язаних з ними положень цього Закону.

Маючи на меті захист конкуренції між суб'єктами підприємницької діяльності, Закон України «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження» встановлює, що до всіх підприємств, створених за участю інвестицій, у тому числі іноземних, застосовується єдиний національний режим валютного регулювання та справляння податків, зборів (обов'язкових платежів), встановлений законами України для підприємств, створених без участі іноземних інвестицій (стаття 1). Положення частини першої статті 5 цього Закону поширюють дію такого режиму на підприємства з іноземними інвестиціями, незалежно від часу внесення іноземних інвестицій, їх реєстрації, у тому числі до введення в дію та протягом дії Закону України «Про іноземні інвестиції», Декрету Кабінету Міністрів України «Про режим іноземного інвестування» та Закону України «Про режим іноземного інвестування». Тобто для всіх підприємств, створених за участю інвестицій, як вітчизняних, так і іноземних, створюються рівні умови щодо питань валютного і митного регулювання та справляння податків, зборів (обов'язкових платежів).

Регулювання інвестиційної діяльності здійснюється не лише актами законодавства України, а й міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Ці договори згідно з частиною першою статті 9 Конституції України є частиною національного законодавства України. Як засвідчує системний аналіз положень міжнародних договорів про взаємний захист інвестицій, укладених Україною впродовж 1994–2001 років, вони не передбачають створення для іноземних інвесторів пільгового режиму інвестиційної діяльності. У відповідних статтях таких договорів, як правило, наголошується, що приймаючою стороною для іноземних інвесторів має бути створений режим, не менш сприятливий, ніж стосовно власних громадян або підприємств чи громадян або підприємств третіх країн. Конституційний Суд України вважає, що в цьому разі поняття «національний режим» і «режим, не менш сприятливий, ніж стосовно власних громадян і підприємств» за суттю є тотожними. Тобто застосування до підприємств з іноземними інвестиціями національного режиму валютного регулювання та справляння податків, зборів (обов'язкових платежів) відповідає взятим Україною за значеними договорами міжнародним зобов'язанням.

4. Аналіз Законів України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від

16 квітня 1991 року № 959–ХІІ, «Про захист іноземних інвестицій на Україні» від 10 вересня 1991 року № 1540а–ХІІ та «Про інвестиційну діяльність», якими регулювалась інвестиційна діяльність до прийняття Закону України «Про іноземні інвестиції», свідчить, що їх норми закріплювали принцип рівності всіх підприємств, створених за участю інвестицій, як іноземних, так і вітчизняних, щодо питань справляння податків, зборів (обов'язкових платежів). До того ж у частині першій статті 8 Закону України «Про іноземні інвестиції» також наголошувалось, що на території України стосовно іноземних інвестицій та форм їх здійснення встановлюється національний режим інвестиційної та іншої господарської діяльності за винятками, передбаченими цим Законом та чинними міжнародними договорами України.

Водночас відповідно до статті 32 цього Закону підприємствам з іноземними інвестиціями було надано низку податкових пільг, яких не мали підприємства з вітчизняними інвестиціями. Крім цього, згідно з положеннями статті 9 Закону України «Про іноземні інвестиції», статті 8 Декрету Кабінету Міністрів України «Про режим іноземного інвестування» у разі зміни законодавства на вимогу іноземного інвестора впродовж 10 років повинно було застосовуватися спеціальне законодавство, що діяло на момент реєстрації інвестицій.

Пільговий режим інвестиційної та іншої господарської діяльності для підприємств з іноземними інвестиціями з деякими змінами, внесеними Декретом Кабінету Міністрів України «Про режим іноземного інвестування», проіснував до 1996 року і був скасований Законом України «Про режим іноземного інвестування». Однак у подальшому, з прийняттям Верховною Радою України Постанови «Про внесення зміни до Постанови Верховної Ради України «Про порядок введення в дію Закону України» «Про режим іноземного інвестування» від 6 липня 1999 року № 823–ХІV, окремі положення зазначеного пільгового режиму були поновлені.

З прийняттям Закону України «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження» було встановлено, що спеціальне законодавство про іноземні інвестиції та державні гарантії захисту інвестицій «не регулюють питання валютного, митного та податкового законодавства, чинного на території України, якщо інше не передбачене міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України» (стаття 3).

Аналогічне правило було встановлено й абзацом четвертим частини першої статті 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність», згідно з яким державні гарантії захисту інвестицій визначено як систему правових норм, які спрямовані на захист інвестицій та не стосуються питань фінансово-господарської діяльності учасників інвестиційної діяльності та сплати ними податків, зборів (обов'язкових платежів).

Таким чином, положення статті 9 Закону України «Про іноземні інвестиції», статті 8 Декрету Кабінету Міністрів України «Про режим іноземного інвестування» та пункту 5 Постанови Верховної Ради України «Про порядок введення в дію Закону України «Про режим іноземного інвестування», згідно з якими на вимогу іноземного інвестора застосовується

спеціальне законодавство, що діяло на момент реєстрації інвестицій, та які скасовані Законом України «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження», можуть застосовуватися лише у межах, передбачених статтею 3 цього Закону та статтею 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність». Тобто спеціальне законодавство України про іноземні інвестиції, а також державні гарантії захисту іноземних інвестицій, визначені законодавством України, не регулюють питання валютного, митного та податкового законодавства, чинного на території України, якщо інше не передбачене міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Як випливає з матеріалів справи, на момент скасування Законом України «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження» Закону України «Про іноземні інвестиції» та Декрету Кабінету Міністрів України «Про режим іноземного інвестування» ці нормативно-правові акти вже втратили чинність відповідно до положень статті 27 Закону України «Про режим іноземного інвестування».

На підставі викладеного Конституційний Суд України визначає, що положення частини першої статті 5 Закону України «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження», згідно з якими дія цього Закону поширюється на підприємства з іноземними інвестиціями, незалежно від часу внесення іноземних інвестицій, їх реєстрації, у тому числі до введення в дію та протягом дії Закону України «Про іноземні інвестиції», Декрету Кабінету Міністрів України «Про режим іноземного інвестування» та Закону України «Про режим іноземного інвестування», є підставою як для відмови у наданні, так і для припинення раніше наданих підприємствам з іноземними інвестиціями пільг, на які вони мали право відповідно до положень скасованих Законом України «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження» нормативно-правових актів.

Виходячи з наведеного та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 51, 63, 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. В аспекті порушених у конституційному поданні питань положення частини першої статті 5 Закону України «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження» та частини першої статті 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність» треба розуміти таким чином.

1.1. З дня набуття чинності частиною першою статті 5 Закону України «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження» спеціальне законодавство та державні гарантії захисту інозем-

них інвестицій, які діяли на момент реєстрації інвестицій і підлягали застосуванню на вимогу іноземного інвестора на підставі гарантій від зміни законодавства, застосовуються у межах, передбачених статтею 3 цього Закону та статтею 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність».

1.2. Положення частини першої статті 5 Закону України «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження» у взаємозв'язку з іншими положеннями цього Закону є підставою як для відмови у наданні, так і для припинення раніше наданих пільг у сфері валютного і митного регулювання та справляння податків, зборів (обов'язкових платежів) підприємствам з іноземними інвестиціями, їх дочірнім підприємствам, а також філіям, відділенням, іншим відокремленим підрозділам, включаючи постійні представництва нерезидентів, незалежно від часу внесення іноземних інвестицій та їх реєстрації.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

РЕШЕНИЕ

КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ

**по делу об официальном толковании
положений части первой статьи 5 Закона Украины
«Об устранении дискриминации в налогообложении
субъектов предпринимательской деятельности,
созданных с использованием имущества и средств
отечественного происхождения» и части первой статьи 19
Закона Украины «Об инвестиционной деятельности»
по конституционному представлению
Кабинета Министров Украины
(дело о налогообложении предприятий
с иностранными инвестициями)**

г. Киев
29 января 2002 года
№ 1-рп/2002

Дело № 1-17/2002

*Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины:*

Скоморохи Виктора Егоровича – председательствующий, **Вознюка** Владимира Денисовича, **Евграфова** Павла Борисовича, **Ивашенко** Владимира Ивановича – судья-докладчик, **Козюбры** Николая Ивановича, **Мироненко** Александра Николаевича, **Нимченко** Василия Ивановича, **Розенко** Виталия Ивановича, **Савенко** Николая Дмитриевича, **Селивона** Николая Федосеевича, **Тимченко** Ивана Артемовича, **Тихого** Владимира Павловича, **Чубарь** Людмилы Пантелеевны, **Шаповала** Владимира Николаевича,

рассмотрел в пленарном заседании дело об официальном толковании положений части первой статьи 5 Закона Украины «Об устранении дискриминации в налогообложении субъектов предпринимательской деятельности, созданных с использованием имущества и средств отечественного происхождения» от 17 февраля 2000 года № 1457-III (Ведомости Верховной Рады Украины, 2000 г., № 12, ст. 97) и части первой статьи 19 Закона Украины «Об инвестиционной деятельности» от 18 сентября 1991 года № 1560-XII (Ведомости Верховной Рады Украины, 1991 г., № 47, ст. 646) по конституционному представлению Кабинета Министров Украины.

Поводом к рассмотрению дела согласно статьям 38, 41 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление Кабинета Министров Украины об официальном толковании положений указанных норм законов Украины.

Основанием к рассмотрению дела в соответствии со статьей 93 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является практическая необходимость в уяснении и разъяснении положений части первой статьи 5 Закона Украины «Об устранении дискриминации в налогообложении субъектов предпринимательской деятельности, созданных с использованием имущества и средств отечественного происхождения», части первой статьи 19 Закона Украины «Об инвестиционной деятельности».

Заслушав судью-докладчика Иващенко В. И. и изучив материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1. Субъект права на конституционное представление – Кабинет Министров Украины – обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством дать официальное толкование положений части первой статьи 5 Закона Украины «Об устранении дискриминации в налогообложении субъектов предпринимательской деятельности, созданных с использованием имущества и средств отечественного происхождения» и части первой статьи 19 Закона Украины «Об инвестиционной деятельности», поставив в связи с этим следующие вопросы:

1) является ли часть первая статьи 5 Закона Украины «Об устранении дискриминации в налогообложении субъектов предпринимательской деятельности, созданных с использованием имущества и средств отечественного происхождения» основанием для отказа в предоставлении льгот предприятиям с иностранными инвестициями, независимо от времени внесения иностранных инвестиций и их регистрации, в том числе при решении споров в судах;

2) является ли часть первая статьи 5 Закона Украины «Об устранении дискриминации в налогообложении субъектов предпринимательской деятельности, созданных с использованием имущества и средств отечественного происхождения» основанием для прекращения льгот, ранее предоставленных предприятиям с иностранными инвестициями, независимо от времени внесения иностранных инвестиций и их регистрации, в соответствии с законами, утратившими силу;

3) как согласуются между собой нормы указанных законов, а именно: часть первая статьи 5 Закона Украины «Об устранении дискриминации в налогообложении субъектов предпринимательской деятельности, созданных с использованием имущества и средств отечественного происхождения» и часть первая статьи 19 Закона Украины «Об инвестиционной деятельности», то есть предусматривает ли применение государственных гарантий защиты иностранных инвестиций, установленных законами Украины, действовавших на момент регистрации иностранных инвестиций, предоставление предприятиям с иностранными инвестициями налоговых и иных льгот, которые были предусмотрены ранее специальным законодательством.

По мнению субъекта права на конституционное представление, практическая необходимость в официальном толковании положений указанных Законов Украины обусловлена следующим.

Закон Украины «Об устранении дискриминации в налогообложении субъектов предпринимательской деятельности, созданных с использованием имущества и средств отечественного происхождения» установил, что на территории Украины к предприятиям с иностранными инвестициями применяется национальный режим валютного регулирования и взимания налогов, сборов (обязательных платежей), определенный законами Украины для предприятий, созданных без участия иностранных инвестиций, отменив при этом действие положений следующих нормативно-правовых актов:

– Закона Украины «Об иностранных инвестициях» от 13 марта 1992 года № 2198-ХІІ (Ведомости Верховной Рады Украины, 1992 г., № 26, ст. 357);

– Декрета Кабинета Министров Украины «О режиме иностранного инвестирования» от 20 мая 1993 года № 55-93 (Ведомости Верховной Рады Украины, 1993 г., № 28, ст. 302);

– Постановления Верховной Рады Украины «О порядке введения в действие Закона Украины «Об иностранных инвестициях» от 13 марта 1992 года № 2198а-ХІІ (Ведомости Верховной Рады Украины, 1992 г., № 26, ст. 358);

– пункта 5 Постановления Верховной Рады Украины «О порядке введения в действие Закона Украины «О режиме иностранного инвестирования» от 19 марта 1996 года № 94/96-ВР (Ведомости Верховной Рады Украины, 1996 г., № 19, ст. 81).

Согласно положениям части первой статьи 5 Закона Украины «Об устранении дискриминации в налогообложении субъектов предпринимательской деятельности, созданных с использованием имущества и средств отечественного происхождения», действие этого Закона распространяется на предприятия с иностранными инвестициями, независимо от времени внесения иностранных инвестиций, их регистрации, в том числе до введения в действие и на протяжении действия Закона Украины «Об иностранных инвестициях», Декрета Кабинета Министров Украины «О режиме иностранного инвестирования» и Закона Украины «О режиме иностранного инвестирования» от 19 марта 1996 года № 93/96 (Ведомости Верховной Рады Украины, 1996 г., № 19, ст. 80).

Однако, как акцентируется в конституционном представлении, сложность понимания и применения отдельных положений Закона Украины «Об устранении дискриминации в налогообложении субъектов предпринимательской деятельности, созданных с использованием имущества и средств отечественного происхождения» приводит к различным подходам к решению вопросов о предоставлении льгот по налогообложению предприятиям, созданным с участием иностранных инвестиций, в рассмотрении дел судами общей юрисдикции.

Результаты анализа судебных решений, предоставленные Конституционному Суду Украины, свидетельствуют, что и после вступления в силу Закона Украины «Об устранении дискриминации в налогообложении субъектов предпринимательской деятельности, созданных с использованием имущества и средств отечественного происхождения» отдельные суды принимали решения о подтверждении льгот, предоставленных на основании отмененных этим Законом нормативно-правовых актов. Обосновывая такие решения, суды ссылались на положения статьи 19 Закона

Украины «Об инвестиционной деятельности», иных законов, а также международных договоров Украины по вопросам защиты инвестиций.

Решения по аналогичным вопросам других судов основывались на противоположном подходе – в их основу положены положения Закона Украины «Об устранении дискриминации в налогообложении субъектов предпринимательской деятельности, созданных с использованием имущества и средств отечественного происхождения», которые устанавливают национальный режим валютного регулирования и взыскания налогов, сборов (обязательных платежей) для предприятий с иностранными инвестициями.

Как следует из ответов на запрос Конституционного Суда Украины, Президент Украины и Первый заместитель Председателя Верховной Рады Украины считают, что положение Закона Украины «Об устранении дискриминации в налогообложении субъектов предпринимательской деятельности, созданных с использованием имущества и средств отечественного происхождения» является основанием для прекращения льготного режима налогообложения предприятий с иностранными инвестициями.

Согласно пояснениям Первого заместителя Председателя Верховной Рады Украины, изложенным в письме в Конституционный Суд Украины от 3 декабря 2001 года № 5842, статьей 4 Закона Украины «Об устранении дискриминации в налогообложении субъектов предпринимательской деятельности, созданных с использованием имущества и средств отечественного происхождения» было «отменено, то есть прекращено вторично» действие Закона Украины «Об иностранных инвестициях» и Декрета Кабинета Министров Украины «О режиме иностранного инвестирования» в связи с необходимостью устранения возможности уклонения отдельных предприятий, созданных при участии иностранных инвесторов, от уплаты налогов, сборов (обязательных платежей). При этом в письме подчеркивается, что прекращение действия законов Украины было применено Верховной Радой Украины с тем, чтобы сделать невозможным распространение на предприятия с иностранными инвестициями «действия положений законодательных актов, утративших силу на основании Закона Украины «О режиме иностранного инвестирования».

2. Во время рассмотрения данного дела Конституционным Судом Украины Верховная Рада Украины приняла Закон Украины «О внесении изменений в некоторые законы Украины с целью устранения случаев уклонения отдельных предприятий, созданных при участии иностранных инвесторов, от уплаты налогов, сборов (обязательных платежей)» от 20 декабря 2001 года № 2899-III, который вступил в силу 9 января 2002 года и которым, в частности:

– часть первая статьи 7 Закона Украины «Об устранении дискриминации в налогообложении субъектов предпринимательской деятельности, созданных с использованием имущества и средств отечественного происхождения» изложена в следующей редакции:

«Настоящий Закон вступает в силу со дня его опубликования, кроме статей 1–4 и абзаца первого статьи 5, которые вступают в силу со дня вве-

дения в действие Закона Украины «О режиме иностранного инвестирования»;

– внесены изменения в абзац четвертый части первой статьи 19 Закона Украины «Об инвестиционной деятельности», в соответствии с которыми государственные гарантии защиты инвестиций определены как система правовых норм, «которые направлены на защиту инвестиций и не касаются вопросов финансово-хозяйственной деятельности участников инвестиционной деятельности и уплаты ими налогов, сборов (обязательных платежей)».

Поскольку эти изменения имеют значение для принятия решения, Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что толкование соответствующих положений Закона Украины «Об устранении дискриминации в налогообложении субъектов предпринимательской деятельности, созданных с использованием имущества и средств отечественного происхождения» и Закона Украины «Об инвестиционной деятельности» должно проводиться с учетом этих изменений, которые были внесены с целью устранения случаев уклонения отдельных предприятий, созданных при участии иностранных инвесторов, от уплаты налогов, сборов (обязательных платежей).

3. Конституционный Суд Украины, решая вопросы, затронутые в конституционном представлении, исходит из следующего.

Анализ содержания Закона Украины «Об устранении дискриминации в налогообложении субъектов предпринимательской деятельности, созданных с использованием имущества и средств отечественного происхождения» свидетельствует о том, что положения этого Закона, в том числе и те, которые подлежат толкованию, находятся в системной связи между собой.

Поэтому толкование положений статьи 5 Закона Украины «Об устранении дискриминации в налогообложении субъектов предпринимательской деятельности, созданных с использованием имущества и средств отечественного происхождения» должно проводиться с учетом иных взаимосвязанных с ними положений этого Закона.

С целью защиты конкуренции между субъектами предпринимательской деятельности Закон Украины «Об устранении дискриминации в налогообложении субъектов предпринимательской деятельности, созданных с использованием имущества и средств отечественного происхождения» устанавливает, что ко всем предприятиям, созданным при участии инвестиций, в том числе иностранных, применяется единый национальный режим валютного регулирования и взыскания налогов, сборов (обязательных платежей), установленный законами Украины для предприятий, созданных без участия иностранных инвестиций (статья 1). Положения части первой статьи 5 этого Закона распространяют действие такого режима на предприятия с иностранными инвестициями, независимо от времени внесения иностранных инвестиций, их регистрации, в том числе до введения в действие и на протяжении действия Закона Украины «Об иностранных инвестициях», Декрета Кабинета Министров Украины «О режиме иностранного инвестирования» и Закона Украины «О режиме иностранного инвестирования». То есть для всех предприятий, созданных при участии инвестиций,

как отечественных, так и иностранных, создаются равные условия по вопросам валютного и таможенного регулирования и взыскания налогов, сборов (обязательных платежей).

Регулирование инвестиционной деятельности осуществляется не только актами законодательства Украины, но и международными договорами Украины, согласие на обязательность которых дано Верховной Радой Украины. Эти договоры в соответствии с частью первой статьи 9 Конституции Украины являются частью национального законодательства Украины. Как свидетельствует системный анализ положений международных договоров о взаимной защите инвестиций, заключенных Украиной в течение 1994–2001 годов, они не предусматривают создания для иностранных инвесторов льготного режима инвестиционной деятельности. В соответствующих статьях таких договоров, как правило, подчеркивается, что принимающей стороной для иностранных инвесторов должен быть создан режим, не менее благоприятный, чем для собственных граждан или предприятий либо граждан или предприятий третьих стран. Конституционный Суд Украины считает, что в этом случае понятия «национальный режим» и «режим, не менее благоприятный, чем для собственных граждан и предприятий» по существу являются тождественными. То есть применение к предприятиям с иностранными инвестициями национального режима валютного регулирования и взыскания налогов, сборов (обязательных платежей) соответствует взятым международным обязательствам Украины по указанным договорам.

4. Анализ Законов Украины «О внешнеэкономической деятельности» от 16 апреля 1991 года № 959-ХІІ, «О защите иностранных инвестиций в Украине» от 10 сентября 1991 года № 1540а-ХІІ и «Об инвестиционной деятельности», которыми регулировалась инвестиционная деятельность до принятия Закона Украины «Об иностранных инвестициях», свидетельствует, что их нормы закрепляли принцип равенства всех предприятий, созданных при участии инвестиций, как иностранных, так и отечественных, по вопросам взыскания налогов, сборов (обязательных платежей). К тому же, в части первой статьи 8 Закона Украины «Об иностранных инвестициях» также акцентировалось, что на территории Украины для иностранных инвестиций и форм их осуществления устанавливается национальный режим инвестиционной и иной хозяйственной деятельности с исключениями, предусмотренными этим Законом и действующими международными договорами Украины.

Вместе с тем, согласно статье 32 этого Закона предприятиям с иностранными инвестициями был предоставлен ряд налоговых льгот, которых не имели предприятия с отечественными инвестициями. Кроме того, в соответствии с положениями статьи 9 Закона Украины «Об иностранных инвестициях», статьи 8 Декрета Кабинета Министров Украины «О режиме иностранного инвестирования» в случае изменения законодательства по требованию иностранного инвестора в течение 10 лет должно было применяться специальное законодательство, которое действовало на момент регистрации инвестиций.

Льготный режим инвестиционной и иной хозяйственной деятельности для предприятий с иностранными инвестициями с некоторыми изменени-

ями, внесенными Декретом Кабинета Министров Украины «О режиме иностранного инвестирования», просуществовал до 1996 года и был отменен Законом Украины «О режиме иностранного инвестирования». Однако в дальнейшем, с принятием Верховной Радой Украины Постановления «О внесении изменений в Постановление Верховной Рады Украины «О порядке введения в действие Закона Украины «О режиме иностранного инвестирования» от 6 июля 1999 года № 823-XIV, отдельные положения указанного льготного режима были восстановлены.

После принятия Закона Украины «Об устранении дискриминации в налогообложении субъектов предпринимательской деятельности, созданных с использованием имущества и средств отечественного происхождения» было установлено, что специальное законодательство об иностранных инвестициях и государственных гарантиях защиты инвестиций «не регулируют вопросы валютного, таможенного и налогового законодательства, действующего на территории Украины, если иное не предусмотрено международными договорами Украины, согласие на обязательность которых дано Верховной Радой Украины» (статья 3).

Аналогичное правило было установлено и абзацем четвертым части первой статьи 19 Закона Украины «Об инвестиционной деятельности», согласно которому государственные гарантии защиты инвестиций определены как система правовых норм, направленных на защиту инвестиций и не касающихся вопросов финансово-хозяйственной деятельности участников инвестиционной деятельности и уплаты ими налогов, сборов (обязательных платежей).

Таким образом, положение статьи 9 Закона Украины «Об иностранных инвестициях», статьи 8 Декрета Кабинета Министров Украины «О режиме иностранного инвестирования» и пункта 5 Постановления Верховной Рады Украины «О порядке введения в действие Закона Украины «О режиме иностранного инвестирования», согласно которым по требованию иностранного инвестора применяется специальное законодательство, действовавшее на момент регистрации инвестиций, и которые отменены Законом Украины «Об устранении дискриминации в налогообложении субъектов предпринимательской деятельности, созданных с использованием имущества и средств отечественного происхождения», могут применяться только в пределах, предусмотренных статьей 3 этого Закона и статьей 19 Закона Украины «Об инвестиционной деятельности». То есть специальное законодательство Украины об иностранных инвестициях, а также государственные гарантии защиты иностранных инвестиций, определенные законодательством Украины, не регулируют вопросы валютного, таможенного и налогового законодательства, действующего на территории Украины, если иное не предусмотрено международными договорами Украины, согласие на обязательность которых дано Верховной Радой Украины.

Как следует из материалов дела, в момент отмены Законом Украины «Об устранении дискриминации в налогообложении субъектов предпринимательской деятельности, созданных с использованием имущества и средств отечественного происхождения» Закона Украины «Об иностранных инвестициях» и Декрета Кабинета Министров Украины «О режиме

иностранным инвестированию» эти нормативно-правовые акты уже утратили силу согласно положениям статьи 27 Закона Украины «О режиме иностранного инвестирования».

На основании изложенного Конституционный Суд Украины определяет, что положения части первой статьи 5 Закона Украины «Об устранении дискриминации в налогообложении субъектов предпринимательской деятельности, созданных с использованием имущества и средств отечественного происхождения», в соответствии с которыми действие этого Закона распространяется на предприятия с иностранными инвестициями, независимо от времени внесения иностранных инвестиций, их регистрации, в том числе до введения в действие и на протяжении действия Закона Украины «Об иностранных инвестициях», Декрета Кабинета Министров Украины «О режиме иностранного инвестирования» и Закона Украины «О режиме иностранного инвестирования», являются основанием для отказа как в предоставлении, так и в прекращении ранее предоставленных предприятиям с иностранными инвестициями льгот, на которые они имели право согласно положениям отмененных Законом Украины «Об устранении дискриминации в налогообложении субъектов предпринимательской деятельности, созданных с использованием имущества и средств отечественного происхождения» нормативно-правовых актов.

Исходя из изложенного и руководствуясь статьями 147, 150 Конституции Украины, статьями 51, 63, 95 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. В аспекте затронутых в конституционном представлении вопросов положения части первой статьи 5 Закона Украины «Об устранении дискриминации в налогообложении субъектов предпринимательской деятельности, созданных с использованием имущества и средств отечественного происхождения» и части первой статьи 19 Закона Украины «Об инвестиционной деятельности» следует понимать следующим образом.

1.1. Со дня вступления в силу части первой статьи 5 Закона Украины «Об устранении дискриминации в налогообложении субъектов предпринимательской деятельности, созданных с использованием имущества и средств отечественного происхождения» специальное законодательство и государственные гарантии защиты иностранных инвестиций, которые действовали на момент регистрации инвестиций и подлежали применению по требованию иностранного инвестора на основании гарантий от изменения законодательства, применяются в пределах, предусмотренных статьей 3 этого Закона и статьей 19 Закона Украины «Об инвестиционной деятельности».

1.2. Положения части первой статьи 5 Закона Украины «Об устранении дискриминации в налогообложении субъектов предпринимательской деятельности, созданных с использованием имущества и средств отечественного происхождения» во взаимосвязи с иными положениями этого Закона являются основанием для отказа как в предоставлении, так и в прекращении ранее предоставленных льгот в сфере валютного и таможенного регулирования и взыскания налогов, сборов (обязательных платежей)

предприятиям с иностранными инвестициями, их дочерним предприятиям, а также филиалам, отделением, иным самостоятельным подразделениям, включая постоянные представительства нерезидентов, независимо от времени внесения иностранных инвестиций и их регистрации.

2. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным для выполнения на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

- *Summary of the Decision No.1-rp/2002 of January 29, 2002*

Not only the laws of Ukraine but international treaties provide the regulation of investment activity. The international treaties on mutual protection of investment concluded by Ukraine in 1994-2001 do not provide for establishment of preferential treatment of investment activity for foreign investors. The application of the national treatment of currency regulation and taxation, collection of charges (compulsory payments) to the companies with foreign investment complies with international obligations of Ukraine.

The provisions of Articles 9 and 32 of the Law of Ukraine «On foreign investment», Article 8 of the Cabinet of Ministers of Ukraine's Decree «On foreign investment treatment» as to granting tax privileges to the companies with foreign investments as well as provisions on guarantees of preservation of these privileges within 10 years have become null and void according to Article 27 of the Law of Ukraine «On foreign investment treatment».

The Constitutional Court of Ukraine has concluded that Article 5.1 of the Law of Ukraine «On avoiding discrimination in taxation of subjects of business activities founded on property and funds of domestic origin» and Article 19.1 of the Law of Ukraine «On investment activity» are to be regarded as those that from the day of taking effect by Article 5.1 of the Law of Ukraine «On avoiding discrimination in taxation of subjects of business activities founded on property and funds of domestic origin» the special legislation and state guarantees for protection of foreign investment, which were valid at the time of registration of the investment and were subject to application on request of the foreign investor based on the guarantees for non-amending the legislation, do not regulate the matters of currency, customs and tax legislation of Ukraine.

The Constitutional Court of Ukraine has explained that Article 5.1 of the Law of Ukraine «On avoiding discrimination in taxation of subjects of business activities founded on property and funds of domestic origin» in concert with other provisions of this Law provides the basis for either refusal in granting or termination of previously granted privileges in the sphere of currency and cus-

toms regulation and taxation, collection of charges (compulsory payments) to companies with foreign investment, their off-springs, as well as affiliates, subsidiaries and other separated units, including permanent representatives of non-residents, irrespective of the time of making such foreign investment and registration thereof.

У Х В А Л А
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**про редакційне уточнення
тексту Рішення Конституційного Суду України
від 29 січня 2002 року № 1-рп/2002
у справі за конституційним поданням
Кабінету Міністрів України щодо офіційного тлумачення
положень частини першої статті 5 Закону України
«Про усунення дискримінації в оподаткуванні
суб'єктів підприємницької діяльності,
створених з використанням майна та коштів
вітчизняного походження» та частини першої статті 19
Закону України «Про інвестиційну діяльність»
(справа про оподаткування підприємств
з іноземними інвестиціями)**

м. Київ
14 березня 2002 року
№ 3-уп/2002

Справа № 1-17/2002

Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:

Скоморохи Віктора Єгоровича – головуючий, **Вознюка** Володимира Денисовича, **Євграфова** Павла Борисовича, **Іващенко** Володимира Івановича – суддя-доповідач, **Козюбри** Миколи Івановича, **Корнієнка** Миколи Івановича, **Костицького** Михайла Васильовича, **Малинникової** Людмили Федорівни, **Мироненка** Олександра Миколайовича, **Розенка** Віталія Івановича, **Савенка** Миколи Дмитровича, **Селівона** Миколи Федосовича, **Тихого** Володимира Павловича, **Шаповала** Володимира Миколайовича, розглянув на пленарному засіданні питання про редакційне уточнення тексту Рішення Конституційного Суду України від 29 січня 2002 року № 1-рп/2002 у справі за конституційним поданням Кабінету Міністрів України щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 5 Закону України «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження» та частини першої статті 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність» (справа про оподаткування підприємств з іноземними інвестиціями).

Заслухавши суддю-доповідача Іващенко В. І. та дослідивши надані матеріали, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

Конституційний Суд України 29 січня 2002 року прийняв Рішення № 1-рп/2002 у справі за конституційним поданням Кабінету Міністрів

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

України щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 5 Закону України «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження» та частини першої статті 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність» (справа про оподаткування підприємств з іноземними інвестиціями), яке оприлюднено на пленарному засіданні Конституційного Суду України 5 лютого 2002 року.

В абзаці восьмому пункту 4 мотивувальної частини та підпункті 1.2 пункту 1 резолютивної частини цього Рішення під час остаточного редагування допущено неточність, а саме: в словосполученні «є підставою для відмови як у наданні, так і в припиненні» парний сполучник «як ... так» вжито зі словами «у наданні» та «в припиненні», а не зі словами «для відмови» та «для припинення», що може спричинити різночитання текстів зазначеного абзацу та підпункту.

Таким чином, положення абзацу восьмого пункту 4 мотивувальної частини та підпункту 1.2 пункту 1 резолютивної частини Рішення внаслідок цієї неточності можуть бути витлумачені усупереч правовій позиції Конституційного Суду України з питання, що розглядалось. Суть цієї позиції зводиться до того, що положення частини першої статті 5 Закону України «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження» є підставою не лише для відмови у наданні, а й для припинення раніше наданих пільг підприємствам з іноземними інвестиціями.

Виходячи з викладеного, керуючись частиною другою § 57 Регламенту Конституційного Суду України, Конституційний Суд України

у х в а л и в :

1. В абзаці восьмому пункту 4 мотивувальної частини та в підпункті 1.2 пункту 1 резолютивної частини Рішення Конституційного Суду України від 29 січня 2002 року № 1-рп/2002 у справі за конституційним поданням Кабінету Міністрів України щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 5 Закону України «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження» та частини першої статті 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність» (справа про оподаткування підприємств з іноземними інвестиціями) слова «є підставою для відмови як у наданні, так і в припиненні» замінити словами «є підставою як для відмови у наданні, так і для припинення».

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною і не може бути оскарженою.

Ухвала Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

О П Р Е Д Е Л Е Н И Е
КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ

**о редакционном уточнении
текста Решения Конституционного Суда Украины
от 29 января 2002 года № 1-рп/2002
по делу об официальном толковании
положений части первой статьи 5 Закона Украины
«Об устранении дискриминации в налогообложении
субъектов предпринимательской деятельности,
учрежденных с использованием имущества
и средств отечественного происхождения»
и части первой статьи 19 Закона Украины
«Об инвестиционной деятельности»
по конституционному представлению
Кабинета Министров Украины
(дело о налогообложении предприятий
с иностранными инвестициями) от 14 марта 2002 г. № 3-уп/2002**

г. Киев
14 марта 2002 года
№ 3-уп/2002

Дело № 1-17/2002

*Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины:*

Скоморохи Виктора Егоровича – председательствующий, **Вознюка** Владимира Денисовича, **Евграфова** Павла Борисовича, **Иващенко** Владимира Ивановича – судья-докладчик, **Козюбры** Николая Ивановича, **Корниенко** Николая Ивановича, **Костицкого** Михаила Васильевича, **Малинниковой** Людмилы Федоровны, **Мироненко** Александра Николаевича, **Розенко** Виталия Ивановича, **Савенко** Николая Дмитриевича, **Селивона** Николая Федосьевича, **Тихого** Владимира Павловича, **Шаповала** Владимира Николаевича,

рассмотрел в пленарном заседании вопрос о редакционном уточнении текста Решения Конституционного Суда Украины от 29 января 2002 года № 1-рп/2002 по делу об официальном толковании положений части первой статьи 5 Закона Украины «Об устранении дискриминации в налогообложении субъектов предпринимательской деятельности, учрежденных с использованием имущества и средств отечественного происхождения» и части первой статьи 19 Закона Украины «Об инвестиционной деятельности» по конституционному представлению Кабинета Министров Украины (дело о налогообложении предприятий с иностранными инвестициями).

Заслушав судью-докладчика Иващенко В. И. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

Конституционный Суд Украины 29 января 2002 года принял Решение № 1-рп/2002 по делу об официальном толковании положений части первой статьи 5 Закона Украины «Об устранении дискриминации в налогообложении субъектов предпринимательской деятельности, учрежденных с использованием имущества и средств отечественного происхождения» и части первой статьи 19 Закона Украины «Об инвестиционной деятельности» по конституционному представлению Кабинета Министров Украины (дело о налогообложении предприятий с иностранными инвестициями), оглашенное в пленарном заседании Конституционного Суда Украины 5 февраля 2002 года.

В абзаце восьмом пункта 4 мотивировочной части и подпункте 1.2 пункта 1 резолютивной части этого Решения во время окончательного редактирования допущена неточность, а именно: в словосочетании «является основанием для отказа как в предоставлении, так и в прекращении» парный союз «как ... так» использован со словами «в предоставлении» и «в прекращении», а не со словами «для отказа» и «для прекращения», что может повлечь разночтение текстов отмеченного абзаца и подпункта.

Таким образом, положение абзаца восьмого пункта 4 мотивировочной части и подпункта 1.2 пункта 1 резолютивной части Решения вследствие этой неточности могут быть истолкованы вразрез с правовой позицией Конституционного Суда Украины по рассматриваемому вопросу. Сущность этой позиции сводится к тому, что положения части первой статьи 5 Закона Украины «Об устранении дискриминации в налогообложении субъектов предпринимательской деятельности, учрежденных с использованием имущества и средств отечественного происхождения» является основанием не только для отказа в предоставлении, но и для прекращения ранее предоставленных льгот предприятиям с иностранными инвестициями.

Исходя из изложенного и руководствуясь частью второй § 57 Регламента Конституционного Суда Украины, Конституционный Суд Украины

о п р е д е л и л :

1. В абзаце восьмом пункта 4 мотивировочной части и в подпункте 1.2 пункта 1 резолютивной части Решения Конституционного Суда Украины от 29 января 2002 года № 1-рп/2002 по делу об официальном толковании положений части первой статьи 5 Закона Украины «Об устранении дискриминации в налогообложении субъектов предпринимательской деятельности, учрежденных с использованием имущества и средств отечественного происхождения» и части первой статьи 19 Закона Украины «Об инвестиционной деятельности» по конституционному представлению Кабинета Министров Украины (дело о налогообложении предприятий с иностранными инвестициями) слова «является основанием для отказа как в предоставлении, так и в прекращении» заменить словами «является основанием как для отказа в предоставлении, так и для прекращения».

2. Определение Конституционного Суда Украины является окончательным и не может быть обжаловано.

Определение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННИЙ СУД УКРАИНЫ

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ
Р І Ш Е Н Н Я
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**у справі за конституційним поданням
63 народних депутатів України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
положень статті 43 Закону України
«Про вибори народних депутатів України»
(справа про виборчу заставу)**

м. Київ
30 січня 2002 року
№ 2-рп/2002

Справа № 1-18/2002

*Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:*

Скоморохи Віктора Єгоровича – головуєчий, **Вознюка** Володимира Денисовича, **Євграфова** Павла Борисовича, **Івашенка** Володимира Івановича, **Козюбри** Миколи Івановича, **Корнієнка** Миколи Івановича – суддя-доповідач, **Костицького** Михайла Васильовича, **Німченка** Василя Івановича, **Розенка** Віталія Івановича, **Савенка** Миколи Дмитровича, **Селівона** Миколи Федосовича, **Тимченка** Івана Артемовича, **Тихого** Володимира Павловича, **Чубар** Людмили Пантеліївни,

за участю: представників суб'єкта права на конституційне подання **Сіренка** Василя Федоровича та **Пономаренка** Георгія Григоровича – народних депутатів України; **Селіванова** Анатолія Олександровича – Постійного представника Верховної Ради України в Конституційному Суді України; **Зайця** Анатолія Павловича – першого заступника Державного секретаря Міністерства юстиції України, представника Президента України;

розглянув на пленарному засіданні справу щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 43 Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 18 жовтня 2001 року № 2766-III (Відомості Верховної Ради України, 2001 р., № 51–52, ст. 265).

Приводом для розгляду справи згідно зі статтями 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання 63 народних депутатів України.

Підставою для розгляду справи відповідно до статті 71 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність спору щодо конституційності положень статті 43 Закону України «Про вибори народних депутатів України».

Заслухавши суддю-доповідача **Корнієнка** М. І., пояснення **Сіренка** В. Ф., **Пономаренка** Г. Г., **Селіванова** А. О., **Зайця** А. П. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Суб'єкт права на конституційне подання – 63 народних депутати України – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати такими, що не відповідають Конституції України, положення статті 43 Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 18 жовтня 2001 року (далі – Закон).

Відповідно до положень статті 43 Закону кандидат у народні депутати України (далі – кандидат у депутати), якого висунуто в одномандатному окрузі, до подання документів окружній виборчій комісії для реєстрації вносить на рахунок окружної виборчої комісії грошову заставу в розмірі 60 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а партія (блок) до подання документів Центральній виборчій комісії для реєстрації кандидатів у депутати, включених до виборчого списку в багатомандатному виборчому окрузі, вносить у безготівковому порядку на спеціальний рахунок Центральної виборчої комісії грошову заставу в розмірі п'ятнадцяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Народні депутати України вважають, що передбачена статтею 43 Закону вимога щодо внесення грошової застави є встановленням майнового цензу для громадян України, що суперечить положенням статей 5, 24 Конституції України.

На думку авторів конституційного подання, майновий ценз призведе до підміни механізму здійснення народовладдя абсолютизацією фінансових можливостей партій та їх спонсорів, оскільки значна кількість громадян України перебуває за межею бідності і не зможе внести заставу, а отже – реалізувати своє право бути обраним. Як зазначається у конституційному поданні, на цей факт звертав увагу і Президент України, повертаючи Закон для повторного розгляду Верховною Радою України.

2. До справи долучено листи Голови Верховної Ради України та Президента України.

Голова Верховної Ради України вважає, що заставу не можна розцінювати як майновий ценз, оскільки, на відміну від застави як способу забезпечення зобов'язань, вона має іншу правову природу. За Законом заставка виконує функцію не платіжного засобу, а коштів, внесення яких стимулює до зваженого прийняття рішення щодо використання пасивного виборчого права, а також упереджує невиправдані витрати з державних фондів, які формуються значною мірою за рахунок платників податків.

Водночас Голова Верховної Ради України зазначає, що не можна залишити поза увагою і обгрунтоване занепокоєння з боку суб'єкта права на конституційне подання щодо виникнення ситуації, за якою не забезпечені матеріально кандидати у народні депутати України можуть опинитися у нерівному становищі щодо можливості реалізувати свої виборчі права з іншими кандидатами.

На думку Президента України, запровадження грошової застави як умови реєстрації кандидатів у народні депутати України Конституцією України не заперечується. Тому порушене в конституційному поданні питання має розглядатися як таке, що належить до сфери законодавчого регулювання, а не на предмет конституційності.

Повертаючи Закон для повторного розгляду Верховною Радою України, Президент України свою позицію щодо неконституційності запровадження грошової застави базував не стільки на факті запровадження грошової застави, скільки на її розмірі. Після суттєвого зменшення розмірів грошової застави вона, на думку Президента України, не може розглядатися як така, що порушує права і свободи людини і громадянина.

3. У процесі розгляду справи на відкритому пленарному засіданні Конституційного Суду України Сіренко В.Ф. зазначив, що будь-які додаткові умови для реалізації пасивного виборчого права мають розглядатися як виборчий ценз. Тому грошова застава, як і будь-яка інша встановлена законом додаткова умова реалізації громадянами України їх пасивного виборчого права, є виборчим цензом. Оскільки між грошовою заставою та майновим станом громадян України завжди є органічний зв'язок, то положення статті 43 Закону суперечать передусім положенням статті 24 Конституції України, відповідно до яких не може бути привілеїв і обмежень за такою ознакою, як майновий стан.

Встановлений статтею 43 Закону розмір грошової застави для кандидата у депутати 1020 гривень, партії (блоку) – 255000 гривень, на думку Сіренка В.Ф., є дискримінаційним, оскільки подолати цей майновий ценз може тільки людина матеріально забезпечена, а партія (блок) – лише за наявності суттєвої фінансової підтримки. Тому положення цієї статті суперечать також статтям 5, 21, 36, 38, 69 Конституції України.

Цю ж позицію підтримав і Пономаренко Г. Г.

Протилежну точку зору щодо відповідності Конституції України положень статті 43 Закону висловили Селіванов А. О. і Заєць А. П.

Селіванов А. О. вважає, що не можна ототожнювати грошову заставу з виборчими цензами, оскільки це різні за своєю правовою природою інститути виборчого права. Відповідність громадянина встановленим виборчим цензам є однією з умов його правоздатності щодо участі у виборах, а майнова застава – одним із способів забезпечити більш відповідальне ставлення громадянина до його наміру балотуватися кандидатом у депутати. Що ж до встановленого Законом розміру грошової застави, то це питання політичної доцільності.

Подібну позицію висловив і Заєць А.П. Якщо майновий ценз, на його думку, це характеристика кількості майна, яке належить особі, то грошова застава не пов'язана з володінням коштами, які є її об'єктом. Сенс виборчої застави полягає певною мірою у «стримуванні» тих громадян, які мають мало шансів бути обраними. Грошова застава може стати фактором запобігання появі у виборчому процесі дрібних та незрілих у політичному плані сил, а отже, засобом, який сприятиме політичному структуруванню парламенту.

4. Вирішуючи спір щодо конституційності положень статті 43 Закону, Конституційний Суд України виходить з такого.

4.1. Організація і порядок проведення виборів визначаються виключно законами України (пункт 20 частини першої статті 92 Конституції України). Відповідно до чинного Закону забороняються будь-які прямі або непрямі привілеї або обмеження виборчих прав громадян України за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань,

статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками (частина четверта статті 2 Закону). Це положення Закону узгоджується з положеннями Конституції України, відповідно до яких не може бути привілеїв чи обмежень за названими вище ознаками, зокрема майновим станом (частина друга статті 22, частини перша, друга статті 24).

Водночас Конституція України встановлює ряд вимог обмежувального характеру щодо права бути обраним народним депутатом України: мати громадянство України; досягти на день виборів двадцяти одного року; проживати в Україні протягом останніх п'яти років; не мати судимості за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена і не знята у встановленому законом порядку (частини друга, третя статті 76).

Ці вимоги в науці та практиці виборчого права мають назву виборчих цензів (кваліфікацій), під якими розуміють визначені конституцією або законом умови для набуття або здійснення активного і пасивного виборчого права.

Інших вимог обмежувального характеру стосовно реалізації громадянами України їх пасивного виборчого права, зокрема майнового цензу, залежно від якого це право надається лише тим громадянам, які мають власність певної вартості або сплачують податки не нижче встановленої суми, Конституція України не містить.

4.2. За Законом кандидат у депутати, партія (блок) до подання документів для реєстрації кандидатом у депутати, кандидатів у депутати, включених до виборчого списку партії (блоку), вносять грошові застави відповідно на рахунок окружної виборчої комісії в розмірі 60 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян та в безготівковому порядку на спеціальний рахунок Центральної виборчої комісії в розмірі п'ятнадцяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (частини перша, друга статті 43 Закону).

Вимога щодо грошової застави стосується всіх кандидатів у депутати, партій (блоків) і є однаковою для всіх, її розмір не залежить від розміру доходів кандидата у депутати та фінансового стану партії (блоку).

Виборчий ценз і грошова (виборча) застава мають різну правову природу. Грошова застава використовується у світовій практиці не як майновий ценз, а як одна з умов реєстрації кандидатів для участі у виборах. Виборчий ценз є кваліфікаційною умовою щодо наявності виборчого права, а виборча застава – лише умовою реєстрації кандидата у депутати. Майновий виборчий ценз безпосередньо пов'язаний із майновим станом особи, тобто характеризується сукупністю рухомого та нерухомого майна, певним рівнем річного доходу громадянина, які визначають його як власника. Метою грошової (виборчої) застави є обмеження чи усунення зловживання громадянином виборчим правом, передусім за рахунок платників податків.

Із системного тлумачення положень Закону випливає, що грошова застава застосовується з метою забезпечення відповідального ставлення громадян як ймовірних кандидатів у депутати до їх участі у виборах, сприяє прийняттю виважених рішень кандидатом у депутати, якого висунуто в одномандатному окрузі, та кандидатами у депутати, включеними

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

до виборчих списків у багатомандатних округах, щодо реалізації їх пасивного виборчого права, а також упереджує можливі невинуваті витрати з державних фондів. До того ж відповідно до частини п'ятої статті 43 Закону грошова застава повертається партіям (блокам), які взяли участь у розподілі депутатських мандатів, та депутатам, обраним в одномандатних округах.

З огляду на це грошову (виборчу) заставу не можна розглядати як обмеження пасивного виборчого права громадян за ознакою майнового стану. Водночас встановлення грошової (виборчої) застави не порушує конституційного принципу рівності громадян перед законом та рівності їх конституційних прав і свобод, а також принципу рівності політичних партій перед законом.

Таким чином, передбачена положеннями статті 43 Закону грошова застава за своєю правовою природою не є майновим цензом, а вказана норма не суперечить положенням статей 21, 24 Конституції України, за якими всі люди є вільні і рівні у своїй гідності і конституційних правах і свободах.

5. Конституційний Суд України вважає за необхідне зазначити, що, як показує світовий досвід, розмір грошової застави встановлюється залежно від майнової спроможності переважної більшості населення країни. Порушення цієї вимоги може суттєво обмежити кількість претендентів на місця в парламенті, особливо від фінансово малозабезпечених партій (блоків) та кандидатів у депутати. Проте визначення соціально орієнтованого розміру грошової застави є питанням політичної доцільності і не належить до компетенції Конституційного Суду України.

На підставі викладеного та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 51, 61, 63, 70 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Визнати такими, що відповідають Конституції України (є конституційними), положення статті 43 Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 18 жовтня 2001 року № 2766-III.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

Р Е Ш Е Н И Е

КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ

**по делу о соответствии Конституции Украины
(конституционности) положений статьи 43
Закона Украины «О выборах народных депутатов Украины»
по конституционному представлению
63 народных депутатов Украины
(дело об избирательном залоге)**

г. Киев
30 января 2002 года
№ 2-рп/2002

Дело № 1-18/2002

***Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины:***

Скоморохи Виктора Егоровича – председательствующий, **Вознюка** Владимира Денисовича, **Евграфова** Павла Борисовича, **Иващенко** Владимира Ивановича, **Козюбры** Николая Ивановича, **Корниенко** Николая Ивановича – судья-докладчик, **Костицкого** Михаила Васильевича, **Нимченко** Василия Ивановича, **Розенко** Виталия Ивановича, **Савенко** Николая Дмитриевича, **Селивона** Николая Федосьевича, **Тимченко** Ивана Артемовича, **Тихого** Владимира Павловича, **Чубарь** Людмилы Пантелеевны,

с участием: представителей субъекта права на конституционное представление Сиренко Василия Федоровича и Пономаренко Георгия Григорьевича – народных депутатов Украины; Селиванова Анатолия Александровича – Постоянного представителя Верховной Рады Украины в Конституционном Суде Украины; Зайца Анатолия Павловича – первого заместителя Государственного секретаря Министерства юстиции Украины, представителя Президента Украины;

рассмотрел в пленарном заседании дело о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений статьи 43 Закона Украины «О выборах народных депутатов Украины» от 18 октября 2001 года № 2766-III (Ведомости Верховной Рады Украины, 2001 г., № 51–52, ст. 265).

Поводом к рассмотрению дела согласно статьям 39, 40 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление 63 народных депутатов Украины.

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 71 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является наличие спора о конституционности положений статьи 43 Закона Украины «О выборах народных депутатов Украины».

Заслушав судью-докладчика Корниенко Н. И., пояснения Сиренко В. Ф., Пономаренко Г. Г., Селиванова А. А., Зайца А. П., изучив материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1. Субъект права на конституционное представление – 63 народных депутата Украины – обратился в Конституционный Суд Украины с просьбой признать не соответствующими Конституции Украины положения статьи 43 Закона Украины «О выборах народных депутатов Украины» от 18 октября 2001 года (далее – Закон).

Согласно положениям статьи 43 Закона, кандидат в народные депутаты Украины (далее – кандидат в депутаты), выдвинутый в одномандатном округе, до представления документов окружной избирательной комиссии для регистрации вносит на счет окружной избирательной комиссии денежный залог в размере 60 не облагаемых налогом минимумов доходов граждан, а партия (блок) до представления документов Центральной избирательной комиссии для регистрации кандидатов в депутаты, включенных в избирательный список в многомандатном избирательном округе, вносит в безналичном порядке на специальный счет Центральной избирательной комиссии денежный залог в размере пятнадцати тысяч не облагаемых налогом минимумов доходов граждан.

Народные депутаты Украины считают, что предусмотренное статьей 43 Закона требование о внесении денежного залога является установлением имущественного ценза для граждан Украины, что противоречит положениям статей 5, 24 Конституции Украины.

По мнению авторов конституционного представления, имущественный ценз приведет к подмене механизма осуществления народовластия абсолютизацией финансовых возможностей партий и их спонсоров, поскольку значительное количество граждан Украины находится за чертой бедности и не сможет внести залог, а значит – реализовать свое право быть избранным. Как отмечается в конституционном представлении, на этот факт обращал внимание и Президент Украины, возвращая Закон для повторного рассмотрения Верховной Радой Украины.

2. К делу приобщены письма Председателя Верховной Рады Украины и Президента Украины.

Председатель Верховной Рады Украины считает, что залог нельзя расценивать как имущественный ценз, поскольку, в отличие от залога как способа обеспечения обязательств, он имеет иную правовую природу. По Закону залог выполняет функцию не платежного средства, а средств, внесение которых стимулирует взвешенное принятие решения об использовании пассивного избирательного права, а также упреждает неоправданные затраты из государственных фондов, формируемых в значительной степени за счет налогоплательщиков.

Вместе с тем, Председатель Верховной Рады Украины отмечает, что нельзя оставить без внимания и обоснованное беспокойство со стороны субъекта права на конституционное представление в отношении ситуации, при которой материально не обеспеченные кандидаты в народные депутаты Украины могут оказаться в неравном положении по сравнению

с иными кандидатами в части возможности реализовать свои избирательные права.

По мнению Президента Украины, введение денежного залога как условия регистрации кандидатов в народные депутаты Украины Конституцией Украины не отрицается. Поэтому поднятый в конституционном представлении вопрос может рассматриваться как принадлежащий сфере законодательного регулирования, а не рассмотрения на предмет конституционности.

Возвращая Закон для повторного рассмотрения Верховной Радой Украины, Президент Украины свою позицию относительно неконституционности введения денежного залога обосновывал не столько фактом введения денежного залога, сколько его размером. После существенного уменьшения размеров денежного залога он, по мнению Президента Украины, не может рассматриваться как нарушающий права и свободы человека и гражданина.

3. В процессе рассмотрения дела в открытом пленарном заседании Конституционного Суда Украины Сиренко В.Ф. указал, что любые дополнительные условия для реализации пассивного избирательного права должны рассматриваться как избирательный ценз. Поэтому денежный залог, как и любое иное установленное законом дополнительное условие реализации гражданами Украины их пассивного избирательного права, является избирательным цензом. Поскольку между денежным залогом и имущественным состоянием граждан Украины всегда существует органическая связь, то положения статьи 43 Закона противоречат, прежде всего, положениям статьи 24 Конституции Украины, согласно которым не может быть привилегий и ограничений по такому признаку, как имущественное положение.

Установленный статьей 43 Закона размер денежного залога для кандидата в депутаты 1020 гривен, партии (блока) – 255000 гривен, по мнению Сиренко В.Ф., является дискриминационным, поскольку преодолеть этот имущественный ценз может только человек материально обеспеченный, а партия (блок) – лишь при наличии существенной финансовой поддержки. Поэтому положения этой статьи противоречат также статьям 5, 21, 36, 38, 69 Конституции Украины.

Эту же позицию поддержал и Пономаренко Г.Г.

Противоположную точку зрения о соответствии Конституции Украины положений статьи 43 Закона высказали Селиванов А. А. и Заяц А. П.

Селиванов А.А. считает, что нельзя отождествлять денежный залог с избирательными цензами, поскольку это разные по своей правовой природе институты избирательного права. Соответствие гражданина установленным избирательным цензам является одним из условий его правоспособности участвовать в выборах, а имущественный залог – одним из способов обеспечить более ответственное отношение гражданина к его намерению баллотироваться кандидатом в депутаты. Что касается установленного Законом размера денежного залога, то это вопрос политической целесообразности.

Подобную позицию высказал и Заяц А.П. Если имущественный ценз, по его мнению, это характеристика количества имущества, принадлежа-

щего лицу, то денежный залог не связан с владением средствами, являющимися его объектом. Смысл избирательного залога состоит в определенной степени в «сдерживании» тех граждан, у которых мало шансов быть избранными. Денежный залог может стать фактором предотвращения появления в избирательном процессе мелких и незрелых в политическом плане сил, а значит, средством, которое будет содействовать политическому структурированию парламента.

4. Решая спор о конституционности положений статьи 43 Закона, Конституционный Суд Украины исходит из следующего.

4.1. Организация и порядок проведения выборов определяются исключительно законами Украины (пункт 20 части первой статьи 92 Конституции Украины). Согласно действующему Закону запрещаются любые прямые или косвенные привилегии или ограничения избирательных прав граждан Украины по признакам расы, цвета кожи, политических, религиозных и иных убеждений, пола, этнического и социального происхождения, имущественного положения, местожительства, по языковым или иным признакам (часть четвертая статьи 2 Закона). Это положение Закона согласуется с положениями Конституции Украины, в соответствии с которыми не может быть привилегий или ограничений по названным выше признаками, в частности имущественному положению (часть вторая статьи 22, части первая, вторая статьи 24).

Вместе с тем, Конституция Украины устанавливает ряд требований ограничительного характера для права быть избранным народным депутатом Украины: иметь гражданство Украины; достичь на день выборов двадцати одного года; проживать в Украине в течение последних пяти лет; не иметь судимости за совершение умышленного преступления, если эта судимость не погашена и не снята в установленном законом порядке (части вторая, третья статьи 76).

Эти требования в науке и практике избирательного права называются избирательными цензами (квалификациями), под которыми понимают определенные конституцией или законом условия для приобретения или осуществления активного и пассивного избирательного права.

Иных требований ограничительного характера для реализации гражданами Украины их пассивного избирательного права, в частности имущественного ценза, в зависимости от которого это право предоставляется лишь тем гражданам, которые имеют собственность определенной стоимости или платят налоги не ниже установленной суммы, Конституция Украины не содержит.

4.2. По Закону, кандидат в депутаты, партия (блок) до представления документов для регистрации кандидатом в депутаты, кандидатов в депутаты, включенных в избирательный список партии (блока), вносят денежные залоги соответственно на счет окружной избирательной комиссии в размере 60 не облагаемых налогом минимумов доходов граждан и в безналичном порядке на специальный счет Центральной избирательной комиссии в размере пятнадцати тысяч не облагаемых налогом минимумов доходов граждан (части первая, вторая статьи 43 Закона). Требование денежного залога касается всех кандидатов в депутаты, партий (блоков) и является одинаковым для всех, его размер не зависит от размера доходов кандидата в депутаты и финансового состояния партии (блока).

Избирательный ценз и денежный (избирательный) залог имеют разную правовую природу. Денежный залог используется в мировой практике не как имущественный ценз, а как одно из условий регистрации кандидатов для участия в выборах. Избирательный ценз является квалификационным условием наличия избирательного права, а избирательный залог – лишь условием регистрации кандидата в депутаты. Имущественный избирательный ценз непосредственно связан с имущественным состоянием лица, то есть характеризуется совокупностью движимого и недвижимого имущества, определенным уровнем годового дохода гражданина, которые определяют его как собственника. Целью денежного (избирательного) залога является ограничение или устранение злоупотребления гражданином избирательным правом, прежде всего, за счет налогоплательщиков.

Из системного толкования положений Закона следует, что денежный залог применяется с целью обеспечения ответственного отношения граждан как вероятных кандидатов в депутаты к их участию в выборах, содействует принятию взвешенных решений кандидатом в депутаты, выдвинутым в одномандатном округе, и кандидатами в депутаты, включенными в избирательные списки в многомандатных округах, относительно реализации их пассивного избирательного права, а также упреждает возможные неоправданные затраты из государственных фондов. К тому же, согласно части пятой статьи 43 Закона, денежный залог возвращается партиям (блокам), принявшим участие в распределении депутатских мандатов, и депутатам, избранным в одномандатных округах.

С учетом этого денежный (избирательный) залог нельзя рассматривать как ограничение пассивного избирательного права граждан по признаку имущественного положения. В то же время, установление денежного (избирательного) залога не нарушает конституционный принцип равенства граждан перед законом и равенства их конституционных прав и свобод, а также принцип равенства политических партий перед законом.

Таким образом, предусмотренный положениями статьи 43 Закона денежный залог по своей правовой природе не является имущественным цензом, а указанная норма не противоречит положениям статей 21, 24 Конституции Украины, согласно которым все люди свободны и равны в своем достоинстве и конституционных правах и свободах.

5. Конституционный Суд Украины считает необходимым отметить, что, как показывает мировой опыт, размер денежного залога устанавливается в зависимости от имущественной возможности подавляющего большинства населения страны. Нарушение этого требования может существенно ограничить количество претендентов на места в парламенте, в особенности от финансово малообеспеченных партий (блоков) и кандидатов в депутаты. Однако определение социально ориентированного размера денежного залога является вопросом политической целесообразности и не отнесено к компетенции Конституционного Суда Украины.

Исходя из изложенного и руководствуясь статьями 147, 150 Конституции Украины, статьями 51, 61, 63, 70 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш е н и я:

1. Признать соответствующими Конституции Украины (конституционными) положения статьи 43 Закона Украины «О выборах народных депутатов Украины» от 18 октября 2001 года № 2766-III.

2. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

• *Summary of the Decision No.2-rp/2002 of January 30, 2002*

The People's Deputies of Ukraine petitioned the Constitutional Court of Ukraine to recognize the provisions of Article 43 of the Law of Ukraine «On Elections of People's Deputies of Ukraine» («the Law») as to necessity of making money deposit by candidates for people's deputies of Ukraine in a single-mandate constituency as those that do not conform to the Constitution of Ukraine.

The Constitutional Court of Ukraine has proceeded, in particular, from the fact that the voting qualification is a qualifying condition regarding the availability of electoral rights while the electoral deposit is just a condition for registration of a candidate for deputy. The money (electoral) deposit cannot be deemed as a restriction of citizens' passive electoral rights by property status. At the same time the establishment of money (electoral) deposit does not violate the constitutional principle of equality of citizens before the law and equality of their constitutional rights and freedoms as well as principle of equality of political parties before the law. Therefore, by its legal nature the money deposit, envisaged by the provisions of Article 43 of the Law, is not a property qualification and the said norm does not contradict the provisions of Articles 21 and 24 of the Constitution of Ukraine, according to which all people are free and equal in their dignity, constitutional rights and freedoms. The determination of the socially oriented amount of the deposit is a matter of political expediency and does not pertain to the Constitutional Court of Ukraine. The Constitutional Court of Ukraine has recognized the provisions of Article 43 of the Law of Ukraine «On Elections of People's Deputies of Ukraine» as constitutional.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

Р І Ш Е Н Н Я
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**у справі за конституційним поданням 45 народних депутатів
України щодо відповідності Конституції України
(конституційності) Закону України «Про внесення змін
до Закону України «Про електроенергетику»
(справа про електроенергетику)**

м. Київ
12 лютого 2002 року
№ 3-рп/2002

Справа № 1-7/2002

*Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:*

Скоморохи Віктора Єгоровича – головуєчий, **Вознюка** Володимира Денисовича, **Євграфова** Павла Борисовича, **Козюбри** Миколи Івановича, **Корнієнка** Миколи Івановича, **Костицького** Михайла Васильовича, **Малинникової** Людмили Федорівни, **Мироненка** Олександра Миколайовича, **Розенка** Віталія Івановича – суддя-доповідач, **Савенка** Миколи Дмитровича, **Селівона** Миколи Федосовича, **Тимченка** Івана Артемовича, **Тихого** Володимира Павловича, **Чубар** Людмили Пантеліївни, **Шаповала** Володимира Миколайовича,

за участю Лавриновича Олександра Володимировича – представника суб'єкта права на конституційне подання, народного депутата України; Селіванова Анатолія Олександровича – Постійного представника Верховної Ради України в Конституційному Суді України; Носова Владислава Васильовича – Постійного представника Президента України в Конституційному Суді України; залучених до участі у розгляді справи: представника Президента України Котка Василя Григоровича – члена Національної комісії регулювання електроенергетики України; представників Кабінету Міністрів України: Сакви Юрія Вікторовича – заступника Міністра палива та енергетики України, Гончарової Любові Григорівни – члена Національної комісії регулювання електроенергетики України,

розглянув на пленарному засіданні справу щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про електроенергетику» від 22 червня 2000 року № 1821-III (Відомості Верховної Ради України, 2000 р., № 38, ст. 321).

Приводом для розгляду справи згідно зі статтями 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання 45 народних депутатів України.

Підставою для розгляду справи відповідно до статей 71, 82 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність спірних питань

щодо конституційності Закону України «Про внесення змін до Закону України »Про електроенергетику».

Заслухавши суддю-доповідача Розенка В. І., пояснення Лавриновича О. В., Селіванова А. О., Носова В. В., Котка В. Г., Сакви Ю. В., Гончарової Л. Г. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. Верховна Рада України 22 червня 2000 року прийняла Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про електроенергетику» № 1821-III (далі – Закон), яким, зокрема, доповнено Закон України «Про електроенергетику» від 16 жовтня 1997 року № 575/97-ВР статтею 151 щодо порядку розрахунків на оптовому ринку електричної енергії, а також покладено на Рахункову палату контроль за проведенням таких розрахунків.

Народні депутати України звернулися до Конституційного Суду України з клопотанням визнати зазначений Закон неконституційним, оскільки вважають, що деякі його положення і процедура ухвалення суперечать Конституції України. На обґрунтування своєї позиції вони наводять такі докази.

Статтею 151 Закону України «Про електроенергетику» визначено порядок внесення грошових коштів за спожиту електричну енергію виключно на відкриті в установах уповноваженого банку розподільчі рахунки енергопостачальників – «Обленерго». Після цього обслуговуючі банки спрямовують накопичені кошти учасникам оптового ринку електроенергії без участі «Обленерго», позбавляючи таким чином їх як суб'єктів підприємницької діяльності «права розпоряджатися своєю власністю, що суперечить частині першій статті 41 та частині четвертій статті 13 Конституції України».

У конституційному поданні далі зазначається:

– не відповідає частині шостій статті 41 Конституції України встановлений частиною другою статті 151 Закону України «Про електроенергетику» «позасудовий порядок конфіскації коштів постачальників електроенергії» шляхом вилучення їх до Державного бюджету України як санкція за порушення порядку розрахунків за електроенергію;

– Закон, поклавши на Рахункову палату контроль за розрахунками на енергоринку, надав їй не передбачені Конституцією України повноваження;

– Верховна Рада України всупереч встановленій їй Регламентом процедури ухвалила Закон впродовж одного пленарного засідання як у першому читанні, так і в цілому, що мало наслідком порушення частини першої статті 93 Конституції України.

2. Позиція авторів конституційного подання заперечується у письмовому поясненні Голови Верховної Ради України. В ньому зазначається, що оскільки електроенергія є специфічним товаром, який виробляється і споживається одночасно, її слід розглядати як спільну власність усіх учасників енергоринку. Кожний з них має право лише на частину прибутку від своєї діяльності з виробництва, розподілу або постачання електро-

енергії. Тобто акумульовані на розподільчих рахунках кошти не є власністю будь-якого окремого суб'єкта відносин. Правомочність щодо розподілення певною часткою грошей настає лише після перерахування їх з розподільчого на відповідний поточний рахунок, у тому числі і на рахунок «Обленерго».

Голова Верховної Ради України не вважає позасудовою конфіскацією майна передбачену Законом можливість вилучення до Державного бюджету України коштів у разі перерахування їх споживачами електроенергії на інші, не розподільчі, рахунки, оскільки у статті 151 Закону України «Про електроенергетику» визначено лише вид санкції, а не спосіб її застосування.

У поясненні стверджується, що Рахункова палата правомочна контролювати розрахунки за електроенергію, тому що при цьому використовується певна частина коштів Державного бюджету України.

Щодо процедури прийняття парламентом Закону зазначено, що вона проходила відповідно до Регламенту Верховної Ради України, який передбачає можливість розгляду і ухвалення законів упродовж одного пленарного засідання.

Аналогічну з позицією Голови Верховної Ради України точку зору стосовно права власності суб'єктів енергоринку висловили Кабінет Міністрів України, Рада національної безпеки і оборони України, Міністерство палива та енергетики України, Державний комітет України з енергозбереження, Національна комісія регулювання електроенергетики України (НКРЕ), Державне підприємство «Енергоринок» (ДПЕ), Національний банк України. У своїх інформаціях вони навели відповідні аргументи.

По-перше, стаття 13 Конституції України зобов'язує державу забезпечувати соціальну спрямованість економіки в інтересах як людини, так і суспільства, що має особливе значення для електроенергетичної галузі, оскільки електрична енергія споживається в усіх сферах економіки та населенням. Зміни до Закону України «Про електроенергетику» мають саме таке соціальне спрямування і тому не суперечать конституційним вимогам.

По-друге, в частині першій статті 41 Конституції України сформульовано загальні правомочності власника щодо належного йому майна. Правовий же режим власності відповідно до пункту 7 частини першої статті 92 Конституції України визначає Закон України «Про власність» та інші законодавчі акти, одним з яких є оспорюваний Закон. Встановлений ним порядок проходження коштів через розподільчі рахунки в установах уповноваженого банку є обов'язковою умовою договору між суб'єктами прав відносин і підставою купівлі-продажу та постачання енергії. Отже, йдеться про законодавче врегулювання договірних відносин, яке створює рівні умови господарювання для всіх учасників енергоринку.

У своїх виступах Селіванов А. О., Носов В. В., Котко В. Г., Саква Ю. В., Гончарова Л. Г. наголошували, що електроенергія – це надзвичайно важливий товар, який має велику суспільну та соціальну значимість. Однак в останні роки електроенергетична галузь економіки охоплена глибокою платіжною кризою, потерпає від гострої нестачі обігових коштів, незадовільного технічного стану основних виробничих потужностей. Ці небез-

печні явища спричинили серйозні перебої в електропостачанні сфери промисловості, медичних, дитячих установ, населення, загрожували розвалом єдиної енергосистеми України. Саме з метою збереження енергетичного потенціалу країни у Законі було закріплено механізми збирання, своєчасного та адресного перерахування платежів, запроваджено відповідальність суб'єктів енергоринку за невиконання договірних зобов'язань. В результаті енергопостачальні компанії значно поліпшили збут електроенергії, що дало змогу збільшити грошові надходження на розподільчі рахунки і зменшити заборгованість із заробітної плати колективам енергогенеруючих підприємств та шахтарям.

3. Проведений Конституційним Судом України порівняльно-правовий аналіз відповідних норм Конституції України, положень Закону та інших нормативно-правових актів стосовно ініційованих у конституційному поданні питань дає підстави зробити такі висновки.

3.1. Щодо твердження суб'єкта конституційного подання про порушення статтею 151 Закону України «Про електроенергетику» передбаченою частиною четвертою статті 13 та частиною першою статті 41 Конституції України права суб'єктів підприємницької діяльності розпоряджатися своєю власністю Конституційний Суд України зазначає, що Конституція України як головне джерело національної правової системи є такою базою поточного законодавства. Вона надає можливість урегулювання певних суспільних відносин на рівні законів, які конкретизують закріплені в Основному Законі положення.

За Конституцією України держава визначає та рівним чином захищає усі форми власності. Кожна з них може мати свої особливості, пов'язані із законодавчо визначеними умовами та підставами виникнення або припинення права власності.

Так, у статті 41 Конституції України, на яку посилаються автори конституційного подання, не лише проголошено право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, а й зазначено, що воно набувається у встановленому законом порядку. Тобто право власності виникає лише за наявності певних юридичних фактів та за умови формування правового статусу конкретного власника, надання йому юридично забезпеченої можливості діяти у передбачених законом межах.

Разом з тим власність гарантує не лише права власників, а й зобов'язує, покладає на них певні обов'язки. Саме про це йдеться у статтях 13 і 41 Конституції України, відповідно до яких використання власності не може завдавати шкоди людині, правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства. Отже, для реалізації закріпленого в Конституції України права власності потрібні галузеві закони, які встановлюють конкретні норми використання власником належного йому майна з урахуванням інтересів усіх суб'єктів правовідносин.

Викладена позиція кореспондується з ратифікованою Україною у 1997 році Конвенцією про захист прав людини та основних свобод 1950 року, якою державам-учасникам дозволено за допомогою національного закону користуватися певні регулюючі механізми користування об'єктами права власності відповідно до суспільних потреб, внутрішньої соціальної та економічної політики. У статті 1 Першого протоколу до Конвенції йдеться про те, що

«ніхто не може бути позбавлений свого майна інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом або загальними принципами міжнародного права. Проте попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які, на її думку, є необхідними для здійснення контролю за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів».

Оскільки електроенергетика має стратегічне значення для стабільного функціонування економіки держави, засади організації та експлуатації енергосистем відповідно до пункту 5 частини першої статті 92 Конституції України визначаються виключно законом, яким сьогодні є Закон України «Про електроенергетику». Він окреслює правові, економічні та організаційні основи функціонування комплексу підприємств, що мають статус юридичних осіб та здійснюють виробничу, розподільчу, іншу діяльність з метою отримання прибутку на енергоринку. Тому юридична природа прав суб'єктів господарювання у цій сфері базується на загальній концепції договірних засад, закладеній у цивільному законодавстві.

Основні питання спільного користування електроенергією на підставах, умовах та в межах, визначених Законом України «Про електроенергетику», врегульовують, зокрема, Договір між членами оптового ринку електроенергії від 15 листопада 1996 року, який не має зафіксованого строку дії, Правила енергоринку та ряд інших додатків до Договору, що є невід'ємною його частиною.

Особливістю функціонування об'єднаної енергетичної системи є безперервність процесу виробництва, накопичення, розподілу і споживання електричної енергії, що вимагає збалансованих, синхронних дій, централізованого диспетчерського управління та єдиного системного обліку електроенергії на всіх стадіях виробничого процесу. З огляду на це Національна комісія регулювання електроенергетики України встановлює алгоритм, тобто порядок розподілу уповноваженим банком коштів, отриманих за електричну енергію, а Державне підприємство «Енергоринок» готує щодобові звіти про фінансові розрахунки для усіх членів оптового ринку. У разі виникнення стосовно платежів спірних питань їх можуть вирішувати такі внутрішні, функціонально адаптовані до специфіки енергетичної галузі структури, як постійно діюча відомча Арбітражна комісія, Рада оптового ринку, загальні щорічні або позачергові збори суб'єктів Договору, НКРЕ, що мають повноваження і юридичні ресурси. В разі необхідності будь-який суб'єкт таких відносин може захистити свої інтереси також у судовому порядку. Ці майнові відносини є, по суті, складовою частиною особливих виробничих відносин.

Для вирішення проблеми розподілу ресурсів енергоринку Законом створено тимчасовий механізм. В його основі – уповноважений банк та розподільчі рахунки, які відкривають в установах уповноваженого банку як регіональний («Обленерго»), так і оптовий (ДПЕ) постачальники електроенергії. Такі рахунки призначені виключно для акумулювання коштів, отриманих за електроенергію, та подальшого розподілу їх між учасниками оптового ринку. Згідно із встановленим Законом порядком «Обленерго» перераховує ці кошти, окрім належної їм частки, тільки на розподільчий рахунок ДПЕ, після чого вони спрямовуються на поточні рахунки

енергогенеруючих компаній та інших суб'єктів підприємницької діяльності.

Законом визначено також правовий статус уповноваженого банку, яким Кабінет Міністрів України визначив Промінвестбанк. Виходячи з аналізу функцій уповноваженого банку, є підстави стверджувати, що він неправомочний на власний розсуд користуватися та розпоряджатися майном учасників Договору і не стає суб'єктом права власності, здійснюючи операції з їхніми коштами. Ці правомочності залишаються за юридичними особами, які діють на енергоринку, оскільки кошти надалі перебувають в їхньому володінні і вони не втрачають можливості визначати юридичну і фактичну долю належної їм частки.

Уповноважений банк лише зобов'язаний у встановлений термін – двічі на добу, згідно з алгоритмом НКРЕ, передавати на поточні рахунки суб'єктів енергоринку гроші у пропорціях відповідно до обсягів фактично виробленої, переданої та спожитої електроенергії.

Аналогічної позиції щодо правової природи відносин, які виникають у цій сфері економіки, дотримується і Вищий господарський суд України. З метою однакового і правильного вирішення спорів він звертає увагу господарських судів на те, що споживання енергії можливе лише на підставі договору з енергопостачальником. Будь-яке правопорушення в цій галузі тягне за собою встановлену законодавством відповідальність, зокрема цивільну. Той чи інший суб'єкт має право звернутися з вимогою про поновлення порушених прав на загальних підставах, визначених главою 40 Цивільного кодексу Української РСР, статтею 27 Закону України «Про підприємства в Україні» та іншими законодавчими актами. Наголошується також, що розподільчі рахунки мають особливий, цільовий статус. На них не може звертатися стягнення за зобов'язаннями учасників оптового ринку електроенергії, а операції на цих рахунках не підлягають зупиненню.

Конституційний Суд України зазначає, що правова сутність статей 13 і 41 Конституції України полягає у проголошенні рівних можливостей володіння, користування і розпорядження власністю та гарантіях держави щодо забезпечення захисту цих прав.

У Законі ж ідеться про конкретних суб'єктів підприємництва та їхні договірні відносини, які регулюються нормами зобов'язального права. Запроваджений порядок грошових взаєморозрахунків на енергоринку з використанням розподільчих рахунків в установах уповноваженого банку не порушив механізмів функціонування електроенергетики та правову модель господарських відносин. Здійснення банківських операцій у такий спосіб скеровує фінансову схему та правила розрахунків за електроенергію на адресне призначення коштів. При цьому об'єктивно визначені та взаємопогоджені частки доходу кожного суб'єкта відносин не змінюються і не вибувають із володіння власника. Тому Конституційний Суд України вважає, що припис статті 151 Закону України «Про електроенергетику» щодо внесення споживачами плати за продану їм електроенергію виключно на розподільчий рахунок постачальника в уповноваженому банку не суперечить частині четвертій статті 13 та частині першій статті 41 Конституції України.

3.2. Конституційний Суд України проаналізував підстави ототожнення авторами подання санкції за порушення правил розрахунків на енергоринку з позасудовою конфіскацією майна (частина друга статті 151 Закону).

Питання конституційного змісту інституту конфіскації вже було предметом розгляду Конституційним Судом України. В Ухвалі № 10-у/99 від 20 квітня 1999 року констатовано, що частиною шостою статті 41 Конституції України встановлено імператив, за яким конфіскація може бути здійснена виключно за рішенням суду.

Відповідно до Закону України «Про електроенергетику» політика держави у цій галузі економіки базується на принципі державного регулювання, зокрема, шляхом формування тарифів, здійснення контролю за діяльністю та встановлення відповідальності суб'єктів відносин за порушення правил оптового ринку електроенергії. Проявом регулюючої ролі держави і є передбачена частиною другою статті 151 Закону санкція за несвоєчасне повернення коштів споживачів електроенергії, перерахованих споживачами не на розподільчі рахунки.

Однак процедура реалізації цієї санкції в оспорюваному Законі не визначена. За повідомленням державних органів виконавчої влади, які діють у галузі електроенергетики, відсутня і правозастосовча практика.

Отже, Конституційний Суд України дійшов висновку про відсутність у Законі відповідного процесуального врегулювання нововведеного порядку розрахунків на енергоринку.

3.3. Проблема дотримання парламентських процедур та наслідків їх порушення, про що йдеться в конституційному поданні, неодноразово досліджувалася Конституційним Судом України (Рішення від 3 грудня 1998 року № 17-рп/98 у справі про утворення фракцій у Верховній Раді України; Ухвала від 27 червня 2000 року № 2-уп/2000 у справі щодо «визнання неконституційними актів, прийнятих на засіданні частини народних депутатів України у приміщенні «Українського дому» 21 січня та 1 лютого 2000 року»).

Стосовно цього питання Конституційний Суд України констатував, що згідно зі статтею 152 Конституції України закони та інші правові акти визнаються неконституційними, якщо було порушено встановлену Конституцією України процедуру їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності. Ця умова стосується і парламенту, порядок роботи якого визначається законом про регламент Верховної Ради України (стаття 82 Конституції України). Суб'єкт права на конституційне подання не навів правового обґрунтування щодо порушення конституційної процедури розгляду, ухвалення Закону та набрання ним чинності. Твердження авторів конституційного подання про те, що недотримання Верховною Радою України Регламенту при прийнятті Закону призвело до порушення частини першої статті 93 Конституції України, є безпідставним, оскільки ця норма визначає коло суб'єктів законодавчої ініціативи і не стосується проблеми передбачених Конституцією України парламентських процедур.

3.4. У Рішенні від 23 грудня 1997 року № 7-зп (справа про Рахункову палату) Конституційний Суд України визначився стосовно питання повноважень Рахункової палати, про що йдеться у конституційному поданні.

Ці повноваження обмежені лише тією стороною діяльності будь-яких суб'єктів підприємництва та господарювання, яка пов'язана з використанням коштів Державного бюджету. Серед споживачів – платників за електроенергію більшість становлять юридичні особи та організації, які вносять плату тільки за рахунок доходів, одержаних від господарської та підприємницької діяльності.

Отже, надання Рахунковій палаті права контролю за використанням коштів енергоринок, які перебувають поза межами Державного бюджету України, змінює конституційно встановлене призначення цього органу спеціальної компетенції і тому не відповідає визначеній статтею 98 Конституції України сфері застосування її повноважень.

На підставі викладеного та керуючись статтями 147, 150, 152, 153 Конституції України, статтями 45, 51, 61, 63 Закону України «Про Конституційний Суд України» та § 51 Регламенту Конституційного Суду України, Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Визнати таким, що відповідає Конституції України (є конституційним) положення статті 151 Закону України «Про електроенергетику» (в редакції Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про електроенергетику» від 22 червня 2000 року № 1821-III) в частині встановленого порядку розрахунків на оптовому ринку електроенергії через розподільчі рахунки в уповноваженому банку.

2. Визнати таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним) пункт 4 розділу II «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про електроенергетику», яким Рахункова палата уповноважена здійснювати контроль розрахунків за електричну енергію, у частині коштів, які не є складовою Державного бюджету України.

3. Припинити конституційне провадження у справі щодо відповідності Конституції України положень частини другої статті 151 Закону України «Про електроенергетику» (в редакції Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про електроенергетику»), за яким у разі перерахування споживачами коштів за електричну енергію не на розподільчі рахунки отримувачі повинні повернути їх у триденний термін, а при неповерненні ці кошти підлягають вилученню до Державного бюджету України як санкція за вчинене правопорушення.

4. Положення пункту 4 розділу II «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про електроенергетику», яке визнано неконституційним, втрачає чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

5. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

Р Е Ш Е Н И Е

КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ

**по делу о соответствии Конституции Украины
(конституционности) Закона Украины
«О внесении изменений в Закон Украины
«Об электроэнергетике» по конституционному представлению
45 народных депутатов Украины
(дело об электроэнергетике)**

г. Киев
12 февраля 2002 года
№ 3-рп/2002

Дело № 1-7/2002

*Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины:*

Скоморохи Виктора Егоровича – председательствующий, **Вознюка** Владимира Денисовича, **Евграфова** Павла Борисовича, **Козюбры** Николая Ивановича, **Корниенко** Николая Ивановича, **Костицкого** Михаила Васильевича, **Малинниковой** Людмилы Федоровны, **Мироненко** Александра Николаевича, **Розенко** Виталия Ивановича – судья-докладчик, **Савенко** Николая Дмитриевича, **Селивона** Николая Федосьевича, **Тимченко** Ивана Артемовича, **Тихого** Владимира Павловича, **Чубарь** Людмилы Пантелеевны, **Шаповала** Владимира Николаевича,

с участием Лавриновича Александра Владимировича – представителя субъекта права на конституционное представление, народного депутата Украины; Селиванова Анатолия Александровича – Постоянного представителя Верховной Рады Украины в Конституционном Суде Украины; Носова Владислава Васильевича – Постоянного представителя Президента Украины в Конституционном Суде Украины; привлеченных к участию в рассмотрении дела: представителя Президента Украины Котко Василия Григорьевича – члена Национальной комиссии регулирования электроэнергетики Украины; представителей Кабинета Министров Украины: Саквы Юрия Викторовича – заместителя Министра топлива и энергетики Украины, Гончаровой Любви Григорьевны – члена Национальной комиссии регулирования электроэнергетики Украины,

рассмотрел в пленарном заседании дело о соответствии Конституции Украины (конституционности) Закона Украины «О внесении изменений в Закон Украины «Об электроэнергетике» от 22 июня 2000 года № 1821-III (Ведомости Верховной Рады Украины, 2000 г., № 38, ст. 321).

Поводом к рассмотрению дела согласно статьям 39, 40 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление 45 народных депутатов Украины.

Основанием к рассмотрению дела согласно статьям 71, 82 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является наличие спорных вопросов о конституционности Закона Украины «О внесении изменений в Закон Украины «Об электроэнергетике».

Заслушав судью-докладчика Розенко В. И., пояснения Лавриновича А. В., Селиванова А. А., Носова В. В., Котко В. Г., Саквы Ю. В., Гончаровой Л. Г., изучив материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1. Верховная Рада Украины 22 июня 2000 года приняла Закон Украины «О внесении изменений в Закон Украины «Об электроэнергетике» № 1821-III (далее – Закон), которым, в частности, дополнен Закон Украины «Об электроэнергетике» от 16 октября 1997 года № 575/97-ВР статьей 151 о порядке расчетов на оптовом рынке электрической энергии, а также возложен на Счетную палату контроль за проведением таких расчетов.

Народные депутаты Украины обратились в Конституционный Суд Украины с просьбой признать указанный Закон неконституционным, поскольку считают, что некоторые его положения и процедура принятия противоречат Конституции Украины. В обоснование своей позиции они приводят следующие доказательства.

Статьей 151 Закона Украины «Об электроэнергетике» определен порядок внесения денежных средств за потребленную электрическую энергию исключительно на открытые в учреждениях уполномоченного банка распределительные счета энергопоставщиков – «Облэнерго». После этого обслуживающие банки направляют накопленные средства участникам оптового рынка электроэнергии без участия «Облэнерго», лишая таким образом их как субъектов предпринимательской деятельности «права распоряжаться своей собственностью, что противоречит части первой статьи 41 и части четвертой статьи 13 Конституции Украины».

В конституционном представлении далее отмечается:

– не соответствует части шестой статьи 41 Конституции Украины установленный частью второй статьи 151 Закона Украины «Об электроэнергетике» «внесудебный порядок конфискации средств поставщиков электроэнергии» посредством изъятия их в Государственный бюджет Украины как санкция за нарушение порядка расчетов за электроэнергию;

– Закон, возложив на Счетную палату контроль за расчетами на энергорынке, предоставил ей непредусмотренные Конституцией Украины полномочия;

– Верховная Рада Украины вопреки установленной ее Регламентом процедуре приняла Закон в течение одного пленарного заседания как в первом чтении, так и в целом, следствием чего явилось нарушение части первой статьи 93 Конституции Украины.

2. Позиция авторов конституционного представления отрицается в письменном пояснении Председателя Верховной Рады Украины. В нем отмечается, что поскольку электроэнергия является специфическим товаром, который вырабатывается и потребляется одновременно, ее следует рассматривать как общую собственность всех участников энергорынка.

Каждый из них имеет право лишь на часть прибыли от своей деятельности по производству, распределению или поставке электроэнергии. То есть аккумулярованные на распределительных счетах средства не являются собственностью любого отдельного субъекта отношений. Правомочность распоряжаться определенной частью денег наступает лишь после перечисления их с распределительного на соответствующий текущий счет, в том числе и на счет «Облэнерго».

Председатель Верховной Рады Украины не считает внесудебной конфискацией имущества предусмотренную Законом возможность изъятия в Государственный бюджет Украины средств в случае перечисления их потребителями электроэнергии на другие, не распределительные счета, поскольку в статье 151 Закона Украины «Об электроэнергетике» определен лишь вид санкции, а не способ ее применения.

В объяснении утверждается, что Счетная палата правомочна контролировать расчеты за электроэнергию, так как при этом используется определенная часть средств Государственного бюджета Украины.

О процедуре принятия парламентом Закона указано, что она проходила в соответствии с Регламентом Верховной Рады Украины, предусматривающим возможность рассмотрения и принятия законов в течение одного пленарного заседания.

Аналогичную позицию Председателя Верховной Рады Украины точку зрения в отношении права собственности субъектов энергорынка высказали Кабинет Министров Украины, Совет национальной безопасности и обороны Украины, Министерство топлива и энергетики Украины, Государственный комитет Украины по энергосбережению, Национальная комиссия регулирования электроэнергетики Украины (НКРЭ), Государственное предприятие «Энергорынок» (ГПЭ), Национальный банк Украины. В своих информационных они изложили соответствующие аргументы.

Во-первых, статья 13 Конституции Украины обязывает государство обеспечивать социальную направленность экономики в интересах как человека, так и общества, что имеет особое значение для электроэнергетической отрасли, поскольку электрическая энергия потребляется во всех сферах экономики и населением. Изменения Закона Украины «Об электроэнергетике» имеют именно такую социальную направленность и потому не противоречат конституционным требованиям.

Во-вторых, в части первой статьи 41 Конституции Украины сформулированы общие правомочия собственника в отношении принадлежащего ему имущества. Правовой же режим собственности в соответствии с пунктом 7 части первой статьи 92 Конституции Украины определяет Закон Украины «О собственности» и иные законодательные акты, одним из которых является оспариваемый Закон. Установленный им порядок прохождения средств через распределительные счета в учреждениях уполномоченного банка является обязательным условием договора между субъектами правоотношений и основанием купли-продажи и поставок энергии. Следовательно, речь идет о законодательном урегулировании договорных отношений, создающем равные условия хозяйствования для всех участников энергорынка.

В своих выступлениях Селиванов А. А., Носов В. В., Котко В. Г., Сак-

ва Ю. В., Гончарова Л. Г. подчеркивали, что электроэнергия – это чрезвычайно важный товар, имеющий большую общественную и социальную значимость. Однако в последние годы электроэнергетическая отрасль экономики охвачена глубоким платежным кризисом, страдает от острой нехватки оборотных средств, неудовлетворительного технического состояния основных производственных мощностей. Эти опасные явления привели к серьезным перебоям в электроснабжении сферы промышленности, медицинских, детских учреждений, населения, угрожали развалом единой энергосистемы Украины. Именно с целью сохранения энергетического потенциала страны в Законе был закреплён механизм сбора, своевременного и адресного перечисления платежей, установлена ответственность субъектов энергорынка за невыполнение договорных обязательств. В результате энергопоставляющие компании значительно улучшили сбыт электроэнергии, что позволило увеличить денежные поступления на распределительные счета и уменьшить задолженность по заработной плате коллективам энергогенерирующих предприятий и шахтерам.

3. Проведенный Конституционным Судом Украины сравнительно-правовой анализ соответствующих норм Конституции Украины, положений Закона и иных нормативно-правовых актов по инициированным в конституционном представлении вопросам позволяет сделать следующие выводы.

3.1. Относительно утверждения субъекта конституционного представления о нарушении статьей 151 Закона Украины «Об электроэнергетике» предусмотренной частью четвертой статьи 13 и частью первой статьи 41 Конституции Украины права субъектов предпринимательской деятельности распоряжаться своей собственностью Конституционный Суд Украины отмечает, что Конституция Украины как главный источник национальной правовой системы является также базой текущего законодательства. Она предоставляет возможность урегулирования определенных общественных отношений на уровне законов, конкретизирующих закрепленные в Основном Законе положения.

Согласно Конституции Украины государство определяет и равным образом защищает все формы собственности. Любая из них может иметь свои особенности, связанные с законодательно определенными условиями и основаниями возникновения или прекращения права собственности.

Так, в статье 41 Конституции Украины, на которую ссылаются авторы конституционного представления, не только провозглашено право каждого владеть, пользоваться и распоряжаться своей собственностью, но и указано, что оно приобретает в установленном законом порядке. То есть право собственности возникает лишь при наличии определенных юридических фактов и при условии формирования правового статуса конкретного собственника, предоставления ему юридически обеспеченной возможности действовать в предусмотренных законом рамках.

Вместе с тем, собственность гарантирует не только права собственников, но обязывает, возлагает на них определенные обязанности. Именно об этом идет речь в статьях 13 и 41 Конституции Украины, согласно которым использование собственности не может наносить ущерб человеку,

правам, свободам и достоинству граждан, интересам общества. Следовательно, для реализации закрепленного в Конституции Украины права собственности нужны отраслевые законы, устанавливающие конкретные нормы использования собственником принадлежащего ему имущества с учетом интересов всех субъектов правоотношений.

Изложенная позиция корреспондируется с ратифицированной Украиной в 1997 году Конвенцией о защите прав человека и основных свобод 1950 года, которой государствам-участникам разрешено с помощью национального закона использовать определенные регулирующие механизмы пользования объектами права собственности согласно общественным потребностям, внутренней социальной и экономической политике. В статье 1 Первого протокола к Конвенции речь идет о том, что «никто не может быть лишен своего имущества иначе как в интересах общества и на условиях, предусмотренных законом или общими принципами международного права. Тем не менее, предыдущие положения никоим образом не ограничивают право государства вводить в действие такие законы, которые, по его мнению, необходимы для осуществления контроля за использованием имуществом согласно общим интересам или для обеспечения уплаты налогов либо иных сборов или штрафов».

Поскольку электроэнергетика имеет стратегическое значение для стабильного функционирования экономики государства, основы организации и эксплуатации энергосистем в соответствии с пунктом 5 части первой статьи 92 Конституции Украины определяются исключительно законом, которым сегодня является Закон Украины «Об электроэнергетике». Он определяет правовые, экономические и организационные основы функционирования комплекса предприятий, имеющих статус юридических лиц и осуществляющих производственную, распределительную, иную деятельность с целью получения прибыли на энергорынке. Поэтому юридическая природа прав субъектов хозяйствования в этой сфере базируется на общей концепции договорных основ, заложенной в гражданском законодательстве.

Основные вопросы совместного пользования электроэнергией на основаниях, условиях и в рамках, определенных Законом Украины «Об электроэнергетике», регулируют, в частности, Договор между членами оптового рынка электроэнергии от 15 ноября 1996 года, не имеющий фиксированного срока действия, Правила энергорынка и ряд иных приложений к Договору, составляющих его неотъемлемую часть.

Особенностью функционирования объединенной энергетической системы является непрерывность процесса производства, накопления, распределения и потребления электрической энергии, что требует сбалансированных, синхронных действий, централизованного диспетчерского управления и единого системного учета электроэнергии на всех стадиях производственного процесса. С учетом этого Национальная комиссия регулирования электроэнергетики Украины устанавливает алгоритм, то есть порядок распределения уполномоченным банком средств, полученных за электрическую энергию, а Государственное предприятие «Энергорынок» готовит ежесуточные отчеты о финансовых расчетах для всех членов оптового рынка. В случае возникновения спорных вопросов по плате-

жам их могут решать такие внутренние, функционально адаптированные к специфике энергетической отрасли структуры, как постоянно действующая ведомственная Арбитражная комиссия, Совет оптового рынка, общие ежегодные или внеочередные собрания субъектов Договора, НКРЭ, имеющие полномочия и юридические ресурсы. В случае необходимости любой субъект таких отношений может защитить свои интересы также в судебном порядке. Эти имущественные отношения являются, по существу, составной частью особых производственных отношений.

Для решения проблемы распределения ресурсов энергорынка Законом создан временный механизм. В его основе – уполномоченный банк и распределительные счета, которые открывают в учреждениях уполномоченного банка как региональный («Облэнерго»), так и оптовый (ГПЭ) поставщики электроэнергии. Такие счета предназначены исключительно для аккумуляции средств, полученных за электроэнергию, и дальнейшего распределения их между участниками оптового рынка. В соответствии с установленным Законом порядком «Облэнерго» перечисляет эти средства, кроме принадлежащей им части, только на распределительный счет ГПЭ, после чего они направляются на текущие счета энергогенерирующих компаний и иных субъектов предпринимательской деятельности.

Законом определен также правовой статус уполномоченного банка, в качестве которого Кабинет Министров Украины определил Проминвестбанк. Исходя из анализа функций уполномоченного банка имеются основания утверждать, что он не уполномочен по собственному усмотрению пользоваться и распоряжаться имуществом участников Договора и не становится субъектом права собственности, осуществляя операции с их средствами. Эти полномочия остаются за юридическими лицами, действующими на энергорынке, поскольку средства и далее остаются в их владении и они не теряют возможности определять юридическую и фактическую судьбу принадлежащей им части.

Уполномоченный банк лишь обязан в установленный срок – дважды в сутки, в соответствии с алгоритмом НКРЭ, передавать на текущие счета субъектов энергорынка деньги в пропорциях согласно объемам фактически выработанной, переданной и потребленной электроэнергии.

Аналогичной позиции в отношении правовой природы отношений, возникающих в этой сфере экономики, придерживается и Высший хозяйственный суд Украины. С целью одинакового и правильного решения споров он обращает внимание хозяйственных судов на то, что потребление энергии возможно лишь на основании договора с энергопоставщиком. Любое правонарушение в этой сфере влечет за собой установленную законодательством ответственность, в частности гражданскую. Тот или иной субъект имеет право обратиться с требованием о восстановлении нарушенных прав на общих основаниях, определенных главой 40 Гражданского кодекса Украинской ССР, статьей 27 Закона Украины «О предприятиях в Украине» и иными законодательными актами. Подчеркивается также, что распределительные счета имеют особый, целевой, статус. На них не может обращаться взыскание по обязательствам участников оптового рынка электроэнергии, а операции на этих счетах не подлежат прекращению.

Конституционный Суд Украины отмечает, что правовая сущность статей 13 и 41 Конституции Украины состоит в провозглашении равных возможностей владения, пользования и распоряжения собственностью и гарантиях государства по обеспечению защиты этих прав.

В Законе же речь идет о конкретных субъектах предпринимательства и их договорных отношениях, которые регулируются нормами обязательственного права. Установленный порядок денежных взаиморасчетов на энергорынке с использованием распределительных счетов в учреждениях уполномоченного банка не нарушил механизмов функционирования электроэнергетики и правовую модель хозяйственных отношений. Осуществление банковских операций в таком порядке ориентирует финансовую схему и правила расчетов за электроэнергию на адресное назначение средств. При этом объективно определенные и взаимосогласованные части дохода каждого субъекта отношений не изменяются и не выбывают из владения собственника. Поэтому Конституционный Суд Украины считает, что предписание статьи 151 Закона Украины «Об электроэнергетике» о внесении потребителями платы за проданную им электроэнергию исключительно на распределительный счет поставщика в уполномоченном банке не противоречит части четвертой статьи 13 и части первой статьи 41 Конституции Украины.

3.2. Конституционный Суд Украины проанализировал основания отождествления авторами представления санкции за нарушение правил расчетов на энергорынке с внесудебной конфискацией имущества (часть вторая статьи 151 Закона).

Вопрос конституционного смысла института конфискации уже был предметом рассмотрения Конституционного Суда Украины. В Определении № 10-у/99 от 20 апреля 1999 года констатируется, что частью шестой статьи 41 Конституции Украины установлен императив, согласно которому конфискация может быть осуществлена исключительно по решению суда.

Согласно Закону Украины «Об электроэнергетике» политика государства в этой сфере экономики базируется на принципе государственного регулирования, в частности, посредством формирования тарифов, осуществления контроля за деятельностью и установления ответственности субъектов отношений за нарушение правил оптового рынка электроэнергии. Проявлением регулирующей роли государства и является предусмотренная частью второй статьи 151 Закона санкция за несвоевременное возвращение средств потребителей электроэнергии, перечисленных потребителями не на распределительные счета.

Однако процедура реализации этой санкции в оспариваемом Законе не определена. По сообщению государственных органов исполнительной власти, действующих в сфере электроэнергетики, отсутствует и правоприменительная практика.

Следовательно, Конституционный Суд Украины пришел к выводу об отсутствии в Законе соответствующего процессуального урегулирования нововведенного порядка расчетов на энергорынке.

3.3. Проблема соблюдения парламентских процедур и следствий их нарушения, о которой идет речь в конституционном представлении, неод-

нократно изучалась Конституционным Судом Украины (Решение от 3 декабря 1998 года № 17-рп/98 по делу об образовании фракций в Верховной Раде Украины; Определение от 27 июня 2000 года № 2-уп/2000 по делу о «признании неконституционными актов, принятых на заседании части народных депутатов Украины в помещении «Украинского дома» 21 января и 1 февраля 2000 года).

По этому вопросу Конституционный Суд Украины констатировал, что согласно статье 152 Конституции Украины законы и иные правовые акты признаются неконституционными, если была нарушена установленная Конституцией Украины процедура их рассмотрения, принятия или вступления их в силу. Это условие касается и парламента, порядок работы которого определяется законом о регламенте Верховной Рады Украины (статья 82 Конституции Украины). Субъект права на конституционное представление не привел правовое обоснование в отношении нарушения конституционной процедуры рассмотрения, принятия Закона и вступления его в силу. Утверждение авторов конституционного представления о том, что несоблюдение Верховной Радой Украины Регламента при принятии Закона привело к нарушению части первой статьи 93 Конституции Украины безосновательно, поскольку эта норма определяет круг субъектов законодательной инициативы и не касается проблемы предусмотренных Конституцией Украины парламентских процедур.

3.4. В Решении от 23 декабря 1997 года № 7-зп (дело о Счетной палате) Конституционный Суд Украины определился по вопросу полномочий Счетной палаты, о которых идет речь в конституционном представлении. Эти полномочия ограничены лишь той стороной деятельности любых субъектов предпринимательства и хозяйствования, которая связана с использованием средств Государственного бюджета. Среди потребителей – плательщиков за электроэнергию большинство составляют юридические лица и организации, вносящие плату только за счет доходов, полученных от хозяйственной и предпринимательской деятельности.

Таким образом, предоставление Счетной палате права контроля за использованием средств энергорынка, находящихся вне Государственного бюджета Украины, меняет конституционно установленное назначение этого органа специальной компетенции и потому не соответствует определенной статьей 98 Конституции Украины сфере применения ее полномочий.

Исходя из изложенного и руководствуясь статьями 147, 150, 152, 153 Конституции Украины, статьями 45, 51, 61, 63 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» и § 51 Регламента Конституционного Суда Украины, Конституционный Суд Украины

р е ш и л:

1. Признать соответствующим Конституции Украины (конституционным) положение статьи 151 Закона Украины «Об электроэнергетике» (в редакции Закона Украины «О внесении изменений в Закон Украины «Об электроэнергетике» от 22 июня 2000 года № 1821-III) в части установленного порядка расчетов на оптовом рынке электроэнергии через распределительные счета в уполномоченном банке.

2. Признать не соответствующим Конституции Украины (неконституционным) пункт 4 раздела II «Заключительные положения» Закона Украины «О внесении изменений в Закон Украины «Об электроэнергетике», которым Счетная палата уполномочена осуществлять контроль расчетов за электрическую энергию, в части средств, не являющихся составной частью Государственного бюджета Украины.

3. Прекратить конституционное производство по делу о соответствии Конституции Украины положений части второй статьи 151 Закона Украины «Об электроэнергетике» (в редакции Закона Украины «О внесении изменений в Закон Украины «Об электроэнергетике»), согласно которым в случае перечисления потребителями средств за электрическую энергию не на распределительные счета получатели должны возратить их в трехдневный срок, а при невозвращении эти средства подлежат изъятию в Государственный бюджет Украины как санкция за совершенное правонарушение.

4. Положение пункта 4 раздела II «Заключительные положения» Закона Украины «О внесении изменений в Закон Украины «Об электроэнергетике», признанное неконституционным, теряет силу со дня принятия Конституционным Судом Украины этого Решения.

5. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

• *Summary of the Decision No.3-rp/2002 of February 12, 2002*

Making the payment by customers for the electric power sold to them exclusively to the distribution account of the supplier with the authorized bank does not violate the operation mechanism of the electric power industry and legal model of economic relations and, thus, conforms with Articles 13.4 and 41.1 of the Constitution of Ukraine.

Withdrawal to the state budget of Ukraine of the funds paid by customers to any account other than distribution account is a penalty for the committed offense. The procedure for imposing this penalty is not determined in the Law of Ukraine «On amending the Law of Ukraine «On the electric power industry» and there is no case-law on the point.

Granting to the Accounting Chamber the right to control the use of the energy market funds beyond the state budget of Ukraine changes constitutionally established purpose of this special competency body and, therefore, fails to comply with application field of its authorities stipulated in Article 98 of the Constitution of Ukraine.

The Constitutional Court of Ukraine has concluded that the provisions of Article 151 of the Law of Ukraine «On the electric power industry» (as worded by the Law of Ukraine «On amending the Law of Ukraine «On the electric power industry» No. 1821-III dated June 22, 2000) as to specified settlement procedure at the wholesale market of electric power via distribution accounts with authorized banks are in conformity with the Constitution of Ukraine.

Paragraph 4 of Chapter II «Final provisions» of the Law of Ukraine «On amending the Law of Ukraine «On the electric power industry», whereby the Accounting Chamber is authorized to control the settlement for electric power, to the extent of the funds beyond the state budget of Ukraine, fails to comply with the Constitution of Ukraine.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

Р І Ш Е Н Н Я
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**у справі за конституційним поданням
Міністерства внутрішніх справ України
щодо офіційного тлумачення
положень статті 86 Конституції України,
а також частини другої статті 15 та частини першої статті 16
Закону України «Про статус народного депутата України»
(справа про запити і звернення народних депутатів України
до органів дізнання і досудового слідства)**

м. Київ
20 березня 2002 року
№ 4-рп/2002

Справа №1-11/2002

Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:

Скоморохи Віктора Єгоровича – головуєчий, **Вознюка** Володимира Денисовича, **Євграфова** Павла Борисовича, **Іващенко** Володимира Івановича, **Козюбри** Миколи Івановича, **Корнієнка** Миколи Івановича, **Костицького** Михайла Васильовича, **Малинникової** Людмили Федорівни, **Мироненка** Олександра Миколайовича, **Німченка** Василя Івановича, **Розенка** Віталія Івановича, **Савенка** Миколи Дмитровича, **Селівона** Миколи Федосовича, **Тихого** Володимира Павловича, **Чубар** Людмили Пантеліївни, **Шаповала** Володимира Миколайовича – суддя-доповідач,

розглянув на пленарному засіданні справу щодо офіційного тлумачення положень статті 86 Конституції України, а також частини другої статті 15 та частини першої статті 16 Закону України «Про статус народного депутата України» від 17 листопада 1992 року № 2790-XII в редакції Закону України від 22 березня 2001 року № 2328-III (Відомості Верховної Ради України, 2001, № 42, ст. 212).

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 41 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання Міністерства внутрішніх справ України.

Підставою для розгляду справи згідно з частиною першою статті 93 Закону України «Про Конституційний Суд України» є практична необхідність у з'ясуванні і роз'ясненні положень зазначених статей Конституції України і Закону України «Про статус народного депутата України» щодо змісту права народного депутата України на запит до органів внутрішніх справ.

Заслухавши суддю-доповідача Шаповала В. М. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Суб'єкт права на конституційне подання – Міністерство внутрішніх справ України – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень статті 86 Конституції України та статей 12, 19 Закону України «Про статус народного депутата України» від 17 листопада 1992 року № 2790-ХІІ щодо права народного депутата України «звертатися до органів внутрішніх справ, податкової міліції та Служби безпеки України із запитами та зверненнями, які містять вимоги, вказівки, пропозиції стосовно конкретних кримінальних справ».

Міністерство внутрішніх справ України зазначило, що відповідно до статті 86 Конституції України і статті 12 Закону України «Про статус народного депутата України» запит народного депутата України передбачає одержання офіційної відповіді з певних питань, але «не повинен містити вказівок про провадження конкретних процесуальних дій у процесі розслідування конкретних кримінальних справ та щодо прийняття по них конкретних рішень». Так само і у депутатському зверненні пропозиції вчинити певні дії не можуть стосуватися конкретних кримінальних справ, оскільки такі питання не можуть розглядатися як пов'язані з діяльністю народних депутатів України.

2. Після відкриття провадження у цій справі набув чинності Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про статус народного депутата України» від 22 березня 2001 року № 2328-ІІІ, яким Закон України «Про статус народного депутата України» викладено в новій редакції.

У новій редакції Закону України «Про статус народного депутата України» положення про депутатський запит і депутатське звернення, які є предметом офіційного тлумачення, збережені, але викладені відповідно у частині другій статті 15 та частині першій статті 16, тобто за зміненою нумерацією статей. У зв'язку з цим тлумачення зазначених положень Закону України «Про статус народного депутата України» проводиться у відповідності з новою нумерацією статей.

3. Конституційний Суд України в офіційному тлумаченні положень частини першої статті 86 Конституції України виходить з того, що органами, до яких може звертатись із запитом народний депутат України, визначено лише органи Верховної Ради України і Кабінет Міністрів України. Крім того, запит народного депутата України може бути адресовано до керівників інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також до керівників підприємств, установ і організацій, розташованих на території України, незалежно від їх підпорядкування і форм власності.

Відповідно до положень частини першої статті 16 Закону України «Про статус народного депутата України» народний депутат України також «має право на депутатське звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, керівників підприємств, установ і організацій, незалежно від форм власності та підпорядкування, об'єднань громадян з питань, пов'язаних з депутатською діяльністю».

Право народного депутата України на запит кореспондується з передбаченим Конституцією України обов'язком керівників органів державної

влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій повідомити народного депутата України про результати розгляду його запиту (частина друга статті 86).

На забезпечення зазначених прав Законом України «Про статус народного депутата України» (статті 15, 16) визначено також термін та особливий порядок розгляду депутатського запиту і депутатського звернення, встановлено адміністративну відповідальність посадових осіб за невиконання законних вимог народного депутата України, за відмову або ухилення від своєчасного надання необхідної інформації та документації або подання завідомо недостовірної інформації (стаття 36). Відповідно до частини першої статті 351 Кримінального кодексу України невиконання службовою особою законних вимог народного депутата України, надання йому завідомо неправдивої інформації визнається злочином.

4. Згідно з Положенням про Міністерство внутрішніх справ України, затвердженим Указом Президента України від 17 жовтня 2000 року № 1138, Міністерство внутрішніх справ України як центральний орган виконавчої влади здійснює свої повноваження безпосередньо та через утворені в установленому порядку головні управління Міністерства внутрішніх справ України в Автономній Республіці Крим, місті Києві та Київській області, управління Міністерства внутрішніх справ України в областях, місті Севастополі та на транспорті, районні, районні у містах, міські управління і відділи, а також підприємства, установи і організації, що належать до сфери його управління.

Відповідно до частини першої статті 86 Конституції України народні депутати України можуть звертатися із запитом тільки до Міністра внутрішніх справ України, керівників головних управлінь, управлінь і відділів Міністерства внутрішніх справ України як керівників органів державної влади, а також до керівників відповідних підприємств, установ.

Разом з тим за змістом частини першої статті 86 Конституції України народний депутат України не може адресувати свої запити іншим працівникам органів внутрішніх справ, у тому числі слідчим органів внутрішніх справ і працівникам міліції, які здійснюють функцію органу дізнання.

Вищевикладене стосується запитів народних депутатів України до всіх органів і посадових осіб, які відповідно до процесуального законодавства уповноважені здійснювати функції дізнання і досудового слідства.

Конституційний Суд України у своїх рішеннях від 19 травня 1999 року № 4-рп/99 і від 11 квітня 2000 року № 4-рп/2000, з огляду на гарантовану Конституцією і законами України незалежність і недоторканність суддів, а також заборону впливу на суддів у будь-який спосіб (частини перша і друга статті 126 Конституції України), зазначив, що право народного депутата України на запит не поширюється на питання, пов'язані із здійсненням правосуддя у конкретних справах.

Питання проведення дізнання, досудового слідства у конкретних кримінальних справах, як зазначив Конституційний Суд України, є саме такими, що пов'язані зі здійсненням правосуддя у конкретних справах. Ці дії передбачені процесуальним законом і здійснюються лише уповноваженими на це законом посадовими особами і у визначений законом спосіб. Звернення у будь-якій формі до працівника органу дізнання чи слідчого з

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

метою впливу на виконання ним службових обов'язків заборонено чинним законодавством.

Конституційний Суд України вважає, що керівники відповідних органів, слідчі і посадові особи, що здійснюють функції дізнання, у разі надходження до них звернень народного депутата України з питань, які стосуються проведення дізнання та досудового слідства у конкретних кримінальних справах, не пов'язані обов'язком розглядати їх у порядку розгляду запитів і звернень і не несуть відповідальності за невиконання викладених у них вимог та пропозицій.

На основі викладеного та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 63, 67, 69 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Положення частини першої статті 86 Конституції України, а також частини другої статті 15 та частини першої статті 16 Закону України «Про статус народного депутата України» від 17 листопада 1992 року № 2790–ХІІ в редакції Закону України від 22 березня 2001 року № 2328-III треба розуміти так:

1.1. Народний депутат України не має права звертатися до органів і посадових осіб, що здійснюють функції дізнання і досудового слідства, з вимогами і пропозиціями з питань, які стосуються проведення дізнання та досудового слідства у конкретних кримінальних справах.

1.2. У разі надходження до органів і посадових осіб, що здійснюють функції дізнання і досудового слідства, вимог і пропозицій народних депутатів України із зазначених у підпункті 1.1 питань керівники відповідних органів, слідчі і посадові особи, що здійснюють дізнання, мають діяти з дотриманням вимог, передбачених Кримінально-процесуальним кодексом України.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

Р Е Ш Е Н И Е

КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ

**по делу об официальном толковании положений
статьи 86 Конституции Украины,
а также части второй статьи 15 и части первой статьи 16
Закона Украины «О статусе народного депутата Украины»
по конституционному представлению
Министерства внутренних дел Украины
(дело о запросах и обращениях народных депутатов Украины
к органам дознания и досудебного следствия)**

г. Киев
20 марта 2002 года
№ 4-рп/2002

Дело № 1-11/2002

*Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины:*

Скоморохи Виктора Егоровича – председательствующий, **Вознюка** Владимира Денисовича, **Евграфова** Павла Борисовича, **Иващенко** Владимира Ивановича, **Козюбры** Николая Ивановича, **Корниенко** Николая Ивановича, **Костицкого** Михаила Васильевича, **Малинниковой** Людмилы Федоровны, **Мироненко** Александра Николаевича, **Нимченко** Василия Ивановича, **Розенко** Виталия Ивановича, **Савенко** Николая Дмитриевича, **Селивона** Николая Федосьевича, **Тихого** Владимира Павловича, **Чубарь** Людмилы Пантелеевны, **Шаповала** Владимира Николаевича – судья-докладчик, рассмотрел в пленарном заседании дело об официальном толковании положений статьи 86 Конституции Украины, а также части второй статьи 15 и части первой статьи 16 Закона Украины «О статусе народного депутата Украины» от 17 ноября 1992 года № 2790-ХІІ в редакции Закона Украины от 22 марта 2001 года № 2328-ІІІ (Ведомости Верховной Рады Украины, 2001, № 42, ст. 212).

Поводом к рассмотрению дела согласно статьям 39, 41 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление Министерства внутренних дел Украины.

Основанием к рассмотрению дела в соответствии с частью первой статьи 93 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является практическая необходимость в уяснении и разъяснении положений указанных статей Конституции Украины и Закона Украины «О статусе народного депутата Украины» относительно содержания права народного депутата Украины на запрос в органы внутренних дел.

Заслушав судью-докладчика Шаповала В. Н. и изучив материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1. Субъект права на конституционное представление – Министерство внутренних дел Украины – обратился в Конституционный Суд Украины с просьбой дать официальное толкование положений статьи 86 Конституции Украины и статей 12, 19 Закона Украины «О статусе народного депутата Украины» от 17 ноября 1992 года № 2790-ХІІ о праве народного депутата Украины «обращаться в органы внутренних дел, налоговой милиции и Службы безопасности Украины с запросами и обращениями, содержащими требования, указания, предложения по конкретным уголовным делам».

Министерство внутренних дел Украины указало, что согласно статье 86 Конституции Украины и статье 12 Закона Украины «О статусе народного депутата Украины» запрос народного депутата Украины предусматривает получение официального ответа по определенным вопросам, но «не должен содержать указаний о проведении конкретных процессуальных действий в процессе расследования конкретных уголовных дел и принятия по ним конкретных решений». Так же и в депутатском обращении предложения совершить определенные действия не могут касаться конкретных уголовных дел, поскольку такие вопросы не могут рассматриваться как связанные с деятельностью народных депутатов Украины.

2. После открытия производства по данному делу вступил в силу Закон Украины «О внесении изменений в Закон Украины «О статусе народного депутата Украины» от 22 марта 2001 года № 2328-ІІІ, которым Закон Украины «О статусе народного депутата Украины» изложен в новой редакции.

В новой редакции Закона Украины «О статусе народного депутата Украины» положение о депутатском запросе и депутатском обращении, являющихся предметом официального толкования, сохранены, но изложены, соответственно, в части второй статьи 15 и части первой статьи 16, то есть с измененной нумерацией статей. В связи с этим толкование указанных положений Закона Украины «О статусе народного депутата Украины» проводится в соответствии с новой нумерацией статей.

3. Конституционный Суд Украины в официальном толковании положений части первой статьи 86 Конституции Украины исходит из того, что органами, в которые может обращаться с запросом народный депутат Украины, определены только органы Верховной Рады Украины и Кабинет Министров Украины. Кроме того, запрос народного депутата Украины может быть адресован руководителям иных органов государственной власти и органов местного самоуправления, а также руководителям предприятий, учреждений и организаций, расположенных на территории Украины, независимо от их подчиненности и форм собственности.

Согласно положениям части первой статьи 16 Закона Украины «О статусе народного депутата Украины» народный депутат Украины также «имеет право на депутатское обращение к органам государственной власти и органам местного самоуправления, их должностным лицам, руководителям предприятий, учреждений и организаций, независимо от форм собственности и подчинения, объединениям граждан по вопросам, связанным с депутатской деятельностью».

Право народного депутата Украины на запрос корреспондируется с предусмотренной Конституцией Украины обязанностью руководителей органов государственной власти и органов местного самоуправления, предприятий, учреждений и организаций сообщить народному депутату Украины о результатах рассмотрения его запроса (часть вторая статьи 86).

В обеспечение указанных прав Законом Украины «О статусе народного депутата Украины» (статьи 15, 16) определен также срок и особый порядок рассмотрения депутатского запроса и депутатского обращения, установлена административная ответственность должностных лиц за невыполнение законных требований народного депутата Украины, за отказ или уклонение от своевременного предоставления необходимой информации и документации или предоставления заведомо недостоверной информации (статья 36). Согласно части первой статьи 351 Уголовного кодекса Украины невыполнение служебным лицом законных требований народного депутата Украины, предоставление ему заведомо ложной информации признается преступлением.

4. Согласно Положению о Министерстве внутренних дел Украины, утвержденному Указом Президента Украины от 17 октября 2000 года № 1138, Министерство внутренних дел Украины как центральный орган исполнительной власти осуществляет свои полномочия прямо и через созданные в установленном порядке главные управления Министерства внутренних дел Украины в Автономной Республике Крым, городе Киеве и Киевской области, управления Министерства внутренних дел Украины в областях, городе Севастополе и на транспорте, районные, районные в городах, городские управления и отделения, а также предприятия, учреждения и организации, входящие в сферу его управления.

Согласно части первой статьи 86 Конституции Украины народные депутаты Украины могут обращаться с запросами только к Министру внутренних дел Украины, руководителям главных управлений, управлений и отделов Министерства внутренних дел Украины как руководителям органов государственной власти, а также к руководителям соответствующих предприятий, учреждений.

Вместе с тем, по смыслу части первой статьи 86 Конституции Украины народный депутат Украины не может адресовать свои запросы другим работникам органов внутренних дел, в том числе следователям органов внутренних дел и работникам милиции, осуществляющим функцию органа дознания.

Вышеизложенное касается запросов народных депутатов Украины ко всем органам и должностным лицам, которые согласно процессуальному законодательству уполномочены осуществлять функции дознания и досудебного следствия.

Конституционный Суд Украины в своих решениях от 19 мая 1999 года № 4-рп/99 и от 11 апреля 2000 года № 4-рп/2000, ввиду гарантированной Конституцией и законами Украины независимости и неприкосновенности судей, а также запрета влияния на судей любым образом (часть первая и вторая статьи 126 Конституции Украины), указал, что право народного депутата Украины на запрос не распространяется на вопросы, связанные с осуществлением правосудия в конкретных делах.

Вопросы проведения дознания, досудебного следствия в конкретных уголовных делах, как указал Конституционный Суд Украины, являются именно такими, которые связаны с осуществлением правосудия в конкретных делах. Эти действия предусмотрены процессуальным законодательством и осуществляются лишь уполномоченными на это законом должностными лицами и в определенном законом порядке. Обращение в любой форме к работнику органа дознания или следователю с целью влияния на выполнение им служебных обязанностей запрещено действующим законодательством.

Конституционный Суд Украины считает, что руководители соответствующих органов, следователи и должностные лица, осуществляющие функции дознания, в случае поступления к ним обращения народного депутата Украины по вопросам, касающимся проведения дознания и досудебного следствия в конкретных уголовных делах, не связаны обязанностью рассматривать их в порядке рассмотрения запросов и обращений и не несут ответственности за невыполнение изложенных в них требований и предложений.

Исходя из изложенного и руководствуясь статьями 147, 150 Конституции Украины, статьями 63, 67, 69 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. Положения части первой статьи 86 Конституции Украины, а также части второй статьи 15 и части первой статьи 16 Закона Украины «О статусе народного депутата Украины» от 17 ноября 1992 года № 2790-ХІІ в редакции Закона Украины от 22 марта 2001 года № 2328-ІІІ следует понимать как то, что:

1.1. Народный депутат Украины не имеет права обращаться в органы и к должностным лицам, осуществляющим функции дознания и досудебного следствия, с требованиями и предложениями по вопросам, касающимся проведения дознания и досудебного следствия в конкретных уголовных делах.

1.2. В случае поступления в органы и должностным лицам, осуществляющим функции дознания и досудебного следствия, требований и предложений народных депутатов Украины с указанными в подпункте 1.1 вопросами руководители соответствующих органов, следователи и должностные лица, осуществляющие дознание, должны действовать, соблюдая требования, предусмотренные Уголовно-процессуальным кодексом Украины.

2. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

• *Summary of the Decision No.4-rp/2002 of March 20, 2002*

The subject of the right to constitutional petition, the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, applied to the Constitutional Court of Ukraine for official interpretation of the provisions of Article 86 of the Constitution of Ukraine and Articles 12 and 19 of the Law of Ukraine «On the status of people's deputies of Ukraine» as to the right of people's deputies of Ukraine to address to bodies of internal affairs, tax police and the Security Service of Ukraine with inquiries and petitions containing requirements, instructions or suggestions as to particular criminal cases.

The Constitutional Court of Ukraine has proceeded, in particular, from the fact that people's deputies of Ukraine may address their inquiries only to the Minister of Internal Affairs of Ukraine, chiefs of directorates, departments and divisions of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine as heads of state power authorities, and also to chief executives of relevant enterprises and institutions (Article 86.1 of the Constitution of Ukraine). At the same time, by implication of Article 86.1 of the Constitution of Ukraine, no people's deputy of Ukraine may inquire other officers of internal affairs bodies, including investigators of internal affairs bodies and officers of militia, exercising function of investigation authority. The investigation, prejudicial inquiry in particular criminal cases are envisaged by procedural law and pursued only by authorized officials and in a manner as established by law. An inquiry in any form addressed to an employee of the investigation body or investigator with the purpose to influence on exercising of his/her duties is prohibited by standing law. The Constitutional Court of Ukraine has decided that no people's deputy of Ukraine is entitled to address to bodies and officials exercising function of investigation and preliminary enquiry, with requests or suggestions on any matters concerning the investigation and preliminary enquiry in particular criminal cases. Whether requests and suggestions of people's deputies of Ukraine on the mentioned issues are received by bodies and officials exercising function of investigation and preliminary enquiry the heads of relevant bodies, investigators and officials carrying on an investigation should act with observance of the requirements defined by the Criminal Procedural Code of Ukraine.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ
Р І Ш Е Н Н Я
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

у справі за конституційними поданнями
55 народних депутатів України
щодо відповідності Конституції України
(конституційності) положень статей 58, 60 Закону України
«Про Державний бюджет України на 2001 рік»
та Верховного Суду України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
положень пунктів 2, 3, 4, 5, 8, 9 частини першої статті 58
Закону України «Про Державний бюджет України на 2001
рік» і підпункту 1 пункту 1 Закону України
«Про деякі заходи щодо економії бюджетних коштів»
(справа щодо пільг, компенсацій і гарантій)

м. Київ
20 березня 2002 року
№ 5-рп/2002

Справа № 1-15/2002

Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:

Скоморохи Віктора Єгоровича – головуєчий, **Вознюка** Володимира Денисовича, **Євграфова** Павла Борисовича, **Іващенко** Володимира Івановича, **Козюбри** Миколи Івановича, **Корнієнка** Миколи Івановича, **Костицького** Михайла Васильовича – суддя-доповідач, **Малинникової** Людмили Федорівни, **Мироненка** Олександра Миколайовича, **Німченка** Василя Івановича, **Розенка** Віталія Івановича, **Савенка** Миколи Дмитровича, **Селівона** Миколи Федосовича, **Тихого** Володимира Павловича, **Чубар** Людмили Пантеліївни, **Шаповала** Володимира Миколайовича,

за участю уповноважених за дорученням представників суб'єктів права на конституційне подання – народних депутатів України – Кармазіна Юрія Анатолійовича, Пилипчука Ігоря Мар'яновича, народних депутатів України, та Верховного Суду України – Косарева Валентина Івановича, судді Верховного Суду України, Лукашової Надії Павлівни, Постійного представника Верховного Суду України в Конституційному Суді України; Селіванова Анатолія Олександровича – Постійного представника Верховної Ради України в Конституційному Суді України; залучених до участі у розгляді справи: Носова Владислава Васильовича – Постійного представника Президента України в Конституційному Суді України; від Міністерства фінансів України – Максюті Анатолія Аркадійовича, першого заступника Державного секретаря, Драчука Миколи Івановича, начальника Департаменту фінансового забезпечення оборонно-мобілізацій-

ної роботи, громадського порядку та безпеки, Ушакової Раїси Антонівни, начальника Департаменту фінансів невиробничої сфери; від Міністерства праці та соціальної політики України – Гарячої Олени Василівни, заступника Державного секретаря; від Міністерства юстиції України – Семборкіної Олени Миколаївни, директора Департаменту конституційного та адміністративного законодавства; від Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини – Ткаченка Миколи Степановича, завідуючого відділом конституційного та адміністративного права секретаріату, Лужанського Андрія Васильовича, головного консультанта відділу конституційного та адміністративного права секретаріату; від Вищої ради юстиції – Грищенка Івана Юхимовича, завідувача юридичного відділу організаційно-правового управління секретаріату; а також Ришелюка Андрія Миколайовича – завідуючого відділом з конституційних питань та державного будівництва Головного науково-експертного управління апарату Верховної Ради України, Шевчука Станіслава Володимировича – директора Центру порівняльного права при Міністерстві юстиції України,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційними поданнями 55 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 58, 60 Закону України «Про Державний бюджет України на 2001 рік» від 7 грудня 2000 року № 2120-III (Відомості Верховної Ради України, 2001 р., № 2–3, ст.10) та Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пунктів 2, 3, 4, 5, 8, 9 частини першої статті 58 Закону України «Про Державний бюджет України на 2001 рік» і підпункту 1 пункту 1 Закону України «Про деякі заходи щодо економії бюджетних коштів» від 17 лютого 2000 року № 1459-III (Відомості Верховної Ради України, 2000 р., № 13, ст.102).

Приводом для розгляду справи згідно зі статтями 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стали конституційні подання 55 народних депутатів України та Верховного Суду України.

Підставою для розгляду справи відповідно до статей 71, 75 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність спору щодо конституційності статей 58, 60 Закону України «Про Державний бюджет України на 2001 рік».

Заслухавши суддю-доповідача Костицького М. В. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. Суб'єкти права на конституційне подання – 55 народних депутатів України та Верховний Суд України – звернулися до Конституційного Суду України з клопотаннями визнати положення статей 58, 60 Закону України «Про Державний бюджет України на 2001 рік» від 7 грудня 2000 року такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними).

У конституційних поданнях підкреслюється, що статтею 58 Закону України «Про Державний бюджет України на 2001 рік» Верховна Рада України зупинила на 2001 рік дію положень законодавчих актів у частині надання пільг, компенсацій і гарантій, які фінансуються з бюджетів усіх

рівнів, а саме: безкоштовний капітальний ремонт жилих приміщень громадян (пункт 1); надання бюджетних кредитів та позик (пункт 2); безплатне або пільгове встановлення телефону (пункт 3); безплатне або пільгове користування телефоном (пункт 4); безплатне або пільгове санаторно-курортне лікування (пункт 5); безплатне або пільгове забезпечення автомобілями (пункт 7); звільнення або зменшення плати за житло, комунальні послуги, електроенергію, газ, паливо особам, яким надані зазначені пільги (пункт 8); безкоштовний проїзд всіма видами пасажирського міського (комунального) та приміського транспорту (пункт 9), а статтею 60 цього Закону – дію статті 44 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», окремих положень Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи».

На думку авторів конституційних подань, Верховна Рада України, ухваливши статті 58, 60 Закону України «Про Державний бюджет України на 2001 рік», перевищила надані їй Конституцією України повноваження.

До того ж Верховний Суд України зазначає, що стаття 58 цього Закону та положення Закону України «Про деякі заходи щодо економії бюджетних коштів» призвели до зупинення дії положень частин восьмої, дев'ятої, дванадцятої і тринадцятої статті 44 Закону України «Про статус суддів» від 15 грудня 1992 року № 2862-ХІІ, яка передбачає матеріальне і побутове забезпечення суддів, оскільки суди фінансуються виключно з Державного бюджету України.

З метою дослідження порушених у конституційних поданнях питань Конституційний Суд України звернувся до органів державної влади, наукових установ, вищих закладів освіти та окремих науковців, предметом наукових досліджень яких є конституційні права людини, у тому числі право на соціальний захист. Висновки щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 58, 60 Закону України «Про Державний бюджет України на 2001 рік» надіслали Вища рада юстиції, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Міністерство праці та соціальної політики України, Міністерство фінансів України (за дорученням Кабінету Міністрів України), Міністерство юстиції України, Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України, Головне науково-експертне управління апарату Верховної Ради України, Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, Інститут держави і права НАН України імені В. М.Корецького, Інститут законодавства Верховної Ради України, Українська академія державного управління при Президентові України, Одеська національна юридична академія, Національний університет внутрішніх справ, Національний університет «Кієво-Могилянська академія», юридичні факультети Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Львівського національного університету імені Івана Франка, інші організації та установи.

Отримані висновки можна поділити на чотири групи. У першій аргументується відсутність порушень Верховною Радою України Конституції України при прийнятті статей 58, 60 Закону України «Про Державний

бюджет України на 2001 рік», а отже, немає підстав говорити про неконституційність оспорюваних положень. У другій групі обґрунтовується порушення положень окремих статей Конституції України, а саме 6, 19 та 22, прийняттям статей 58, 60 зазначеного Закону. До третьої групи належать висновки, у яких підкреслюється, що сама наявність в Україні пільг, компенсацій і гарантій порушує конституційні права людини і громадянина, оскільки ними заздалегідь закріплюється нерівність у правах. Четверта група – це висновки, у яких стверджується, що положення статей 58, 60 Закону України «Про Державний бюджет України на 2001 рік» є неконституційними.

Крім того, Міністерство праці та соціальної політики України повідомило, що здійснений Радою з вивчення продуктивних сил Національної Академії наук України аналіз ефективності і соціальної справедливості наявної в Україні системи надання пільг показав, що вона була сформована без узгодження з чинним законодавством та без урахування особливостей економічних процесів, що посилює соціальну несправедливість, оскільки для найбільш уразливих верств населення встановлено найменше пільг. Водночас надмірне розширення кола пільговиків призвело до знецінення самої ідеї їх надання тим категоріям населення, які мають найбільші заслуги перед суспільством. Рада дійшла висновку, що оскільки пільги не виконують функції соціального захисту найбільш нужденних верств населення, доцільно замінити їх на адресну соціальну допомогу.

2. Дослідження матеріалів справи дає підстави стверджувати таке.

Зупинивши статтею 58 Закону України «Про Державний бюджет України на 2001 рік» дію положень законодавчих актів України у частині надання пільг, компенсацій і гарантій, які фінансуються з бюджетів усіх рівнів, Верховна Рада України залишила їх за певними категоріями громадян. Проте Конституційний Суд України вважає, оскільки частина третьої статті 46 Конституції України проголошує, що «пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом», то зупинення на 2001 рік пільг, компенсацій і гарантій, передбачених чинним законодавством, призвело до порушення конституційних прав значної кількості громадян України.

На даний час згідно з Постановою Кабінету Міністрів України «Про підвищення розмірів пенсій, призначених відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення» від 19 грудня 2001 року № 1706 мінімальний розмір пенсії, передбачений для обчислення трудових пенсій за віком, становить 43 гривні. Максимальний розмір пенсії згідно з частиною п'ятою статті 19 Закону України «Про пенсійне забезпечення» від 5 листопада 1991 року № 1788-ХІІ не може перевищувати трьох, а для працівників, зайнятих на роботах, передбачених пунктом «а» статті 13 і статтею 14 цього Закону, – чотирьох мінімальних пенсій за віком. Отже, максимальний розмір пенсії за віком становить відповідно 129 і 172 гривні.

Згідно із Законом України «Про пенсійне забезпечення» за даними Пенсійного фонду України за станом на 1 січня 2001 року пенсії за віком у розмірі від однієї до двох мінімальних пенсій (від 43 до 86 гривень) отри-

мують майже 2,6 млн. громадян, у розмірі від двох до трьох мінімальних пенсій (від 86 до 129 гривень) – понад 6,1 млн. громадян.

Необхідно також врахувати, що частина четверта статті 43 Конституції України проголошує: «Кожен має право... на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом». Відповідно до Закону України «Про встановлення розміру мінімальної заробітної плати на 2000 рік» від 1 червня 2000 року № 1766-III мінімальна заробітна плата з 1 липня 2000 року становила 118 гривень.

У той же час Закон України «Про затвердження прожиткового мінімуму на 2001 рік» від 22 березня 2001 року № 2330-III затвердив на 2001 рік прожитковий мінімум на одну особу з розрахунку на місяць у розмірі 311,3 гривні, а також окремо для основних соціальних і демографічних груп населення: дітей віком до 6 років – 276,48 гривні; дітей віком від 6 до 18 років – 345,66 гривні; працездатних осіб – 331,05 гривні; осіб, які втратили працездатність, – 248,77 гривні. Закон України «Про прожитковий мінімум» від 15 липня 1999 року № 966-XIV визначає прожитковий мінімум як вартісну величину достатнього для нормального функціонування організму людини, збереження її здоров'я набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості.

Враховуючи зазначене, Конституційний Суд України вважає, що окремі із зупинених на 2001 рік пільг, компенсацій і гарантій, наприклад: безкоштовний капітальний ремонт жилих приміщень; звільнення або зменшення плати за житло, комунальні послуги, електроенергію, газ, паливо; безкоштовний проїзд всіма видами пасажирського міського (комунального) та приміського транспорту та інше, стосовно тих осіб, яким вони надані чинним законодавством, не є такими, оскільки, зважаючи на те, що їх пенсії і заробітні плати є значно нижчими від встановленого законом прожиткового мінімуму, ці пільги, компенсації, гарантії слугують певною соціальною допомогою, підтримкою, додатком до основних джерел існування і спрямовані на реалізацію конституційного права кожного громадянина на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло (стаття 48 Конституції України).

Із наведеного випливає, що зупинення пільг, компенсацій і гарантій, які фінансуються із бюджетів усіх рівнів, насамперед для тих категорій громадян, пенсії, заробітні плати яких (з урахуванням інших джерел доходів) є нижчими від визначених законом чи від прожиткового мінімуму, встановленого законом, порушує вимоги частини четвертої статті 43, частини третьої статті 46 та статті 48 Конституції України. Конституція проголосила Україну соціальною, правовою державою, в якій людина, її життя і здоров'я визнаються найвищою соціальною цінністю, а права людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Тому утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

3. Конституція України виокремлює й інші категорії громадян України, які потребують додаткових гарантій держави, зокрема гарантій соціального захисту. До них насамперед належать громадяни, які відповідно до

статті 17 Конституції України перебувають на службі в органах, що забезпечують суверенітет і територіальну цілісність України, її економічну та інформаційну безпеку. Зупинення статтею 58 Закону України «Про Державний бюджет України на 2001 рік» пільг, компенсацій і гарантій для зазначених категорій громадян без відповідної матеріальної компенсації є порушенням гарантованого державою права на їх соціальний захист та членів їхніх сімей.

Необхідно зауважити, що Конституційний Суд України у мотивувальній частині Рішення у справі за конституційними поданнями Міністерства внутрішніх справ України і Міністерства фінансів України щодо офіційного тлумачення положень частини шостої статті 22 Закону України «Про міліцію» та частини сьомої статті 22 Закону України «Про пожежну безпеку» від 6 липня 1999 року № 8-рп/99 зазначив, що «служба в міліції, державній пожежній охороні передбачає ряд специфічних вимог, які дістали своє відображення у законодавстві. Норми, що регулюють суспільні відносини у цих сферах, враховують екстремальні умови праці, пов'язані з постійним ризиком для життя і здоров'я, жорсткі вимоги до дисципліни, професійної придатності, фахових, фізичних, вольових та інших якостей. Це повинно компенсуватись наявністю підвищених гарантій соціальної захищеності, тобто комплексу організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на забезпечення добробуту саме цієї категорії громадян як під час проходження служби, так і після її закінчення. Частина п'ята статті 17 Конституції України покладає на державу обов'язки щодо соціального захисту не тільки таких громадян, а й членів їхніх сімей». Конституційний Суд України вважає, що ці положення поширюються і на службу в Збройних Силах України, Військово-Морських Силах України, в органах Служби безпеки України, прокуратури, охорони державного кордону України, податкової міліції, Управління державної охорони України, Державного департаменту України з питань виконання покарань тощо.

Конституційний Суд України зазначає, що багато таких «пільг», встановлених Законами України «Про міліцію», «Про прокуратуру» тощо, є не пільгами, а гарантіями та іншими засобами забезпечення професійної діяльності окремих категорій громадян, ефективного функціонування відповідних органів.

4. Народні депутати України порушують також питання щодо конституційності статті 60 Закону України «Про Державний бюджет України на 2001 рік», оскільки вона зупинила дію окремих положень Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи». З цього приводу Конституційний Суд України зазначає, що відповідно до статті 16 Конституції України забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи є обов'язком держави. Одним із тяжких наслідків аварії на ЧАЕС стала втрата здоров'я громадянами. Законами України таких громадян віднесено до відповідних категорій, вони потребують відновлення втраченого здоров'я, постійної медичної допомоги та соціального захисту з боку держави. Тому позбавлення громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, права на безплатне надання або забезпечення пільговою санаторно-ку-

портною путівкою (для осіб, віднесених до категорій 3 і 4), грошову компенсацію у розмірі середньої вартості путівки в Україні (для осіб, віднесених до категорії 2), одержання безпроцентних або надання пільгових позик суперечить вимогам статей 16, 46, 49 Конституції України, є неконституційним.

5. Суб'єкт права на конституційне подання – Верховний Суд України – вважає, що стаття 58 Закону України «Про Державний бюджет України на 2001 рік» порушує гарантії забезпечення належних соціальних і матеріальних умов суддів, передбачені статтями 126, 127, 128, 129, 130 Конституції України.

Аналіз зазначених статей Конституції України свідчить, що статті 127, 128 безпосередньо не пов'язані з наданням, скасуванням, збереженням чи зупиненням пільг, компенсацій і гарантій, що гарантування незалежності суддів і заборона у будь-який спосіб впливу на суддів, передбачені статтею 126, мають забезпечуватися при виконанні ними своїх функцій, тобто, як встановлює стаття 129, «при здійсненні правосуддя». Стаття 130 Конституції України закріплює обов'язок держави забезпечувати фінансування та належні умови для функціонування судів і діяльності суддів через визначення у Державному бюджеті України окремо видатків на утримання судів, що і зроблено в Законі України «Про Державний бюджет України на 2001 рік».

Зупиняючи на 2001 рік дію положень окремих законодавчих актів у частині надання пільг, компенсацій і гарантій усім категоріям суддів України, Верховна Рада України діяла всупереч закріпленому частиною третьою статті 11 Закону України «Про статус суддів» положенню, яке полягає в тому, що гарантії незалежності судді, включаючи заходи щодо його правового захисту, матеріального і соціального забезпечення, передбачені цим Законом, поширюються на всіх суддів України і не можуть бути скасовані чи знижені іншими нормативними актами. Це положення узгоджується з вимогами статті 130 Конституції України.

Положення частини першої статті 129, частини першої статті 130 Конституції України у взаємозв'язку із положеннями статей 11, 44 Закону України «Про статус суддів» створюють механізм захищеності судової влади, який Верховна Рада України повинна враховувати, приймаючи Державний бюджет України на відповідний фінансовий рік. Зменшення (в тому числі шляхом зупинення дії окремих нормативних актів) видатків Державного бюджету на фінансування судів і суддів не забезпечує повного і незалежного здійснення правосуддя, нормального функціонування судової системи, що може призвести до зниження довіри громадян до державної влади, загрожувати реалізації гарантованого Конституцією України права людини і громадянина на судовий захист.

Відповідно до статті 6.1 Європейської хартії про статус суддів рівень оплати професійного виконання суддею своїх повноважень встановлюється таким чином, щоб ніщо не могло вплинути на його незалежність і неупередженість.

З викладеного випливає, що норми про матеріальне і побутове забезпечення суддів, їх соціальний захист, встановлені відповідно статтями 44, 45 Закону України «Про статус суддів», не можуть бути скасовані чи знижені

без відповідної компенсації. Це стосується, зокрема, і виключення Законом України «Про деякі заходи щодо економії бюджетних коштів» першого речення частини дванадцятої статті 44 Закону України «Про статус суддів», в якому передбачалося, що судді забезпечуються безплатним службовим обмундируванням за нормами, які визначаються Урядом України.

6. Відповідно до статей 95, 96 Конституції України предметом регулювання закону України про Державний бюджет України є встановлення доходів та видатків на загальносуспільні потреби.

Закон про Державний бюджет України є правовим актом, зміст якого згідно із Законом України «Про бюджетну систему України», чинним на час прийняття Закону України «Про Державний бюджет України на 2001 рік», чітко зумовлений поняттям бюджету як плану формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду. Такий закон затверджує повноваження органів державної влади здійснювати виконання Державного бюджету України протягом бюджетного періоду.

На думку Конституційного Суду України, положення частини четвертої статті 28 Закону України «Про бюджетну систему України» щодо заборони законом про Державний бюджет України вносити зміни до чинного законодавства означає і неможливість зупинення дії чинних законів в частині встановлених ними пільг, компенсацій і гарантій, які фінансуються з бюджетів усіх рівнів. Це положення дістало підтвердження і в частині третьої статті 27 чинного Бюджетного кодексу України, яка встановлює, що закони України, які впливають на формування доходної чи видаткової частини бюджетів, повинні бути офіційно оприлюднені до 15 серпня року, що передує плановому. В іншому разі норми відповідних законів, що впливають на формування доходної та/або видаткової частини бюджетів, застосовуються не раніше початку бюджетного періоду, наступного за плановим. Проте практика ревізування пільг, компенсацій і гарантій всупереч частині третьої статті 27 Бюджетного кодексу України має місце і в Законі про Державний бюджет України на 2002 рік.

Конституційний Суд України вважає, що оскільки для значної кількості громадян України пільги, компенсації і гарантії, право на які передбачене чинним законодавством, є додатком до основних джерел існування, необхідною складовою конституційного права на забезпечення життєвого рівня (стаття 48 Конституції України), який принаймні не може бути нижчим від прожиткового мінімуму, встановленого законом (частина третя статті 46 Конституції України), то звуження змісту та обсягу цього права шляхом прийняття нових законів або внесення змін до чинних законів за статтею 22 Конституції України не допускається. Зупинення його дії можливе за умови введення відповідно до пункту 31 частини першої статті 85 та пункту 19 статті 92 Конституції України надзвичайного стану (стаття 64 Конституції України).

Виходячи з наведеного та керуючись статтями 147, 150, 152 Конститу-

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ції України, статтями 51, 61, 63, 65, 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення статті 58 Закону України «Про Державний бюджет України на 2001 рік» щодо зупинення дії положень законодавчих актів України в частині надання пільг, компенсацій і гарантій, які фінансуються з бюджетів усіх рівнів, та положення статті 60 цього Закону в частині зупинення дії окремих положень Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», визначених статтею 24 Закону України «Про Державний бюджет України на 1999 рік».

2. Визнати таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), пункт 1 статті 1 Закону України «Про деякі заходи щодо економії бюджетних коштів», яким виключено перше речення частини дванадцятої статті 44 Закону України «Про статус суддів».

3. Положення статей 58, 60 Закону України «Про Державний бюджет України на 2001 рік» та пункт 1 статті 1 Закону України «Про деякі заходи щодо економії бюджетних коштів», визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

4. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

Р Е Ш Е Н И Е

КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ

по делу о соответствии Конституции Украины
(конституционности) положений статей 58, 60
Закона Украины «О Государственном бюджете Украины
на 2001 год» по конституционному представлению
55 народных депутатов Украины
и о соответствии Конституции Украины
(конституционности) положений пунктов 2, 3, 4, 5, 8, 9
части первой статьи 58 Закона Украины
«О Государственном бюджете Украины на 2001 год»
и подпункта 1 пункта 1 Закона Украины
«О некоторых мерах по экономии бюджетных средств»
по конституционному представлению
Верховного Суда Украины
(дело о льготах, компенсациях и гарантиях)

г. Киев
20 марта 2002 года
№ 5-рп/2002

Дело № 1-15/2002

*Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины:*

Скоморохи Виктора Егоровича – председательствующий, **Вознюка** Владимира Денисовича, **Евграфова** Павла Борисовича, **Ивашенко** Владимира Ивановича, **Козюбры** Николая Ивановича, **Корниенко** Николая Ивановича, **Костицкого** Михаила Васильевича – судья-докладчик, **Малинниковой** Людмилы Федоровны, **Мироненко** Александра Николаевича, **Нимченко** Василия Ивановича, **Розенко** Виталия Ивановича, **Савенко** Николая Дмитриевича, **Селивона** Николая Федосьевича, **Тихого** Владимира Павловича, **Чубарь** Людмилы Пантелеевны, **Шаповала** Владимира Николаевича,

с участием уполномоченных по доверенности представителей субъектов права на конституционное представление – народных депутатов Украины – Кармазина Юрия Анатольевича, Пилипчука Игоря Марьяновича, народных депутатов Украины, и Верховного Суда Украины – Косарева Валентина Ивановича, судьи Верховного Суда Украины, Лукашовой Надежды Павловны, Постоянного представителя Верховного Суда Украины в Конституционном Суде Украины; Селиванова Анатолия Александровича – Постоянного представителя Верховной Рады Украины в Конституционном Суде Украины; привлеченных к участию в рассмотрении дела: Носова Владислава Васильевича – Постоянного представителя Президен-

та Украины в Конституционном Суде Украины; от Министерства финансов Украины – Максюты Анатолия Аркадьевича, первого заместителя Государственного секретаря, Драчука Николая Ивановича, начальника Департамента финансового обеспечения оборонно-мобилизационной работы, общественного порядка и безопасности, Ушаковой Раисы Антоновны, начальника Департамента финансов непродовольственной сферы; от Министерства труда и социальной политики Украины – Горячей Елены Васильевны, заместителя Государственного секретаря; от Министерства юстиции Украины – Семеркиной Елены Николаевны, директора Департамента конституционного и административного законодательства; от Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека – Ткаченко Николая Степановича, заведующего отделом конституционного и административного права секретариата, Лужанского Андрея Васильевича, главного консультанта отдела конституционного и административного права секретариата; от Высшего совета юстиции – Грищенко Ивана Ефимовича, заведующего юридическим отделом организационно-правового управления секретариата; а также Ришелюка Андрея Николаевича – заведующего отделом по конституционным вопросам и государственному строительству Главного научно-экспертного управления аппарата Верховной Рады Украины, Шевчука Станислава Владимировича – директора Центра сравнительного права при Министерстве юстиции Украины, рассмотрел в пленарном заседании дело о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений статей 58, 60 Закона Украины «О Государственном бюджете Украины на 2001 год» от 7 декабря 2000 года № 2120-III (Ведомости Верховной Рады Украины, 2001 г., № 2–3, ст. 10) по конституционному представлению 55 народных депутатов Украины и о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений пунктов 2, 3, 4, 5, 8, 9 части первой статьи 58 Закона Украины «О Государственном бюджете Украины на 2001 год» и подпункта 1 пункта 1 Закона Украины «О некоторых мерах по экономии бюджетных средств» от 17 февраля 2000 года № 1459-III (Ведомости Верховной Рады Украины, 2000 г., № 13, ст. 102) по конституционному представлению Верховного Суда Украины.

Поводом к рассмотрению дела согласно статьям 39, 40 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стали конституционные представления 55 народных депутатов Украины и Верховного Суда Украины.

Основанием к рассмотрению дела согласно статьям 71, 75 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является наличие спора о конституционности статей 58, 60 Закона Украины «О Государственном бюджете Украины на 2001 год».

Заслушав судью-докладчика Костицкого М.В. и изучив материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1. Субъекты права на конституционное представление – 55 народных депутатов Украины и Верховный Суд Украины – обратились в Конституционный Суд Украины с просьбой признать положения статей 58, 60 За-

кона Украины «О Государственном бюджете Украины на 2001 год» от 7 декабря 2000 года не соответствующими Конституции Украины (неконституционными).

В конституционных представлениях подчеркивается, что статьей 58 Закона Украины «О Государственном бюджете Украины на 2001 год» Верховная Рада Украины прекратила на 2001 год действие положений законодательных актов в части предоставления льгот, компенсаций и гарантий, финансируемых из бюджетов всех уровней, а именно: бесплатный капитальный ремонт жилых помещений граждан (пункт 1); предоставление бюджетных кредитов и займов (пункт 2); безвозмездное или льготное установление телефона (пункт 3); безвозмездное или льготное пользование телефоном (пункт 4); безвозмездное или льготное санаторно-курортное лечение (пункт 5); безвозмездное или льготное обеспечение автомобилями (пункт 7); освобождение или уменьшение платы за жилье, коммунальные услуги, электроэнергию, газ, топливо лицам, которым предоставлены указанные льготы (пункт 8); бесплатный проезд всеми видами пассажирского городского (коммунального) и пригородного транспорта (пункт 9), а статьей 60 этого Закона – действие статьи 44 Закона Украины «О профессиональных союзах, их правах и гарантиях деятельности», отдельных положений Закона Украины «О статусе и социальной защите граждан, пострадавших вследствие Чернобыльской катастрофы».

По мнению авторов конституционных представлений, Верховная Рада Украины, приняв статьи 58, 60 Закона Украины «О Государственном бюджете Украины на 2001 год», превысила предоставленные ей Конституцией Украины полномочия.

К тому же, Верховный Суд Украины отмечает, что статья 58 этого Закона и положения Закона Украины «О некоторых мерах по экономии бюджетных средств» привели к прекращению действия положений частей восьмой, девятой, двенадцатой и тринадцатой статьи 44 Закона Украины «О статусе судей» от 15 декабря 1992 года № 2862-ХІІ, предусматривающей материальное и бытовое обеспечения судей, поскольку суды финансируются исключительно из Государственного бюджета Украины.

С целью исследования затронутых в конституционных представлениях вопросов Конституционный Суд Украины обратился в органы государственной власти, научные учреждения, высшие учебные заведения и к отдельным научным работникам, предметом научных исследований которых являются конституционные права человека, в том числе право на социальную защиту. Выводы о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений статей 58, 60 Закона Украины «О Государственном бюджете Украины на 2001 год» прислали Высший совет юстиции, Уполномоченный Верховной Рады Украины по правам человека, Министерство труда и социальной политики Украины, Министерство финансов Украины (по поручению Кабинета Министров Украины), Министерство юстиции Украины, Министерство экономики и по вопросам европейской интеграции Украины, Главное научно-экспертное управление аппарата Верховной Рады Украины, Национальная юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого, Институт государства и права НАН Украины имени В. М. Корецкого, Институт законодательства Вер-

ховной Рады Украины, Украинская академия государственного управления при Президенте Украины, Одесская национальная юридическая академия, Национальный университет внутренних дел, Национальный университет «Киево-Могилянская академия», юридические факультеты Киевского национального университета имени Тараса Шевченко, Львовского национального университета имени Ивана Франко, другие организации и учреждения.

Полученные выводы можно разделить на четыре группы. В первой аргументируется отсутствие нарушений Верховной Радой Украины Конституции Украины при принятии статей 58, 60 Закона Украины «О Государственном бюджете Украины на 2001 год», а значит, нет оснований говорить о неконституционности оспариваемых положений. Во второй группе обосновывается нарушение положений отдельных статей Конституции Украины, а именно 6, 19 и 22, принятием статей 58, 60 указанного Закона. К третьей группе относятся выводы, в которых подчеркивается, что само наличие в Украине льгот, компенсаций и гарантий нарушает конституционные права человека и гражданина, поскольку ими априори закрепляется неравенство в правах. Четвертая группа – это выводы, в которых утверждается, что положения статей 58, 60 Закона Украины «О Государственном бюджете Украины на 2001 год» являются неконституционными.

Кроме того, Министерство труда и социальной политики Украины сообщило, что осуществленный Советом по изучению продуктивных сил Национальной Академии наук Украины анализ эффективности и социальной справедливости имеющейся в Украине системы предоставления льгот показал, что она была сформирована без согласования с действующим законодательством и без учета особенностей экономических процессов, что усилило социальную несправедливость, поскольку для наиболее уязвимых слоев населения установлено менее всего льгот. В то же время, чрезмерное расширение круга льготников привело к обесцениванию самой идеи их предоставления тем категориям населения, которые имеют наибольшие заслуги перед обществом. Совет пришел к выводу, что поскольку льготы не выполняют функции социальной защиты наиболее нуждающихся слоев населения, целесообразно заменить их адресной социальной помощью.

2. Изучение материалов дела дает основания утверждать следующее.

Приостановив статьей 58 Закона Украины «О Государственном бюджете Украины на 2001 год» действие положений законодательных актов Украины в части предоставления льгот, компенсаций и гарантий, финансируемых из бюджетов всех уровней, Верховная Рада Украины оставила их для определенных категорий граждан. Тем не менее, Конституционный Суд Украины считает, поскольку часть третья статьи 46 Конституции Украины провозглашает, что «пенсии, иные виды социальных выплат и помощи, являющиеся основным источником существования, должны обеспечивать уровень жизни не ниже прожиточного минимума, установленного законом», то приостановление действия на 2001 год льгот, компенсаций и гарантий, предусмотренных действующим законодательством, привело к нарушению конституционных прав значительного числа граждан Украины.

В настоящее время согласно Постановлению Кабинета Министров Украины «О повышении размеров пенсий, назначенных согласно Закону Украины «О пенсионном обеспечении» от 19 декабря 2001 года № 1706 минимальный размер пенсии, предусмотренный для расчета трудовых пенсий по возрасту, составляет 43 гривны. Максимальный размер пенсии в соответствии с частью пятой статьи 19 Закона Украины «О пенсионном обеспечении» от 5 ноября 1991 года № 1788-ХІІ не может превышать трех, а для работников, занятых на работах, предусмотренных пунктом «а» статьи 13 и статьи 14 этого Закона, – четырех минимальных пенсий по возрасту. Итак, максимальный размер пенсии по возрасту составляет, соответственно, 129 и 172 гривны.

Согласно закону Украины «О пенсионном обеспечении», по данным Пенсионного фонда Украины, по состоянию на 1 января 2001 года пенсии по возрасту в размере от одной до двух минимальных пенсий (от 43 до 86 гривен) получают почти 2,6 млн. граждан, в размере от двух до трех минимальных пенсий (от 86 до 129 гривен) – свыше 6,1 млн. граждан.

Необходимо также учесть, что часть четвертая статьи 43 Конституции Украины гласит: «Каждый имеет право... на заработную плату, не ниже установленной законом». Согласно Закону Украины «Об установлении размера минимальной заработной платы на 2000 год» от 1 июня 2000 года № 1766-ІІІ минимальная заработная плата с 1 июля 2000 года составляла 118 гривен.

В то же время, Закон Украины «Об утверждении прожиточного минимума на 2001 год» от 22 марта 2001 года № 2330-ІІІ утвердил на 2001 год прожиточный минимум на одно лицо из расчета на месяц в размере 311,3 гривны, а также отдельно для основных социальных и демографических групп населения: детей в возрасте до 6 лет – 276,48 гривны; детей в возрасте от 6 до 18 лет – 345,66 гривны; трудоспособных лиц – 331,05 гривны; лиц, утративших работоспособность, – 248,77 гривны. Закон Украины «О прожиточном минимуме» от 15 июля 1999 года № 966-ХІV определяет прожиточный минимум как стоимостную величину достаточную для нормального функционирования организма человека, сохранения его здоровья набора продуктов питания, а также минимального набора непродовольственных товаров и минимального набора услуг, необходимых для удовлетворения основных социальных и культурных потребностей личности.

Учитывая изложенное, Конституционный Суд Украины считает, что отдельные из приостановленных на 2001 год льгот, компенсаций и гарантий, например: бесплатный капитальный ремонт жилых помещений; освобождение от или уменьшение платы за жилье, коммунальные услуги, электроэнергию, газ, топливо; бесплатный проезд всеми видами пассажирского городского (коммунального) и пригородного транспорта и прочих, в отношении тех лиц, которым они предоставлены действующим законодательством, не являются таковыми, поскольку, учитывая то, что их пенсии и заработные платы значительно ниже установленного законом прожиточного минимума, эти льготы, компенсации, гарантии служат определенной социальной помощью, поддержкой, дополнением к основным источникам существования и направлены на реализацию конституцион-

ного права каждого гражданина на достаточный жизненный уровень для себя и своей семьи, включающий достаточное питание, одежду, жилье (статья 48 Конституции Украины).

Из изложенного следует, что приостановление льгот, компенсаций и гарантий, финансируемых из бюджетов всех уровней, прежде всего для тех категорий граждан, пенсии, заработные платы которых (с учетом иных источников доходов) ниже определенных законом или прожиточного минимума, установленного законом, нарушает требования части четвертой статьи 43, части третьей статьи 46 и статьи 48 Конституции Украины. Конституция провозгласила Украину социальным, правовым государством, в котором человек, его жизнь и здоровье признаются высшей социальной ценностью, а права человека и их гарантии определяют содержание и направленность деятельности государства. Поэтому утверждение и обеспечение прав и свобод человека является главной обязанностью государства.

3. Конституция Украины выделяет и другие категории граждан Украины, нуждающиеся в дополнительных гарантиях государства, в частности, гарантиях социальной защиты. К ним, прежде всего, относятся граждане, которые согласно статье 17 Конституции Украины находятся на службе в органах, обеспечивающих суверенитет и территориальную целостность Украины, ее экономическую и информационную безопасность. Прекращение статьей 58 Закона Украины «О Государственном бюджете Украины на 2001 год» льгот, компенсаций и гарантий для указанных категорий граждан без соответствующей материальной компенсации является нарушением гарантированного государством права на их социальную защиту и членов их семей.

Необходимо заметить, что Конституционный Суд Украины в мотивировочной части Решения по делу об официальном толковании положений части шестой статьи 22 Закона Украины «О милиции» и части седьмой статьи 22 Закона Украины «О пожарной безопасности» от 6 июля 1999 года № 8-рп/99 по конституционным представлениям Министерства внутренних дел Украины и Министерства финансов Украины указал, что «служба в милиции, государственной пожарной охране предусматривает ряд специфических требований, получивших свое закрепление в законодательстве. Нормы, регулирующие общественные отношения в этих сферах, учитывают экстремальные условия работы, связанные с постоянным риском для жизни и здоровья, жесткие требования к дисциплине, профессиональной пригодности, профессиональным, физическим, волевым и иным качествам. Это должно компенсироваться наличием повышенных гарантий социальной защищенности, то есть комплекса организационно-правовых и экономических мер, направленных на обеспечение благосостояния именно этой категории граждан как во время прохождения службы, так и после ее окончания. Часть пятая статьи 17 Конституции Украины возлагает на государство обязанности по социальной защите не только таких граждан, но и членов их семей». Конституционный Суд Украины считает, что эти положения распространяются и на службу в Вооруженных Силах Украины, Военно-Морских Силах Украины, в органах Службы безопасности Украины, прокуратуры, охраны государственной

границы Украины, налоговой милиции, Управления государственной охраны Украины, Государственного департамента Украины по вопросам выполнения наказаний и т. д.

Конституционный Суд Украины отмечает, что многие из таких «льгот», установленных Законами Украины «О милиции», «О прокуратуре» и т. п., являются не льготами, а гарантиями и иными средствами обеспечения профессиональной деятельности отдельных категорий граждан, эффективного функционирования соответствующих органов.

4. Народные депутаты Украины ставят также вопрос о конституционности статьи 60 Закона Украины «О Государственном бюджете Украины на 2001 год», поскольку она приостановила действие отдельных положений Закона Украины «О статусе и социальной защите граждан, пострадавших вследствие Чернобыльской катастрофы». По этому поводу Конституционный Суд Украины отмечает, что согласно статье 16 Конституции Украины обеспечение экологической безопасности и поддержание экологического равновесия на территории Украины, преодоление последствий Чернобыльской катастрофы являются обязанностью государства. Одним из тяжелых последствий аварии на ЧАЭС является утрата здоровья гражданами. Законами Украины такие граждане отнесены к соответствующим категориям, они требуют восстановления утраченного здоровья, постоянной медицинской помощи и социальной защиты со стороны государства. Поэтому лишение граждан, пострадавших вследствие Чернобыльской катастрофы, права на безвозмездное предоставление или обеспечение льготной санаторно-курортной путевкой (для лиц, отнесенных к категориям 3 и 4), денежную компенсацию в размере средней стоимости путевки в Украине (для лиц, отнесенных к категории 2), получение беспроцентных или предоставление льготных займов, противоречит требованиям статей 16, 46, 49 Конституции Украины, является неконституционным.

5. Субъект права на конституционное представление – Верховный Суд Украины – считает, что статья 58 Закона Украины «О Государственном бюджете Украины на 2001 год» нарушает гарантии обеспечения надлежащих социальных и материальных условий судей, предусмотренные статьями 126, 127, 128, 129, 130 Конституции Украины.

Анализ указанных статей Конституции Украины свидетельствует, что статьи 127, 128 непосредственно не связаны с предоставлением, отменой, сохранением или прекращением льгот, компенсаций и гарантий, что гарантирование независимости судей и запрет влияния на судей любым способом, предусмотренные статьей 126, должны обеспечиваться при выполнении ими своих функций, то есть, как устанавливает статья 129, «при осуществлении правосудия». Статья 130 Конституции Украины закрепляет обязанность государства обеспечивать финансирование и надлежащие условия для функционирования судов и деятельности судей путем определения в Государственном бюджете Украины отдельно расходов на содержание судов, что и сделано в Законе Украины «О Государственном бюджете Украины на 2001 год».

Приостанавливая на 2001 год действие положений отдельных законодательных актов в части предоставления льгот, компенсаций и гарантий

всем категориям судей Украины, Верховная Рада Украины действовала вопреки закреплённому частью третьей статьи 11 Закона Украины «О статусе судей» положению, состоящему в том, что гарантии независимости судьи, включая меры по его правовой защите, материальному и социальному обеспечению, предусмотренные этим Законом, распространяются на всех судей Украины и не могут быть упразднены или снижены иными нормативными актами. Это положение согласуется с требованиями статьи 130 Конституции Украины.

Положения части первой статьи 129, части первой статьи 130 Конституции Украины во взаимосвязи с положениями статей 11, 44 Закона Украины «О статусе судей» создают механизм защищённости судебной власти, который Верховная Рада Украины должна учитывать, принимая Государственный бюджет Украины на соответствующий финансовый год. Уменьшение (в том числе посредством прекращения действия отдельных нормативных актов) расходов Государственного бюджета на финансирование судов и судей не обеспечивает полного и независимого осуществления правосудия, нормального функционирования судебной системы, что может привести к снижению доверия граждан к государственной власти, угрожать реализации гарантированного Конституцией Украины права человека и гражданина на судебную защиту.

Согласно статье 6.1 Европейской хартии о статусе судей уровень оплаты профессионального выполнения судьей своих полномочий устанавливается таким образом, чтобы ничто не могло повлиять на его независимость и беспристрастность.

Из изложенного следует, что нормы о материальном и бытовом обеспечении судей, их социальной защите, установленные согласно статьям 44, 45 Закона Украины «О статусе судей», не могут быть упразднены или снижены без соответствующей компенсации. Это касается, в частности, и исключения Законом Украины «О некоторых мерах по экономии бюджетных средств» первого предложения части двенадцатой статьи 44 Закона Украины «О статусе судей», в котором предусматривалось, что судьи обеспечиваются безвозмездным служебным обмундированием по нормам, определяемым Правительством Украины.

6. Согласно статьям 95, 96 Конституции Украины предметом регулирования закона Украины о Государственном бюджете Украины является установление доходов и расходов на общесоциальные потребности.

Закон о Государственном бюджете Украины является правовым актом, содержание которого согласно Закону Украины «О бюджетной системе Украины» действительно на момент принятия Закона Украины «О Государственном бюджете Украины на 2001 год», четко обусловлено понятием бюджета как плана формирования и использования финансовых ресурсов для обеспечения задач и функций, которые осуществляются органами государственной власти, органами власти Автономной Республики Крым и органами местного самоуправления в течение бюджетного периода. Такой закон утверждает полномочия органов государственной власти осуществлять исполнение Государственного бюджета Украины на протяжении бюджетного периода.

По мнению Конституционного Суда Украины, положение части четвертой статьи 28 Закона Украины «О бюджетной системе Украины» о запрете законом о Государственном бюджете Украины вносить изменения в действующее законодательство означает невозможность приостановления действия действующих законов в части установленных ими льгот, компенсаций и гарантий, финансируемых из бюджетов всех уровней. Это положение получило подтверждение и в части третьей статьи 27 действующего Бюджетного кодекса Украины, которая устанавливает, что законы Украины, влияющие на формирование доходной или расходной части бюджетов, должны быть официально оглашены до 15 августа года, предшествующего плановому. В противном случае нормы соответствующих законов, влияющие на формирование доходной и/или расходной части бюджетов, применяются не ранее начала бюджетного периода, очередного после планового. Однако практика ревизии льгот, компенсаций и гарантий вопреки части третьей статьи 27 Бюджетного кодекса Украины имеет место и в законе о Государственном бюджете Украины на 2002 год.

Конституционный Суд Украины считает, что поскольку для значительного количества граждан Украины льготы, компенсации и гарантии, право на которые предусмотрено действующим законодательством, являются дополнением к основным источникам существования, необходимой составляющей частью конституционного права на обеспечение жизненного уровня (статья 48 Конституции Украины), который, по крайней мере, не может быть ниже прожиточного минимума, установленного законом (часть третья статьи 46 Конституции Украины), то сужение содержания и объема этого права посредством принятия новых законов или внесения изменений в действующие законы согласно статье 22 Конституции Украины не допускается. Приостановление его действия возможно при условии введения согласно пункту 31 части первой статьи 85 и пункту 19 статьи 92 Конституции Украины чрезвычайного положения (статья 64 Конституции Украины).

Исходя из изложенного и руководствуясь статьями 147, 150, 152 Конституции Украины, статьями 51, 61, 63, 65, 73 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. Признать не соответствующими Конституции Украины (неконституционными) положения статьи 58 Закона Украины «О Государственном бюджете Украины на 2001 год» о приостановлении действия положений законодательных актов Украины в части предоставления льгот, компенсаций и гарантий, финансируемых из бюджетов всех уровней, и положения статьи 60 этого Закона в части приостановления действия отдельных положений Закона Украины «О статусе и социальной защите граждан, пострадавших вследствие Чернобыльской катастрофы», определенных статьей 24 Закона Украины «О Государственном бюджете Украины на 1999 год».

2. Признать не соответствующим Конституции Украины (неконститу-

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ционным) пункт 1 статьи 1 Закона Украины «О некоторых мерах по экономии бюджетных средств», которым исключено первое предложение части двенадцатой статьи 44 Закона Украины «О статусе судей».

3. Положения статей 58, 60 Закона Украины «О Государственном бюджете Украины на 2001 год» и пункт 1 статьи 1 Закона Украины «О некоторых мерах по экономии бюджетных средств», признанные неконституционными, теряют силу со дня принятия Конституционным Судом Украины этого Решения.

4. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

- *Summary of the Decision No.5-rp/2002 of March 20, 2002*

The termination of benefits, compensations and guarantees for those categories of citizens whose pensions and wages are lower than those determined by law or poverty level established by law caused the violation of constitutional rights of a significant part of citizens of Ukraine. The Constitution of Ukraine provides guarantees of social protection for those citizens that are employed in state authorities ensuring the sovereignty and territorial integrity of Ukraine, its economic and information security as well as for those that suffered from the Chernobyl disaster.

The Constitution of Ukraine establishes responsibility of the state to provide financing and proper conditions for operation of courts and proceedings of judges. The reduction in financing of courts and judges contradict those provisions of the Constitution of Ukraine that concern the maintenance of judicial authorities activities.

The prohibition to amend existing legislation by the law on the state budget of Ukraine means also inability to terminate standing laws in part of benefits, compensations and guarantees established by such laws.

The Constitutional Court of Ukraine recognized unconstitutional the provisions of Article 58 of the Law of Ukraine «On the state budget of Ukraine for 2001» as to invalidation of the provisions of legislative acts of Ukraine to the extent of granting benefits, compensations and guarantees, financed from the budgets of all levels, and the provisions of Article 60 of the said Law to the ex-

tent of invalidation of certain provisions of the Law of Ukraine «On the status and social protection of citizens suffered from the Chernobyl disaster», determined by Article 24 of the Law of Ukraine «On the state budget of Ukraine for 1999».

Paragraph 1 of Article 1 of the Law of Ukraine «On certain measures for the budget costs cutting» fails to comply with the Constitution of Ukraine.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

Р І Ш Е Н Н Я
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**у справі за конституційним поданням
Міністерства внутрішніх справ України
щодо офіційного тлумачення
положення частини другої статті 28 Закону України
«Про статус депутатів місцевих Рад народних депутатів»
(справа про охорону трудових прав депутатів місцевих рад)**

м. Київ
26 березня 2002 року
№ 6-рп/2002

Справа № 1-9/2002

*Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:*

Скоморохи Віктора Єгоровича – головуєчий, **Вознюка** Володимира Денисовича, **Євграфова** Павла Борисовича, **Іващенко** Володимира Івановича, **Козюбри** Миколи Івановича, **Корнієнка** Миколи Івановича, **Костицького** Михайла Васильовича, **Малинникової** Людмили Федорівни, **Мироненка** Олександра Миколайовича, **Німченка** Василя Івановича, **Розенка** Віталія Івановича, **Савенка** Миколи Дмитровича, **Селівона** Миколи Федосовича – суддя-доповідач, **Тимченка** Івана Артемовича, **Тихого** Володимира Павловича, **Шаповала** Володимира Миколайовича,

розглянув на пленарному засіданні справу щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 28 Закону України «Про статус депутатів місцевих Рад народних депутатів» від 4 лютого 1994 року (Відомості Верховної Ради України, 1994, № 24, ст. 180).

Приводом для розгляду справи згідно зі статтями 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання Міністерства внутрішніх справ України.

Підставою для розгляду справи відповідно до статті 93 Закону України «Про Конституційний Суд України» є практична необхідність у роз'ясненні зазначеної норми, нечітке викладення якої призводить до неоднозначного її застосування судами та іншими органами державної влади.

Заслухавши суддю-доповідача Селівона М. Ф. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. Суб'єкт права на конституційне подання – Міністерство внутрішніх справ України – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положення частини другої статті 28 Закону України «Про статус депутатів місцевих Рад народних депутатів» (далі – Закон).

Статтею 28 Закону врегульовано питання охорони трудових та інших прав депутатів місцевих рад. Зокрема, частина перша цієї статті встановлює, що «депутат місцевої Ради народних депутатів не може бути з ініціативи адміністрації (власника) підприємства, установи, організації, навчального закладу звільнений з роботи чи від займаної посади, виключений з колгоспу, кооперативу або навчального закладу (крім випадків повної ліквідації підприємства, установи, організації), а також переведений в порядку дисциплінарного стягнення на нижчеоплачувану роботу (посаду) без попереднього погодження з відповідною Радою народних депутатів, а в період між пленарними засіданнями Ради – з головою Ради за попередніми висновками комісії мандатної, з питань депутатської діяльності та етики». Згідно з частиною другою статті 28 «депутат з числа військовослужбовців або інших категорій громадян, служба яких регулюється статутами і положеннями, не може бути з ініціативи командування (адміністрації) звільнений зі служби, понижений у званні чи посаді в порядку дисциплінарного стягнення без попередньої згоди Ради, а в період між пленарними засіданнями Ради – голови Ради за попередніми висновками комісії мандатної, з питань депутатської діяльності та етики».

На думку суб'єкта права на конституційне подання, частина друга статті 28 Закону, що стосується депутатів з числа військовослужбовців або інших категорій громадян, служба яких регулюється статутами і положеннями (в тому числі працівників органів внутрішніх справ), містить певні обмеження, пов'язані з такою службою, а саме щодо надання попередньої згоди відповідною радою, а в період між пленарними засіданнями ради – головою ради за попередніми висновками комісії мандатної, з питань депутатської діяльності та етики на звільнення зі служби, пониження у званні чи на посаді депутата місцевої ради з числа працівників міліції лише у разі застосування до нього цих заходів в порядку дисциплінарного стягнення.

Що ж стосується звільнення таких депутатів місцевих рад зі служби у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці, скороченням штатів тощо, то, як вважає суб'єкт права на конституційне подання, попередньої згоди відповідної ради чи голови ради на їх звільнення не потрібно. Мотивується це, зокрема, особливостями «трудова відносин військовослужбовців та інших категорій громадян, які проходять службу, а не працюють на підставі трудового договору», що й зумовило наявність у статті 28 Закону частини другої, яка визначає особливості звільнення депутатів із таких категорій громадян.

2. Наявні у справі матеріали, зокрема пояснення Президента України, Голови Верховної Ради України, містять різне розуміння змісту положення частини другої статті 28 Закону, в тому числі щодо її неконституційності.

Так, Президент України, підтримуючи позицію суб'єкта права на конституційне подання, вказує, що Закон від 4 лютого 1994 року приймався в умовах, коли місцеві ради народних депутатів входили до єдиної системи представницьких органів державної влади та одночасно були місцевими органами державної влади в Україні. Такі функції місцевих рад зумовлювали статус їх депутатів як представників і виборців, і держави. Відповід-

но до цього частинами першою та другою статті 28 Закону встановлено гарантії вищого рівня (порівняно з іншими громадянами) трудових прав депутатів місцевих рад, у тому числі депутатів-військовослужбовців або інших категорій громадян, служба яких регулюється статутами і положеннями.

Місцеві ради, вказує Президент України, вже не виконують функцій органів державної влади. За чинною Конституцією України вони є лише органами місцевого самоврядування. Нова політико-правова природа місцевих рад зумовила відповідне перетворення статусу депутатів місцевих рад у представників інтересів територіальної громади.

Президент України вважає, що оскільки зазначені положення є гарантіями вищого рівня, вони мають встановлюватись виключно Конституцією України. Тому положення частин першої та другої статті 28 Закону суперечать закріпленим статтею 24 Конституції України принципам рівності конституційних прав і свобод громадян, їх рівності перед законом, а отже, є неконституційними.

Натомість Голова Верховної Ради України у поясненні зазначає, що у першій та другій частинах статті 28 Закону застосовано однакові підходи до регламентації порушеного питання, що втілюють принцип рівності прав усіх депутатів місцевих рад. Депутати з числа військовослужбовців або інших категорій громадян, служба яких регулюється статутами і положеннями, не можуть бути звільнені з посади без згоди відповідної ради за будь-яких підстав, у тому числі і в разі скорочення штатів. Тому вимога захистити депутата від порушень його найважливішого права на працю та інших прав – основна ідея норми, що аналізується.

Цю позицію законодавця, на думку Голови Верховної Ради України, ніяк не можна розцінити як таку, що суперечить статті 24 Конституції України, оскільки вона не порушує принципу рівноправності громадян. Так само, як не є порушенням цього принципу встановлення в законі додаткових гарантій захисту життя та здоров'я працівників правоохоронних органів, осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, виконують свій службовий або громадський обов'язок тощо. У таких та інших аналогічних випадках законодавець передбачає заходи, спрямовані на попередження посягань на права та інтереси цих осіб, враховуючи специфіку їх службової або громадської діяльності, коли загроза вчинення посягань на їх права та інтереси, порівняно з іншими громадянами, є значно більшою. Регулюючи ці питання при визначенні статусу депутата, Верховна Рада України діяла у повній відповідності з Основним Законом України.

3. Розглядаючи питання офіційного тлумачення частини другої статті 28 Закону, Конституційний Суд України встановив наявність ознак невідповідності Конституції України як її положень, так і пов'язаної з нею частини першої, що відповідно до статті 95 Закону України «Про Конституційний Суд України» дає підстави вирішити у цьому ж провадженні питання щодо їх неконституційності.

4. Відповідно до статті 5 Конституції України народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. З цього конституційного положення у системному взаємозв'язку з положеннями статті 6 Конституції України про те, що державна

влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову, впливає, що органи місцевого самоврядування не є органами державної влади, а місцеве самоврядування слід розглядати як форму здійснення народом влади, яка визнається і гарантується в Україні (стаття 7 Конституції України).

Конституція України (стаття 140) визначає місцеве самоврядування як право територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. Місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою в порядку, встановленому законом, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи. Такому конституційному змісту інституту місцевого самоврядування властиві принаймні дві найважливіші ознаки. Це – самостійність територіальної громади, органів місцевого самоврядування у вирішенні певного кола питань і те, що предметами відання місцевого самоврядування є не будь-які питання суспільного життя, а питання саме місцевого значення, тобто такі, які пов'язані передусім з життєдіяльністю територіальних громад. Перелік таких питань визначено у Конституції України та Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року.

5. На думку Конституційного Суду України, питання кадрової політики, службової кар'єри, оцінки виконання працівником своїх функцій на відповідному підприємстві, в установі та організації, в державному органі, які змушена розглядати рада при наданні (ненаданні) попередньої згоди відповідно до частин першої та другої статті 28 Закону, не є питаннями місцевого значення у розумінні статті 140 Конституції України. Це насамперед стосується діяльності органів та установ, на які згідно зі статтями 3 і 17 Конституції України покладається виконання загальнодержавних функцій щодо забезпечення прав і свобод людини, оборони України, захисту її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності, державної безпеки тощо. За таких обставин має місце перетин організаційно відокремлених сфер діяльності – місцевого самоврядування та державного управління, а також втручання органів місцевого самоврядування у двосторонні відносини між роботодавцем і найманим працівником, начальником і підлеглим.

Конституційний Суд України констатує, що на час прийняття Закону 4 лютого 1994 року місцеві ради відповідно до Конституції (Основного Закону) України 1978 року входили до єдиної системи представницьких органів державної влади, що визначило як їх функції, так і статус депутатів таких рад, в тому числі і гарантії трудових прав депутатів, закріплених у частинах першій та другій статті 28 зазначеного Закону. За чинною Конституцією України політико-правову природу місцевих рад принципово змінено: вони не є органами державної влади, а представницькими органами місцевого самоврядування, через які здійснюється право територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. Тому передбачений у частинах першій та другій статті 28 Закону спосіб забезпечення трудових прав праців-

ників, які обрані депутатами місцевих рад, не відповідає суті місцевого самоврядування, визначеній у статті 140 Конституції України.

Крім того, надання відповідною місцевою радою попередньої згоди на звільнення депутата цієї ради з роботи, від займаної посади, зі служби чи на накладення на нього дисциплінарного стягнення містить ознаки попередньої перевірки радою законності дій адміністрації (власника) підприємства, установи, організації, командування військової частини щодо свого працівника (службовця), що є перебиранням функцій суду, тоді як стаття 124 Конституції України прямо встановлює, що правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускається.

6. Вирішуючи питання щодо неконституційності положень частин першої та другої статті 28 Закону, Конституційний Суд України виходить також з того, що Конституцією України Верховна Рада України (пункти 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 24, 25, 35 частини першої статті 85), Президент України (пункти 10, 11, 12, 13, 14, 17 частини першої статті 106, стаття 118) наділені повноваженнями щодо призначення та звільнення певних посадових осіб, які не позбавлені права мати представницький мандат депутата місцевої ради. Проте Конституція України не передбачає для звільнення таких посадових осіб одержання попередньої згоди на це відповідної місцевої ради.

7. Виходячи з викладеного Конституційний Суд України дійшов висновку, що положення частин першої та другої статті 28 Закону України «Про статус депутатів місцевих Рад народних депутатів» не відповідають статтям 85, 106, 118, 124, 140 Конституції України, є неконституційними.

Разом з тим Конституційний Суд України зазначає, що таким висновком не ущемлюються трудові права працівників, які обрані депутатами місцевих рад і здійснюють депутатські повноваження, не пориваючи з виробничою чи службовою діяльністю. Їх права, як і права інших громадян, на рівних умовах захищаються у судовому порядку. Конституція України (стаття 55) кожному гарантує право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

На основі викладеного та керуючись статтями 85, 106, 118, 124, 140, 147, 150, 152 Конституції України, статтями 51, 61, 63, 65, 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення частин першої та другої статті 28 Закону України «Про статус депутатів місцевих Рад народних депутатів», за якими:

– «депутат місцевої Ради народних депутатів не може бути з ініціативи адміністрації (власника) підприємства, установи, організації, навчального закладу звільнений з роботи чи від займаної посади, виключений з колгоспу, кооперативу або навчального закладу (крім випадків повної ліквідації підприємства, установи, організації), а також переведений в поряд-

ку дисциплінарного стягнення на нижчеоплачувану роботу (посаду) без попереднього погодження з відповідною Радою народних депутатів, а в період між пленарними засіданнями Ради – з головою Ради за попередніми висновками комісії мандатної, з питань депутатської діяльності та етики»;

– «депутат з числа військовослужбовців або інших категорій громадян, служба яких регулюється статутами і положеннями, не може бути з ініціативи командування (адміністрації) звільнений зі служби, понижений у званні чи посаді в порядку дисциплінарного стягнення без попередньої згоди Ради, а в період між пленарними засіданнями Ради – голови Ради за попередніми висновками комісії мандатної, з питань депутатської діяльності та етики».

2. Положення частин першої та другої статті 28 Закону України «Про статус депутатів місцевих Рад народних депутатів», що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

Р Е Ш Е Н И Е

КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ

**по делу об официальном толковании
положения части второй статьи 28
Закона Украины «О статусе депутатов местных Советов
народных депутатов» по конституционному представлению
Министерства внутренних дел Украины
(дело об охране трудовых прав депутатов местных советов)**

г. Киев
26 марта 2002 года
№ 6-рп/2002

Дело № 1-9/2002

*Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины:*

Скоморохи Виктора Егоровича – председательствующий, **Вознюка** Владимира Денисовича, **Евграфова** Павла Борисовича, **Ивашенко** Владимира Ивановича, **Козюбры** Николая Ивановича, **Корниенко** Николая Ивановича, **Костицкого** Михаила Васильевича, **Малинниковой** Людмилы Федоровны, **Мироненко** Александра Николаевича, **Нимченко** Василия Ивановича, **Розенко** Виталия Ивановича, **Савенко** Николая Дмитриевича, **Селивона** Николая Федосьевича – судья-докладчик, **Тимченко** Ивана Артемовича, **Тихого** Владимира Павловича, **Шаповала** Владимира Николаевича,

рассмотрел в пленарном заседании дело об официальном толковании положения части второй статьи 28 Закона Украины «О статусе депутатов местных Советов народных депутатов» от 4 февраля 1994 года (Ведомости Верховной Рады Украины, 1994, № 24, ст. 180).

Поводом к рассмотрению дела согласно статьям 39, 40 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление Министерства внутренних дел Украины.

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 93 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является практическая необходимость в разъяснении указанной нормы, нечеткое изложение которой приводит к неоднозначному ее применению судами и иными органами государственной власти.

Заслушав судью-докладчика Селивона Н.Ф. и изучив материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1. Субъект права на конституционное представление – Министерство

внутренних дел Украины – обратился в Конституционный Суд Украины с просьбой дать официальное толкование положения части второй статьи 28 Закона Украины «О статусе депутатов местных Советов народных депутатов» (далее – Закон).

Статьей 28 Закона урегулирован вопрос охраны трудовых и иных прав депутатов местных советов. В частности, часть первая этой статьи устанавливает, что «депутат местного Совета народных депутатов не может быть по инициативе администрации (собственника) предприятия, учреждения, организации, учебного заведения уволен с работы или занимаемой должности, исключен из колхоза, кооператива или учебного заведения (кроме случаев полной ликвидации предприятия, учреждения, организации), а также переведен в порядке дисциплинарного взыскания на нижеоплачиваемую работу (должность) без предварительного согласования с соответствующим Советом народных депутатов, а в период между пленарными заседаниями Совета – с председателем Совета, согласно предварительным выводам комиссии мандатной, по вопросам депутатской деятельности и этики». Согласно части второй статьи 28 «депутат из числа военнослужащих или иных категорий граждан, служба которых регулируется уставами и положениями, не может быть по инициативе командования (администрации) уволен со службы, понижен в звании или должности в порядке дисциплинарного взыскания без предварительного согласования с Советом, а в период между пленарными заседаниями Совета – председателем Совета, согласно предварительным выводам комиссии мандатной, по вопросам депутатской деятельности и этики».

По мнению субъекта права на конституционное представление, часть вторая статьи 28 Закона, касающаяся депутатов из числа военнослужащих или иных категорий граждан, служба которых регулируется уставами и положениями (в том числе работников органов внутренних дел), содержит определенные ограничения, связанные с такой службой, а именно в отношении дачи предварительного согласия соответствующим советом, а в период между пленарными заседаниями совета – председателем совета, согласно предварительным выводам комиссии мандатной, по вопросам депутатской деятельности и этики на увольнение со службы, понижение в звании или в должности депутата местного совета из числа работников милиции лишь в случае применения к нему этих мер в порядке дисциплинарного взыскания.

Что касается увольнения таких депутатов местных советов со службы в связи с изменениями в организации производства и труда, сокращением штатов и т. д., то, как считает субъект права на конституционное представление, предварительного согласия соответствующего совета или председателя совета на их увольнение не требуется. Мотивируется это, в частности, особенностями «трудовых отношений военнослужащих и иных категорий граждан, которые проходят службу, а не работают на основании трудового договора», что и обусловило наличие в статье 28 Закона части второй, определяющей особенности увольнения депутатов, принадлежащих к таким категориям граждан.

2. Имеющиеся в деле материалы, в частности пояснения Президента Украины, Председателя Верховной Рады Украины, содержат разное по-

нимание содержания положения части второй статьи 28 Закона, в том числе относительно ее неконституционности.

Так, Президент Украины, поддерживая позицию субъекта права на конституционное представление, указывает, что Закон от 4 февраля 1994 года принимался в условиях, когда местные советы народных депутатов входили в единую систему представительных органов государственной власти и одновременно были местными органами государственной власти в Украине. Такие функции местных советов обуславливали статус их депутатов как представителей и избирателей, и государства. В соответствии с этим частями первой и второй статьи 28 Закона установлены гарантии высшего уровня (по сравнению с иными гражданами) трудовых прав депутатов местных советов, в том числе депутатов-военнослужащих или иных категорий граждан, служба которых регулируется уставами и положениями.

Местные советы, указывает Президент Украины, уже не выполняют функций органов государственной власти. Согласно действующей Конституции Украины, они являются лишь органами местного самоуправления. Новая политико-правовая природа местных советов обусловила соответствующее преобразование статуса депутатов местных советов в представителей интересов территориальной громады.

Президент Украины считает, что поскольку указанные положения являются гарантиями высшего уровня, они должны устанавливаться исключительно Конституцией Украины. Поэтому положения частей первой и второй статьи 28 Закона противоречат закрепленным статьей 24 Конституции Украины принципам равенства конституционных прав и свобод граждан, их равенства перед законом, а значит, являются неконституционными.

Однако Председатель Верховной Рады Украины в пояснении отмечает, что в первой и второй частях статьи 28 Закона применены одинаковые подходы к регламентации затронутого вопроса, воплощающие принцип равенства прав всех депутатов местных советов. Депутаты из числа военнослужащих или иных категорий граждан, служба которых регулируется уставами и положениями, не могут быть уволены с должности без согласия соответствующего совета на любых основаниях, в том числе, и в случае сокращения штатов. Поэтому требование защитить депутата от нарушений его важнейшего права на труд и иных прав – основная идея анализируемой нормы.

Эту позицию законодателя, по мнению Председателя Верховной Рады Украины, ни в коем случае нельзя расценить как противоречащую статье 24 Конституции Украины, поскольку она не нарушает принцип равенства граждан. Так же, как не является нарушением этого принципа установление в законе дополнительных гарантий защиты жизни и здоровья работников правоохранительных органов, лиц, участвующих в уголовном судопроизводстве, выполняющих свой служебный или гражданский общественный долг и т. п. В таких и иных аналогичных случаях законодатель предусматривает меры, направленные на предупреждение посягательств на права и интересы этих лиц, учитывая специфику их служебной или общественной деятельности, при которой угроза посягательств на их права и интересы, по сравнению с иными гражданами, явля-

ется значительно большей. Регулируя эти вопросы при определении статуса депутата, Верховная Рада Украины действовала в полном соответствии с Основным Законом Украины.

3. Рассматривая вопрос официального толкования части второй статьи 28 Закона, Конституционный Суд Украины установил наличие признаков несоответствия Конституции Украины как ее положений, так и связанной с ней части первой, что согласно статье 95 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» дает основания решить в этом же производстве вопрос об их неконституционности.

4. Согласно статье 5 Конституции Украины народ осуществляет власть непосредственно и через органы государственной власти и органы местного самоуправления. Из этого конституционного положения в системной взаимосвязи с положениями статьи 6 Конституции Украины о том, что государственная власть в Украине осуществляется на основе ее разделения на законодательную, исполнительную и судебную, следует, что органы местного самоуправления не являются органами государственной власти, а местное самоуправление следует рассматривать как форму осуществления народом власти, которая признается и гарантируется в Украине (статья 7 Конституции Украины).

Конституция Украины (статья 140) определяет местное самоуправление как право территориальной громады – жителей села или добровольного объединения в сельскую громаду жителей нескольких сел, поселка и города – самостоятельно решать вопросы местного значения в рамках Конституции и законов Украины. Местное самоуправление осуществляется территориальной громадой в порядке, установленном законом, как прямо, так и через органы местного самоуправления: сельский, поселковый, городской советы и их исполнительные органы. Такому конституционному содержанию института местного самоуправления присущи, по крайней мере, два важнейших признака. Это – самостоятельность территориальной громады, органов местного самоуправления в решении определенного круга вопросов и то, что предметами ведения местного самоуправления являются не любые вопросы общественной жизни, а вопросы именно местного значения, то есть такие, которые связаны, прежде всего, с жизнедеятельностью территориальных громад. Перечень таких вопросов определен в Конституции Украины и Законе Украины «О местном самоуправлении в Украине» от 21 мая 1997 года.

5. По мнению Конституционного Суда Украины, вопросы кадровой политики, служебной карьеры, оценки выполнения работником своих функций на соответствующем предприятии, в учреждении и организации, в государственном органе, которые вынужден рассматривать совет при даче (отказе в дачи) предварительного согласия в соответствии с частями первой и второй статьи 28 Закона, не являются вопросами местного значения в понимании статьи 140 Конституции Украины. Это, прежде всего, касается деятельности органов и учреждений, на которые согласно статьям 3 и 17 Конституции Украины возлагается выполнение общегосударственных функций по обеспечению прав и свобод человека, обороны Украины, защиты ее суверенитета, территориальной целостности и неприкосновенности, государственной безопасности и т. п. В таких обстоятельствах име-

ет место пересечение организационно разграниченных сфер деятельности – местного самоуправления и государственного управления, а также вмешательство органов местного самоуправления в двусторонние отношения между работодателем и нанятым работником, начальником и подчиненным.

Конституционный Суд Украины констатирует, что во время принятия Закона от 4 февраля 1994 года местные советы согласно Конституции (Основному Закону) Украины 1978 года входили в единую систему представительных органов государственной власти, что определило как функции, так и статус депутатов таких советов, в том числе и гарантии трудовых прав депутатов, закрепленных в частях первой и второй статьи 28 Указанного Закона. Согласно действующей Конституции Украины, политико-правовая природа местных советов принципиально иная: они не являются органами государственной власти, а представительными органами местного самоуправления, через которые осуществляется право территориальной громады самостоятельно решать вопросы местного значения в рамках Конституции и законов Украины. Поэтому предусмотренный в частях первой и второй статьи 28 Закона способ обеспечения трудовых прав работников, избранных депутатами местных советов, не соответствует сути местного самоуправления, определенной в статье 140 Конституции Украины.

Кроме того, дача соответствующим местным советом предварительного согласия на увольнение депутата этого совета с работы, занимаемой должности, со службы или на наложение на него дисциплинарного взыскания содержит признаки предварительной проверки советом законности действий администрации (собственника) предприятия, учреждения, организации, командования воинской части в отношении своего работника (служащего), что является взятием на себя функций суда, тогда как статья 124 Конституции Украины прямо устанавливает, что правосудие в Украине осуществляется исключительно судами. Делегирование функций судов, а также присвоение этих функций иными органами или должностными лицами не допускается.

6. Решая вопросы о неконституционности положений частей первой и второй статьи 28 Закона, Конституционный Суд Украины исходит также из того, что Конституцией Украины Верховная Рада Украины (пункты 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 24, 25, 35 части первой статьи 85), Президент Украины (пункты 10, 11, 12, 13, 14, 17 части первой статьи 106, статья 118) наделены полномочиями по назначению и увольнению определенных должностных лиц, которые не лишены права иметь представительский мандат депутата местного совета. Однако Конституция Украины не предусматривает для увольнения таких должностных лиц получения предварительного согласия на это соответствующего местного совета.

7. Исходя из изложенного, Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что положения частей первой и второй статьи 28 Закона Украины «О статусе депутатов местных Советов народных депутатов» не соответствуют статьям 85, 106, 118, 124, 140 Конституции Украины и являются неконституционными.

Вместе с тем, Конституционный Суд Украины отмечает, что таким вы-

водом не ущемляются трудовые права работников, которые избраны депутатами местных советов и осуществляют депутатские полномочия, не порывая с производственной или служебной деятельностью. Их права, как и права иных граждан, на равных условиях защищаются в судебном порядке. Конституция Украины (статья 55) гарантирует каждому право на обжалование в суде решений, действий или бездействия органов государственной власти, органов местного самоуправления, должностных и служебных лиц.

Исходя из изложенного и руководствуясь статьями 85, 106, 118, 124, 140, 147, 150, 152 Конституции Украины, статьями 51, 61, 63, 65, 95 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. Признать не соответствующими Конституции Украины (неконституционными) положения частей первой и второй статьи 28 Закона Украины «О статусе депутатов местных Советов народных депутатов», согласно которым:

– «депутат местного Совета народных депутатов не может быть по инициативе администрации (собственника) предприятия, учреждения, организации, учебного заведения уволен с работы или занимаемой должности, исключен из колхоза, кооператива или учебного заведения (кроме случаев полной ликвидации предприятия, учреждения, организации), а также переведен в порядке дисциплинарного взыскания на нижеоплачиваемую работу (должность) без предварительного согласования с соответствующим Советом народных депутатов, а в период между пленарными заседаниями Совета – с председателем Совета, согласно предварительным выводам комиссии мандатной, по вопросам депутатской деятельности и этики»;

– «депутат из числа военнослужащих или иных категорий граждан, служба которых регулируется уставами и положениями, не может быть по инициативе командования (администрации) уволен со службы, понижен в звании или должности в порядке дисциплинарного взыскания без предварительного согласия Совета, а в период между пленарными заседаниями Совета – председателя Совета, согласно предварительным выводам комиссии мандатной, по вопросам депутатской деятельности и этики».

2. Положения частей первой и второй статьи 28 Закона Украины «О статусе депутатов местных Советов народных депутатов», признанные неконституционными, теряют силу со дня принятия Конституционным Судом Украины этого Решения.

3. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННИЙ СУД УКРАЇНИ

• *Summary of the Decision No.6-rp/2002 of March 26, 2002*

The Ministry of Internal Affairs of Ukraine applied to the Constitutional Court of Ukraine for official interpretation of the provisions of Article 28.2 of the Law of Ukraine «On the status of deputies of local councils of people's deputies» («the Law»). In view of the subject of the right to constitutional petition, Article 28.2 of the Law, which concerns deputies from among servicemen or other categories of citizens, whose service is regulated by manuals and rules (including officers of internal affairs bodies), contains certain restrictions related to such service.

The Constitutional Court of Ukraine stated that at the time of adoption of the Law, on February 4, 1994, the local councils, according to the 1978 Constitution of Ukraine, constituted a part of the integrated system of representative bodies of state power, which determined both their functions and the status of deputies of such councils, including the guarantees of deputies' labor rights stipulated in the first and second parts of Article 28 of the Law. The current Constitution of Ukraine changed political and legal nature of local councils essentially: they are not state power authorities but representative bodies of local self-government, via which the right of a territorial community to decide independently matters of local significance within the limits of the Constitution and laws of Ukraine is exercised. Thus, a manner of ensuring labor rights of officers elected deputies of local councils, as it is stipulated in the first and second parts of Article 28 of the Law, does not conform with the essence of local self-government defined by Article 140 of the Constitution of Ukraine. In addition, granting by an appropriate local council of the preliminary consent to dismissal of a deputy of such council, from office or service or imposing on him/her the extra-legal penalties contains elements of the council's preliminary review of legality of actions performed by the administration (owner) of the enterprise, institution, organization, military unit command as to an employee (officer), and, thus, is an assumption of court functions, while Article 124 of the Constitution of Ukraine expressly prescribes that justice in Ukraine shall be provided exclusively by courts. The Constitutional Court of Ukraine has recognized the provisions contained in the first and second parts of Article 28 of the Law of Ukraine «On the status of deputies of local councils of people's deputies» as unconstitutional.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

Р І Ш Е Н Н Я
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**у справі за конституційним поданням Вищої ради юстиції
щодо офіційного тлумачення
положень абзаців другого, третього пункту 1
частини першої статті 150 Конституції України
(справа щодо актів про обрання/призначення суддів
на посади та про звільнення їх з посад)**

м. Київ
27 березня 2002 року
№ 7-рп/2002

Справа № 1-14/2002

*Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:*

Скоморохи Віктора Єгоровича – головуєчий, **Вознюка** Володимира Денисовича, **Євграфова** Павла Борисовича, **Іващенко** Володимира Івановича, **Козюбри** Миколи Івановича, **Корнієнка** Миколи Івановича, **Костицького** Михайла Васильовича, **Малинникової** Людмили Федорівни – суддя-доповідач, **Мироненка** Олександра Миколайовича, **Німченка** Василя Івановича, **Розенка** Віталія Івановича, **Савенка** Миколи Дмитровича, **Селівона** Миколи Федосовича, **Тимченка** Івана Артемовича, **Тихого** Володимира Павловича, **Чубар** Людмили Пантеліївни, **Шаповала** Володимира Миколайовича,

за участю представника суб'єкта права на конституційне подання Полтавця Юрія Павловича, члена Вищої ради юстиції, а також залучених до участі у розгляді цієї справи: Селіванова Анатолія Олександровича – Постійного представника Верховної Ради України в Конституційному Суді України, Носова Владислава Васильовича – Постійного представника Президента України в Конституційному Суді України, Лукашової Надії Павлівни – Постійного представника Верховного Суду України в Конституційному Суді України, Пасенюка Олександра Михайловича – заступника Державного секретаря Міністерства юстиції України,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням Вищої ради юстиції щодо офіційного тлумачення положень абзаців другого, третього пункту 1 частини першої статті 150 Конституції України.

Приводом для розгляду справи відповідно до статті 39 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання Вищої ради юстиції щодо офіційного тлумачення зазначених положень частини першої статті 150 Конституції України.

Підставою для розгляду справи згідно з частиною першою статті 93 За-

кону України «Про Конституційний Суд України» є практична необхідність в офіційній інтерпретації положень абзаців другого, третього пункту 1 частини першої статті 150 Конституції України.

Заслухавши суддю-доповідача Малинникову Л. Ф., пояснення Полтавця Ю. П., Селіванова А. О., Носова В. В., Лукашової Н. П., Пасенюка О. М. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Суб'єкт права на конституційне подання – Вища рада юстиції – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням про офіційне тлумачення положень абзаців другого, третього пункту 1 частини першої статті 150 Конституції України.

Вища рада юстиції вважає, що є практична необхідність в офіційному тлумаченні положень частини першої статті 150 Конституції України щодо віднесення до повноважень Конституційного Суду України вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) правових актів Верховної Ради України та актів Президента України про обрання/призначення професійних суддів на посади і про звільнення їх з посад. Зокрема, потребує роз'яснення питання, «чи акти Президента України та Верховної Ради України щодо призначення професійних суддів на посади та звільнення їх з посад підлягають лише конституційно-правовій перевірці, чи вони можуть бути предметом оскарження і в судах загальної юрисдикції».

Як зазначається у конституційному поданні, Конституцією України запроваджено особливий порядок призначення/обрання професійних суддів на посади та звільнення їх з посад, що впливає зі статті 126, частини першої статті 128 Конституції України. Положення пункту 1 частини першої статті 131 Конституції України, які конкретизовані у статтях 3, 29, 31, 37 Закону України «Про Вищу раду юстиції», передбачають, що Вища рада юстиції вносить подання Президенту України про перше призначення суддів на посади, а також Президенту України або Верховній Раді України про звільнення їх з посад. Вища рада юстиції вважає, що її подання, яке стало підставою для прийняття рішення про звільнення з посади судді, відповідно до статті 55 Конституції України може бути оскаржене в судах загальної юрисдикції. Скасування в судовому порядку подання Вищої ради юстиції про звільнення з посади судді, на думку суб'єкта права на конституційне подання, тягне за собою і анулювання підстав для звільнення його з посади.

2. Голова Верховної Ради України у письмовому поясненні зазначив, що рішення Вищої ради юстиції щодо внесення подання до відповідного органу про звільнення судді з посади не може бути оскаржене окремо, оскільки остаточне рішення приймається лише тим органом, що його призначив або обрав на посаду.

Також стверджується, що оскарження до Конституційного Суду України актів Верховної Ради України та Президента України про обрання/призначення професійних суддів на посади та про звільнення їх з посад не відповідає вимогам статті 150 Конституції України. Юридичний аналіз

положень цієї статті, як зазначено, свідчить, що до повноважень Конституційного Суду України належить вирішення питань про конституційність законів та інших правових актів, а не про їх законність.

На думку Голови Верховної Ради України, «захист прав усіх суб'єктів, яких згідно з Конституцією України призначає на посаду та звільняє з посади Президент України або Верховна Рада України, забезпечує держава. Оскарженню підлягають рішення органів, з якими встановлені трудові правовідносини. Такі правовідносини обумовлені частиною другою статті 55 Конституції України, яка гарантує кожному право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, тобто у судах загальної юрисдикції».

Президент України висловив думку, що Конституція України не наділяє жоден з державних органів повноваженнями стосовно скасування чи тимчасового припинення дії актів Президента України або Верховної Ради України, в тому числі актів про призначення/обрання на посади чи про звільнення з посад, за винятком вирішення питань щодо відповідності цих актів Конституції України, що належить до юрисдикції Конституційного Суду України. Як зазначається далі, на осіб, щодо яких Конституцією України встановлено особливий порядок призначення/обрання на посади і звільнення з посад, не можна повністю поширювати загальні норми трудового законодавства.

Верховний Суд України стверджує, що акти індивідуального характеру, які, реалізуючи свої повноваження, приймає Верховна Рада України чи Президент України, прямо передбачені конституційними положеннями або нормами законодавства, мають юридичні наслідки щодо окремих суб'єктів і не можуть бути предметом конституційного контролю, оскільки «питання про порядок призначення і звільнення посадових осіб держави, до яких належать і судді, регулюються виключно законами».

Що ж стосується актів Вищої ради юстиції, то, на переконання Верховного Суду України, певні її рішення можуть бути оскаржені, зокрема з питань звільнення суддів з посад.

Міністерство юстиції України наголошує, що стаття 150 Конституції України «не регламентує питання оскарження нормативно-правових актів, а визначає повноваження Конституційного Суду України». Посилаючись на статтю 150 Конституції України щодо кола суб'єктів звернення до Конституційного Суду України з питань, зазначених у її частині першій, та статтю 248³ Цивільного процесуального кодексу України, Міністерство юстиції вважає, що судам загальної юрисдикції не підвідомчі скарги на акти органів законодавчої і виконавчої влади, що підлягають розгляду щодо їх конституційності.

3. У процесі розгляду справи на відкритому пленарному засіданні Конституційного Суду України Полтавець Ю. П. підтримав доводи Вищої ради юстиції, викладені у конституційному поданні, та додатково звернув увагу на те, що на підставі фактів, встановлених кваліфікаційною комісією суддів і Вищою радою юстиції, приймається відповідне рішення про призначення/обрання суддів на посади або про звільнення їх з посад.

Селіванов А. О. наголосив, що всі правові акти Президента України та

Верховної Ради України підлягають юрисдикції Конституційного Суду України. Рішення Вищої ради юстиції з питань призначення суддів на посади та звільнення їх з посад «мають вигляд правової інформації для Президента України, Верховної Ради України» і не належать до актів, які встановлюють, змінюють або припиняють правовідносини.

Носов В.В. підтримав позицію Президента України, що всі акти Президента України, Верховної Ради України, в тому числі про призначення/обрання суддів на посади та про звільнення їх з посад, мають бути предметом перевірки лише Конституційного Суду України.

Лукашова Н. П. та Пасенюк О. М. підтримали доводи відповідно Верховного Суду України та Міністерства юстиції України, викладені у листах до Конституційного Суду України.

4. На підставі системного аналізу Конституції України в аспекті питань, порушених у конституційному поданні, Конституційний Суд України встановив таке.

Відповідно до частини другої статті 147 Конституції України Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність законів та інших правових актів Конституції України. Закони та інші правові акти за рішенням Конституційного Суду України визнаються неконституційними повністю чи в окремі частині, якщо вони не відповідають Конституції України або якщо була порушена встановлена Конституцією України процедура їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності (частина перша статті 152 Конституції України). Перелік актів, щодо конституційності яких Конституційним Судом України здійснюється перевірка, визначено у частині першій статті 150 Конституції України. Аналіз положень цих статей Конституції України свідчить, що до «інших правових актів», про які йдеться в частині другій статті 147, частині першій статті 152 Конституції України, належать, зокрема, правові акти Верховної Ради України, акти Президента України.

Стаття 106 Конституції України закріпила конкретний перелік повноважень Президента України, який на основі та на виконання Конституції і законів України видає обов'язкові до виконання на території України укази і розпорядження. За юридичними ознаками ці акти глави держави можуть мати як нормативно-правовий, так і індивідуально-правовий характер. Виходячи зі змісту статті 106, частини другої статті 147, частини першої статті 150, статті 152 Конституції України укази і розпорядження Президента України є правовими актами.

Як свідчить зміст положень статей 85, 91 Конституції України, Верховна Рада України приймає закони, постанови та інші правові акти. Вони є юридичною формою реалізації повноважень єдиного органу законодавчої влади в Україні та відповідно до частини другої статті 147, частини першої статті 150 Конституції України є об'єктом судового конституційного контролю.

Таким чином, у статтях 147, 150 Конституції України визначено межі юрисдикції Конституційного Суду України. За змістом цих статей перевірки на предмет конституційності підлягають, зокрема, правові акти Верховної Ради України, акти Президента України. При цьому серед них не виділено нормативно-правових або індивідуально-правових актів. Тоб-

то до повноважень Конституційного Суду України належить вирішення питань щодо конституційності правових актів Верховної Ради України та Президента України незалежно від того, мають вони нормативно-правовий чи індивідуально-правовий характер.

5. Звертаючись до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо офіційного тлумачення положень абзаців другого, третього пункту 1 частини першої статті 150 Конституції України, Вища рада юстиції виходила з необхідності вирішення питання стосовно можливості оспорення до Конституційного Суду України актів про обрання/призначення суддів на посади та про звільнення їх з посад.

Норми частин четвертої, п'ятої статті 126, частини третьої статті 127, частини першої статті 128, пункту 1 частини першої статті 131 Конституції України врегульовують відносини, пов'язані, зокрема, з обранням/призначенням суддів на посади та звільненням їх з посад.

За встановленою практикою перше призначення на посаду професійного судді суду загальної юрисдикції строком на п'ять років здійснює Президент України шляхом видання указу, а рішення про обрання безстроково всіх інших суддів, крім суддів Конституційного Суду України, приймає Верховна Рада України у вигляді постанови.

Суддя звільняється з посади органом, що його обрав або призначив, з підстав, визначених у частині п'ятій статті 126 Конституції України. Президент України чи Верховна Рада України на підставі подання Вищої ради юстиції приймають рішення про звільнення професійного судді з посади.

Отже, Президент України, Верховна Рада України реалізують передбачені Конституцією України владні повноваження шляхом прийняття відповідних актів про призначення/обрання суддів на посади або про звільнення їх з посад. Такі акти глави держави та парламенту мають конституційно-правову природу.

За змістом положень частини другої статті 147, частини першої статті 150 Конституції України до повноважень Конституційного Суду України належить, зокрема, перевірка на предмет відповідності Конституції України всіх без винятку правових актів Верховної Ради України і Президента України як за їх юридичним змістом, так і за дотриманням конституційної процедури їх розгляду, ухвалення та набрання ними чинності.

Таку позицію висловив Конституційний Суд України при розгляді справи за поданням народних депутатів України щодо визнання неконституційними розпоряджень Президента України про призначення заступників голів місцевих державних адміністрацій. Рішенням від 24 грудня 1997 року Конституційний Суд України визнав, що Президент України при призначенні цих посадових осіб вийшов за межі повноважень, встановлених Конституцією України.

Аналогічну точку зору висловлено в надісланих на запит Конституційного Суду України експертних висновках учених, зокрема, Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого.

Виходячи з наведеного та аналізуючи положення абзаців другого, третього пункту 1 частини першої статті 150 у контексті статей 147, 152 Конституції України, Конституційний Суд України вважає, що за зверненням суб'єкта права на конституційне подання акти Верховної Ради України та

Президента України про обрання/призначення суддів на посади та про звільнення їх з посад підлягають розгляду Конституційним Судом України на відповідність Конституції України за їх юридичним змістом та щодо додержання встановленої Основним Законом України процедури їх розгляду, ухвалення чи набрання ними чинності (наявність конституційних повноважень, конституційність умов, підстав обрання/призначення на посаду, звільнення з посади тощо).

Таким чином, в аспекті порушених у конституційному поданні питань Конституційний Суд України дійшов висновку, що до повноважень Конституційного Суду України належить вирішення питань виключно щодо відповідності Конституції України актів Верховної Ради України, Президента України про обрання/призначення суддів на посади та про звільнення їх з посад, а не щодо їх законності.

6. Порушуючи у конституційному поданні питання щодо оскарження прийнятих Вищою радою юстиції актів, пов'язаних з достроковим звільненням суддів з посад, Вища рада юстиції послалась на пункт 1 частини першої статті 131 Конституції України, згідно з яким до відання цього органу належить внесення подань, у тому числі про дострокове звільнення суддів з посад, на підставі рішення Вищої ради юстиції, та на положення статті 55 Конституції України стосовно права суддів як громадян України на судовий захист.

Проте питання, пов'язані з порядком оскарження зазначених рішень Вищої ради юстиції до суду загальної юрисдикції, виходять за межі конституційного провадження у цій справі, в якій ідеться про офіційне тлумачення положень абзаців другого, третього пункту 1 частини першої статті 150 Конституції України, якою визначено повноваження Конституційного Суду України.

Водночас, враховуючи вимоги статті 55 Конституції України, Конституційний Суд України вважає, що вирішення питань, пов'язаних з трудовими спорами суддів та оскарженням актів Вищої ради юстиції, може бути предметом розгляду судів загальної юрисдикції у випадках і в порядку, встановлених законом, який також може визначити і підсудність даних справ судам загальної юрисдикції відповідного рівня.

На підставі викладеного та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 63, 67, 69 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Положення абзаців другого, третього пункту 1 частини першої статті 150 Конституції України у системному зв'язку зі статтями 147, 152 Конституції України, в аспекті порушених Вищою радою юстиції у конституційному поданні питань, треба розуміти так:

- до повноважень Конституційного Суду України належить, зокрема, вирішення питань щодо відповідності Конституції України (конституційності) правових актів Верховної Ради України та Президента України, до яких віднесені як нормативно-правові, так і індивідуально-правові акти;
- акти Верховної Ради України та Президента України про обрання/призначення суддів на посади та про звільнення їх з посад розглядаються

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

Конституційним Судом України за зверненнями суб'єктів права на конституційне подання щодо перевірки відповідності Конституції України (конституційності) цих правових актів за їх юридичним змістом та встановленій Конституцією України процедури їх розгляду, ухвалення чи набрання ними чинності (наявність конституційних повноважень, конституційність підстав призначення/обрання на посаду, звільнення з посади тощо).

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

РЕШЕНИЕ

КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ

**по делу об официальном толковании
положений абзацев второго, третьего пункта 1
части первой статьи 150 Конституции Украины
по конституционному представлению
Высшего совета юстиции
(дело об актах о назначении/избрании судей на должности
и их увольнении с должностей)**

г. Киев
27 марта 2002 года
№ 7-рп/2002

Дело № 1-14/2002

*Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины:*

Скоморохи Виктора Егоровича – председательствующий, **Вознюка** Владимира Денисовича, **Евграфова** Павла Борисовича, **Ивашенко** Владимира Ивановича, **Козюбры** Николая Ивановича, **Корниенко** Николая Ивановича, **Костицкого** Михаила Васильевича, **Малинниковой** Людмилы Федоровны – судья-докладчик, **Мироненко** Александра Николаевича, **Нимченко** Василия Ивановича, **Розенко** Виталия Ивановича, **Савенко** Николая Дмитриевича, **Селивона** Николая Федосьевича, **Тимченко** Ивана Артемовича, **Тихого** Владимира Павловича, **Чубарь** Людмилы Пантелеевны, **Шаповала** Владимира Николаевича,

с участием представителя субъекта права на конституционное представление Полтавца Юрия Павловича, члена Высшего совета юстиции, а также привлеченных к участию в рассмотрении этого дела: Селиванова Анатолия Александровича – Постоянного представителя Верховной Рады Украины в Конституционном Суде Украины, Носова Владислава Васильевича – Постоянного представителя Президента Украины в Конституционном Суде Украины, Лукашовой Надежды Павловны – Постоянного представителя Верховного Суда Украины в Конституционном Суде Украины, Пасенюка Александра Михайловича – заместителя Государственного секретаря Министерства юстиции Украины,

рассмотрел в пленарном заседании дело об официальном толковании положений абзацев второго, третьего пункта 1 части первой статьи 150 Конституции Украины по конституционному представлению Высшего совета юстиции.

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьей 39 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление Высшего совета юстиции об официальном толковании указанных положений части первой статьи 150 Конституции Украины.

Основанием к рассмотрению дела согласно части первой статьи 93 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является практическая необходимость в официальной интерпретации положений абзацев второго, третьего пункта 1 части первой статьи 150 Конституции Украины.

Заслушав судью-докладчика Малинникову Л. Ф., пояснения Полтавца Ю. П., Селиванова А. А., Носова В. В., Лукашовой Н. П., Пасенюка А. М. и изучив материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1. Субъект права на конституционное представление – Высший совет юстиции – обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством дать официальное толкование положений абзацев второго, третьего пункта 1 части первой статьи 150 Конституции Украины.

Высший совет юстиции считает, что существует практическая необходимость в официальном толковании положений части первой статьи 150 Конституции Украины об отнесении к полномочиям Конституционного Суда Украины решения вопросов о соответствии Конституции Украины (конституционности) правовых актов Верховной Рады Украины и актов Президента Украины об избрании/назначении профессиональных судей на должности и увольнении их с должностей. В частности, требует разъяснения вопрос о том, «подлежат ли акты Президента Украины и Верховной Рады Украины о назначении профессиональных судей на должности и увольнении их с должностей лишь конституционно-правовой проверке, или они могут быть предметом обжалования и в судах общей юрисдикции».

Как отмечается в конституционном представлении, Конституцией Украины введен особый порядок назначения/избрания профессиональных судей на должности и увольнения их с должностей, вытекающий из статьи 126, части первой статьи 128 Конституции Украины. Положения пункта 1 части первой статьи 131 Конституции Украины, конкретизированные в статьях 3, 29, 31, 37 Закона Украины «О Высшем совете юстиции», предусматривают, что Высший совет юстиции вносит представление Президенту Украины о первом назначении судей на должности, а также Президенту Украины или Верховной Раде Украины об увольнении их с должностей. Высший совет юстиции считает, что его представление, которое является основанием для принятия решения об увольнении с должности судьи, согласно статье 55 Конституции Украины, может быть обжаловано в судах общей юрисдикции. Отмена в судебном порядке представления Высшего совета юстиции об увольнении с должности судьи, по мнению субъекта права на конституционное представление, влечет за собой и аннулирование оснований для увольнения его с должности.

2. Председатель Верховной Рады Украины в письменном пояснении отметил, что решение Верховного совета юстиции о внесении представления в соответствующий орган об увольнении судьи с должности не может быть обжаловано отдельно, поскольку окончательное решение принимается только тем органом, который его назначил или избрал его на должность.

Также утверждается, что обжалование в Конституционном Суде Украины актов Верховной Рады Украины и Президента Украины об избрании/назначении профессиональных судей на должности и об увольнении их с должностей не соответствует требованиям статьи 150 Конституции Украины. Юридический анализ положений этой статьи, как отмечено, свидетельствует, что к полномочиям Конституционного Суда Украины относится решение вопросов о конституционности законов и иных правовых актов, а не их законности.

По мнению Председателя Верховной Рады Украины, «защиту прав всех субъектов, которых согласно Конституции Украины назначает на должность и увольняет с должности Президент Украины либо Верховная Рада Украины, обеспечивает государство. Обжалованию подлежат решения органов, с которыми установлены трудовые правоотношения. Такие правоотношения обусловлены частью второй статьи 55 Конституции Украины, которая гарантирует каждому право на обжалование в суде решений, действий либо бездействия органов государственной власти, органов местного самоуправления, должностных и служебных лиц, то есть в судах общей юрисдикции».

Президент Украины выразил мнение, что Конституция Украины не наделяет ни один из государственных органов полномочиями по отмене либо временному приостановлению действия актов Президента Украины или Верховной Рады Украины, в том числе актов о назначении/избрании на должности или увольнении с должностей, за исключением решения вопросов о соответствии этих актов Конституции Украины, относящихся к юрисдикции Конституционного Суда Украины. Как отмечается далее, на лиц, в отношении которых Конституцией Украины установлен особый порядок назначения/избрания на должности и увольнения с должностей, нельзя полностью распространять общие нормы трудового законодательства.

Верховный Суд Украины утверждает, что акты индивидуального характера, которые принимает Верховная Рада Украины либо Президент Украины, реализуя свои полномочия, непосредственно предусмотрены конституционными положениями или нормами законодательства, имеют юридические последствия в отношении отдельных субъектов и не могут быть предметом конституционного контроля, поскольку «вопросы о порядке назначения и увольнения должностных лиц государства, к которым относятся и судьи, регулируются исключительно законами».

Что же касается актов Высшего совета юстиции, то, по мнению Верховного Суда Украины, определенные его решения могут быть обжалованы, в частности по вопросам увольнения судей с должностей.

Министерство юстиции Украины подчеркивает, что статья 150 Конституции Украины «не регламентирует вопрос обжалования нормативно-правовых актов, а определяет полномочия Конституционного Суда Украины». Ссылаясь на статью 150 Конституции Украины о круге субъектов представления в Конституционный Суд Украины по вопросам, указанным в ее части первой, и статью 248³ Гражданского процессуального кодекса Украины, Министерство юстиции считает, что судам общей юрисдикции не подведомственны жалобы на акты органов законодательной и испол-

нительной власти, подлежащие рассмотрению на предмет их конституционности.

3. В процессе рассмотрения дела в открытом пленарном заседании Конституционного Суда Украины Полтавец Ю. П. поддержал доводы Высшего совета юстиции, изложенные в конституционном представлении, и дополнительно обратил внимание на то, что на основании фактов, установленных квалификационной комиссией судей и Высшим советом юстиции, принимается соответствующее решение о назначении/избрании судей на должности или увольнении их с должностей.

Селиванов А. А. подчеркнул, что все правовые акты Президента Украины и Верховной Рады Украины входят в юрисдикцию Конституционного Суда Украины. Решения Высшего совета юстиции по вопросам назначения судей на должности и увольнения их с должностей «имеют вид правовой информации для Президента Украины, Верховной Рады Украины» и не относятся к актам, устанавливающим, изменяющим или прекращающим правоотношения.

Носов В. В. поддержал позицию Президента Украины, что все акты Президента Украины, Верховной Рады Украины, в том числе о назначении/избрании судей на должности или увольнении их с должностей, должны быть предметом проверки только Конституционного Суда Украины.

Лукашова Н. П. и Пасенюк А. М. поддержали доводы, соответственно, Верховного Суда Украины и Министерства юстиции Украины, изложенные в письмах в Конституционный Суд Украины.

4. На основании системного анализа Конституции Украины в аспекте вопросов, затронутых в конституционном представлении, Конституционный Суд Украины установил следующее.

Согласно части второй статьи 147 Конституции Украины, Конституционный Суд Украины решает вопрос о соответствии законов и иных правовых актов Конституции Украины. Законы и иные правовые акты по решению Конституционного Суда Украины признаются неконституционными полностью или в отдельной части, если они не соответствуют Конституции Украины или если была нарушена установленная Конституцией Украины процедура их рассмотрения, утверждения или вступления в силу (часть первая статьи 152 Конституции Украины). Перечень актов, на предмет конституционности которых Конституционным Судом Украины осуществляется проверка, определен в части первой статьи 150 Конституции Украины. Анализ положений этих статей Конституции Украины свидетельствует, что к «иным правовым актам», о которых идет речь в части второй статьи 147, части первой статьи 152 Конституции Украины, относятся, в частности, правовые акты Верховной Рады Украины, акты Президента Украины.

Статья 106 Конституции Украины закрепила конкретный перечень полномочий Президента Украины, который на основании и во исполнение Конституции и законов Украины издает обязательные к исполнению на территории Украины указы и распоряжения. По юридическим признакам эти акты главы государства могут иметь как нормативно-правовой, так и индивидуально-правовой характер. Исходя из содержания статьи 106, части второй статьи 147, части первой статьи 150, статьи 152 Конституции

Украины, указы и распоряжения Президента Украины являются правовыми актами.

Как свидетельствует содержание положений статей 85, 91 Конституции Украины, Верховная Рада Украины принимает законы, постановления и иные правовые акты. Они являются юридической формой реализации полномочий единственного органа законодательной власти в Украине и согласно части второй статьи 147, части первой статьи 150 Конституции Украины являются объектом судебного конституционного контроля.

Таким образом, в статьях 147, 150 Конституции Украины определены пределы юрисдикции Конституционного Суда Украины. По содержанию этих статей проверка на предмет конституционности подлежат, в частности, правовые акты Верховной Рады Украины, акты Президента Украины. При этом среди них не выделены нормативно-правовые либо индивидуально-правовые акты. То есть к полномочиям Конституционного Суда Украины относится решение вопросов о конституционности правовых актов Верховной Рады Украины и Президента Украины, независимо от того, имеют они нормативно-правовой или индивидуально-правовой характер.

5. Обращаясь в Конституционный Суд Украины с конституционным представлением об официальном толковании положений абзацев второго, третьего пункта 1 части первой статьи 150 Конституции Украины, Высший совет юстиции исходил из необходимости решения вопроса о возможности оспаривания в Конституционный Суд Украины актов об избрании/назначении судей на должности и увольнении их с должностей.

Нормы частей четвертой, пятой статьи 126, части третьей статьи 127, части первой статьи 128, пункта 1 части первой статьи 131 Конституции Украины регулируют отношения, связанные, в частности, с избранием/назначением судей на должности и увольнением их с должностей.

Согласно установившейся практике, первое назначение на должность профессионального судьи суда общей юрисдикции сроком на пять лет осуществляет Президент Украины путем издания указа, а решение об избрании бессрочно всех остальных судей, кроме судей Конституционного Суда Украины, принимает Верховная Рада Украины в форме постановления.

Судья освобождается с должности органом, его избравшим или назначившим, на основаниях, определенных в части пятой статьи 126 Конституции Украины. Президент Украины или Верховная Рада Украины на основании представления Высшего совета юстиции принимают решение об увольнении профессионального судьи с должности.

Следовательно, Президент Украины, Верховная Рада Украины реализуют предусмотренные Конституцией Украины властные полномочия путем принятия соответствующих актов о назначении/избрании судей на должности или увольнении их с должностей. Такие акты главы государства и парламента имеют конституционно-правовую природу.

По содержанию положений части второй статьи 147, части первой статьи 150 Конституции Украины к полномочиям Конституционного Суда Украины относится, в частности, проверка на предмет соответствия Конституции Украины всех без исключения правовых актов Верховной Рады

Украины и Президента Украины как по их юридическому содержанию, так и по соблюдению конституционной процедуры их рассмотрения, принятия и вступления их в силу.

Такою позицию высказал Конституционный Суд Украины при рассмотрении дела по представлению народных депутатов Украины о признании неконституционными распоряжений Президента Украины о назначении заместителей председателей местных государственных администраций. Решением от 24 декабря 1997 года Конституционный Суд Украины признал, что Президент Украины при назначении этих должностных лиц вышел за пределы полномочий, установленных Конституцией Украины.

Аналогичная точка зрения высказана в присланных по запросу Конституционного Суда Украины экспертных заключениях ученых, в частности, Национальной юридической академии Украины им. Ярослава Мудрого.

Исходя из этого и анализируя положения абзацев второго, третьего пункта 1 части первой статьи 150 в контексте статей 147, 152 Конституции Украины, Конституционный Суд Украины считает, что по представлению субъекта права на конституционное представление акты Верховной Рады Украины и Президента Украины об избрании/назначении судей на должности и увольнении их с должностей подлежат рассмотрению в Конституционном Суде Украины на соответствие Конституции Украины по их юридическому содержанию и на предмет соблюдения установленной Основным Законом Украины процедуры их рассмотрения, принятия или вступления в силу (наличие конституционных полномочий, конституционность условий, оснований избрания/назначения на должность, увольнения с должности и тому подобное).

Таким образом, в аспекте затронутых в конституционном представлении вопросов Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что к полномочиям Конституционного Суда Украины отнесено решение вопросов исключительно о соответствии Конституции Украины актов Верховной Рады Украины, Президента Украины об избрании/назначении судей на должности и увольнении их с должностей, а не относительно их законности.

6. Ставя в конституционном представлении вопрос об обжаловании принятых Высшим советом юстиции актов, связанных с досрочным увольнением судей с должностей, Высший совет юстиции сослался на пункт 1 части первой статьи 131 Конституции Украины, согласно которому к ведению этого органа относится внесение представлений, в том числе о досрочном увольнении судей с должностей, на основании решения Высшего совета юстиции, и на положения статьи 55 Конституции Украины о праве судей как граждан Украины на судебную защиту.

Однако вопросы, связанные с порядком обжалования указанных решений Высшего совета юстиции в суде общей юрисдикции, выходят за пределы конституционного производства по этому делу, в котором речь идет об официальном толковании положений абзацев второго, третьего пункта 1 части первой статьи 150 Конституции Украины, определяющих полномочия Конституционного Суда Украины.

Вместе с тем, учитывая требования статьи 55 Конституции Украины, Конституционный Суд Украины считает, что решение вопросов, связан-

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ных с трудовыми спорами судей и обжалованием актов Высшего совета юстиции, может быть предметом рассмотрения судов общей юрисдикции в случаях и в порядке, установленных законом, который также может определять и подсудность данных дел судам общей юрисдикции соответствующего уровня.

На основании изложенного и руководствуясь статьями 147, 150 Конституции Украины, статьями 63, 67, 69 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. Положения абзацев второго, третьего пункта 1 части первой статьи 150 Конституции Украины в системной связи со статьями 147, 152 Конституции Украины, в аспекте затронутых Высшим советом юстиции в конституционном представлении вопросов, необходимо понимать как то, что:

– полномочиям Конституционного Суда Украины подлежит, в частности, решение вопросов о соответствии Конституции Украины (конституционности) правовых актов Верховной Рады Украины и Президента Украины, к которым отнесены как нормативно-правовые, так и индивидуально-правовые акты;

– акты Верховной Рады Украины и Президента Украины об избрании/назначении судей на должности и увольнении их с должностей рассматриваются Конституционным Судом Украины по представлению субъектов права на конституционное представление относительно проверки соответствия Конституции Украины (конституционности) этих правовых актов по их юридическому содержанию и установленной Конституцией Украины процедуре их рассмотрения, принятия или вступления в силу (наличие конституционных полномочий, конституционность оснований назначения/избрания на должность, увольнения с должности и т. д.).

2. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

- *Summary of the Decision No.7-rp/2002 of March 27, 2002*

The legal acts of the Verkhovna Rada of Ukraine, acts of the President of Ukraine, which, according to Articles 147.2 and 150.1 of the Constitution of Ukraine, are subject to constitutional control, may have both statutory and individual legal nature.

The authorities of the Constitutional Court of Ukraine include a review of one and all legal acts of the Verkhovna Rada of Ukraine and the President of Ukraine as to their constitutionality by both legal nature and observance of the constitutional procedure for their examination, adoption and coming into force. The acts of the Verkhovna Rada of Ukraine and the President of Ukraine on election/appointment and dismissal of judges are subject to examination by the Constitutional Court of Ukraine as to conformity with the Constitution of Ukraine, rather than their legality.

The Constitutional Court of Ukraine has concluded that the provisions of Article 150.1.2 and Article 150.1.3 of the Constitution of Ukraine in view of Articles 147 and 152 of the Constitution of Ukraine are to be regarded as those that the authorities of the Constitutional Court of Ukraine cover, in particular, deciding on conformity to the Constitution of Ukraine (constitutionality) of legal acts of the Verkhovna Rada of Ukraine and the President of Ukraine, which include both statutory and individual legal acts; acts of the Verkhovna Rada of Ukraine and the President of Ukraine on election/appointment and dismissal of judges shall be examined by the Constitutional Court of Ukraine upon the petitions of subjects of the right to a constitutional petition as to review of constitutionality of these legal acts by their legal nature and procedure for their examination, adoption or coming into force as established by the Constitution of Ukraine (the existence of constitutional authorities, constitutionality of grounds for appointment/election to office, dismissal from office etc.).

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

Р І Ш Е Н Н Я
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**у справі за конституційним поданням Президента України
щодо офіційного тлумачення положень
частин другої, третьої статті 124 Конституції України
(справа щодо підвідомчості актів
про призначення або звільнення посадових осіб)**

м. Київ
7 травня 2002 року
№ 8-рп/2002

Справа № 1-1/2002

*Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:*

Скоморохи Віктора Єгоровича – головуєчий, суддя-доповідач, **Вознюка** Володимира Денисовича, **Іващенко** Володимира Івановича, **Козюбри** Миколи Івановича, **Корнієнка** Миколи Івановича, **Костицького** Михайла Васильовича, **Малинникової** Людмили Федорівни, **Мироненка** Олександра Миколайовича, **Німченка** Василя Івановича, **Розенка** Віталія Івановича, **Савенка** Миколи Дмитровича, **Селівона** Миколи Федосовича, **Тихого** Володимира Павловича, **Чубар** Людмили Пантеліївни, **Шаповала** Володимира Миколайовича,

за участю представника суб'єкта права на конституційне подання Носова Владислава Васильовича – Постійного представника Президента України в Конституційному Суді України; Фесенка Євгена Володимировича – представника Верховної Ради України в Конституційному Суді України, головного наукового консультанта Відділу зв'язків з органами правосуддя Апарату Верховної Ради України; Лукашової Надії Павлівни – Постійного представника Верховного Суду України в Конституційному Суді України; Кудрявцева Віктора Вікторовича – представника Генеральної прокуратури України, заступника Генерального прокурора України; Зайця Анатолія Павловича – Першого заступника Державного секретаря Міністерства юстиції України; Серьогіна Віталія Олександровича – доцента кафедри конституційного і міжнародного права Національного університету внутрішніх справ,

розглянув на пленарному засіданні справу щодо офіційного тлумачення положень частин другої, третьої статті 124 Конституції України.

Приводом для розгляду справи згідно зі статтями 39, 41 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання Президента України.

Підставою для розгляду справи відповідно до статті 93 Закону України

«Про Конституційний Суд України» є практична необхідність в офіційній інтерпретації зазначених положень статті 124 Конституції України.

Заслухавши суддю-доповідача Скомороху В. Є., пояснення Носова В. В., Фесенка Є. В., Лукашової Н. П., Кудрявцева В. В., Зайця А. П., Сьєрбіна В. О. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. Суб'єкт права на конституційне подання – Президент України – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень частин другої, третьої статті 124 Конституції України, зокрема, чи мають право суди загальної юрисдикції приймати до свого провадження і розглядати по суті позовні заяви про поновлення на роботі, зміну формулювання звільнення членів Кабінету Міністрів України, керівників інших центральних органів виконавчої влади та осіб, яких згідно з Конституцією України призначають на посади та звільняють з посад Президент України або Верховна Рада України.

На думку суб'єкта права на конституційне подання, такі заяви не підвідомчі судам загальної юрисдикції, оскільки згідно з Конституцією України однією з форм реалізації владних повноважень Президента України та Верховної Ради України є прийняття чи видання відповідних актів (стаття 91, частина третя статті 106). Зокрема, безпосередньо на підставі положень Конституції України видаються акти з питань призначення, звільнення Президентом України (пункти 5, 9, 10, 11, 12, 13, 14 частини першої статті 106), Верховною Радою України (пункти 16, 17, 18, 19, 20, 21, 35 частини першої статті 85), а також щодо суддів (пункт 26 частини першої статті 85, пункт 22 частини першої статті 106, стаття 128).

Як стверджується в конституційному поданні, Конституція України не наділяє будь-який державний орган повноваженнями щодо скасування чи тимчасового припинення дії актів Президента України або Верховної Ради України, в тому числі і з зазначених питань. Прем'єр-міністр України, члени Кабінету Міністрів України, керівники інших центральних органів виконавчої влади, Генеральний прокурор України, Голова Антимонопольного комітету України, Голова Фонду державного майна України, судді, інші особи, яких призначають Президент України або Верховна Рада України, є особами, для яких Конституцією України встановлено особливий порядок призначення на посади та звільнення з посад.

2. У листі до Конституційного Суду України Голова Верховної Ради України пояснив, що компетенція судів загальної юрисдикції поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі, в тому числі й на ті, які пов'язані зі спорами про поновлення на роботі, зміну формулювання звільнення членів Кабінету Міністрів України, керівників інших центральних органів виконавчої влади та осіб, яких згідно з Конституцією України призначають на посади чи звільняють з посад Президент України або Верховна Рада України.

Підвідомчість справ, які стосуються поновлення на роботі, зміни формулювання звільнення вказаних посадових осіб, віднесена до компетенції судів загальної юрисдикції та визначається сукупністю положень пунк-

ту 12 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України, статті 24 Цивільного процесуального кодексу України, частин другої, третьої статті 124 Конституції України. У цьому разі йдеться про здійснення Президентом України, Верховною Радою України виключно адміністративної, управлінської функції – призначення на посади та звільнення з посад відповідних осіб, а судовими органами – правосуддя.

Генеральний прокурор України вважає неможливим оспорювання актів Президента України, Верховної Ради України про призначення на посади та звільнення з посад осіб у судах загальної юрисдикції, оскільки визначення конституційності таких актів належить до повноважень Конституційного Суду України.

3. Конституційний Суд України, вирішуючи порушені у конституційному поданні питання, виходить з такого.

Стаття 55 Конституції України, встановлюючи судовий захист прав і свобод людини і громадянина, гарантує кожному право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Правосуддя здійснюється виключно судами у відповідних формах, у тому числі шляхом конституційного судочинства (стаття 124 Конституції України).

Відповідно до абзаців другого, третього пункту 1 частини першої статті 150 Конституції України Конституційний Суд України вирішує питання конституційності, зокрема правових актів Верховної Ради України, актів Президента України. У разі виникнення у процесі загального судочинства спору щодо конституційності норми закону, яка застосовується судом, провадження у справі зупиняється (стаття 83 Закону України «Про Конституційний Суд України»). Перевірка конституційності таких актів є виключною компетенцією Конституційного Суду України.

За змістом принципу поділу державної влади в Україні, визначеному у частині першій статті 6 Конституції України, «державна влада здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову», які урівноважують одна одну системою стримувань і противаг.

Згідно з частиною другою статті 19 Конституції України органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Визнаючи людину найвищою соціальною цінністю, Конституція України закріплює широке коло прав та свобод, гарантує і забезпечує їх захист, в тому числі і від порушення з боку держави, її органів та посадових осіб.

Відповідно до Конституції України громадяни є рівними перед законом (частина перша статті 24) та користуються рівним правом доступу до державної служби (частина друга статті 38). Громадянам гарантується судовий захист від незаконного звільнення (частина шоста статті 43). Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (частина друга статті 55 Конституції України).

Отже, призначення на посади та звільнення з посад Президентом України або Верховною Радою України посадових осіб не може обмежувати їх права на судовий захист.

Пунктом 10 частини першої статті 106 Конституції України встановлено повноваження Президента України призначати за поданням Прем'єр-міністра України членів Кабінету Міністрів України, керівників інших центральних органів виконавчої влади та припиняти їхні повноваження на цих посадах.

Згідно з частиною першою статті 87 Конституції України Верховна Рада України може розглянути питання про відповідальність Кабінету Міністрів України та прийняти резолюцію недовіри Кабінетові Міністрів України, що має наслідком відставку Кабінету Міністрів України (частина четверта статті 115 Конституції України). Висловлення Верховною Радою України недовіри Генеральному прокуророві України має наслідком його відставку з посади (частина перша статті 122 Конституції України). Суб'єктами конституційної відповідальності можуть бути й інші учасники конституційно-правових відносин.

Частина четверта статті 106 Конституції України передбачає скріплення актів Президента України, виданих у межах повноважень, передбачених пунктами 3, 4, 5, 8, 10, 14, 15, 17, 18, 21, 22, 23, 24 цієї статті, підписами Прем'єр-міністра України і міністра, відповідального за акт та його виконання.

За Конституцією України передбачена політична відповідальність Кабінету Міністрів України (стаття 87, пункт 10 частини першої статті 106, частина четверта статті 115). Припинення повноважень членів Кабінету Міністрів України, керівників інших центральних органів виконавчої влади Президентом України відповідно до пункту 10 частини першої статті 106 Конституції України або відставка Кабінету Міністрів України у зв'язку з прийняттям Верховною Радою України резолюції недовіри згідно зі статтею 87 Конституції України означає, що відповідна оцінка діяльності членів Кабінету Міністрів України та керівників інших центральних органів виконавчої влади може стосуватися як законності їх дій, так і мати політичний характер.

Зокрема, відставка Кабінету Міністрів України може бути наслідком політичної відповідальності як результату прийняття Верховною Радою України резолюції недовіри Кабінету Міністрів України, яка не має ознак юридичної відповідальності. Для останньої характерним є порушення юридичних норм, без чого неможлива реалізація санкції правової норми.

Разом з тим, з факту припинення повноважень зазначених осіб можуть виникати правовідносини, що мають похідний від політичної відповідальності характер. У разі виникнення спору про право щодо них названі особи не позбавляються права на оскарження в суді окремих положень вказаних актів, зокрема щодо зміни дати, формулювання звільнення тощо.

Судовий захист прав і свобод людини і громадянина необхідно розглядати як вид державного захисту прав і свобод людини і громадянина. І саме держава бере на себе такий обов'язок відповідно до частини другої статті 55 Конституції України. Право на судовий захист передбачає і конкретні гарантії ефективного поновлення в правах шляхом здійснення правосуддя. Відсутність такої можливості обмежує це право. А за змістом частини другої статті 64 Конституції України право на судовий захист не може бути обмежено навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Згідно з частинами другою, третьою статті 124 Конституції України юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі, судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції. Це означає, що до юрисдикції Конституційного Суду України та судів загальної юрисдикції належить, відповідно до їх повноважень, також вирішення питань, які мають правовий (а не політичний) характер і які виникають у зв'язку з призначенням чи звільненням певних посадових осіб Президентом України або Верховною Радою України.

4. Проблема тлумачення норм щодо повноважень судів, про що йдеться у конституційному поданні, неодноразово досліджувалася Конституційним Судом України. Розкриваючи конституційний зміст права на судовий захист, Конституційний Суд України у Рішенні від 25 листопада 1997 року у справі громадянки Дзюби Г. П. щодо права на оскарження в суді неправомірних дій посадової особи зазначив, що Конституцією України кожній людині і громадянину гарантовано і забезпечено право на звернення до суду за захистом своїх прав і свобод. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Рішенням від 1 жовтня 1998 року № 13-рп/98 у справі про підсудність спорів Вищому арбітражному суду України Конституційний Суд України констатував, що юрисдикція судів, тобто їх повноваження вирішувати спори про право та інші правові питання згідно з частиною другою статті 124 Конституції України, поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. Конституційне повноваження Президента України щодо скасування актів Кабінету Міністрів України і повноваження Вищого арбітражного суду України визнавати такі акти недійсними з підстав, зазначених у законодавстві, є самостійними гарантіями забезпечення законності діяльності Кабінету Міністрів України, які не виключають одна одну.

Конституція України гарантує кожному судовий захист його прав у межах конституційного, цивільного, господарського, адміністративного і кримінального судочинства України. Норми, що передбачають вирішення спорів, зокрема про поновлення порушеного права, не можуть суперечити принципу рівності усіх перед законом та судом і у зв'язку з цим обмежувати право на судовий захист.

Правове регулювання Конституцією України та спеціальними законами України статусу, зокрема Прем'єр-міністра України, членів Кабінету Міністрів України та інших посадових осіб (частина перша статті 9 Закону України «Про державну службу» від 16 грудня 1993 року № 3723-ХІІ) не означає, що на них не можуть поширюватися положення інших законів щодо відносин, не врегульованих спеціальними законами.

З огляду на викладене немає юридичних підстав вважати, що окремі норми Кодексу законів про працю України не можуть не застосовуватися до членів Кабінету Міністрів України, керівників інших центральних органів виконавчої влади та осіб, яких згідно з Конституцією України призначають на посади чи звільняють з посад Президент України або Верховна Рада України. Відповідно до статті 11 Закону України «Про державну

службу» державні службовці мають право захищати свої законні права та інтереси у вищестоящих державних органах та у судовому порядку, а рішення про припинення державної служби вони можуть оскаржити безпосередньо до суду (стаття 32 Закону).

Твердження у конституційному поданні про невідомість судам загальної юрисдикції справ за заявами осіб, яких призначає на посади чи звільняє з посад Президент України або Верховна Рада України, є необґрунтованими, оскільки суперечить покладеним на суди конституційним повноваженням забезпечувати судовий захист прав і свобод людини і громадянина, включаючи принцип рівності перед законом і судом.

5. Конституційний Суд України виходить з того, що він не уповноважений вирішувати питання щодо законності актів органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування, а також інші питання, віднесені до компетенції судів загальної юрисдикції (стаття 14 Закону України «Про Конституційний Суд України»).

Постанови Верховної Ради України, укази і розпорядження Президента України є підзаконними актами (стаття 91; частина третя статті 106 Конституції України), тобто такими, що приймаються на основі та на виконання Конституції і законів України і мають відповідати їм. Тому вони можуть перевірятися на відповідність не тільки Конституції, а й законам України. Перевірка законності зазначених актів є функцією судів загальної юрисдикції. У разі виникнення питання щодо їх конституційності починає діяти механізм, передбачений статтею 150 Конституції України.

Відповідно до Рішення Конституційного Суду України від 27 березня 2002 року № 7-рп/2002 (справа щодо актів про обрання/призначення суддів на посади та про звільнення їх з посад) акти Верховної Ради України та Президента України про обрання/призначення суддів на посади та про звільнення їх з посад розглядаються Конституційним Судом України за зверненнями суб'єктів права на конституційне подання щодо перевірки відповідності Конституції України (конституційності) цих правових актів за їх юридичним змістом та встановленій Конституцією України процедурі їх розгляду, ухвалення чи набрання ними чинності (наявність конституційних повноважень, конституційність підстав призначення/обрання на посаду, звільнення з посади тощо).

Аналогічно вирішуються питання й щодо інших посадових осіб, яких призначають на посади та звільняють з посад Президент України або Верховна Рада України

Конституційне закріплення повноважень Конституційного Суду України перевіряти конституційність актів Верховної Ради України і Президента України та можливість оскарження до судів загальної юрисдикції актів Верховної Ради України і Президента України індивідуального характеру з питань призначення на посади чи звільнення з посад певних осіб стосовно їх законності надає зазначеним особам право оскарження до судів за встановленими законом формами і процедурами.

Надання повноважень Конституційному Суду України вирішувати питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) актів Президента України та правових актів Верховної Ради України не виклю-

чає можливості оскарження до судів загальної юрисдикції актів Президента України або постанов Верховної Ради України індивідуального характеру з питань призначення на посади чи звільнення з посад стосовно їх законності, за винятком положень тих актів, які є наслідком конституційно-політичної відповідальності (статті 115, 122 та інші Конституції України) посадових осіб. Визначення видів судів і особливостей процедури судового захисту таких осіб є прерогативою Верховної Ради України.

На підставі викладеного і керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 51, 62, 63, 65, 67, 69 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. В аспекті порушених у конституційному поданні Президента України питань положення частин другої, третьої статті 124 Конституції України треба розуміти так:

1.1. Положення про поширення юрисдикції судів на всі правовідносини, що виникають у державі, означає, що до юрисдикції Конституційного Суду України та судів загальної юрисдикції належить, відповідно до їх повноважень, вирішення питань, що мають правовий характер, зокрема тих, які виникають у зв'язку з призначенням чи звільненням певних посадових осіб Президентом України або Верховною Радою України (частина друга статті 124).

1.2. Вирішення Конституційним Судом України питань щодо відповідності Конституції України (конституційності) актів Президента України та правових актів Верховної Ради України не виключає можливості оскарження до судів загальної юрисдикції актів Президента України або постанов Верховної Ради України індивідуального характеру з питань призначення на посади чи звільнення з посад стосовно їх законності, за винятком положень тих актів, які є наслідком конституційно-політичної відповідальності (статті 115, 122 та інші Конституції України) посадових осіб.

1.3. Здійснення судочинства Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції щодо актів Президента України та Верховної Ради України з питань призначення чи звільнення посадових осіб означає розгляд справ щодо конституційності зазначених актів у формі конституційного судочинства, а щодо їх законності – судами загальної юрисдикції у формі відповідного судочинства (частина третя статті 124).

Підсудність справ такої категорії та особливості процедури їх розгляду судами загальної юрисдикції відповідного рівня підлягає визначенню процесуальним законом.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

Р Е Ш Е Н И Е

КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ

**по делу об официальном толковании
положений частей второй, третьей
статьи 124 Конституции Украины
по конституционному представлению Президента Украины
(дело о подведомственности актов о назначении
или увольнении должностных лиц)**

г. Киев
7 мая 2002 года
№ 8-рп/2002

Дело № 1-1/2002

*Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины:*

Скоморохи Виктора Егоровича – председательствующий, судья-докладчик, **Вознюка** Владимира Денисовича, **Ивашенко** Владимира Ивановича, **Козюбры** Николая Ивановича, **Корниенко** Николая Ивановича, **Костицкого** Михаила Васильевича, **Малинниковой** Людмилы Федоровны, **Мироненко** Александра Николаевича, **Нимченко** Василия Ивановича, **Розенко** Виталия Ивановича, **Савенко** Николая Дмитриевича, **Селивона** Николая Федосеевича, **Тихого** Владимира Павловича, **Чубарь** Людмилы Пантелеевны, **Шаповала** Владимира Николаевича,

с участием представителей субъекта права на конституционное представление Носова Владислава Васильевича – Постоянного представителя Президента Украины в Конституционном Суде Украины; Фесенко Евгения Владимировича – представителя Верховной Рады Украины в Конституционном Суде Украины, главного научного консультанта Отдела связи с органами правосудия Аппарата Верховной Рады Украины; Лукашовой Надежды Павловны – Постоянного представителя Верховного Суда Украины в Конституционном Суде Украины; Кудрявцева Виктора Викторовича – представителя Генеральной прокуратуры Украины, заместителя Генерального прокурора Украины; Зайца Анатолия Павловича – Первого заместителя Государственного секретаря Министерства юстиции Украины; Серегина Виталия Александровича – доцента кафедры конституционного и международного права Национального университета внутренних дел,

рассмотрел в пленарном заседании дело об официальном толковании положений частей второй, третьей статьи 124 Конституции Украины.

Поводом к рассмотрению дела согласно статьям 39, 41 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление Президента Украины.

Основанием к рассмотрению дела в соответствии со статьей 93 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является практическая необходимость в официальной интерпретации указанных положений статьи 124 Конституции Украины.

Заслушав судью-докладчика Скомороху В. Е., пояснения Носова В. В., Фесенко Е. В., Лукашовой Н. П., Кудрявцева В. В., Зайца А. П., Серегина В. А. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1. Субъект права на конституционное представление – Президент Украины – обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством об официальном толковании положений частей второй, третьей статьи 124 Конституции Украины, в частности, того, имеют ли право суды общей юрисдикции принимать в свое производство и рассматривать по сути иски о восстановлении на работе, изменении формулировки увольнения членов Кабинета Министров Украины, руководителей иных центральных органов исполнительной власти и лиц, которых согласно Конституции Украины назначают на должности и увольняют с должностей Президент Украины или Верховная Рада Украины.

По мнению субъекта права на конституционное представление, такие заявления не являются подведомственными судам общей юрисдикции, поскольку согласно Конституции Украины одной из форм реализации властных полномочий Президента Украины и Верховной Рады Украины является принятие соответствующих актов (статья 91, часть третья статьи 106). В частности, непосредственно на основании положений Конституции Украины принимаются акты по вопросам назначения, увольнения Президентом Украины (пункты 5, 9, 10, 11, 12, 13, 14 части первой статьи 106), Верховной Радой Украины (пункты 16, 17, 18, 19, 20, 21, 35 части первой статьи 85), а также судей (пункт 26 части первой статьи 85, пункт 22 части первой статьи 106, статья 128).

Как утверждается в конституционном представлении, Конституция Украины не наделяет какой-либо государственный орган полномочиями по отмене или временному прекращению действия актов Президента Украины или Верховной Рады Украины, в том числе и по указанным вопросам. Премьер-министр Украины, члены Кабинета Министров Украины, руководители других центральных органов исполнительной власти, Генеральный прокурор Украины, Председатель Антимонопольного комитета Украины, Председатель Фонда государственного имущества Украины, судьи, другие лица, которых назначает Президент Украины или Верховная Рада Украины, являются лицами, для которых Конституцией Украины установлен особый порядок назначения на должности и увольнения с должностей.

2. В письме Конституционному Суду Украины Председатель Верховной Рады Украины пояснил, что компетенция судов общей юрисдикции распространяется на все правоотношения, возникающие в государстве, в том числе и на те, которые связаны со спорами о восстановлении на работе, сменой формулировки увольнения членов Кабинета Министров Укра-

ины, руководителей других центральных органов исполнительной власти и лиц, которых согласно Конституции Украины назначают на должности или увольняют с должностей Президент Украины или Верховная Рада Украины.

Подведомственность дел, касающихся восстановления на работе, изменения формулировки увольнения указанных должностных лиц, отнесена к компетенции судов общей юрисдикции и определяется совокупностью положений пункта 12 раздела XV «Переходные положения» Конституции Украины, статьи 24 Гражданского процессуального кодекса Украины, частей второй, третьей статьи 124 Конституции Украины. В этом случае речь идет об осуществлении Президентом Украины, Верховной Радой Украины исключительно административной, управленческой функции – назначение на должности и увольнение с должностей соответствующих лиц, а судебными органами – правосудия.

Генеральный прокурор Украины считает невозможным обжалование актов Президента Украины, Верховной Рады Украины о назначении на должности и увольнение с должностей лиц в судах общей юрисдикции, поскольку определение конституционности таких актов входит в полномочия Конституционного Суда Украины.

3. Конституционный Суд Украины, решая поставленные в конституционном представлении вопросы, исходил из следующего.

Статья 55 Конституции Украины, устанавливая судебную защиту прав и свобод человека и гражданина, гарантирует каждому право на обжалование в суде решений, действий или бездействия органов государственной власти, органов местного самоуправления, должностных и служебных лиц. Правосудие осуществляется исключительно судами в соответствующих формах, в том числе путем конституционного судопроизводства (статья 124 Конституции Украины).

Согласно абзацам второму, третьему пункта 1 части первой статьи 150 Конституции Украины, Конституционный Суд Украины решает вопросы конституционности, в частности, правовых актов Верховной Рады Украины, актов Президента Украины. В случае возникновения в процессе общего судопроизводства спора о конституционности нормы закона, применяемой судом, производство по делу останавливается (статья 83 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины»). Проверка конституционности таких актов является исключительной компетенцией Конституционного Суда Украины.

По смыслу принципа разделения государственной власти в Украине, определенного в части первой статьи 6 Конституции Украины, «государственная власть осуществляется на принципах ее разделения на законодательную, исполнительную и судебную», которые уравнивают друг друга системой сдерживаний и противовесов.

Согласно части второй статьи 19 Конституции Украины органы государственной власти, органы местного самоуправления, их должностные лица обязаны действовать только на основе, в рамках полномочий и таким образом, которые предусмотрены Конституцией и законами Украины.

Определяя человека наивысшей социальной ценностью, Конституция Украины закрепляет широкий круг прав и свобод, гарантирует и обеспе-

чивает их защиту, в том числе и от нарушений со стороны государства, его органов и должностных лиц.

Согласно Конституции Украины граждане являются равными перед законом (часть первая статьи 24) и пользуются равным правом доступа к государственной службе (часть вторая статьи 38). Гражданам гарантируется судебная защита от незаконного увольнения (часть шестая статьи 43). Каждому гарантируется право на обжалование в суде решений, действий или бездействия органов государственной власти, органов местного самоуправления, должностных и служебных лиц (часть вторая статьи 55 Конституции Украины).

Таким образом, назначение на должности и увольнение с должностей Президентом Украины или Верховной Радой Украины должностных лиц не может ограничивать их права на судебную защиту.

Пунктом 10 части первой статьи 106 Конституции Украины установлены полномочия Президента Украины назначать по представлению Премьер-министра Украины членов Кабинета Министров Украины, руководителей иных центральных органов исполнительной власти и прекращать их полномочия на этих должностях.

Согласно части первой статьи 87 Конституции Украины, Верховная Рада Украины может рассмотреть вопрос об ответственности Кабинета Министров Украины и принять резолюцию недоверия Кабинету Министров Украины, вследствие чего происходит отставка Кабинета Министров Украины (часть четвертая статьи 115 Конституции Украины). Выражение Верховной Радой Украины недоверия Генеральному прокурору Украины является основанием его отставки с должности (часть первая статьи 122 Конституции Украины). Субъектами конституционной ответственности могут быть и иные участники конституционно-правовых отношений.

Часть четвертая статьи 106 Конституции Украины предусматривает скрепление актов Президента Украины, принятых в рамках полномочий, предусмотренных пунктами 3, 4, 5, 8, 10, 14, 15, 17, 18, 21, 22, 23, 24 этой статьи, подписями Премьер-министра Украины и министра, отвечающего за акт и его исполнение.

Конституцией Украины предусмотрена политическая ответственность Кабинета Министров Украины (статья 87, пункт 10 части первой статьи 106, часть четвертая статьи 115). Прекращение полномочий членов Кабинета Министров Украины, руководителей иных центральных органов исполнительной власти Президентом Украины на основании пункта 10 части первой статьи 106 Конституции Украины или отставка Кабинета Министров Украины в связи с принятием Верховной Радой Украины резолюции недоверия согласно статье 87 Конституции Украины означает, что соответствующая оценка деятельности членов Кабинета Министров Украины и руководителей иных центральных органов исполнительной власти может касаться как законности их действий, так и иметь политический характер.

В частности, отставка Кабинета Министров Украины может быть следствием политической ответственности как результат принятия Верховной Радой Украины резолюции недоверия Кабинету Министров Украины, которая не имеет признаков юридической ответственности. Для последней

характерно нарушение юридических норм, без чего невозможна реализация санкции правовой нормы.

Вместе с тем, из факта прекращения полномочий указанных лиц могут возникать правоотношения, имеющие производный от политической ответственности характер. В случае возникновения спора о праве, применяемом к им, названные лица не лишаются права на обжалование в суде отдельных положений указанных актов, в частности, что касается изменения даты, формулировки увольнения и др.

Судебную защиту прав и свобод человека и гражданина следует рассматривать как вид государственной защиты прав и свобод человека и гражданина. Именно государство берет на себя такую обязанность согласно части второй статьи 55 Конституции Украины. Право на судебную защиту предусматривает и конкретные гарантии эффективного восстановления в правах путем осуществления правосудия. Отсутствие такой возможности ограничивает это право. А по смыслу части второй статьи 64 Конституции Украины право на судебную защиту не может быть ограничено даже в условиях военного или чрезвычайного положения.

Согласно части второй, третьей статьи 124 Конституции Украины, юрисдикция судов распространяется на все правоотношения, возникающие в государстве, судопроизводство осуществляется Конституционным Судом Украины и судами общей юрисдикции. Это означает, что в юрисдикцию Конституционного Суда Украины и судов общей юрисдикции входит, согласно их полномочиям, также решение споров, имеющих правовой (а не политический) характер и возникающих в связи с назначением или увольнением некоторых должностных лиц Президентом Украины или Верховной Радой Украины.

4. Проблема толкования норм о полномочиях судов, отмечается в конституционном представлении, неоднократно рассматривалась Конституционным Судом Украины. Раскрывая конституционное содержание права на судебную защиту, Конституционный Суд Украины в Решении от 25 ноября 1997 года по делу гражданки Дзюбы Г.П. о праве на обжалование в суде неправомерных действий должностного лица указал, что Конституцией Украины каждому человеку и гражданину гарантировано и обеспечено право обращения в суд для защиты своих прав и свобод. Каждому гарантируется право на обжалование в суде решений, действий или бездействия органов государственной власти, органов местного самоуправления, должностных и служебных лиц.

Решением от 1 октября 1998 года № 13-рп/98 по делу о подсудности споров Высшему арбитражному суду Украины Конституционный Суд Украины констатировал, что юрисдикция судов, то есть их полномочия решать споры о праве и другие правовые вопросы, согласно части второй статьи 124 Конституции Украины распространяется на все правоотношения, возникающие в государстве.

Конституционное полномочие Президента Украины по отмене актов Кабинета Министров Украины и полномочия Высшего арбитражного суда Украины признавать такие акты недействительными на основаниях, указанных в законодательстве, являются самостоятельными гарантиями

обеспечения законности деятельности Кабинета Министров Украины, которые не исключают друг друга.

Конституция Украины гарантирует каждому судебную защиту его прав в рамках конституционного, гражданского, хозяйственного, административного и уголовного судопроизводства Украины. Нормы, предусматривающие решение споров, в частности о восстановлении нарушенного права, не могут противоречить принципу равноправия всех перед законом и судом и в связи с этим ограничивать право на судебную защиту.

Правовое регулирование Конституцией Украины и специальными законами Украины статуса, в частности, Премьер-министра Украины, членов Кабинета Министров Украины и иных должностных лиц (часть первая статьи 9 Закона Украины «О государственной службе» от 16 декабря 1993 года № 3723-ХІІ) не означает, что на них не могут распространяться положения иных законов об отношениях, не урегулированных специальными законами.

Учитывая изложенное, нет юридических оснований считать, что отдельные нормы Кодекса законов о труде Украины не могут не применяться к членам Кабинета Министров Украины, руководителям иных центральных органов исполнительной власти и лицам, которых согласно Конституции Украины назначают на должности или увольняют с должностей Президент Украины или Верховная Рада Украины. Согласно статье 11 Закона Украины «О государственной службе», государственные служащие имеют право защищать свои законные права и интересы в вышестоящих государственных органах и в судебном порядке, а решение о прекращении государственной службы они могут оспаривать непосредственно в суде (статья 32 Закона).

Утверждение в конституционном представлении о неподведомственности судам общей юрисдикции дел по заявлениям лиц, которых назначают на должности или увольняют с должностей Президент Украины или Верховная Рада Украины, является необоснованным, поскольку противоречит возложенным на суды конституционным полномочиям обеспечивать судебную защиту прав и свобод человека и гражданина, включая принцип равенства перед законом и судом.

5. Конституционный Суд Украины исходит из того, что он не уполномочен решать вопросы о законности актов органов государственной власти, органов власти Автономной Республики Крым и органов местного самоуправления, а также иные вопросы, отнесенные к компетенции судов общей юрисдикции (статья 14 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины»).

Постановления Верховной Рады Украины, указы и распоряжения Президента Украины являются подзаконными актами (статья 91; часть третья статьи 106 Конституции Украины), то есть такими, которые принимаются на основании и для выполнения Конституции и законов Украины и должны им отвечать. Поэтому они могут проверяться на соответствие не только Конституции, но и законам Украины. Проверка законности указанных актов является функцией судов общей юрисдикции. В случае возникновения вопроса об их конституционности начинает действовать механизм, предусмотренный статьей 150 Конституции Украины.

Согласно Решению Конституционного Суда Украины от 27 марта 2002 года № 7-рп/2002 (дело об актах об избрании/назначении судей на должности и об увольнении их с должностей), акты Верховной Рады Украины и Президента Украины об избрании/назначении судей на должности и об увольнении их с должностей рассматриваются Конституционным Судом Украины по обращениям субъектов права на конституционное представление о проверке соответствия Конституции Украины (конституционности) этих правовых актов по их юридическому содержанию и установленной Конституцией Украины процедуре их рассмотрения, принятия или вступления в силу (наличие конституционных полномочий, конституционность оснований назначения /избрания на должность, увольнения с должности и др.)

Аналогично решаются вопросы и по иным должностным лицам, которых назначает на должности и увольняет с должностей Президент Украины или Верховная Рада Украины.

Конституционное закрепление полномочий Конституционного Суда Украины решать вопросы о соответствии Конституции Украины (конституционности) актов Президента Украины и правовых актов Верховной Рады Украины не исключает возможности оспаривания в судах общей юрисдикции актов Президента Украины или постановлений Верховной Рады Украины индивидуального характера по вопросам назначения на должности или увольнения с должностей относительно их законности, кроме положений тех актов, которые являются следствием конституционно-политической ответственности (статьи 115, 122 и иные Конституции Украины) должностных лиц. Определение видов судов и особенностей процедуры судебной защиты таких лиц является прерогативой Верховной Рады Украины.

На основании изложенного и руководствуясь статьями 147, 150 Конституции Украины, статьями 51, 62, 63, 65, 67, 69 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. В аспекте затронутых в конституционном обращении Президента Украины вопросов положения частей второй, третьей статьи 124 Конституции Украины следует понимать как то, что:

1.1. Положение о распространении юрисдикции судов на все правоотношения, возникающие в государстве, означает, что к юрисдикции Конституционного Суда Украины и судов общей юрисдикции относится, согласно их полномочиям, решение вопросов, которые имеют правовой характер, в частности возникающих в связи с назначением или увольнением определенных должностных лиц Президентом Украины или Верховной Радой Украины (часть вторая статьи 124).

1.2. Решение Конституционным Судом вопросов о соответствии Конституции Украины (конституционности) актов Президента Украины и правовых актов Верховной Рады Украины не исключает возможности обжалования в судах общей юрисдикции актов Президента Украины или постановлений Верховной Рады Украины индивидуального характера по вопросам назначения на должности или увольнения с должностей на

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

предмет их законности, кроме положений тех актов, которые являются следствием конституционно-политической ответственности (статьи 115, 122 и другие Конституции Украины) должностных лиц.

1.3. Осуществление судопроизводства Конституционным Судом Украины и судами общей юрисдикции относительно актов Президента Украины и Верховной Рады Украины по вопросам назначения или увольнения должностных лиц означает рассмотрение дел о конституционности указанных актов в форме конституционного судопроизводства, а относительно их законности – судами общей юрисдикции в форме соответствующего судопроизводства (часть третья статьи 124).

Подсудность дел такой категории и особенности процедуры их рассмотрения судами общей юрисдикции соответствующего уровня подлежат определению процессуальным законом.

2. Решение Конституционного Суда является обязательным для исполнения на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

- *Summary of the Decision No.8-rp/2002 of May 7, 2002*

The appointment and dismissal of officials by the President of Ukraine or by the Verkhovna Rada of Ukraine cannot restrict their rights to judicial protection.

According to the second and third parts of Article 124 of the Constitution of Ukraine, the jurisdiction of courts is extended over all legal relations, arising in the state, while judicial proceedings are performed by the Constitutional Court of Ukraine and courts of general jurisdiction. This means that the jurisdiction of the Constitutional Court of Ukraine and general courts covers, according to their authorities, the settlement of issues of legal (rather than political) nature arising in connection with appointment or dismissal of certain officials by the President of Ukraine or the Verkhovna Rada of Ukraine.

Granting the Constitutional Court of Ukraine with the authority to decide on constitutionality of acts of the President of Ukraine and legal acts of the Verkhovna Rada of Ukraine does not eliminate a possibility to appeal to courts of general jurisdiction against any acts of the President of Ukraine or resolutions of the Verkhovna Rada of Ukraine of individual nature on matters of appointment or dismissal as to their legality, excepting the provisions of those acts that appeared as a result of constitutional and political responsibility of such officials (Articles 115, 122 etc. of the Constitution of Ukraine). The jurisdiction over such cases and peculiarities of their proceedings in general courts of the appropriate level are subject to the procedural law.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

Р І Ш Е Н Н Я
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

у справі за конституційним поданням Верховного Суду України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
положень частин другої і четвертої статті 1,
абзацу другого пункту 8 частини першої статті 18,
частини першої статті 25, пунктів 1, 2, 4 частини першої
статті 30, частини першої статті 31, частини першої
статті 32, пункту 2 частини другої статті 33, пункту 2
частини другої та частини третьої статті 37, статей 38 і 48
Закону України «Про Вищу раду юстиції»
(справа про Закон України «Про Вищу раду юстиції»)

м. Київ
21 травня 2002 року
№ 9-рп/2002

Справа № 1-3/2002

Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:

Скоморохи Віктора Єгоровича – головуючий, **Вознюка** Володимира Денисовича, **Козюбри** Миколи Івановича, **Корнієнка** Миколи Івановича, **Костицького** Михайла Васильовича, **Малинникової** Людмили Федорівни, **Мироненка** Олександра Миколайовича, **Німченка** Василя Івановича, **Савенка** Миколи Дмитровича, **Селівона** Миколи Федосовича, **Тимченка** Івана Артемовича, **Тихого** Володимира Павловича, **Чубар** Людмили Пантеліївни, **Шаповала** Володимира Миколайовича – суддя-доповідач, за участю представників суб'єкта права на конституційне подання: Косарева Валентина Івановича – судді Верховного Суду України, Войнаровської Галини Андріївни – заступника начальника Управління з питань судово-правової реформи та роботи з законопроектами Верховного Суду України; представників Верховної Ради України: Костицького Василя Васильовича, Шишкіна Віктора Івановича – народних депутатів України; залучених до розгляду справи представників Генеральної прокуратури України: Кудрявцева Віктора Вікторовича – заступника Генерального прокурора України, Бурдоля Євгена Павловича – начальника відділу правового забезпечення Генеральної прокуратури України; представників Вищої ради юстиції: Євдокимова Валерія Олександровича – Голови Вищої ради юстиції, Полтавця Юрія Павловича – члена Вищої ради юстиції, Грищенка Івана Юхимовича – завідувача відділу правового забезпечення секретаріату Вищої ради юстиції, а також Постійного представника Верховної Ради України в Конституційному Суді України Селіванова Анато-

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

лія Олександровича, Постійного представника Президента України в Конституційному Суді України Носова Владислава Васильовича,

розглянув на пленарному засіданні справу щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин другої і четвертої статті 1, абзацу другого пункту 8 частини першої статті 18, частини першої статті 25, пунктів 1, 2, 4 частини першої статті 30, частини першої статті 31, частини першої статті 32, пункту 2 частини другої статті 33, пункту 2 частини другої та частини третьої статті 37, статей 38 і 48 Закону України «Про Вищу раду юстиції» від 15 січня 1998 року № 22/98-ВР (Відомості Верховної Ради України, 1998, № 25, ст. 146).

Приводом для розгляду справи згідно зі статтями 39, 40, 71 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) зазначених положень Закону України «Про Вищу раду юстиції».

Підставою для розгляду справи відповідно до статті 75 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність спору щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про Вищу раду юстиції» в частині визначення статусу Вищої ради юстиції, зокрема її повноважень щодо призначення (обрання) на посаду і звільнення з посади суддів, а також щодо дисциплінарної відповідальності суддів і прокурорів.

Заслухавши суддю-доповідача Шаповала В. М., пояснення Косарева В. І., Войнаровської Г. А., Костицького В. В., Шишкіна В. І., Полтавця Ю. П., Грищенка І. Ю., Бурдоля Є. П., Селіванова А. О., Носова В. В. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Верховний Суд України в конституційному поданні порушив питання про те, що положення частин другої і четвертої статті 1, абзацу другого пункту 8 частини першої статті 18, частини першої статті 25, пунктів 1, 2, 4 частини першої статті 30, частини першої статті 31, частини першої статті 32, пункту 2 частини другої статті 33, пункту 2 частини другої та частини третьої статті 37, статей 38 і 48 Закону України «Про Вищу раду юстиції» (далі – Закон) не відповідають Конституції України.

Як зазначається в конституційному поданні, статтею 126 Конституції України передбачено, що незалежність і недоторканність суддів гарантуються Конституцією і законами України. Але Закон, на думку суб'єкта права на конституційне подання та його представників, замість закріплення гарантій незалежності суддів уможливорює втручання в судову діяльність, а також вплив на суддів при здійсненні ними правосуддя. Відповідно безпідставно розширені конституційні повноваження Вищої ради юстиції.

У листі Голови Верховної Ради України, а також у виступах на пленарному засіданні представників парламенту сформульовано позицію, згідно з якою «за своїм статусом, визначеним Конституцією України, Вища рада юстиції є органом держави, на який офіційно покладено обов'язки та від-

повідальність за формування високопрофесійного суддівського корпусу. Безпосередньо в сферу апеляційного розгляду Вищою радою юстиції справ стосовно дисциплінарної відповідальності включені також і прокурори». Аналіз положень Закону, які оспорується суб'єктом права на конституційне подання, на думку Голови Верховної Ради України, свідчить, що вони відповідають Конституції України.

Голова Вищої ради юстиції зазначив, що конституційне подання «внесено за надуманими мотивами, без належної правової аргументації та обґрунтування».

2. Відповідно до частини першої статті 124 Конституції України правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються. Особливості діяльності судів як органів правосуддя об'єктивно обумовлюють необхідність забезпечення ефективного функціонування системи судів України. Конституцією України передбачено обов'язок держави забезпечувати фінансування та належні умови для функціонування судів і діяльності суддів, окреме визначення видатків на утримання судів у Державному бюджеті України (частина перша статті 130).

Важливим засобом забезпечення ефективного функціонування органів правосуддя та незалежності суддів є Вища рада юстиції, діяльність якої цілком зосереджена саме в цій сфері. Тому логічним є те, що норми, якими визначається статус Вищої ради юстиції, включено в розділ VIII «Правосуддя» Конституції України.

3. Верховний Суд України вважає, що не відповідають Конституції України положення частини четвертої статті 1 Закону про те, що Вища рада юстиції є юридичною особою, та положення статті 48 «Апарат Вищої ради юстиції». На думку суб'єкта права на конституційне подання, це суперечить, зокрема, закріпленому статтею 6 Конституції України принципу поділу державної влади і виходить за межі повноважень, передбачених Конституцією України для органів законодавчої, виконавчої і судової влади. До того ж зі змісту статті 131 Конституції України не впливає створення апарату Вищої ради юстиції.

Голова Верховної Ради України не вбачає порушень Конституції України і законів України за змістом зазначених положень Закону. На його думку, статус Вищої ради юстиції як юридичної особи впливає із статті 23 Цивільного кодексу Української РСР, а апарат утворено «для забезпечення діяльності цього органу».

Заперечуючи наведене твердження суб'єкта права на конституційне подання, Голова Вищої ради юстиції зазначив, що інститут юридичної особи – це сфера цивільних правовідносин, а отже, надання організації, в тому числі й державній, статусу юридичної особи не залежить від принципу поділу влади і не пов'язується з віднесенням того чи іншого органу до однієї з «гілок» влади.

Конституційний Суд України виходить з того, що Вища рада юстиції є органом, статус якого встановлено Конституцією України, і для здійснення своїх повноважень може мати відокремлене майно, набувати від свого імені майнових і особистих немайнових прав, нести обов'язки, тоб-

то бути згідно зі статтею 23 Цивільного кодексу Української РСР юридичною особою. Тому Конституційний Суд України дійшов висновку, що зазначені в конституційному поданні положення частини четвертої статті 1 Закону про те, що Вища рада юстиції є юридичною особою, не є такими, що суперечать Конституції України.

Наведені суб'єктом права на конституційне подання доводи про те, що стаття 131 Конституції України не передбачає створення апарату Вищої ради юстиції, не можуть бути аргументом для визнання неконституційними відповідних положень статті 48 Закону. В Конституції України не передбачено створення апаратів Кабінету Міністрів України, інших органів державної влади, в тому числі Верховного Суду України. Проте кожен з відповідних органів здійснює свої повноваження за допомогою апарату – внутрішньо організованої, відособленої сукупності державних службовців, на яких законами або іншими нормативно-правовими актами покладено здійснення організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій.

4. У конституційному поданні стверджується, що не відповідає Конституції України положення частини другої статті 1 Закону про те, що Вища рада юстиції є органом, відповідальним за прийняття рішень у межах своєї компетенції про дисциплінарну відповідальність прокурорів. Зазначена норма, на думку суб'єкта права на конституційне подання, фактично означає, що Вища рада юстиції може здійснювати щодо прокурорів дисциплінарне провадження, а це не передбачено статтею 131 Конституції України.

Голова Верховної Ради України погоджується з тим, що нормами Конституції України не передбачено повноважень Вищої ради юстиції здійснювати окреме (самостійне) дисциплінарне провадження щодо прокурорів. Але, як він вважає, «це не означає, що загалом забороняється втручатися в цю сферу правовідносин».

На думку Голови Вищої ради юстиції, сформульоване Верховним Судом України питання пов'язано не з конституційністю вказаної норми Закону, а з її редакцією.

Конституційний Суд України зазначає, що положення частини другої статті 1 Закону про те, що Вища рада юстиції є органом, відповідальним за прийняття рішень про дисциплінарну відповідальність прокурорів, містить застереження – «у межах своєї компетенції». Тому це положення треба оцінювати у зв'язку з пунктом 4 статті 3 Закону, в якому саме визначено межі повноважень Вищої ради юстиції і передбачено, що вона лише розглядає скарги на рішення про притягнення прокурорів до дисциплінарної відповідальності. При цьому Вища рада юстиції не уповноважена ініціювати, відкривати і здійснювати дисциплінарне провадження щодо прокурорів. Отже, є підстави визнати оспорюване положення Закону таким, що відповідає положенню пункту 3 частини першої статті 131 Конституції України, згідно з яким Вища рада юстиції розглядає скарги на рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів апеляційних та місцевих судів, а також прокурорів.

5. Суб'єкт права на конституційне подання зазначає, що неконституційним є положення абзацу другого пункту 8 частини першої статті 18

Закону, згідно з яким у разі порушення присяги особою, яка входить до складу Вищої ради юстиції за посадою, Вища рада юстиції приймає і надсилає до органу, який її обрав чи призначив, рішення щодо доцільності продовження нею повноважень.

Наведене положення, як зазначено в конституційному поданні, суперечить статті 131 Конституції України, якою не передбачено можливості ініціювання Вищою радою юстиції питання щодо доцільності продовження повноважень її члена за посадою Головою Верховного Суду України, Міністром юстиції України та Генеральним прокурором України.

У листі до Конституційного Суду України Голова Верховної Ради України зауважив, що забезпечити роботу Вищої ради юстиції може лише її повний склад, оскільки Вища рада юстиції є повноважною за умови призначення не менш як трьох четвертих від її конституційного складу. Тому Вища рада юстиції може прийняти рішення щодо доцільності продовження повноважень особи, яка входить до її складу за посадою. Представники Верховної Ради України підтримали цю позицію на засіданні Конституційного Суду України, вважаючи зазначене положення Закону таким, що відповідає Конституції України.

Голова Вищої ради юстиції, погоджуючись із тим, що в статті 131 Конституції України не визначено порядку припинення повноважень членів Вищої ради юстиції, в тому числі тих, хто входить до її складу за посадою, наголосив, що це не виключає визначення такого порядку законом.

При вирішенні цього спору Конституційний Суд України вважає, що немає підстав для висновку, що за наведеним положенням Закону Вища рада юстиції наділена повноваженням за межами її компетенції, визначеної статтею 131 Конституції України. Діяльність Голови Верховного Суду України, Міністра юстиції України та Генерального прокурора України як членів Вищої ради юстиції зумовлена повноваженнями за посадою. Тому їх відповідальність за виконання цих обов'язків має бути такою ж, як і за виконання інших обов'язків за посадою. Сама Вища рада юстиції не може притягнути зазначених посадових осіб до відповідальності за порушення присяги, і тому цілком логічним є те, що Законом вона наділена правом прийняти відповідне рішення і направити його до органу, який обрав чи призначив таку особу.

6. Суб'єкт права на конституційне подання вважає неконституційним положення другого речення частини першої статті 25 Закону: «Судові справи, розгляд яких не закінчено, надаються членам Вищої ради юстиції на їх вимогу для ознайомлення у зв'язку з виконанням доручень з перевірки конкретних справ Голови або заступника Голови Вищої ради юстиції». Повноваження Вищої ради юстиції перевіряти судові справи не передбачено статтею 131 Конституції України. До того ж перевірка справ, які в розгляді суду, є втручанням у здійснення правосуддя, що суперечить вимогам частини другої статті 126 Конституції України, відповідно до якої вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється.

Голова Верховної Ради України обґрунтував зміст вказаного положення Закону конституційним повноваженням Вищої ради юстиції приймати рішення стосовно порушення суддями вимог щодо несумісності. А це, на його думку, передбачає право члена Вищої ради юстиції на ознайомлення

з матеріалами справи, які можуть засвідчити порушення суддями вимог Закону України «Про статус суддів».

Позиція Вищої ради юстиції полягає в тому, що немає підстав пов'язувати надання члену Вищої ради юстиції для ознайомлення судових справ, розгляд яких не закінчено, з порушенням конституційного положення, яким забороняється вплив на суддів у будь-який спосіб. Ознайомлення з матеріалами справи, розгляд якої не закінчено, по-перше, не є перевіркою судового рішення по суті, по-друге, має за мету ознайомлення члена Вищої ради юстиції з такою справою лише для підготовки до розгляду питань, що належать до компетенції Вищої ради юстиції.

Конституційний Суд України виходить з того, що оспорюване положення частини першої статті 25 Закону передбачає можливість ознайомлення з матеріалами судових справ, розгляд яких не закінчено, члена Вищої ради юстиції, який за дорученням Голови або заступника Голови Вищої ради юстиції здійснює перевірку в конкретній справі з питань дисциплінарної відповідальності суддів і прокурорів або звільнення судді за порушення присяги тощо.

Таке ознайомлення (без права витребування нерозглянутої справи) не означає перевірку судової справи по суті і не є втручанням у процес здійснення правосуддя, як наголошується в конституційному поданні. Це обумовлено конкретними особливостями справи, що розглядається Вищою радою юстиції, перевірка матеріалів і обставин, інформація щодо яких міститься саме в судовій справі. Закон надає таке право Вищій раді юстиції для забезпечення здійснення нею своїх конституційних повноважень.

Отже, зазначене положення частини першої статті 25 Закону не може бути визнане таким, що суперечить Конституції України.

7. Суб'єкт права на конституційне подання визначає як неконституційні положення пунктів 1, 2, 4 частини першої статті 30 Закону про те, що до Вищої ради юстиції з пропозицією про прийняття подання про звільнення суддів з посади можуть звернутися народний депутат України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, член Вищої ради юстиції. Зазначене положення Закону, на думку Верховного Суду України, суперечить статті 6 Конституції України про здійснення державної влади в Україні на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Воно не відповідає й частині першій статті 126 Конституції України, згідно з якою незалежність і недоторканність суддів гарантуються Конституцією і законами України.

Верховний Суд України стверджує, що і положення пунктів 1, 2 статті 38 Закону, за якими підставою для відкриття дисциплінарного провадження є подання народного депутата України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, також суперечать статті 6 Конституції України.

Рівність законодавчої, виконавчої та судової влади як самостійних складових державної влади України, підкреслюється в конституційному поданні, передбачає невтручання однієї влади у внутрішню діяльність іншої. Статтею 130 Конституції України закріплено, що питання внутріш-

ньої діяльності судів вирішуються органами суддівського самоврядування. Тому питання дисциплінарної відповідальності суддів не повинні порушуватися за ініціативою представників інших «гілок» влади.

Голова Верховної Ради України не погодився з наведеним твердженням суб'єкта права на конституційне подання і відзначив, що «включення до суб'єктів звернення щодо прийняття подання про звільнення суддів, крім відповідної кваліфікаційної комісії суддів, ще й народного депутата України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та члена Вищої ради юстиції відповідає нормам Конституції України». Він також зазначив, що «подання народного депутата України та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, названі у пунктах 1, 2 статті 38 Закону України «Про Вищу раду юстиції», цілком правомірно визначаються цим Законом як пропозиції щодо відкриття дисциплінарного провадження стосовно суддів Верховного Суду України, вищих спеціалізованих судів та інших суддів, що не суперечить нормам Конституції України».

На думку Голови Вищої ради юстиції, надання права звертатися до Вищої ради юстиції з пропозицією про прийняття подання про звільнення судді з посади представникам інших «гілок» влади, аніж судова, не є порушенням конституційних засад поділу державної влади та незалежності суддів. Призначення (обрання) та звільнення суддів з посад віднесено Конституцією України до компетенції Президента України та Верховної Ради України, а внесення пропозицій з цього питання не є перебранням функції здійснення правосуддя. З наведених мотивів Голова Вищої ради юстиції вважає безпідставним і необґрунтованим також і твердження Верховного Суду України про неконституційність статті 38 Закону.

Конституційний Суд України, вирішуючи ці спірні питання, виходить з того, що принцип поділу влади є засадою організації і здійснення державної влади в Україні. Конституція України не містить такого терміна, як «гілка влади». Твердження в конституційному поданні про те, що положення пунктів 1, 2, 4 частини першої статті 30, а також пунктів 1, 2 статті 38 Закону не відповідають конституційному положенню про «невтручання представників будь-якої з гілок влади у внутрішню діяльність іншої», не є коректним, оскільки відповідного положення в Конституції України немає.

Не можна погодитися і з думкою, що питання дисциплінарної відповідальності суддів є питаннями внутрішньої діяльності судів і тому мають вирішуватися органами суддівського самоврядування. У статті 98 Закону України «Про судоустрій України» органами, що здійснюють дисциплінарне провадження щодо суддів, визначені, зокрема, кваліфікаційні комісії суддів і Вища кваліфікаційна комісія суддів України, які відповідно до частини першої статті 73 цього Закону є постійно діючими органами в системі судоустрою України. Але згаданим Законом вони не віднесені до органів, через які здійснюється суддівське самоврядування в Україні.

Конституційний Суд України також не погоджується з тим, що особливі права (повноваження) посадових осіб, зазначених у положеннях пунктів 1, 2 частини першої статті 30 і пунктів 1, 2 статті 38 Закону, впливають з їх особливого статусу.

Право народного депутата України і Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини вносити до Вищої ради юстиції подання про відкриття дисциплінарного провадження стосовно суддів Верховного Суду України і суддів вищих спеціалізованих судів та пропозиції про прийняття подання про звільнення суддів з посади не передбачено ні Конституцією України, ні спеціальними законами, що визначають статус зазначених посадових осіб. Цим посадовим особам надано широкі повноваження, але вони не можуть порушувати конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також визначених Конституцією України гарантій для забезпечення діяльності певних органів державної влади і посадових осіб. Здійснення правосуддя і є одним з видів державної діяльності, яка забезпечується визначеними Конституцією України гарантіями.

Конституційний Суд України з огляду на гарантовану Конституцією і законами України незалежність і недоторканність суддів, а також заборону впливу на суддів у будь-який спосіб у Рішенні від 19 травня 1999 року № 4-рп/99 (справа про запити народних депутатів України), зокрема, зазначив: «Запити народних депутатів України завжди вносяться з викладенням позиції депутата щодо судового рішення чи конкретних дій судді або у разі наявності у народного депутата України сумнівів щодо правильності рішення суду тощо. Викладені в запитах вимоги й пропозиції об'єктивно справляють певний вплив на суддів, що заборонено Конституцією України».

Не можна виключати, що і в цьому випадку наявність у відповідних посадових осіб особливих прав ініціювати звільнення судді з посади або відкриття дисциплінарного провадження стосовно суддів Верховного Суду України і суддів вищих спеціалізованих судів може призвести до вчинення впливу на суддю, що прямо забороняється частиною другою статті 126 Конституції України.

Отже, Конституційний Суд України дійшов висновку, що зазначені положення пунктів 1, 2 частини першої статті 30 і пунктів 1, 2 статті 38 Закону суперечать положенням частини першої статті 126 Конституції України.

Разом з тим Вища рада юстиції зобов'язана перевіряти звернення народних депутатів України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини так само, як і звернення інших посадових осіб, органів державної влади і місцевого самоврядування, кожного громадянина, якщо в них містяться відомості про наявність передбачених частиною п'ятою статті 126 Конституції України підстав для звільнення судді з посади, про факт дисциплінарного проступку судді Верховного Суду України або судді вищого спеціалізованого суду, і за результатами перевірки приймати відповідне рішення.

За Законом (зокрема, статтею 40) перевірки здійснюються за дорученням Вищої ради юстиції, Голови або його заступника одним із членів Вищої ради юстиції, який за наслідками перевірки складає довідку з викладенням фактичних обставин, виявлених під час перевірки, висновків і пропозицій.

Таким чином, внесення членом Вищої ради юстиції за наслідками здійсненої ним перевірки пропозиції щодо подання про звільнення судді з поса-

ди або про відкриття дисциплінарного провадження стосовно суддів Верховного Суду України і суддів вищих спеціалізованих судів є необхідною складовою механізмом реалізації конституційних повноважень Вищої ради юстиції, передбачених пунктами 1, 3 частини першої статті 131 Конституції України.

Тому положення пункту 4 частини першої статті 30 Закону, за яким з пропозицією про прийняття подання про звільнення судді з посади може звернутися член Вищої ради юстиції, Конституційний Суд України вважає таким, що не суперечить Конституції України.

8. Суб'єкт права на конституційне подання також вважає неконституційними положення частини першої статті 31, частини першої статті 32 Закону про те, що Вища рада юстиції може за власною ініціативою внести подання про звільнення суддів з посади до органу, який їх призначив або обрав.

Статтею 128 Конституції України, як зазначається в конституційному поданні, передбачено формування суддівського корпусу шляхом як призначення, так і обрання. Пункт 1 частини першої статті 131 Конституції України надає право Вищій раді юстиції лише вносити подання про призначення суддів на посаду та про звільнення їх (призначених) з посади.

Голова Вищої ради юстиції наголосив, що власна ініціатива Вищої ради юстиції щодо внесення подання про звільнення суддів з посади і щодо розгляду питання про звільнення суддів з підстав, передбачених пунктами 4–6 частини п'ятої статті 126 Конституції України, відповідає пункту 1 частини першої статті 131 Конституції України. На його думку, суб'єкт права на конституційне подання, не заперечуючи передбачене частинами першими статей 31 та 32 Закону право Вищої ради юстиції на внесення за пропозицією кваліфікаційної комісії суддів подання про звільнення суддів з посади до органу, який їх обрав, водночас необгрунтовано стверджує, що внесення такого ж подання за власною ініціативою суперечить пункту 1 частини першої статті 131 Конституції України.

Конституційний Суд України вважає, що відповідно до пункту 1 частини першої статті 131 Конституції України тільки Вища рада юстиції має виключне конституційне повноваження вносити подання про звільнення суддів з посади і що будь-яких застережень чи обмежень у реалізації цього повноваження Конституція України не передбачає.

Це конституційне повноваження Вищої ради юстиції конкретизується положенням частини першої статті 31 Закону про те, що таке подання про звільнення судді за загальними обставинами може бути внесене за пропозицією кваліфікаційної комісії суддів або за власною ініціативою, тобто за пропозицією члена Вищої ради юстиції за наслідками перевірки відповідних даних.

Так само і згідно з частиною першою статті 32 Закону розгляд питань про звільнення судді за особливих обставин з підстав, передбачених пунктами 4–6 частини п'ятої статті 126 Конституції України, можливий після надання кваліфікаційною комісією суддів відповідного висновку або знову ж таки за власною ініціативою Вищої ради юстиції.

Така власна ініціатива Вищої ради юстиції є цілком правомірною, зокрема, при вирішенні питання щодо дисциплінарної відповідальності суд-

дів Верховного Суду України і суддів вищих спеціалізованих судів, якщо Вища рада юстиції прийме рішення про невідповідність судді займаній посаді, та при вирішенні питання щодо звільнення судді з посади у разі набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього тощо.

Отже, встановлене Законом повноваження Вищої ради юстиції щодо внесення за власною ініціативою подання про звільнення суддів з посади до органу, який їх призначив або обрав, і розгляду за власною ініціативою питання про звільнення суддів з підстав, передбачених пунктами 4–6 частини п'ятої статті 126 Конституції України, повністю відповідає положенням статті 131 Конституції України.

9. Верховний Суд України стверджує, що неконституційним є положення пункту 2 частини другої статті 33 Закону, за яким Вища рада юстиції може прийняти рішення про визнання порушення суддею або прокурором вимог щодо несумісності їх посади із заняттям іншою діяльністю і направити подання відповідним органам про звільнення їх з посади. Як зазначено в конституційному поданні, вказане положення суперечить пункту 2 частини першої статті 131 Конституції України, де йдеться про прийняття лише рішення про те, сумісна чи несумісна посада судді або прокурора із заняттям іншою діяльністю.

Голова Верховної Ради України виходячи з того, що пунктом 2 частини першої статті 131 Конституції України передбачені повноваження Вищої ради юстиції приймати рішення стосовно порушення суддями і прокурорами вимог щодо несумісності, зауважив: «Питання про реалізацію цього рішення шляхом надсилання подання про це відповідному органу, як це передбачено пунктом 2 частини другої статті 33 Закону, не може розглядатися як таке, що суперечить Конституції України».

Голова Вищої ради юстиції висловив думку, що в пункті 2 частини другої статті 33 Закону конкретизується порядок реалізації положення пункту 2 частини першої статті 131 Конституції України, яким до відання Вищої ради юстиції віднесено прийняття рішення стосовно порушення суддями і прокурорами вимог щодо несумісності. Це узгоджується з положенням пункту 1 частини першої цієї ж статті Конституції України, яким Вищій раді юстиції надано право вносити подання про звільнення суддів з посади, а також з пунктом 4 частини п'ятої статті 126 Конституції України, яким передбачено звільнення судді з посади у разі порушення вимог щодо несумісності.

Конституційний Суд України при вирішенні спірного питання виходить з того, що прийняття рішення стосовно порушення суддями і прокурорами вимог щодо несумісності є конституційним повноваженням Вищої ради юстиції. Порушення суддею вимог щодо несумісності передбачено пунктом 4 частини п'ятої статті 126 Конституції України як підстава звільнення судді з посади. Якщо погодитися з твердженням суб'єкта права на конституційне подання стосовно того, що повноваженням Вищої ради юстиції є прийняття лише рішення про сумісність чи несумісність посади судді або прокурора із заняттям іншою діяльністю, виникає ситуація відсутності суб'єкта права на подання про звільнення судді.

Положення про внесення Вищою радою юстиції подання про звільнення судді з посади із зазначеної підстави є конкретизацією в Законі відпо-

відного конституційного положення і відповідною реалізацією положень пункту 4 частини п'ятої статті 126, пункту 1 частини першої статті 131 Конституції України щодо підстав і порядку вирішення питання про звільнення судді з посади у разі порушення ним вимог щодо несумісності.

10. Верховний Суд України вважає неконституційним положення пункту 2 частини другої та частини третьої статті 37 Закону про те, що Вища рада юстиції в порядку дисциплінарного провадження може накласти на суддів стягнення у вигляді пониження кваліфікаційного класу і прийняти рішення про невідповідність судді займаній посаді.

Стаття 126 Конституції України, на думку суб'єкта права на конституційне подання, не передбачає такої підстави для звільнення судді з посади, як невідповідність займаній посаді. Крім того, Вища рада юстиції не може понизити кваліфікаційний клас судді, оскільки не надає його і не має повноважень щодо перевірки кваліфікації судді.

Прийняття рішення щодо кваліфікації і професійної кар'єри суддів Вищою радою юстиції суперечить і пункту 2(с) Рекомендацій Ради Європи щодо незалежності, ефективності та ролі суддів (1994 р.), де пропонується вирішувати це питання незалежним органом, члени якого повинні бути обрані суддівським корпусом. Таким органом, вважає суб'єкт права на конституційне подання, є кваліфікаційні комісії суддів, до складу яких входять переважно судді та представники органів виконавчої влади і наукових кіл.

З цим підходом не погоджується Голова Верховної Ради України. Він зазначив, що передбачені Законом України «Про кваліфікаційні комісії, кваліфікаційну атестацію і дисциплінарну відповідальність суддів судів України» повноваження щодо присвоєння суддям кваліфікаційного класу, пониження і позбавлення кваліфікаційного класу відповідними кваліфікаційними комісіями суддів «виходять за межі їх призначення (мета створення) і не відповідають частині третій статті 127 Конституції України, яка визначає лише можливість рекомендації кваліфікаційною комісією суддів громадянина України на посаду судді». Тому Вища рада юстиції була Законом наділена повноваженнями щодо пониження кваліфікаційного класу та прийняття рішення про невідповідність судді займаній посаді.

Голова Вищої ради юстиції виходив з того, що пунктом 3 частини першої статті 131 Конституції України Вищій раді юстиції надано право здійснювати дисциплінарне провадження стосовно суддів Верховного Суду України і суддів вищих спеціалізованих судів. Яких-небудь обмежень для Вищої ради юстиції щодо застосування різних видів дисциплінарних стягнень ця норма не встановлює. Серед передбачених статтею 32 Закону України «Про статус суддів» видів стягнень, що можуть застосовуватися до судді, є і пониження кваліфікаційного класу. Отже, будь-яких правових перешкод для застосування Вищою радою юстиції саме такого виду стягнення немає, а тому воно і передбачено пунктом 2 частини другої статті 37 Закону.

Конституційний Суд України наголошує, що положення пункту 2 частини другої статті 37 Закону віднесено лише до суддів Верховного Суду України і суддів вищих спеціалізованих судів, здійснення дисциплінарно-

го провадження стосовно яких є конституційним повноваженням виключно Вищої ради юстиції (пункт 3 частини першої статті 131 Конституції України). При цьому на суддів, які притягуються до дисциплінарної відповідальності, можуть бути накладені передбачені частиною другою статті 37 Закону види дисциплінарного стягнення, визначені відповідними положеннями Закону України «Про статус суддів», у тому числі стягнення у вигляді пониження кваліфікаційного класу. Це не супроводжується перевіркою кваліфікації судді, який вчинив дисциплінарний проступок, а є визначенням стягнення, що відповідає тяжкості саме проступку і особистості порушника. Отже, положення пункту 2 частини другої статті 37 Закону є таким, що не суперечить Конституції України.

Цілком правомірним є і те, що Вища рада юстиції наділяється повноваженням приймати рішення про встановлену в ході дисциплінарного провадження невідповідність судді займаній посаді, адже серед підстав для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності передбачається також здійснення вчинків і дій, що порочать звання судді і можуть викликати сумнів у його об'єктивності, неупередженості та незалежності (статті 6, 31 Закону України «Про статус суддів»).

Такі вчинки є порушенням присяги судді, згідно з якою суддя повинен «чесно і сумлінно виконувати обов'язки судді, здійснювати правосуддя, підкоряючись тільки закону, бути об'єктивним і справедливим» (частина перша статті 10 Закону України «Про статус суддів»). Якщо за результатами дисциплінарного провадження Вища рада юстиції встановлює, що суддя Верховного Суду України або суддя вищого спеціалізованого суду вчинив такий дисциплінарний проступок, вона уповноважена прийняти рішення про невідповідність судді займаній посаді. Це рішення є підставою для внесення до Верховної Ради України подання про звільнення судді за порушення присяги.

З урахуванням викладеного Конституційний Суд України вважає, що положення частини третьої статті 37 Закону, згідно з яким Вища рада юстиції правомочна за результатами дисциплінарного провадження приймати рішення про невідповідність судді займаній посаді, є таким, що не суперечить Конституції України.

Разом з тим Конституційний Суд України констатує, що наступне положення частини третьої статті 37 Закону про те, що Вища рада юстиції прийняте нею рішення про невідповідність судді займаній посаді може направити до органу, який обрав суддю, за своїм буквальним змістом означає, що таке рішення розглядається як особлива самостійна підстава для звільнення судді з посади, яка не передбачена частиною п'ятою статті 126 Конституції України. Тому зазначене положення Закону, яким фактично допускається законодавче розширення підстав звільнення судді з посади, Конституційний Суд України вважає таким, що не відповідає Конституції України.

На підставі викладеного та керуючись статтями 147, 150, 152 Конституції України, статтями 45, 51, 61, 63, 70, 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Визнати такими, що відповідають Конституції України (є конституційними), такі положення Закону України «Про Вищу раду юстиції»:

1.1. Положення частини другої статті 1, за яким Вища рада юстиції є органом, відповідальним за прийняття «у межах своєї компетенції» рішень про дисциплінарну відповідальність прокурорів;

1.2. Положення частини четвертої статті 1, згідно з яким «Вища рада юстиції є юридичною особою»;

1.3. Положення статті 48 «Апарат Вищої ради юстиції»;

1.4. Положення другого речення частини першої статті 25: «Судові справи, розгляд яких не закінчено, надаються членам Вищої ради юстиції на їх вимогу для ознайомлення у зв'язку з виконанням доручень з перевірки конкретних справ Голови або заступника Голови Вищої ради юстиції»;

1.5. Положення абзацу другого пункту 8 частини першої статті 18, згідно з яким «у разі порушення присяги особою, яка входить до складу Вищої ради юстиції за посадою, Вища рада юстиції приймає і направляє до органу, який її обрав чи призначив, рішення щодо доцільності продовження нею повноважень»;

1.6. Положення пункту 4 частини першої статті 30, за яким до Вищої ради юстиції з пропозицією про прийняття подання про звільнення суддів з посади може звернутися член Вищої ради юстиції;

1.7. Положення частини першої статті 31, згідно з яким Вища рада юстиції «за власною ініціативою вносить подання про звільнення суддів з посади до органу, який їх призначив або обрав»;

1.8. Положення частини першої статті 32, згідно з яким «питання про звільнення суддів з підстав, передбачених пунктами 4–6 частини п'ятої статті 126 Конституції України, Вища рада юстиції розглядає після надання кваліфікаційною комісією відповідного висновку або за власною ініціативою»;

1.9. Положення пункту 2 частини другої статті 33, за яким Вища рада юстиції у разі прийняття рішення про визнання порушення суддею або прокурором вимог щодо несумісності їх посади із заняттям іншою діяльністю може «направити подання відповідним органам про звільнення їх з посади»;

1.10. Положення пункту 2 частини другої статті 37, за яким Вища рада юстиції може накладати на суддів стягнення у вигляді «пониження кваліфікаційного класу»;

1.11. Положення частини третьої статті 37, згідно з яким «Вища рада юстиції може прийняти рішення про невідповідність судді займаній посаді».

2. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), такі положення Закону України «Про Вищу раду юстиції»:

2.1. Положення пунктів 1, 2 частини першої статті 30, за якими до Вищої ради юстиції з пропозицією про прийняття подання про звільнення суддів з посади можуть звернутися:

«1) народний депутат України;

2) Уповноважений Верховної Ради України з прав людини»;

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

2.2. Положення статті 38, за якими підставою для відкриття дисциплінарного провадження є подання:

- «1) народного депутата України;
- 2) Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини».

2.3. Положення частини третьої статті 37, згідно з яким Вища рада юстиції прийняте нею рішення про невідповідність судді займаній посаді може направити до органу, який обрав суддю, без подання про звільнення судді з посади.

3. Положення Закону України «Про Вищу раду юстиції», визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

4. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

Р Е Ш Е Н И Е

КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ

по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений частей второй и четвертой статьи 1, абзаца второго пункта 8 части первой статьи 18, части первой статьи 25, пунктов 1, 2, 4 части первой статьи 30, части первой статьи 31, части первой статьи 32, пункта 2 части второй статьи 33, пункта 2 части второй и части третьей статьи 37, статей 38 и 48 Закона Украины «О Высшем совете юстиции» по конституционному представлению Верховного Суда Украины (дело о Законе Украины «О Высшем совете юстиции»)

г. Киев
21 мая 2002 года
№ 9-рп/2002

Дело № 1-3/2002

*Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины:*

Скоморохи Виктора Егоровича – председательствующий, **Вознюка** Владимира Денисовича, **Козюбры** Николая Ивановича, **Корниенко** Николая Ивановича, **Костицкого** Михаила Васильевича, **Малинниково** Людмилы Федоровны, **Мироненко** Александра Николаевича, **Нимченко** Василия Ивановича, **Савенко** Николая Дмитриевича, **Селивна** Николая Федосьевича, **Тимченко** Ивана Артемовича, **Тихого** Владимира Павловича, **Чубарь** Людмилы Пантелеевны, **Шаповала** Владимира Николаевича – судья-докладчик,

с участием представителей субъекта права на конституционное представление: Косарева Валентина Ивановича – судьи Верховного Суда Украины, Войнаровской Галины Андреевны – заместителя начальника Управления по вопросам судебной-правовой реформы и работы с законопроектами Верховного Суда Украины; представителей Верховной Рады Украины – Костицкого Василия Васильевича, Шишкина Виктора Ивановича – народных депутатов Украины; привлеченных к рассмотрению дела представителей Генеральной прокуратуры Украины: Кудрявцева Виктора Викторовича – заместителя Генерального прокурора Украины, Бурдоля Евгения Павловича – начальника отдела правового обеспечения Генеральной прокуратуры Украины; представителей Высшего совета юстиции: Евдокимова Валерия Александровича – Председателя Высшего совета юстиции, Полтавца Юрия Павловича – члена Высшего совета юстиции, Грищенко Ивана Ефимовича – заведующего отдела правового обеспечения секре-

тариата Высшего совета юстиции; а также Постоянного представителя Верховной Рады Украины в Конституционном Суде Украины Селиванова Анатолия Александровича, Постоянного представителя Президента Украины Носова Владислава Васильевича,

рассмотрел в пленарном заседании дело о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений частей второй и четвертой статьи 1, абзаца второго пункта 8 части первой статьи 18, части первой статьи 25, пунктов 1, 2, 4 части первой статьи 30, части первой статьи 31, части первой статьи 32, пункта 2 части второй статьи 33, пункта 2 части второй и части третьей статьи 37, статей 38 и 48 Закона Украины «О Высшем совете юстиции» от 15 января 1998 года № 22/98-ВР (Ведомости Верховной Рады Украины, 1998, № 25, ст. 146).

Поводом к рассмотрению дела согласно статьям 39, 40, 71 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление Верховного Суда Украины о соответствии Конституции Украины (конституционности) указанных положений Закона Украины «О Высшем совете юстиции».

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 75 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является наличие спора о соответствии Конституции Украины (конституционности) отдельных положений Закона Украины «О Высшем совете юстиции», касающихся определения статуса Высшего совета юстиции, в частности, его полномочий о назначении (избрании) на должность и увольнении с должности судей, а также о дисциплинарной ответственности судей и прокуроров.

Заслушав судью-докладчика Шаповала В. Н., пояснения Косарева В. И., Войнаровской Г. А., Костицкого В. В., Шишкина В. И., Полтавца Ю. П., Грищенко И. Е., Бурдоля Е. П., Селиванова А. А., Носова В. В. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1. Верховный Суд Украины в конституционном представлении поставил вопрос о том, что положения частей второй и четвертой статьи 1, абзаца второго пункта 8 части первой статьи 18, части первой статьи 25, пунктов 1, 2, 4 части первой статьи 30, части первой статьи 31, части первой статьи 32, пункта 2 части второй статьи 33, пункта 2 части второй и части третьей статьи 37, статей 38 и 48 Закона Украины «О Высшем совете юстиции» (далее – Закон) не соответствуют Конституции Украины.

Как указывается в конституционном представлении, статьей 126 Конституции Украины предусмотрено, что независимость и неприкосновенность судей гарантируется Конституцией и законами Украины. Но Закон, по мнению субъекта права на конституционное представление, вместо закрепления гарантий независимости судей позволяет вмешательство в судебную практику, а также влияние на судей при осуществлении ими правосудия. Соответственно, необоснованно расширены конституционные полномочия Высшего совета юстиции.

В письме Председателя Верховной Рады Украины, а также в выступлениях в пленарном заседании представителей парламента сформулирована

позиция, согласно которой «по своему статусу, определенному Конституцией Украины, Высший совет юстиции является органом государства, на который официально возложены обязанности и ответственность за формирование высокопрофессионального судейского корпуса. Непосредственно в сферу апелляционного рассмотрения Высшим советом юстиции дел о дисциплинарной ответственности включены также и прокуроры». Анализ положений Закона, оспариваемых субъектом права на конституционное представление, по мнению Председателя Верховной Рады Украины, свидетельствует, что они соответствуют Конституции Украины.

Председатель Высшего совета юстиции отметил, что конституционное представление «внесено по надуманным мотивам, без должной правовой аргументации и обоснования».

2. Согласно части первой статьи 124 Конституции Украины, правосудие в Украине осуществляется судами. Делегирование функций судов, а также присвоение этих функций другими органами или должностными лицами не допускается. Особенности деятельности судов как органов правосудия объективно обуславливают необходимость обеспечения эффективного функционирования системы судов Украины. Конституцией Украины предусмотрена обязанность государства обеспечивать финансирование и надлежащие условия работы судов и деятельности судей, отдельное выделение средств на содержание судов в Государственном бюджете Украины (часть первая статьи 130).

Важным средством обеспечения эффективного функционирования органов правосудия и независимости судей является Высший совет юстиции, деятельность которого полностью сосредоточена в этой сфере. Поэтому логично, что нормы, которыми определяется статус Высшего совета юстиции, включены в раздел VIII «Правосудие» Конституции Украины.

3. Верховный Суд Украины считает, что Конституции Украины не соответствуют положение части четвертой Закона о том, что Высший совет юстиции является юридическим лицом, и положение статьи 48 «Аппарат Высшего совета юстиции». По мнению субъекта права на конституционное представление, это противоречит, в частности, закрепленному статьей 6 Конституции Украины принципу разделения власти и выходит за рамки полномочий, предусмотренных Конституцией Украины для органов законодательной, исполнительной и судебной власти. К тому же, из содержания статьи 131 Конституции Украины не вытекает создание аппарата Высшего совета юстиции.

Председатель Верховной Рады Украины не усматривает нарушений Конституции Украины и законов Украины в содержании указанных положений Закона. По его мнению, статус Высшего совета юстиции как юридического лица вытекает из статьи 23 Гражданского кодекса Украинской ССР, а аппарат создан «для обеспечения деятельности этого органа».

Выступая против приведенного утверждения субъекта права на конституционное представление, Председатель Высшего совета юстиции отметил, что институт юридического лица – это сфера гражданских правоотношений; таким образом, предоставление организации, в том числе государственной, статуса юридического лица не зависит от принципа раз-

деления власти и не связано с отнесением того или иного органа к одной из «ветвей» власти.

Конституционный Суд Украины исходит из того, что Высший совет юстиции является органом, статус которого установлен Конституцией Украины, и для осуществления своих полномочий может иметь отдельное имущество, приобретать от своего имени имущественные и личные неимущественные права, иметь обязанности, то есть быть, согласно статье 23 Гражданского кодекса Украинской ССР, юридическим лицом. Поэтому Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что указанные в конституционном представлении положения части четвертой статьи 1 Закона о том, что Высший совет юстиции является юридическим лицом, не противоречат Конституции Украины.

Приведенные субъектом права на конституционное представление доводы о том, что статья 131 Конституции Украины не предусматривает создания аппарата Высшего совета юстиции, не могут быть аргументом для признания неконституционными соответствующих положений статьи 48 Закона. В Конституции Украины не предусмотрено создание аппаратов Кабинета Министров Украины, иных органов государственной власти, в том числе Верховного Суда Украины. Однако каждый из соответствующих органов осуществляет свои полномочия при помощи аппарата – внутренней организованной, обособленной совокупности государственных служащих, на которых законами или другими нормативно-правовыми актами возложено осуществление организационно-распорядительных и консультативно-совещательных функций.

4. В конституционном представлении утверждается, что Конституции Украины не отвечает положение части второй статьи 1 Закона о том, что Высший совет юстиции является органом, отвечающим за принятие решений в рамках своей компетенции о дисциплинарной ответственности прокуроров. Указанная норма, по мнению субъекта права на конституционное представление, фактически означает, что Высший совет юстиции может осуществлять в отношении прокуроров дисциплинарное производство, что не предусмотрено статьей 131 Конституции Украины.

Председатель Верховной Рады Украины соглашается с тем, что нормы Конституции Украины не предусмотрены полномочия Высшего совета юстиции проводить отдельное (самостоятельное) дисциплинарное производство в отношении прокуроров. Но, по его мнению, «это не означает, что в целом запрещается регулировать эту сферу правоотношений».

По мнению Председателя Высшего совета юстиции, сформулированный Верховным Судом Украины вопрос связан не с конституционностью указанной нормы Закона, а с ее редакцией.

Конституционный Суд Украины отмечает, что положение части второй статьи 1 Закона о том, что Высший совет юстиции является органом, ответственным за принятие решений о дисциплинарной ответственности прокуроров, содержит ограничение – «в рамках своей компетенции». Поэтому это положение следует оценивать вместе с пунктом 4 статьи 3 Закона, в котором и определены рамки полномочий Высшего совета юстиции и предусмотрено, что он только рассматривает жалобы на решения о привлечении прокуроров к дисциплинарной ответственности. При этом Выс-

ший совет юстиции не уполномочен инициировать, открывать и осуществлять дисциплинарное производство в отношении прокуроров. Таким образом, есть основания признать оспариваемое положение Закона отвечающим положению пункта 3 части первой статьи 131 Конституции Украины, согласно которому Высший совет юстиции рассматривает жалобы на решения о привлечении к дисциплинарной ответственности судей апелляционных и местных судов, а также прокуроров.

5. Субъект права на конституционное представление указывает, что неконституционным является положение абзаца второго пункта 8 части первой статьи 18 Закона, согласно которому в случае нарушения присяги лицом, входящим в состав Высшего совета юстиции, Высший совет юстиции принимает и направляет в орган, его избравший или назначивший, решение о целесообразности продолжения им полномочий.

Приведенное положение, отмечается в конституционном представлении, противоречит статье 131 Конституции Украины, не предусматривающей возможности инициирования Высшим советом юстиции вопроса о целесообразности продолжения полномочий его члена по должности Председателем Верховного Суда Украины, Министром юстиции Украины и Генеральным прокурором Украины.

В письме Конституционному Суду Украины Председатель Верховной Рады Украины подчеркивает, что обеспечить работу Высшего совета юстиции может только его полный состав, поскольку Высший совет юстиции является полномочным при условии назначения не менее трех четвертей его конституционного состава. Поэтому Высший совет юстиции может принять решение о целесообразности продления полномочий лица, входящего в его состав. Представители Верховной Рады Украины поддержали эту позицию на заседании Конституционного Суда Украины, считая указанное положение Закона отвечающим Конституции Украины.

Председатель Высшего совета юстиции, соглашаясь с тем, что в статье 131 Конституции Украины не определен порядок прекращения полномочий членов Высшего совета юстиции, в том числе входящих в его состав по должности, подчеркнул, что не исключает определения такого порядка законом.

Решая этот спор, Конституционный Суд Украины считает, что нет оснований для вывода, что согласно приведенным положениям Закона Высший совет юстиции наделен полномочиями, выходящими за рамки его компетенции, определенные статьей 131 Конституции Украины. Деятельность Председателя Верховного Суда Украины, Министра юстиции Украины и Генерального прокурора Украины как членов Высшего совета юстиции обусловлена полномочиями по должности. Поэтому их ответственность за выполнение этих обязанностей должна быть такой же, как и за выполнение других должностных обязанностей. Сам Высший совет юстиции не может привлечь указанных должностных лиц к ответственности за нарушение присяги, и поэтому вполне логично, что Законом он наделен правом принимать соответствующее решение и направлять его в орган, который избрал или назначил такое лицо.

6. Субъект права на конституционное представление считает неконституционным положение второго предложения части первой статьи 25

Закона: «Судебные дела, рассмотрение которых не завершено, предоставляются членам Высшего совета юстиции по их требованию для ознакомления в связи с выполнением поручений по проверке конкретных дел Председателя или заместителя Председателя Высшего совета юстиции». Полномочие Высшего совета юстиции проверять судебные дела не предусмотрено статьей 131 Конституции Украины, согласно которой влияние на судей любым способом запрещено.

Председатель Верховной Рады Украины обосновал содержание указанного положения Закона конституционным полномочием Высшего суда юстиции принимать решения о нарушении судьями требований несовместимости. А это, по его мнению, предусматривает право члена Высшего совета юстиции на ознакомление с материалами дела, которые могут засвидетельствовать нарушение судьями требований Закона Украины «О статусе судей».

Позиция Высшего совета юстиции заключается в том, что нет оснований связывать предоставление для ознакомления члену Высшего совета юстиции судебных дел, рассмотрение которых не завершено, с нарушением конституционного положения, согласно которому запрещается влияние на судей любым способом. Ознакомление с материалами дела, рассмотрение которого не завершено, во-первых, не является проверкой судебного решения по сути, во-вторых, имеет целью ознакомить члена Высшего совета юстиции с таким делом лишь для подготовки к рассмотрению вопросов, входящих в компетенцию Высшего совета юстиции.

Конституционный Суд Украины исходит из того, что оспариваемое положение части первой статьи 25 Закона предусматривает возможность ознакомления с материалами судебных дел, рассмотрение которых не завершено, членом Высшего совета юстиции, который по поручению Председателя или заместителя Председателя Высшего совета юстиции осуществляет проверку по конкретному делу по вопросам дисциплинарной ответственности судей и прокуроров или увольнения судьи за нарушения присяги и т. д.

Такое ознакомление (без права затребования нерассмотренного дела) не означает проверку судебного дела по сути и не является вмешательством в процесс осуществления правосудия, как подчеркивается в конституционном представлении. Это вызванная конкретными особенностями дела, рассматриваемого Высшим советом юстиции, проверка материалов и обстоятельств, информация о которых содержится именно в судебном деле. Закон предоставляет такое право Высшему совету юстиции для обеспечения осуществления им своих конституционных полномочий.

Таким образом, указанное положение части первой статьи 25 Закона не может быть признано противоречащим Конституции Украины.

7. Субъект права на конституционное представление определяет как неконституционные положения пунктов 1, 2, 4 части первой статьи 30 Закона о том, что в Высший совет юстиции с предложением о принятии представлений об освобождении судей с должности могут обратиться народный депутат Украины, Уполномоченный Верховной Рады Украины по правам человека, член Высшего совета юстиции. Указанное положение Закона, по мнению Верховного Суда Украины, противоречит статье 6

Конституции Украины об осуществлении государственной власти в Украине на принципах ее разделения на законодательную, исполнительную и судебную. Оно также не отвечает части первой статьи 126 Конституции Украины, согласно которой независимость и неприкосновенность судей гарантируется Конституцией и законами Украины.

Верховный Суд Украины утверждает, что и положения пунктов 1, 2 статьи 38 Закона, согласно которым основанием для открытия дисциплинарного производства является представление народного депутата Украины, Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека, также противоречат статье 6 Конституции Украины.

Равноправие законодательной, исполнительной и судебной власти Украины, подчеркивается в конституционном представлении, предусматривает невмешательство одной власти во внутренние дела другой. Статьей 130 Конституции Украины закреплено, что вопросы внутренней деятельности судов решаются органами судейского самоуправления. Поэтому вопросы дисциплинарной ответственности судей не должны подниматься по инициативе представителей других «ветвей» власти.

Председатель Верховной Рады Украины не согласился с приведенным утверждением субъекта права на конституционное представление и отметил, что «отнесение к субъектам обращения о принятии представления об увольнении судей, кроме соответствующей квалификационной комиссии судей, еще и народного депутата Украины, Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека и члена Высшего совета юстиции соответствует нормам Конституции Украины». Он также отметил, что «представления народного депутата Украины и Уполномоченного Верховной Рады по правам человека, указанные в пунктах 1, 2 статьи 38 Закона Украины «О Высшем совете юстиции», вполне правомочно определяются этим Законом как предложения об открытии дисциплинарного производства в отношении судей Верховного Суда Украины, высших специализированных судов и других судов, что не противоречит нормам Конституции Украины».

По мнению Председателя Высшего совета юстиции, предоставление права обращения в Высший совет юстиции с предложением о принятии представления об увольнении судьи с должности представителям иных «ветвей» власти, чем судебная, не является нарушением конституционных принципов разделения государственной власти и независимости судей. Назначение (избрание) и увольнение судей с должности отнесено Конституцией Украины к компетенции Президента Украины и Верховной Рады Украины, а внесение предложения по этому вопросу не является взятием на себя функций осуществления правосудия. Исходя из приведенных мотивов Председатель Высшего совета юстиции считает безосновательным и необоснованным также и утверждение Верховного Суда Украины о неконституционности статьи 38 Закона.

Конституционный Суд Украины, решая эти спорные вопросы, исходит из того, что принцип разделения власти является основополагающим в организации и осуществления государственной власти в Украине. Конституция Украины не содержит такого понятия, как «ветвь власти». Утверждение в конституционном представлении о том, что положения пунктов 1,

2, 4 части первой статьи 30, а также пунктов 1, 2 статьи 38 Закона не соответствуют конституционному положению о «невмешательстве представителей любой ветви власти во внутренние дела другой» не является корректным, поскольку соответствующего положения в Конституции Украины нет.

Нельзя согласиться и с мыслью, что вопросы дисциплинарной ответственности судей являются вопросами внутренней деятельности судов и поэтому должны решаться органами судейского самоуправления. В статье 98 Закона Украины «О судостроительстве Украины» органами, осуществляющими дисциплинарное производство в отношении судей, определены, в частности, квалификационные комиссии судей и Высшая квалификационная комиссия судей Украины, которые согласно части первой статьи 73 этого Закона являются постоянно действующими органами в системе судостроительства Украины. Но указанным Законом они не отнесены к органам, через которые осуществляется судейское самоуправление в Украине.

Конституционный Суд Украины также не согласен с тем, что особые права (полномочия) должностных лиц, указанных в положениях пунктов 1, 2 части первой статьи 30 и пунктов 1, 2 статьи 38 Закона, вытекают из их особого статуса.

Право народного депутата Украины и Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека вносить в Высший совет юстиции представления об открытии дисциплинарного производства в отношении судей Верховного Суда Украины и судей высших специализированных судов и предложений о принятии представления об увольнении судей с должности не предусмотрено ни Конституцией Украины, ни специальными законами, определяющими статус указанных должностных лиц. Этим должностным лицам предоставлены широкие полномочия, но они не могут нарушать конституционные права и свободы человека и гражданина, а также определенные Конституцией Украины гарантии обеспечения деятельности определенных органов государственной власти и должностных лиц. Осуществление правосудия и является одним из видов государственной деятельности, которая обеспечивается определенными Конституцией Украины гарантиями.

Конституционный Суд Украины с учетом гарантированной Конституцией и законами Украины независимости и неприкосновенности судей, а также запрета влияния на судей любым способом в Решении от 19 мая 1999 года № 4-рп/99 (дело о запросах народных депутатов Украины), в частности, отметил: «Запросы народных депутатов Украины всегда вносятся с изложением позиции депутата относительно судебного решения или конкретных действий судьи или в случае наличия у народного депутата Украины сомнений в правильности решения суда и т. п. Изложенные в запросах требования и предложения объективно оказывают определенное влияние на судей, что запрещено Конституцией Украины».

Нельзя исключать, что и в этом случае наличие у соответствующих должностных лиц особых прав инициировать увольнение судьи с должности или открытие дисциплинарного производства в отношении судей Верховного Суда Украины и судей высших специализированных судов может

привести к оказанию влияния на судью, что прямо запрещается частью второй статьи 126 Конституции Украины.

Таким образом, Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что указанные положения пунктов 1, 2 части первой статьи 30 и пунктов 1, 2 статьи 38 Закона противоречат положениям части первой статьи 126 Конституции Украины.

Вместе с тем, Высший совет юстиции обязан проверять обращения народных депутатов Украины, Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека так же, как и обращения других должностных лиц, органов государственной власти и местного самоуправления, каждого гражданина, если в них содержится информация о наличии предусмотренных частью пятой статьи 126 Конституции Украины оснований для увольнения судьи с должности, о факте дисциплинарного проступка судьи Верховного Суда Украины или судьи высшего специализированного суда, и по результатам проверки принимать соответствующее решение.

Согласно Закону (в частности статье 40) проверки осуществляются по поручению Высшего совета юстиции, Председателя или его заместителя одним из членов Высшего совета юстиции, который по результатам проверки составляет справку с изложением фактических обстоятельств, выявленных во время проверки, выводов и предложений.

Таким образом, внесение членом Высшего совета юстиции по результатам осуществленной им проверки предложения по представлению об увольнении судьи с должности или об открытии дисциплинарного производства в отношении судей является необходимой составляющей механизма реализации конституционных полномочий Высшего совета юстиции, предусмотренных пунктами 1, 3 части первой статьи 131 Конституции Украины.

Поэтому положение пункта 4 части первой статьи 30 Закона, согласно которому с предложением о принятии представления об увольнении судьи с должности может обратиться член Высшего совета юстиции, Конституционный Суд Украины считает не противоречащим Конституции Украины.

8. Субъект права на конституционное представление также считает неконституционными положения части первой статьи 31, части первой статьи 32 Закона о том, что Высший совет юстиции может по собственной инициативе вносить представления об увольнении судей с должности органу, который их назначил или избрал.

Статьей 128 Конституции Украины, как отмечается в конституционном представлении, предусмотрено формирование судейского корпуса путем как назначения, так и избрания. Пункт 1 части первой статьи 131 Конституции Украины предоставляет право Высшему совету юстиции только вносить представления о назначении судей на должность и об их увольнении (назначенных) с должности,

Председатель Высшего совета юстиции подчеркнул, что собственная инициатива Высшего совета юстиции относительно внесения представления об увольнении судей с должности и о рассмотрении вопроса об увольнении судей на основаниях, предусмотренных пунктами 4–6 части пятой статьи 126 Конституции Украины, отвечает пункту 1 части первой ста-

тьи 131 Конституции Украины. По его мнению, субъект права на конституционное представление, не возражая против предусмотренного частями первыми статей 31 и 32 права Высшего совета юстиции вносить по предложению квалификационной комиссии судей представления об увольнении судей с должности органа, который их избрал, одновременно необоснованно утверждает, что внесение такого же представления по собственной инициативе противоречит пункту 1 части первой статьи 131 Конституции Украины.

Конституционный Суд Украины считает, что согласно пункту 1 части первой статьи 131 Конституции Украины только Высший совет юстиции имеет исключительное конституционное полномочие вносить представления об увольнении судей с должности, и что никаких оговорок или ограничений по реализации этого полномочия Конституция Украины не предусматривает.

Это конституционное полномочие Высшего совета юстиции конкретизируется положениями части первой статьи 31 Закона о том, что такое представление об увольнении судьи с должности на общих основаниях может быть внесено по предложению квалификационной комиссии судей или по собственной инициативе, то есть по предложению члена Высшего совета юстиции по результатам проверки соответствующих данных.

Так же согласно части первой статьи 32 Закона рассмотрение вопросов об увольнении судьи при особых обстоятельствах на основаниях, предусмотренных пунктами 4–6 части пятой статьи 126 Конституции Украины, возможно после предоставления квалификационной комиссией судей соответствующего вывода или, опять-таки, по собственной инициативе Высшего совета юстиции.

Такая собственная инициатива Высшего совета юстиции является вполне правомерной, в частности, при решении вопросов о дисциплинарной ответственности судей Верховного Суда Украины и судей высших специализированных судов, если Высший совет юстиции примет решение о несоответствии судьи занимаемой должности, и при решении вопросов об увольнении судьи с должности в случае вступления в законную силу обвинительного приговора в его отношении и т. д.

Таким образом, установленное Законом полномочие Высшего совета юстиции вносить по собственной инициативе представления об увольнении судей с должности органу, который их назначил или избрал, и по рассмотрению по собственной инициативе вопроса об увольнении судей на основаниях, предусмотренных пунктами 4–6 части пятой статьи 126 Конституции Украины, полностью отвечает положениям статьи 131 Конституции Украины.

9. Верховный Суд Украины утверждает, что неконституционным является положение пункта 2 части второй статьи 38 Закона, по которому Высший совет юстиции может принять решение о признании нарушения судьей или прокурором требований о несовместимости их должности с занятием другой деятельностью и направить представление соответствующим органам об увольнении их с должности. Как отмечается в конституционном представлении, указанное положение противоречит пункту 2 части первой статьи 131 Конституции Украины, в котором идет речь о

принятии только решения о том, совместима или несовместима должность судьи или прокурора с занятием иной деятельностью.

Председатель Верховной Рады Украины, исходя из того, что пунктом 2 части первой статьи 131 Конституции Украины предусмотрены полномочия Высшего совета юстиции принимать решения о нарушении судьями и прокурорами требований о несовместимости, отметил: «Вопрос о реализации этого решения путем направления представления об этом в соответствующий орган, как это предусмотрено пунктом 2 части второй статьи 33 Закона, не может рассматриваться как противоречащий Конституции Украины».

Председатель Высшего совета юстиции высказал мнение, что в пункте 23 части второй статьи 33 Закона конкретизируется порядок реализации положения пункта 2 части первой статьи 131 Конституции Украины, которым к ведению Высшего совета юстиции отнесено принятие решения о нарушении судьями и прокурорами требований о несовместимости. Это согласуется с положениями пункта 1 части первой этой же статьи Конституции Украины, которым Высшему совету юстиции предоставлено право вносить представления об увольнении судей с должности, а также с пунктом 4 части пятой статьи 126 Конституции Украины, которым предусмотрено увольнение судьи с должности в случае нарушения им требований о несовместимости.

Конституционный Суд Украины в решении спорного вопроса исходит из того, что принятие решения о нарушении судьями и прокурорами требований о несовместимости является конституционным полномочием Высшего совета юстиции. Нарушение судьей требований о несовместимости предусмотрено пунктом 4 части пятой статьи 126 Конституции Украины как основание для увольнения судьи с должности. Если согласиться с утверждениями субъекта права на конституционное представление о том, что полномочиями Высшего совета юстиции является только принятие решения о совместимости или несовместимости должности судьи или прокурора с занятием иной деятельностью, возникает ситуация отсутствия субъекта права на представление об увольнении судьи.

Положение о внесении Высшим советом юстиции представления об увольнении судьи с должности на указанных основаниях является конкретизацией в Законе соответствующего конституционного положения и соответствующей реализацией положений пункта 4 части пятой статьи 126, пункта 1 части первой статьи 131 Конституции Украины об основаниях и порядке решения вопроса об увольнении судьи с должности в случае нарушения им требований о несовместимости.

10. Верховный Суд Украины считает неконституционным положение пункта 2 части второй и части третьей статьи 37 Закона о том, что Высший совет юстиции в порядке дисциплинарного производства может наложить на судей взыскание в виде понижения квалификационного класса и принять решение о несоответствии судьи занимаемой должности.

Статья 126 Конституции Украины, по мнению субъекта права на конституционное представление, не предусматривает такого основания для увольнения судьи с должности, как несоответствие занимаемой должности. Кроме того, Высший совет юстиции не может понизить квалификаци-

онный класс судьи, поскольку не предоставляет его и не имеет полномочий на проверку квалификации судьи.

Вопрос принятия решения о квалификации и профессиональной карьере судей Высшим советом юстиции противоречит и пункту 2(с) Рекомендаций Совета Европы о независимости, эффективности роли судей (1994 г.), где предлагается решать этот вопрос независимым органом, члены которого должны избираться судебским корпусом. Таким органом, считает субъект права на конституционное представление, являются квалификационные комиссии судей, в состав которых входят, преимущественно, судьи и представители органов исполнительной власти и научных кругов.

С этим подходом не соглашается Председатель Верховной Рады Украины. Он отметил, что предусмотренные законом Украины «О квалификационных комиссиях, квалификационной аттестации и дисциплинарной ответственности судей судов Украины» полномочия по присвоению судьям квалификационного класса, понижению и лишению квалификационного класса соответствующими квалификационными комиссиями судей «выходят за рамки их назначения (цели создания) и не отвечают части третьей статьи 127 Конституции Украины, определяющей только возможность рекомендации квалификационной комиссией судей гражданина Украины на должность судьи». Поэтому Высший совет юстиции был Законом наделен полномочиями относительно понижения квалификационного класса и принятия решений о несоответствии судьи занимаемой должности.

Председатель Высшего совета юстиции исходил из того, что пунктом 3 части первой статьи 131 Конституции Украины Высшему совету юстиции предоставлено право осуществлять дисциплинарное производство в отношении судей Верховного Суда Украины и судей высших специализированных судов. Каких-либо ограничений для Высшего совета юстиции в применении различных видов дисциплинарных взысканий эта норма не устанавливает. Среди предусмотренных статьей 32 Закона Украины «О статусе судей» видов взысканий, которые могут применяться к судье, есть и понижение квалификационного класса. Таким образом, никаких правовых препятствий для применения Высшим советом юстиции именно такого вида взысканий нет, поэтому он и предусмотрен пунктом 2 части второй статьи 37 Закона.

Конституционный Суд Украины подчеркивает, что положение пункта 2 части второй статьи 37 Закона касается только судей Верховного Суда Украины и судей высших специализированных судов, осуществление дисциплинарного производства в отношении которых является конституционным полномочием исключительно Высшего совета юстиции (пункт 3 части первой статьи 131 Конституции Украины). При этом на судей, которые привлекаются к дисциплинарной ответственности, могут быть наложены предусмотренные частью второй статьи 37 Закона виды дисциплинарного взыскания, определенные соответствующими положениями Закона Украины «О статусе судей», в том числе взыскания в виде понижения квалификационного класса. Это не сопровождается проверкой квалификации судьи, совершившего дисциплинарный проступок, а является

определением взыскания, отвечающего тяжести именно проступка и личности нарушителя. Таким образом, положение пункта 2 части второй статьи 37 Закона не противоречит Конституции Украины.

Вполне правомерно и то, что Высший совет юстиции наделяется полномочиями принимать решения по установленному в процессе дисциплинарного производства несоответствию судьи занимаемой должности, поскольку среди оснований для привлечения судьи к дисциплинарной ответственности предусмотрено также совершение поступков и действий, порочащих звание судьи и способных вызвать сомнение в его объективности, беспристрастности и независимости (статьи 6, 31 Закона Украины «О статусе судей»).

Такие поступки являются нарушением присяги судьи, согласно которой судья должен «честно и добросовестно выполнять обязанности судьи, осуществлять правосудие, подчиняясь только закону, быть объективным и справедливым» (часть первая статьи 10 Закона Украины «О статусе судей»). Если по результатам дисциплинарного производства Высший совет юстиции установит, что судья Верховного Суда Украины или судья высшего специализированного суда совершил такой дисциплинарный проступок, он уполномочен принять решение о несоответствии судьи занимаемой должности. Это решение является основанием для внесения в Верховную Раду Украины представления об увольнении судьи за нарушение присяги.

С учетом изложенного Конституционный Суд Украины считает, что положения части третьей статьи 37 Закона, согласно которому Высший совет юстиции правомочен по результатам дисциплинарного производства принимать решение о несоответствии судьи занимаемой должности, не противоречит Конституции Украины.

Вместе с тем, Конституционный Суд Украины констатирует, что следующее положение части третьей статьи 37 Закона о том, что Высший совет юстиции может направлять принятое им решение о несоответствии судьи занимаемой должности органу, который избрал или назначил судью, по своему буквальному смыслу означает, что такое решение рассматривается как особое самостоятельное основание для увольнения судьи с должности, не предусмотренное частью пятой статьи 126 Конституции Украины. Поэтому указанное положение Закона, которым фактически допускается законодательное расширение оснований для увольнения судьи с должности, Конституционный Суд Украины считает не соответствующим Конституции Украины.

На основании изложенного и руководствуясь статьями 147, 150, 152 Конституции Украины, статьями 45, 51, 63, 70, 73 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. Признать соответствующими Конституции Украины (конституционными) такие положения Закона Украины «О Высшем совете юстиции»:

1.1. Положение части второй статьи 1 о том, что Высший совет юстиции является органом, ответственным за принятие «в рамках своей компетенции» решений о дисциплинарной ответственности прокуроров;

1.2. Положение части четвертой статьи 1, согласно которому «Высший совет юстиции является юридическим лицом»;

1.3. Положение статьи 48 «Аппарат Высшего совета юстиции»;

1.4. Положение второго предложения части первой статьи 25: «Судебные дела, рассмотрение которых не завершено, предоставляются членам Высшего совета юстиции по их требованию для ознакомления в связи с выполнением поручений по проверке конкретных дел Председателя или заместителя Председателя Высшего совета юстиции»;

1.5. Положение абзаца второго пункта 8 части первой статьи 18, согласно которому «в случае нарушения присяги лицом, входящим в состав Высшего совета юстиции по должности, Высший совет юстиции принимает и направляет в орган, который его избрал или назначил, решение о целесообразности продолжения им полномочий»;

1.6. Положение пункта 4 части первой статьи 30 о том, что в Высший совет юстиции с предложением о принятии обращения об освобождении судьи с должности может обратиться член Высшего совета юстиции;

1.7. Положение части первой статьи 31, согласно которому Высший совет юстиции «по собственной инициативе вносит обращение об освобождении судей с должности в орган, который их назначил или избрал»;

1.8. Положение части первой статьи 32, согласно которому «вопрос об освобождении судьи на основаниях, предусмотренных пунктами 4–6 части пятой статьи 126 Конституции Украины, Высший совет юстиции рассматривает после предоставления квалификационной комиссией соответствующего заключения или по собственной инициативе»;

1.9. Положение пункта 2 части второй статьи 33, согласно которому в Высший совет юстиции в случае принятия решения о признании нарушения судьей или прокурором требований касательно несовместимости их должности с занятием иной деятельностью может «направить обращение соответствующим органам об освобождении их с должности»;

1.10. Положение пункта 2 части второй статьи 37 о том, что Высший совет юстиции может наложить на судей взыскание в виде «понижения квалификационного класса»;

1.11. Положение части третьей статьи 37, согласно которому «Высший совет юстиции может принять решение о несоответствии судьи занимаемой должности».

2. Признать не соответствующими Конституции Украины (неконституционными) такие положения Закона Украины «О Высшем совете юстиции»:

2.1. Положения пунктов 1, 2 части первой статьи 30 о том, что в Высший совет юстиции с предложением о принятии обращения об освобождении судьи с должности могут обратиться:

«1) народный депутат Украины;

2) Уполномоченный Верховной Рады Украины по правам человека»;

2.2. Положение статьи 38 о том, что основанием для открытия дисциплинарного производства является обращение:

«1) народного депутата Украины;

2) Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека»;

2.3. Положение части третьей статьи 37, согласно которому Высший

совет юстиции принятое им решение о несоответствии судьи занимаемой должности может направить в орган, избравший судью, без представления об освобождении судьи с должности.

3. Положения Закона Украины «О Высшем совете юстиции», признанные неконституционными, теряют силу со дня принятия Конституционным Судом Украины этого Решения.

4. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным для исполнения на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

- *Summary of the Decision No.9-rp/2002 of May 21, 2002*

The definition of the High Council of Justice as a state body, which, under the law, is a legal entity and has its own staff, does not contradict the Constitution of Ukraine. The High Council of Justice is not authorized to initiate, commence and perform disciplinary proceedings against prosecutors. The High Council of Justice examines only appeals against decisions on calling prosecutors to disciplinary responsibility. The High Council of Justice's authorities as to adoption of decisions on violation of the requirements for incompatibility by judges and prosecutors and their disciplinary responsibility complies with the constitutional status of the High Council of Justice as a supreme judicial qualification and disciplinary body. The provisions contained in the Law of Ukraine «On the High Council of Justice» whereby the High Council of Justice is a legal entity and has its own staff as well as the provisions, according to which the High Council of Justice examines and decides on the matters of dismissal of judges, imposing extra-legal penalties on them, including the disciplinary liability of prosecutors, comply with the Constitution of Ukraine

The application of a people's deputy of Ukraine and the Authorized Human Rights Representative of the Verkhovna Rada of Ukraine to the High Council of Justice for opening disciplinary proceedings against judges of the Supreme Court of Ukraine and judges of high specialized courts and the proposal to admit the application for dismissal of judges violates independence and immunity of judges and may become a reason for influence on judges that contradicts Article 126 of the Constitution of Ukraine. The provisions of the Law whereby a people's deputy of Ukraine and the Authorized Human Rights Representative of the Verkhovna Rada of Ukraine may address a proposal to admit the application for dismissal of a judge to the High Council of Justice and the provisions, whereby the grounds for opening of disciplinary proceedings may be applications of such officials, fail to comply with the Constitution of Ukraine.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

The provisions of the Law, according to which the High Council of Justice may refer decisions on inaptitude of a judge to the authorities elected such a judge, extend the constitutional grounds for dismissal of judges and, thus, fail to comply with the Constitution of Ukraine. The High Council of Justice cannot address the decision on inaptitude of a judge to the authorities that elected the judge without an application for his/her dismissal.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

Р І Ш Е Н Н Я
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**у справі за конституційним поданням
53 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення
положення частини третьої статті 49 Конституції України
«у державних і комунальних закладах охорони здоров'я
медична допомога надається безоплатно»
(справа про безоплатну медичну допомогу)**

м. Київ
29 травня 2002 року
№ 10-рп/2002

Справа № 1-13/2002

Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:

Скоморохи Віктора Єгоровича – головуєчий, **Вознюка** Володимира Денисовича, **Іващенко** Володимира Івановича, **Козюбри** Миколи Івановича, **Корнієнка** Миколи Івановича, **Костицького** Михайла Васильовича, **Малинникової** Людмили Федорівни, **Мироненка** Олександра Миколайовича – суддя-доповідач, **Німченка** Василя Івановича, **Розенка** Віталія Івановича, **Савенка** Миколи Дмитровича, **Селівона** Миколи Федосовича, **Тихого** Володимира Павловича, **Чубар** Людмили Пантеліївни, **Шаповала** Володимира Миколайовича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 49 Конституції України «у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно».

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 41 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання 53 народних депутатів України.

Підставою для розгляду справи згідно з частиною першою статті 93 Закону України «Про Конституційний Суд України» є практична необхідність у офіційній інтерпретації зазначеного положення частини третьої статті 49 Конституції України «у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно».

Заслухавши суддю-доповідача Мироненка О. М. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. Суб'єкт права на конституційне подання – народні депутати України – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням щодо

офіційного тлумачення терміна «безоплатність медичної допомоги» та положення частини третьої статті 49 Конституції України «у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно», а також поставив питання: чи повинна медична допомога оплачуватися лише за рахунок коштів державного бюджету і медичного страхування, заснованого на внесках роботодавців, виключаючи інші солідарні форми залучення коштів населення; чи слід розуміти цю конституційну норму «таким чином, що медична допомога в державних і комунальних закладах охорони здоров'я може забезпечуватися не тільки за рахунок державного бюджетного фінансування та внесків роботодавців, але й за рахунок залучення коштів населення через інші солідарні форми, такі як лікарняні каси, кредитні спілки тощо».

Практичну необхідність в офіційній інтерпретації зазначених терміна і положення народні депутати України обґрунтовують тим, що сьогодні громадяни України фактично не можуть отримати медичну допомогу в державних і комунальних закладах охорони здоров'я, не сплативши власні кошти за ліки, харчування та «необхідні витратні матеріали». Значна частина населення не спроможна відшкодувати такі витрати, і тому багато громадян змушені відмовлятися від відвідування закладів охорони здоров'я. Отже, конституційне право громадян на охорону здоров'я і медичну допомогу, на думку народних депутатів України, фактично не реалізується, а безоплатність такої допомоги полягає у відсутності прямого розрахунку пацієнта за медичну допомогу у момент її надання.

2. На думку Президента України, Конституція України гарантує надання лише частини з комплексу медичних послуг у вигляді безоплатної медичної допомоги, що тягне за собою здійснення останньої тільки на гарантованому рівні і у визначеному законодавством обсязі за рахунок податків, а також зборів від загальнообов'язкового державного соціального страхування. При цьому органи державної влади і органи місцевого самоврядування можуть спрямовувати для надання громадянам безоплатної медичної допомоги й інші ресурси згідно з законом. Така допомога повинна надаватися і у «формі безоплатних чи субсидованих медичних або цільових виплат, які дозволять людині оплатити необхідні їй за станом здоров'я медичні послуги».

Комітет Верховної Ради України з питань охорони здоров'я, материнства та дитинства, акцентуючи на надзвичайній практичній потребі, невідкладності офіційного тлумачення терміна «безоплатно» і конституційного положення «у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно», зміст поняття безоплатності медичної допомоги тлумачить як повну фінансову забезпеченість визначених згідно з вимогами закону основних видів медичних послуг та придбання необхідних для їх надання основних медикаментів за рахунок сформованих у колективному порядку (оподаткування чи сплати, у тому числі найманими працівниками, обґрунтованих страхових внесків) контрольованих державою суспільних фінансових ресурсів.

Сутність терміна «безоплатність медичної допомоги», на думку Міністерства охорони здоров'я України, вичерпується відсутністю безпосереднього розрахунку пацієнта за одержану послугу не лише в момент, а й до

та після її надання. В цьому разі витрати на медичну допомогу відшкодовуються за рахунок бюджету, страхових фондів або інших джерел, визначених законодавством.

Міністерство фінансів України вбачає розрив між проголошеними Конституцією України гарантіями щодо надання безоплатної медичної допомоги та економічними можливостями держави і підкреслює потребу в офіційному тлумаченні поняття безоплатності медичної допомоги, зводячи зміст розглядуваних конституційних положень в аспекті порівняльного аналізу статей 49, 67 Конституції України до розуміння безоплатності як відсутності прямого розрахунку пацієнта за медичну допомогу виключно у момент її надання.

Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України стверджує, що термін «безоплатність» взагалі не може мати достатнього обґрунтування в умовах ринкової моделі економіки, оскільки видатки на «безоплатну медичну допомогу» завжди оплачуються (раніше чи пізніше) самим пацієнтом шляхом відрахувань від заробітної плати (доходів) до бюджетів. Тому «положення частини третьої статті 49 Конституції України про безоплатність... є одним з рецидивів планової економіки... зовсім не враховує ринкових принципів». На думку Міністерства, «безоплатну медичну допомогу» доцільніше розглядати як благодійну, що оплачується іншими членами суспільства.

3. Визначення понять «здоров'я», «охорона здоров'я», «заклади охорони здоров'я», «медична допомога», «медична послуга», «медичне обслуговування», «гарантований рівень медичної допомоги», «стандарти медичної допомоги», «медичне страхування», «доступність медичного обслуговування», «безоплатність медичної допомоги», «платність медичних послуг» та інших суттєвих для розгляду справи термінів надали для дослідження Конституційному Суду України майже всі провідні наукові центри, медичні університети й академії, академічні інститути, відомі вчені і фахівці-практики, об'єднані у Всеукраїнське лікарське товариство, спеціалісти Європейського регіонального бюро Всесвітньої організації охорони здоров'я, що працюють в Україні. Дефініції зазначених понять і термінів, наведені науковцями і практиками, різноманітні і збігаються лише в окремих частинах чи елементах. Так, «медична допомога» і «медична послуга» трактуються і як синоніми, і як антоніми, і як частина одна одної. Так само співвідносяться поняття «медична допомога» і «медичне обслуговування» та інші.

Деякі фахівці дотримуються думки, що смисл безоплатності медичної допомоги у контексті статті 49 Конституції України полягає лише у відсутності прямого, безпосереднього розрахунку, «оплати з кишені» пацієнта у державному чи комунальному закладі охорони здоров'я, а всі інші форми відшкодування витрат за надану медичну допомогу, у тому числі і сплачені заздалегідь чи згодом, Конституції України не суперечать. Інші вважають, що конституційна формула «у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно» виконуватиметься лише тоді, коли фінансування медичної допомоги здійснюватиметься виключно з державного і місцевих бюджетів. Окремі науковці і практики розглядають вимоги встановлення гарантованого рівня безоплатної ме-

дичної допомоги як єдиний засіб дотримання положень Конституції України, а їх опоненти вважають такий підхід неприйнятним, оскільки «визначити цей рівень без порушень Конституції України і невідворотних втрат для здоров'я громадян неможливо». Одна група фахівців вбачає у лікарняних касах (спілках, фондах) основну форму захисту існуючої системи охорони здоров'я, друга – допускає їх діяльність лише за певних умов, третя – вважає завуальованим способом примусового стягнення плати з громадянина за лікування, а деякі вчені вимагають заборони цих кас (спілок, фондів) як головних осередків фінансових зловживань.

4. Досліджуючи матеріали справи, Конституційний Суд України дійшов таких висновків.

Термін «безоплатність» (у тексті статті 49 Конституції України – «безоплатно»), офіційне тлумачення якого просять дати народні депутати України, не має самостійного значення. Його зміст визначається або контекстом, або логічним взаємозв'язком слів, у якому він застосовується. У словосполученні «медична допомога надається безоплатно» останнє слово у контексті всієї статті 49 Конституції України означає, що індивід, який отримує таку допомогу у державних і комунальних закладах охорони здоров'я, не повинен відшкодовувати її вартість ні у вигляді будь-яких платежів, ні у будь-якій формі незалежно від часу надання медичної допомоги.

Це цілком відповідає смислу слова «безоплатність»: те, за що не платять, що не оплачується, не потребує оплати; те, за що не береться плата; те, що не отримало ніякої плати, винагороди; те, що має своїми синонімами «неоплатний», «безкорисливий»; те, що має своїм антонімом плату у будь-якій формі. Приклад останнього протиставлення дає в частині другій статті 47 сама Конституція України: «Громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону».

Зміст поняття «медична допомога» Конституційний Суд України з'ясував шляхом як його граматичного аналізу, так і дослідження правових актів. У лінгвістичному аспекті слово «допомога» означає сприяння, підтримку (фізичну, матеріальну, моральну тощо) в чому-небудь; захист когось-небудь, порятунк у біді; робити певний вплив, що дає потрібні наслідки, приносить полегшення, користь, у т. ч. і виліковувати; дію, скеровану на підтримку (реалізацію чийх-небудь запитів або потреб у чому-небудь) за певних обставин.

У правовому значенні термін «медична допомога» вживається у преамбулі, статтях 4, 16, 25, 33, 37, 52, 58, 60, 78 Основ законодавства України про охорону здоров'я (далі – Основи). Статті 33, 35, 58, 67, 68, 77 Основ визначають вузлові складові медичної допомоги (швидка, невідкладна, первинна, спеціалізована, високоспеціалізована тощо). Її дефініція дається у спеціальних словниках понять і термінів Всесвітньої організації охорони здоров'я, визнаних тими ж Основами (стаття 3). У процесі дослідження конституційного припису «у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно» зміст медичної допомоги з'ясовувався Конституційним Судом України з огляду на

відповідні положення Конвенції про мінімальні норми соціального забезпечення, ухваленої у Женеві 28 червня 1952 року (статті 1, 2), Європейської Конвенції про соціальну та медичну допомогу, укладеної у Парижі 11 грудня 1953 року (статті 1, 8–17), Європейського кодексу соціального забезпечення, прийнятого у Страсбурзі 16 квітня 1964 року (частина II), Конвенції про медичну допомогу та допомоги у разі хвороби, прийнятої у Женеві 25 червня 1969 року (пункти 1, 3), та одноіменної Рекомендації, ухваленої там же і того ж дня (статті 7–12, 34), Європейської соціальної хартії, підписаної у Страсбурзі 3 травня 1996 року (статті 11–13), та інших міжнародних документів.

Отже, термін «медична допомога» широко вживається у національному законодавстві України, є певні його визначення Всесвітньої організації охорони здоров'я, науковців, медичних університетів й академій, про суперечливість висновків яких йшлося у попередньому пункті. Цілісна правова дефініція цього поняття у законах України відсутня, а тому потребує нормативного врегулювання, що виходить за межі повноважень Конституційного Суду України.

Разом з тим поданий вище аналіз термінів «безоплатно» і «медична допомога» у системному зв'язку з іншими аналогічними поняттями, що застосовуються в Конституції України, законах України, міжнародних договорах, дає можливість дійти висновку щодо загального змісту безоплатної медичної допомоги. Він полягає у відсутності для всіх громадян обов'язку сплачувати за надану їм у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медичну допомогу як у момент, так і до чи після її отримання. Словосполучення «безоплатність медичної допомоги» означає неможливість стягування з громадян плати за таку допомогу в державних і комунальних закладах охорони здоров'я у будь-яких варіантах розрахунків (готівкою або безготівкових): чи у вигляді «добровільних внесків» до різноманітних медичних фондів, чи у формі обов'язкових страхових платежів (внесків) тощо.

На підставі дослідження Конституційний Суд України вважає, що частина перша статті 49 Конституції України закріплює право кожного на медичне страхування, тобто не обов'язкове, а добровільне медичне страхування громадян. Стосовно державного медичного страхування, то його запровадження не суперечитиме конституційному припису «у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно» лише у тому разі, коли платниками обов'язкових страхових платежів (внесків) будуть організації, установи, підприємства, інші господарюючі суб'єкти, які займаються підприємницькою діяльністю, державні фонди тощо. Стягнення таких платежів (внесків) з громадян у системі державного медичного страхування не відповідатиме конституційному положенню, що тлумачиться, оскільки буде однією з форм оплати за надання їм допомоги у державних і комунальних закладах охорони здоров'я.

Не забороняє вказане положення і можливості надання громадянам медичних послуг, які виходять за межі медичної допомоги (за термінологією Всесвітньої організації охорони здоров'я – «медичних послуг другорядного значення», «парамедичних послуг»), у зазначених закладах за окре-

му плату. На це вже зверталась увага у Рішенні Конституційного Суду України від 25 листопада 1998 року № 15-рп/98. Перелік таких платних послуг не може вторгтися у межі безоплатної медичної допомоги і відповідно до вимог пункту 6 частини першої статті 92 Конституції України має встановлюватись законом.

Конституційний Суд України вважає неприйнятними з позицій припису частини третьої статті 49 Конституції України, що тлумачиться, пропозиції окремих державних органів щодо необхідності встановлення якогось меж безоплатної медичної допомоги у вигляді її гарантованого рівня, надання такої допомоги лише неспроможним верствам населення чи «у рамках, визначених законом», тощо. Це суперечить положенням статті 3, частини третьої статті 22 та низки інших статей Конституції України. Безоплатна медична допомога, передбачена Конституцією України, повинна надаватись всім громадянам у повному обсязі, тобто задовольняти потреби людини у збереженні або відновленні здоров'я.

Дія положення «у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно» поширюється на всі такі заклади, які перебувають у державній (незалежно від відомчого підпорядкування) або комунальній власності і фінансуються з бюджетів будь-якого рівня.

5. Стаття 49 Конституції України, поряд з закріпленням гарантії на надання безоплатної медичної допомоги у державних і комунальних закладах охорони здоров'я, містить й інші норми, зокрема про право кожного на охорону здоров'я, медичне страхування, обов'язок держави створювати умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування, сприяти розвитку лікувальних закладів усіх форм власності тощо. Розглядаючи у світлі таких положень питання щодо можливості солідарної участі населення у додатковому фінансуванні галузі охорони здоров'я, порушене суб'єктом права на конституційне подання, Конституційний Суд України зазначає, що безоплатність медичної допомоги у державних і комунальних закладах охорони здоров'я не виключає такої можливості через фінансування цієї галузі за рахунок розвитку позабюджетних механізмів залучення додаткових коштів, у тому числі і шляхом створення лікарняних кас (спілок, фондів), діяльність яких має бути врегульована законом.

Джерелами таких додаткових надходжень на фінансування галузі охорони здоров'я в цілому можуть бути і встановлені законом офіційні прямі платежі населення за медичні послуги другорядного значення, і відомчі асигнування на утримання медичних закладів, і надходження від проведення благодійних акцій і заходів, і кошти міжнародних програм гуманітарної допомоги, і пожертвування громадських, релігійних благодійних організацій та меценатів, і страхові внески роботодавців у системі обов'язкового державного медичного страхування, і фінансування компаній – організаторів добровільного медичного страхування, і ресурси нагромаджувальних програм територіальних громад, і державні медичні позики тощо.

На підставі викладеного та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 45, 51, 63, 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Положення частини третьої статті 49 Конституції України «у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно» треба розуміти так, що у державних та комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається всім громадянам незалежно від її обсягу та без попереднього, поточного або наступного їх розрахунку за надання такої допомоги.

Поняття медичної допомоги, умови запровадження медичного страхування, у тому числі державного, формування і використання добровільних медичних фондів, а також порядок надання медичних послуг, які виходять за межі медичної допомоги, на платній основі у державних і комунальних закладах охорони здоров'я та перелік таких послуг мають бути визначені законом.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

Р Е Ш Е Н И Е

КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ

**по делу об официальном толковании
положения части третьей статьи 49 Конституции Украины
«в государственных и коммунальных учреждениях
здравоохранения медицинская помощь
предоставляется бесплатно»
по конституционному представлению
53 народных депутатов Украины
(дело о бесплатной медицинской помощи)**

г. Киев
29 мая 2002 года
№ 10-рп/2002

Дело № 1-13/2002

*Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины:*

Скоморохи Виктора Егоровича – председательствующий, **Вознюка** Владимира Денисовича, **Иващенко** Владимира Ивановича, **Козюбы** Николая Ивановича, **Корниенко** Николая Ивановича, **Костицко** Михаила Васильевича, **Малинниковой** Людмилы Федоровны, **Мироненко** Александра Николаевича – судья-докладчик, **Нимченко** Василия Ивановича, **Розенко** Виталия Ивановича, **Савенко** Николая Дмитриевича, **Селивона** Николая Федосеевича, **Тихого** Владимира Павловича, **Чубарь** Людмилы Пантелеевны, **Шаповала** Владимира Николаевича,

рассмотрел в пленарном заседании дело об официальном толковании положения части третьей статьи 49 Конституции Украины «в государственных и коммунальных учреждениях здравоохранения медицинская помощь предоставляется бесплатно» по конституционному представлению народных депутатов Украины.

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьями 39, 41 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление 53 народных депутатов Украины.

Основанием к рассмотрению дела согласно части первой статьи 93 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является практическая необходимость в официальной интерпретации указанного положения части третьей статьи 49 Конституции Украины «в государственных и коммунальных учреждениях здравоохранения медицинская помощь предоставляется бесплатно».

Заслушав судью-докладчика Мироненко А. Н. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1. Суб'єкт права на конституційне представлення – народні депутати України – обратився в Конституційний Суд України з ходатайством об офіційному трактуванні терміна «бесплатність медичинської допомоги» і положення частини третьої статті 49 Конституції України «в державних і комунальних закладах охорони здоров'я медичинська допомога надається безкоштовно», а також поставив запит: чи повинна медичинська допомога сплачуватися тільки за рахунок коштів державного бюджету і медичинського страхування, заснованого на внесках роботодавців, включаючи інші солідарні форми залучення коштів населення; чи слід розуміти цю конституційну норму «таким чином, що медичинська допомога в державних і комунальних закладах охорони здоров'я може забезпечуватися не тільки за рахунок державного бюджетного фінансування і внесків роботодавців, але і за рахунок залучення коштів населення через інші солідарні форми, такі як лікарняні каси, кредитні союзи і тому подібне».

Практичну необхідність в офіційній інтерпретації вказаних терміна і положення народні депутати України обґрунтовують тим, що сьогодні громадяни України фактично не можуть отримати медичинську допомогу в державних і комунальних закладах охорони здоров'я, не заплатив власні кошти за ліки, харчування і «необхідні витратні матеріали». Значительна частина населення не в змозозі відшкодувати такі витрати, і тому багато громадян відмовляються від відвідування закладів охорони здоров'я. Відповідно, конституційне право громадян на охорону здоров'я і медичинську допомогу, на думку народних депутатів України, фактично не реалізується, а безкоштовність такої допомоги складається в відсутності прямого розрахунку пацієнта за медичинську допомогу в момент її надання.

2. На думку Президента України, Конституція України гарантує надання тільки частини з комплексу медичинських послуг в формі безкоштовної медичинської допомоги, що втягає за собою виконання останньої тільки на гарантованому рівні і в визначеному законодавством обсязі за рахунок податків, а також зборів з загальнообов'язкового державного соціального страхування. При цьому органи державної влади і органи місцевого самоврядування можуть направляти для надання громадянам безкоштовної медичинської допомоги і інші ресурси згідно з законом. Така допомога повинна надаватися і в «формі безкоштовних або субсидованих медичинських або цільових виплат, що дозволяють людині оплатити необхідні йому по стану здоров'я медичинські послуги».

Комітет Верховної Ради України по запитам охорони здоров'я, материнства і дитинства, підкреслюючи незвичайну практичну необхідність, неотложність офіційного трактування терміна «бесплатно» і конституційного положення «в державних і комунальних закладах охорони здоров'я медичинська допомога надається безкоштовно», зміст поняття безкоштовності медичинської допомоги трактує

ет как полную финансовую обеспеченность определенных согласно требованиям закона основных видов медицинских услуг и приобретение необходимых для их предоставления основных медикаментов за счет сформированных в коллективном порядке (налогообложение или уплата, в том числе наемными работниками, обоснованных страховых взносов) контролируемых государством общественных финансовых ресурсов.

Сущность термина «бесплатность медицинской помощи», по мнению Министерства здравоохранения Украины, исчерпывается отсутствием непосредственного расчета пациента за полученную услугу не только в момент, но и после ее предоставления. В этом случае затраты на медицинскую помощь возмещаются за счет бюджета, страховых фондов или других источников, определенных законодательством.

Министерство финансов Украины усматривает разрыв между провозглашенными Конституцией Украины гарантиями предоставления бесплатной медицинской помощи и экономическими возможностями государства и подчеркивает необходимость в официальном толковании понятия бесплатности медицинской помощи, сводя содержание рассматриваемых конституционных положений в аспекте сравнительного анализа статей 49, 67 Конституции Украины к пониманию бесплатности как отсутствия прямого расчета пациента за медицинскую помощь исключительно в момент ее предоставления.

Министерство экономики и по вопросам европейской интеграции Украины утверждает, что термин «бесплатность» вообще не может иметь достаточного обоснования в условиях рыночной модели экономики, поскольку затраты на «бесплатную медицинскую помощь» всегда оплачиваются (раньше и или позже) самим пациентом путем отчислений из заработной платы (доходов) в бюджет. Поэтому «положение части третьей статьи 49 Конституции Украины о бесплатности... является одним из рецидивов плановой экономики... совсем не учитывает рыночных принципов». По мнению Министерства, «бесплатную медицинскую помощь» целесообразнее рассматривать как благотворительную, оплачиваемую другими членами общества.

3. Определение понятий «здоровье», «здравоохранение», «учреждения здравоохранения», «медицинская помощь», «медицинская услуга», «медицинское обслуживание», «гарантированный уровень медицинской помощи», «стандарты медицинской помощи», «медицинское страхование», «доступность медицинского обслуживания», «бесплатность медицинской помощи», «платность медицинских услуг» и иных существенных для рассмотрения дела терминов предоставили для изучения Конституционному Суду Украины почти все ведущие научные центры, медицинские университеты и академии, академические институты, известные ученые и специалисты-практики, объединенные во Всеукраинское врачебное общество, специалисты Европейского регионального бюро Всемирной организации здравоохранения, работающие в Украине. Дефиниции указанных понятий и терминов, приведенные научными работниками и практиками, разнообразны и совпадают лишь в отдельных частях или элементах. Так, «медицинская помощь» и «медицинская услуга» трактуются и как синонимы, и как антонимы, и как часть друг друга.

Некоторые специалисты придерживаются мнения, что смысл бесплатности медицинской помощи в контексте статьи 49 Конституции Украины состоит только в отсутствии прямого, непосредственного расчета, «оплаты из кармана» пациента в государственном или коммунальном учреждении здравоохранения, а все иные формы возмещения затрат по предоставленной медицинской помощи, в том числе и уплаченные заранее или через некоторое время, Конституции Украины не противоречат. Другие считают, что конституционная формула «в государственных и коммунальных учреждениях здравоохранения медицинская помощь предоставляется бесплатно» будет выполняться лишь тогда, когда финансирование медицинской помощи будет осуществляться исключительно из государственного и местных бюджетов. Некоторые научные работники и практики рассматривают требования установления гарантированного уровня бесплатной медицинской помощи как единственное средство соблюдения положений Конституции Украины, а их оппоненты считают такой подход неприемлемым, поскольку «определить этот уровень без нарушений Конституции Украины и неизбежных потерь для здоровья граждан невозможно». Одна группа специалистов усматривает в больничных кассах (союзах, фондах) основную форму защиты существующей системы здравоохранения, другая – допускает их деятельность лишь на определенных условиях, третья – считает завуалированным способом принудительного удержания платы с граждан за лечение, а некоторые ученые требуют запрета этих касс (союзов, фондов) как средоточий финансовых злоупотреблений.

4. Исследуя материалы дела, Конституционный Суд Украины пришел к таким выводам.

Термин «бесплатность» (в тексте статьи 49 Конституции Украины – «бесплатно»), официальное толкование которого просят дать депутаты Украины, не имеет самостоятельного значения. Его содержание определяется либо в контексте, либо логической взаимосвязью слов, в которой он применяется. В словосочетании «медицинская помощь предоставляется бесплатно» последнее слово в контексте всей статьи 49 Конституции Украины обозначает, что индивид, получающий такую помощь в государственных и коммунальных учреждениях здравоохранения, не должен возмещать ее стоимость ни в виде каких-либо платежей, ни в какой-либо форме независимо от времени предоставления медицинской помощи.

Это полностью отвечает смыслу слова «бесплатность»: то, за что не платят, что не оплачивается, не требует оплаты; то, за что не взимается плата; то, что не получило никакой оплаты, вознаграждения; то, что имеет своими синонимами «неоплатный», «бескорыстный»: то, что имеет своим антонимом плату в любой форме. Пример последнего противопоставления дает в части второй статьи 47 сама Конституция Украины: «Гражданам, нуждающимся в социальной защите, жилье предоставляется государством и органами местного самоуправления бесплатно или за доступную для них плату согласно закону».

Содержание понятия «медицинская помощь» Конституционный Суд Украины выяснял путем как его грамматического анализа, так и изучения правовых актов. В лингвистическом аспекте слово «помощь» означает

содействие, поддержку (физическую, материальную, моральную и тому подобное) в чем-нибудь; защиту кого-либо, помощь в беде; определенное влияние, дающее необходимые результаты, приносящее облегчение, пользу, в т. ч. и излечение; действие, направленное на поддержку (реализацию чьих-то запросов или потребностей в чем-либо) при определенных обстоятельствах.

В правовом значении термин «медицинская помощь» употребляется в преамбуле, статьях 4, 16, 25, 33, 37, 52, 58, 60, 78 Основ законодательства Украины о здравоохранении (далее – Основы). Статьи 33, 35, 58, 68, 77 Основ определяют ключевые составляющие медицинской помощи (скорая, неотложная, первичная, специализированная, высокоспециализированная и тому подобное). Ее дефиниция дается в специальных словарях понятий и терминов Всемирной организации здравоохранения, признанных теми же Основами (статья 3). В процессе исследования конституционного предписания «в государственных и коммунальных учреждениях здравоохранения медицинская помощь предоставляется бесплатно» содержание медицинской помощи уяснялось Конституционным Судом Украины с учетом соответствующих положений Конвенции о минимальных нормах социального обеспечения, принятой в Женеве 28 июня 1952 года (статьи 1, 2), Европейской Конвенции о социальной и медицинской помощи, составленной в Париже 11 декабря 1953 года (статьи 1, 8–17), Европейского кодекса социального обеспечения, принятого в Страсбурге 16 апреля 1964 года (часть II), Конвенции о медицинской помощи и помощи в случае болезни, принятой в Женеве 25 июня 1969 года (пункты 1, 3), и одноименной Рекомендации, принятой там же и в тот же день (статьи 7–12, 34), Европейской социальной хартии, подписанной в Страсбурге 3 мая 1996 года (статьи 11–13), и других международных документов.

Таким образом, термин «медицинская помощь» широко употребляется в национальном законодательстве Украины, имеются некоторые его определения Всемирной организации здравоохранения, научных работников, медицинских университетов и академий, о противоречивости выводов которых шла речь в предыдущем пункте. Целостная правовая дефиниция этого понятия в законах Украины отсутствует, а поэтому требует нормативного урегулирования, выходящего за пределы полномочий Конституционного Суда Украины.

Вместе с тем, изложенный выше анализ понятий «бесплатно» и «медицинская помощь» в системной связи с иными аналогичными понятиями, применяемыми в Конституции Украины, законах Украины, международных договорах, дает возможность прийти к выводу относительно общего содержания бесплатной медицинской помощи. Он состоит в отсутствии для всех граждан обязанности уплачивать за предоставленную им в государственных и коммунальных учреждениях здравоохранения медицинскую помощь как в момент, так и до либо после ее получения. Слово сочетание «бесплатность медицинской помощи» означает невозможность взимания с граждан платы за такую помощь в государственных и коммунальных учреждениях здравоохранения в любых вариантах расчетов (наличных или безналичных): либо в виде «добровольных взносов» в разнообразные медицинские фонды, либо в форме обязательных страховых платежей (взносов) и т. д.

На основании исследования Конституционный Суд Украины считает, что часть первая статьи 49 Конституции Украины закрепляет право каждого на медицинское страхование, то есть не обязательное, а добровольное медицинское страхование граждан. Что касается государственного медицинского страхования, то его введение не будет противоречить конституционному предписанию «в государственных и коммунальных учреждениях здравоохранения медицинская помощь предоставляется бесплатно» только в том случае, если плательщиками обязательных страховых платежей (взносов) будут организации, учреждения, предприятия, другие хозяйствующие субъекты, занимающиеся предпринимательской деятельностью, государственные фонды и тому подобное. Взимание таких платежей (взносов) с граждан в системе государственного медицинского страхования не будет соответствовать конституционному положению, которое толкуется, поскольку будет одной из форм платы за предоставление им помощи в государственных и коммунальных учреждениях здравоохранения.

Не запрещает указанное положение и возможности предоставления гражданам медицинских услуг, выходящих за пределы медицинской помощи (по терминологии Всемирной организации здравоохранения – «медицинских услуг второстепенного значения», «парамедицинских услуг»), в указанных учреждениях за отдельную плату. На это уже обращалось внимание в Решении Конституционного Суда Украины от 25 ноября 1998 года № 15-рп/98. Перечень таких платных услуг не может вторгаться в рамки бесплатной медицинской помощи и согласно требованиям пункта 6 части первой статьи 92 Конституции Украины должен устанавливаться законом.

Конституционный Суд Украины считает неприемлемыми с позиций предписания части третьей статьи 49 Конституции Украины, которое толкуется, предложения отдельных государственных органов о необходимости установления каких-то границ бесплатной медицинской помощи в виде ее гарантированного уровня, предоставления такой помощи только несостоятельным слоям населения либо «в рамках, определенных законом» и т. д. Это противоречит положениям статьи 3, части третьей статьи 22 и ряда других статей Конституции Украины. Бесплатная медицинская помощь, предусмотренная Конституцией Украины, должна оказываться всем гражданам в полном объеме, то есть удовлетворять потребности в сохранении или восстановлении здоровья.

Действие положения «в государственных и коммунальных учреждениях здравоохранения медицинская помощь предоставляется бесплатно» распространяется на все такие учреждения, находящиеся в государственной (независимо от ведомственного подчинения) либо в коммунальной собственности и финансируемые из бюджетов любого уровня.

5. Статья 49 Конституции Украины, наряду с закреплением гарантии на предоставление бесплатной медицинской помощи в государственных и коммунальных учреждениях здравоохранения, содержит и другие нормы, в частности о праве каждого на охрану здоровья, медицинское страхование, об обязанности государства создавать условия для эффективного и доступного для всех граждан медицинского обслуживания, содействовать

развитию лечебных учреждений всех форм собственности и т. д. Рассматривая в свете таких положений вопрос о возможности солидарного участия населения в дополнительном финансировании сферы здравоохранения, поставленный субъектом права на конституционное представление, Конституционный Суд Украины отмечает, что бесплатность медицинской помощи в государственных и коммунальных учреждениях здравоохранения не исключает такой возможности через финансирование этой отрасли за счет развития внебюджетных механизмов привлечения дополнительных средств, в том числе и путем создания больничных касс (союзов, фондов), деятельность которых должна быть урегулирована законом.

Источниками таких дополнительных поступлений на финансирование отрасли здравоохранения в целом могут быть и установленные законом официальные прямые платежи населения за медицинские услуги второстепенного значения, и ведомственные ассигнования на содержание медицинских учреждений, и поступления от проведения благотворительных акций и мероприятий, и средства международных программ гуманитарной помощи, и пожертвования общественных, религиозных организаций и меценатов, и страховые взносы работодателей в системе обязательного государственного медицинского страхования, и ресурсы накопительных программ территориальных общин, и государственные медицинские ссуды и тому подобное.

На основании изложенного и руководствуясь статьями 147, 150 Конституции Украины, статьями 45, 51, 63, 95 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. Положение части третьей статьи 49 Конституции Украины «в государственных и коммунальных учреждениях здравоохранения медицинская помощь предоставляется бесплатно» необходимо понимать так, что в государственных и коммунальных учреждениях здравоохранения медицинская помощь предоставляется всем гражданам независимо от ее объема и без предварительного, текущего или последующего их расчета за предоставление такой помощи.

Понятие медицинской помощи, условия введения медицинского страхования, в том числе государственного, формирования и использования добровольных медицинских фондов, а также порядок предоставления медицинских услуг, выходящих за пределы медицинской помощи, на платной основе в государственных и коммунальных учреждениях здравоохранения и перечень таких услуг должны быть определены законом.

2. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

• *Summary of the Decision No.10-rp/2002 of May 29, 2002*

The term «free of charge» (in the text of Article 49 of the Constitution of Ukraine — «free of charge»), has no individual meaning. Its content is determined either by context, or logic interrelation between the words with which it is used. In the phrase «provide medical care free of charge» the last words in the light of the whole Article 49 of the Constitution of Ukraine mean that an individual, who receives such care in state and public health institutions, is not obliged to reimburse its cost either in the form of payments or any other form regardless of the time of providing such a medical care. The phrase «medical care free of charge» means that such an assistance in state or public health institutions cannot be a charge against citizens in any manner (cash or documentary): whether in the form of «voluntary contributions» to various medical funds or obligatory insurance payments (contributions) etc.

The introduction of state medical insurance will not contradict the constitutional provision that «state and public health institutions provide medical care free of charge» only in the event that the payers of such obligatory insurance payments (contributions) are organizations, institutions, enterprises, other business entities, state foundations etc. However, the medical services beyond medical care («secondary medical services», «paramedical services» under the terminology of the World Health Organization) may be provided for citizens in the said institutions on a paid basis.

The free of charge medical care, provided by state and public health institutions, does not rule out financing of this sector through the development of the off-budget mechanisms for additional funds raising, including the establishment of hospital cash departments (unions, foundations).

The definition of medical care, terms of introduction of medical insurance, including the state medical insurance, formation and use of voluntary medical funds as well as the procedure for granting medical services beyond medical care on a paid basis in state and public health institutions and the list of such services are to be determined by the law.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ
Р І Ш Е Н Н Я
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

у справі за конституційним поданням
Міністерства оборони України
щодо офіційного тлумачення абзацу першого пункту 22.3
статті 22 Закону України
«Про оподаткування прибутку підприємств»
(справа про фінансування житла для військовослужбовців)

м. Київ
13 червня 2002 року
№ 11-рп/2002

Справа № 1-23/2002

Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:

Скоморохи Віктора Єгоровича – головуєчий, **Вознюка** Володимира Денисовича, **Козюбри** Миколи Івановича, **Корнієнка** Миколи Івановича, **Костицького** Михайла Васильовича, **Малинникової** Людмили Федорівни, **Мироненка** Олександра Миколайовича, **Німченка** Василя Івановича, **Розенка** Віталія Івановича, **Савенка** Миколи Дмитровича, **Селівона** Миколи Федосійовича, **Тимченка** Івана Артемовича, **Тихого** Володимира Павловича – суддя-доповідач, **Чубар** Людмили Пантеліївни, **Шаповала** Володимира Миколайовича,

розглянув на пленарному засіданні справу щодо офіційного тлумачення абзацу першого пункту 22.3 статті 22 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» в редакції Закону України від 22 травня 1997 року № 283/97-ВР (Відомості Верховної Ради України, 1997 р., № 27, ст. 181) зі змінами, внесеними законами України від 19 жовтня 1999 року № 1157-XIV (Відомості Верховної Ради України, 1999 р., № 50, ст. 435) та від 20 вересня 2001 року № 2711-III (Відомості Верховної Ради України, 2002 р., № 2, ст. 11).

Приводом для розгляду справи відповідно до статті 39 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання Міністерства оборони України щодо офіційного тлумачення зазначеного абзацу.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 93 Закону України «Про Конституційний Суд України» є практична необхідність в офіційній інтерпретації цього абзацу.

Заслухавши суддю-доповідача Тихого В. П. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В :

1. Законом України «Про оподаткування прибутку підприємств» в редакції від 22 травня 1997 року (далі – Закон) встановлено, що в період з 1 липня 1997 року до 1 січня 2002 року податок на прибуток в розмірі 1,5 відсотка суми нарахованого податку на прибуток зараховується на спеціальний рахунок бюджетів територіальних громад для фінансування житлового будівництва для військовослужбовців, учасників бойових дій в Афганістані та воєнних конфліктів у зарубіжних країнах, членів сімей військовослужбовців, що загинули під час виконання ними службових обов'язків (пункт 22.3 статті 22).

Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 18 листопада 1997 року № 639/97-ВР цей пункт було доповнено абзацами другим та третім (Відомості Верховної Ради України, 1998 р., № 10, ст. 35).

У подальшому абзац перший пункту 22.3 статті 22 Закону доповнено словами «а також для військовослужбовців, звільнених у запас або у відставку за станом здоров'я, віком, вислугою років та у зв'язку із скороченням штатів, які перебувають на квартирному обліку за місцем проживання» та викладено у такій редакції: до 1 січня 2006 року 1,5 відсотка сплаченого до бюджету податку на прибуток зараховується органами державного казначейства на спеціальний рахунок бюджету Автономної Республіки Крим, обласних, Київського та Севастопольського міських бюджетів для фінансування житлового будівництва та придбання житла за ціною, що не може бути вищою середньої розрахункової вартості одного квадратного метра загальної площі житла у відповідному регіоні, яка визначається у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, для військовослужбовців, учасників бойових дій в Афганістані та воєнних конфліктів у зарубіжних країнах, членів сімей військовослужбовців, що загинули під час виконання ними службових обов'язків, а також для військовослужбовців, звільнених у запас або у відставку за станом здоров'я, віком, вислугою років та у зв'язку із скороченням штатів, які перебувають на квартирному обліку за місцем проживання (відповідно законами України від 19 жовтня 1999 року та від 20 вересня 2001 року).

2. Суб'єкт права на конституційне подання – Міністерство оборони України – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням щодо офіційного тлумачення абзацу першого пункту 22.3 статті 22 Закону. Практичну необхідність в офіційній інтерпретації зазначеного абзацу Міністерство оборони України обґрунтовує тим, що «керівники окремих органів місцевого самоврядування (Львівської, Черкаської та інших областей) почали вільно трактувати статтю, стверджуючи, що після внесення змін до Закону норма абзацу першого пункту 22.3 поширюється лише на осіб, які перебувають на квартирному обліку за місцем проживання, і на цій підставі вони самовільно обмежили коло суб'єктів, що мають право на отримання житла за рахунок 1,5% відрахувань від податку на прибуток, відмовивши у наданні житла із зазначеного джерела військовослужбовцям, які проходять службу у Збройних Силах України».

На думку Міністерства оборони України, слова абзацу першого пунк-

ту 22.3 статті 22 Закону «які перебувають на квартирному обліку за місцем проживання» стосуються лише військовослужбовців, звільнених у запас або відставку за станом здоров'я, віком, вислугою років та у зв'язку із скороченням штатів.

У поясненнях голови Кіровоградської обласної ради і голови Севастопольської міської ради без зазначення обґрунтувань стверджується, що під військовослужбовцями, вказаними в абзаці першому пункту 22.3 статті 22 Закону, необхідно розуміти військовослужбовців, які є учасниками бойових дій в Афганістані та воєнних конфліктів у зарубіжних країнах.

У листах голів Житомирської, Київської, Луганської, Львівської, Харківської, Черкаської обласних рад зазначається, що положення абзацу першого пункту 22.3 статті 22 Закону щодо перебування громадян на квартирному обліку за місцем проживання стосується і військовослужбовців, тобто осіб, які проходять військову службу.

Голова Житомирської обласної ради аргументує це таким чином: «Військовослужбовці, які проходять службу у Збройних Силах України і перебувають на квартирному обліку за місцем проходження служби, та особи, звільнені з військової служби і залишені на квартирному обліку за останнім місцем служби, мають стати на квартирний облік ще і в органах місцевого самоврядування відповідно до статті 37 Житлового кодексу Української РСР та пункту 11 Правил обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов, і надання їм жилих приміщень в Українській РСР, затверджених постановою Ради Міністрів Української РСР і Української республіканської ради професійних спілок № 470 від 11 грудня 1984 року».

Голова Київської обласної ради стверджує, що «пунктом 1 Положення про порядок забезпечення жилою площею в Збройних Силах України, затвердженого наказом Міністра оборони України від 3 лютого 1995 року № 20, визначено, що військовослужбовці забезпечуються житлом за рахунок Міністерства оборони України. У населених пунктах, де не ведеться будівництво військовими формуваннями, військовослужбовці, які перебувають на квартирному обліку за місцем проживання, забезпечуються житлом за рахунок житлового фонду виконавчих комітетів рад нарівні з іншими громадянами».

Президент України зазначає, що «відповідно до частини п'ятої статті 17 Конституції України держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їх сімей. Обов'язок держави щодо соціального захисту зазначених осіб і, зокрема, щодо забезпечення їх жилими приміщеннями конкретизовано у статті 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», яким передбачено, що військовослужбовцям (крім військовослужбовців строкової служби) та членам їх сімей, які проживають разом з ними, надається жила приміщення, що має відповідати встановленим вимогам (частина друга статті 12), право на одержання житла зберігається за військовослужбовцями і при звільненні з військової служби в запас чи у відставку за вислугою років, у зв'язку із скороченням чисельності або штату, а також за станом здоров'я (частини перша, четверта статті 12). При цьому обов'язок щодо забезпечення житлом військовослужбовців не залежить

від місця їх перебування на квартирному обліку – за місцем проживання чи роботи».

У листі Голови Верховної Ради України зауважується, що «стаття 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» не вказує на необхідність для отримання житла перебування військовослужбовців на квартирному обліку за місцем проживання, оскільки військовослужбовці мають отримувати житло за місцем своєї служби у встановленому порядку». Слід вважати необґрунтованим, зазначається в листі, поширення вимог відповідних нормативно-правових актів «щодо перебування на квартирному обліку за місцем проживання на військовослужбовців, які перебувають на військовій службі, при вирішенні питань забезпечення житловою площею».

3. Вирішуючи цей спір, Конституційний Суд України виходить з такого.

3.1. В абзаці першому пункту 22.3 статті 22 Закону дається вичерпний перелік осіб, на яких поширюється дія його положення щодо фінансування житлового будівництва та придбання житла за рахунок 1,5 відсотка сплаченого до бюджету податку на прибуток підприємств: це військовослужбовці, учасники бойових дій в Афганістані та воєнних конфліктів у зарубіжних країнах, члени сімей військовослужбовців, що загинули під час виконання ними службових обов'язків, а також військовослужбовці, звільнені у запас або відставку за станом здоров'я, віком, вислугою років та у зв'язку із скороченням штатів, які перебувають на квартирному обліку за місцем проживання. Граматичний аналіз тексту цього абзацу свідчить, що «учасники бойових дій в Афганістані та воєнних конфліктів у зарубіжних країнах» не є відокремленим уточненням до слова «військовослужбовці», інакше відповідно до пунктуації словосполучення Закону «учасники бойових дій в Афганістані та воєнних конфліктів в зарубіжних країнах» повинно було б виділятися не комою, як це зроблено в Законі, а дужками або тире.

Аналогічну позицію займають і науковці, зокрема фахівці Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого.

До того ж «учасники бойових дій в Афганістані та воєнних конфліктів у зарубіжних країнах» – це не тільки відповідні військовослужбовці, але й інші громадяни, які виконували такі дії.

3.2. Згідно з пунктуацією слова абзацу першого пункту 22.3 статті 22 Закону «які перебувають на квартирному обліку за місцем проживання» мають уточнюючий характер і стосуються тільки «військовослужбовців, звільнених у запас або відставку за станом здоров'я, віком, вислугою років та у зв'язку із скороченням штатів».

Такий висновок підтверджується також попередніми редакціями (від 22 травня 1997 року і 18 листопада 1997 року) пункту 22.3 статті 22 Закону, положення якого поширювалось на такі категорії громадян: військовослужбовців, учасників бойових дій в Афганістані і воєнних конфліктів у зарубіжних країнах та членів сімей військовослужбовців, які загинули під час виконання ними службових обов'язків. Тобто і перша, і друга редакції цієї норми Закону також не передбачали необхідності перебування військовослужбовців на квартирному обліку за місцем проживання.

Доповнення абзацу першого пункту 22.3 статті 22 Закону словами «а також для військовослужбовців, звільнених у запас або у відставку за станом здоров'я, віком, вислугою років та у зв'язку із скороченням штатів, які перебувають на квартирному обліку за місцем проживання» Законом України від 19 жовтня 1999 року мало на меті не обмеження права військовослужбовців на отримання житла за рахунок 1,5 відсотка від суми нарахованого податку на прибуток, а розширення кола суб'єктів, на яких поширюється його дія, а саме на «військовослужбовців, звільнених у запас або у відставку за станом здоров'я, віком, вислугою років та у зв'язку із скороченням штатів, які перебувають на квартирному обліку за місцем проживання».

Тому положення абзацу першого пункту 22.3 статті 22 Закону щодо перебування громадян на квартирному обліку за місцем проживання не поширюється на військовослужбовців, тобто на осіб, «які проходять військову службу» (частина п'ята статті 1 Закону України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу» в редакції Закону України від 18 червня 1999 року № 766-XIV).

3.3. Держава забезпечує соціальний захист громадян, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях (частина п'ята статті 17 Конституції України).

Житлові відносини в Україні, порядок обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов, порядок отримання жилого приміщення регулюються Житловим кодексом Української РСР та іншими актами житлового законодавства України (статті 3, 31, 38 Житлового кодексу Української РСР).

Відповідно до частини другої статті 36, статей 37, 39 зазначеного Кодексу громадян, які потребують поліпшення житлових умов, може бути взято на облік і не за місцем їх проживання.

За Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20 грудня 1991 року № 2011-XII зі змінами військовослужбовці забезпечуються жилими приміщеннями державою, до одержання постійного жилого приміщення їм надаються службові жилі приміщення (пункт 1 статті 12).

Згідно з Положенням про порядок забезпечення жилою площею в Збройних Силах України, затвердженим наказом Міністра оборони України від 3 лютого 1995 року № 20, всі питання, пов'язані із забезпеченням жилою площею військовослужбовців, вирішуються за місцем проходження ними служби (пункт 35); військовослужбовці, які перебувають на квартирному обліку, при звільненні з військової служби у запас чи відставку за віком, за станом здоров'я, а також у зв'язку із скороченням штатів або організаційними заходами у разі неможливості використання на службі залишаються на квартирному обліку до одержання житла у військовій частині (у випадку її розформування – військових комісаріатах) і квартирно-експлуатаційних частинах районів та користуються правом на позачергове одержання житла (пункт 37).

Отже, чинне законодавство України про порядок забезпечення житлом військовослужбовців Збройних Сил України не вимагає перебування їх на квартирному обліку за місцем проживання.

Таким чином, виходячи з граматичного, логічного, історичного, цільового та системного тлумачень абзацу першого пункту 22.3 статті 22 Закону та інших нормативно-правових актів про соціально-правовий захист військовослужбовців щодо забезпечення їх житлом Конституційний Суд України дійшов висновку, що положення цього абзацу «які перебувають на квартирному обліку за місцем проживання» стосується тільки «військовослужбовців, звільнених у запас або відставку за станом здоров'я, віком, вислугою років та у зв'язку із скороченням штатів».

На підставі викладеного та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 13, 39, 93 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Положення абзацу першого пункту 22.3 статті 22 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» в редакції від 22 травня 1997 року № 283/97-ВР «які перебувають на квартирному обліку за місцем проживання» зі змінами, внесеними законами України від 19 жовтня 1999 року № 1157-XIV та від 20 вересня 2001 року № 2711-III, необхідно розуміти так, що воно стосується тільки «військовослужбовців, звільнених у запас або відставку за станом здоров'я, віком, вислугою років та у зв'язку із скороченням штатів».

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

Р Е Ш Е Н И Е

КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ

**по делу об официальном толковании
абзаца первого пункта 22.3 статьи 22 Закона Украины
«О налогообложении прибыли предприятий»
по конституционному представлению
Министерства обороны Украины
(дело о финансировании жилья для военнослужащих)**

г. Киев
13 июня 2002 года
№ 11-рп/2002

Дело № 1-23/2002

*Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины:*

Скоморохи Виктора Егоровича – председательствующий, **Вознюка** Владимира Денисовича, **Козюбры** Николая Ивановича, **Корниенко** Николая Ивановича, **Костицкого** Михаила Васильевича, **Малинниковой** Людмилы Федоровны, **Мироненко** Александра Николаевича, **Нимченко** Василия Ивановича, **Розенко** Виталия Ивановича, **Савенко** Николая Дмитриевича, **Селивона** Николая Федосьевича, **Тимченко** Ивана Артемовича, **Тихого** Владимира Павловича – судья-докладчик, **Чубарь** Людмилы Пантелеевны, **Шаповала** Владимира Николаевича,

рассмотрел в пленарном заседании дело об официальном толковании абзаца первого пункта 22.3 статьи 22 Закона Украины «О налогообложении прибыли предприятий» в редакции Закона Украины от 22 мая 1997 года № 283/97-ВР (Ведомости Верховной Рады Украины, 1997 г., № 27, ст. 181) с изменениями, внесенными законами Украины от 19 октября 1999 года № 1157-XIV (Ведомости Верховной Рады Украины, 1999 г., № 50, ст. 435) и 20 сентября 2001 года № 2711-III (Ведомости Верховной Рады Украины, 2002 г., № 2, ст. 11).

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьей 39 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление Министерства обороны Украины об официальном толковании указанного абзаца.

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 93 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является практическая необходимость в официальной интерпретации этого абзаца.

Заслушав судью-докладчика Тихого В. П. и изучив материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1. Законом Украины «О налогообложении прибыли предприятий» от 22 мая 1997 года (далее – Закон) установлено, что в период с 1 июля 1997 года до 1 января 2002 года налог на прибыль в размере 1,5 процента суммы начисленного налога на прибыль перечисляется на специальный счет бюджетов территориальных громад для финансирования жилищного строительства для военнослужащих, участников боевых действий в Афганистане и военных конфликтов в зарубежных странах, членов семей военнослужащих, погибших во время исполнения ими служебных обязанностей (пункт 22.3 статьи 22).

Законом Украины «О внесении изменений в Закон Украины «О налогообложении прибыли предприятий» от 18 ноября 1997 года № 639/97-ВР этот пункт был дополнен абзацами вторым и третьим (Ведомости Верховной Рады Украины, 1998 г., № 10, ст. 35).

В дальнейшем абзац первый пункта 22.3 статьи 22 Закона был дополнен словами «а также для военнослужащих, уволенных в запас или в отставку по состоянию здоровья, возрасту, по выслуге лет и в связи с сокращением штатов, пребывающих на квартирном учете по месту жительства» и изложен в такой редакции: до 1 января 2006 года 1,5 процента уплаченного в бюджет налога на прибыль перечисляется органами государственного казначейства на специальный счет бюджета Автономной Республики Крым, областных, Киевского и Севастопольского городских бюджетов для финансирования жилищного строительства и приобретения жилья по цене, не превышающей среднюю расчетную стоимость одного квадратного метра общей площади жилья в соответствующем регионе, которая определяется в порядке, установленном Кабинетом Министров Украины, для военнослужащих, участников боевых действий в Афганистане и военных конфликтов в зарубежных странах, членов семей военнослужащих, погибших во время выполнения ими служебных обязанностей, а также для военнослужащих, уволенных в запас или в отставку по состоянию здоровья, возрасту, по выслуге лет и в связи с сокращением штатов, пребывающих на квартирном учете по месту проживания (в соответствии с законами Украины от 19 октября 1999 года и от 20 сентября 2001 года).

2. Субъект права на конституционное представление – Министерство обороны Украины – обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством об официальном толковании абзаца первого пункта 22.3 статьи 22 Закона. Практическую необходимость в официальной интерпретации указанного абзаца Министерство обороны Украины обосновывает тем, что «руководители отдельных органов местного самоуправления (Львовской, Черкасской и других областей) начали произвольно толковать статью, утверждая, что после внесения изменений в Закон норма абзаца первого пункта 22.3 распространяется только на лиц, пребывающих на квартирном учете по месту жительства, и на этом основании они самовольно ограничили круг лиц, имеющих право на получение жилья за счет 1,5% отчислений с налога на прибыль, отказав в предоставлении жилья из указанного источника военнослужащим, проходящим службу в Вооруженных Силах Украины».

По мнению Министерства обороны Украины, слова абзаца первого пункта 22.3 статьи 22 Закона «пребывающих на квартирном учете по месту жительства» касаются только военнослужащих, уволенных в запас или отставку по состоянию здоровья, возрасту, по выслуге лет и в связи с сокращением штатов.

В пояснениях председателя Кировоградского областного совета и председателя Севастопольского городского совета без основательно утверждается, что под военнослужащими, упомянутыми в абзаце первом пункта 22.3 статьи 22 Закона, следует понимать военнослужащих, которые являются участниками боевых действий в Афганистане и военных конфликтов в зарубежных странах.

В письмах глав Житомирского, Киевского, Луганского, Львовского, Харьковского, Черкасского областных советов указывается, что положение абзаца первого пункта 22.3 статьи 22 Закона о пребывании граждан на квартирном учете по месту проживания касается и военнослужащих, то есть лиц, проходящих военную службу.

Глава Житомирского областного совета аргументируют это таким образом: «Военнослужащие, проходящие службу в Вооруженных Силах Украины и пребывающие на квартирном учете по месту прохождения службы, и лица, уволенные с военной службы и оставленные на квартирном учете по последнему месту службы, должны стать на квартирный учет еще и в органах местного самоуправления согласно статье 37 Жилищного кодекса Украинской ССР и пункту 11 Правил учета граждан, нуждающихся в улучшении жилищных условий и предоставлении им жилых помещений в Украинской ССР, утвержденных постановлением Совета Министров Украинской ССР и Украинского республиканского совета профессиональных союзов № 470 от 11 декабря 1984 года».

Председатель Киевского областного совета утверждает, что «пунктом 1 Положения о порядке обеспечения жилой площадью в Вооруженных Силах Украины, утвержденного приказом Министра обороны Украины от 3 февраля 1995 года № 20, определено, что военнослужащие обеспечиваются жильем за счет Министерства обороны Украины. В населенных пунктах, где не ведется строительство военными формированиями, военнослужащие, пребывающие на квартирном учете по месту жительства, обеспечиваются жильем за счет жилищного фонда исполнительных комитетов советов наравне с другими гражданами».

Президент Украины отмечает, что «согласно части пятой статьи 17 Конституции Украины государство обеспечивает социальную защиту граждан Украины, пребывающих на службе в Вооруженных Силах Украины и других военных формированиях, а также членов их семей. Обязанность государства по социальной защите указанных лиц и, в частности, по обеспечению их жилыми помещениями конкретизирована в статье 12 Закона Украины «О социальной и правовой защите военнослужащих и членов их семей», предусматривающей, что военнослужащим (кроме военнослужащих срочной службы) и членам их семей, проживающим вместе с ними, предоставляется жилое помещение, которое должно отвечать установленным требованиям (часть вторая статьи 12), право на получение жилья сохраняется за военнослужащими и при увольнении с военной службы в за-

пас или в отставку по выслуге лет, в связи с сокращением численности или штатов, а также по состоянию здоровья (части первая, четвертая статьи 12). При этом обязанность по обеспечению жильем военнослужащих не зависит от места их пребывания на квартирном учете – по месту жительства или работы».

В письме Председателя Верховной Рады Украины отмечается, что «статья 12 Закона Украины «О социальной и правовой защите военнослужащих и членов их семей» не указывает на необходимость пребывания военнослужащих на квартирном учете по месту проживания для получения жилья, поскольку военнослужащие должны получать жилье по месту своей службы в установленном порядке». Следует считать необоснованным, отмечается в письме, распространение требований соответствующих нормативно-правовых актов «о пребывании на квартирном учете по месту жительства на военнослужащих, пребывающих на военной службе, при решении вопросов обеспечения жилой площадью».

3. Решая этот спор, Конституционный Суд Украины исходит из следующего.

3.1. В абзаце первом пункта 22.3 статьи 22 Закона дается исчерпывающий перечень лиц, на которых распространяется действие его положений о финансировании жилищного строительства и приобретении жилья за счет 1,5 процента уплаченного в бюджет налога на прибыль предприятий: это военнослужащие, участники боевых действий в Афганистане и военных конфликтов в зарубежных странах, члены семей военнослужащих, погибших во время выполнения ими служебных обязанностей, а также военнослужащие, уволенные в запас или отставку по состоянию здоровья, возрасту, по выслуге лет и в связи с сокращением штатов, пребывающие на квартирном учете по месту жительства. Грамматический анализ текста этого абзаца свидетельствует, что «участники боевых действий в Афганистане и военных конфликтов в зарубежных странах» не являются отдельным уточнением к слову «военнослужащие», иначе, согласно пунктуации, словосочетание Закона «участники боевых действий в Афганистане и военных конфликтов в зарубежных странах» должно было отделяться не запятой, как это сделано в Законе, а скобками или тире.

Аналогичной позиции придерживаются и ученые, в частности специалисты Национальной юридической академии Украины имени Ярослава Мудрого.

К тому же, «участники боевых действий в Афганистане и военных конфликтов в зарубежных странах» – это не только соответствующие военнослужащие, но и другие граждане, выполнявшие такие действия.

3.2. Согласно пунктуации, слова абзаца первого пункта 22.3 статьи 22 Закона «пребывающие на квартирном учете по месту жительства» имеют уточняющий характер и касаются только «военнослужащих, уволенных в запас или отставку по состоянию здоровья, возрасту, по выслуге лет и в связи с сокращением штатов».

Такой вывод подтверждается также предыдущими редакциями (от 22 мая 1997 года и 18 ноября 1997 года) пункта 22.3 статьи 22 Закона, положение которого распространялось на следующие категории граждан: военнослужащих, участников боевых действий в Афганистане и военных

конфликтов в зарубежных странах и членов семей военнослужащих, погибших во время исполнения ими служебных обязанностей. То есть и первая, и вторая редакция этой нормы Закона также не предусматривали необходимости пребывания военнослужащих на квартирном учете по месту жительства.

Дополнение абзаца первого пункта 22.3 статьи 22 Закона словами «а также для военнослужащих, уволенных в запас или отставку по состоянию здоровья, возрасту, по выслуге лет и в связи с сокращением штатов, пребывающих на квартирном учете по месту жительства» Законом Украины от 19 октября 1999 года имело целью не ограничение права военнослужащих на получение жилья за счет 1,5 процента от суммы начисленного налога на прибыль, а расширение круга субъектов, на которых распространяется его действие, а именно на «военнослужащих, уволенных в запас или отставку по состоянию здоровья, возрасту, по выслуге лет и в связи с сокращением штатов, пребывающих на квартирном учете по месту проживания».

Поэтому положения абзаца первого пункта 22.3 статьи 22 Закона о пребывании граждан на квартирном учете по месту проживания не распространяется на военнослужащих, то есть на лиц, «проходящих военную службу» (часть пятая статьи 1 Закона Украины «О всеобщей воинской обязанности и военной службе» в редакции Закона Украины от 18 июня 1999 года № 766-ХІV).

3.3. Государство обеспечивает социальную защиту граждан, пребывающих на службе в Вооруженных Силах Украины и в других военных формированиях (часть пятая статьи 17 Конституции Украины).

Жилищные отношения в Украине, порядок учета граждан, которые нуждаются в улучшении жилищных условий, порядок получения жилого помещения регулируются Жилищным кодексом Украинской ССР и другими актами жилищного законодательства Украины (статьи 3, 31, 38 Жилищного кодекса Украинской ССР),

Согласно части второй статьи 36, 37, 39 указанного Кодекса, граждане, которые нуждаются в улучшении жилищных условий, могут быть взяты на учет и не по месту их жительства.

По Закону Украины «О социальной и правовой защите военнослужащих и членов их семей» от 20 декабря 1991 года № 2011-ХІІ с изменениями, военнослужащие обеспечиваются жилыми помещениями государством, до получения постоянного жилого помещения им предоставляются служебные жилые помещения (пункт 1 статьи 12).

Согласно Положению о порядке обеспечения жилой площадью в Вооруженных Силах Украины, утвержденному приказом Министра обороны Украины от 3 февраля 1995 года № 20, все вопросы, связанные с обеспечением жилой площадью военнослужащих, решаются по месту прохождения службы (пункт 35); военнослужащие, пребывающие на квартирном учете, при увольнении с военной службы в запас или отставку по возрасту, по состоянию здоровья, а также в связи с сокращением штатов или организационными мерами в случае невозможности использования на службе остаются на квартирном учете до получения жилья в военной

части (в случае ее расформирования – военных комиссариатах) и квартир-но-эксплуатационных частях районов и пользуются правом на внеочередное получение жилья (пункт 37).

Итак, действующее законодательство Украины о порядке обеспечения жильем военнослужащих Вооруженных Сил Украины не требует их пребывания на квартирном учете по месту жительства.

Таким образом, исходя из грамматического, логического, исторического, целевого и системного толкований абзаца первого пункта 22.3 статьи 22 Закона и других нормативно-правовых актов о социально-правовой защите военнослужащих по обеспечению их жильем, Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что положение этого абзаца «пребывающих на квартирном учете по месту жительства» касается только «военнослужащих, уволенных в запас или отставку по состоянию здоровья, возрасту, по выслуге лет и в связи с сокращением штатов».

На основании изложенного и руководствуясь статьями 147, 150 Конституции Украины, статьями 13, 39, 93 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. Положение абзаца первого пункта 22.3 статьи 22 Закона Украины «О налогообложении прибыли предприятий» в редакции от 22 мая 1997 года № 283/97-ВР «пребывающих на квартирном учете по месту жительства» с изменениями, внесенными законами Украины от 19 октября 1999 года № 1157-XIV и от 20 сентября 2001 года № 2711-III, следует понимать так, что оно касается только «военнослужащих, уволенных в запас или отставку по состоянию здоровья, возрасту, по выслуге лет и в связи с сокращением штатов».

2. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным для исполнения на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и в иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

• *Summary of the Decision No.11-rp/2002 of June 13, 2002*

The analysis of Article 22 of the Law of Ukraine «On taxation of income of enterprises» proves that a definition of «participants of military operations in Afghanistan and the armed conflicts in foreign countries» is not a separate clarification of the word «servicemen», i.e. they are not only the servicemen but also other citizens, who exercised such duties.

The provisions of Article 22 of the Law, namely as «taken on apartment-based record at the place of residence», has a clarification nature and relates

only «the servicemen discharged or retired owing to ill health, age, seniority or staff reduction». Amending Article 22 of the Law dated October 19, 1999 intended to extend the circle of individuals, covered by this Law, rather than to restrict the rights of servicemen to obtain housing for the account of 1.5% of the profit tax charged.

The state provides social protection for citizens serving in the Armed Forces of Ukraine. Housing relations in Ukraine, procedure for recording of citizens, who need better housing, and the procedure for obtaining housing space are regulated by the Housing Code of the Ukrainian SSR. According to this Code, citizens, who need better housing, may be taken on record at a place different from the place of their residence. The effective laws of Ukraine on the procedure for providing servicemen of the Armed Forces of Ukraine with housing do not require their taking on the apartment-based record at the place of residence.

Therefore, the provisions of the first paragraph of section 22.3 of Article 22 of the Law of Ukraine «On taxation of income of enterprises» concern only servicemen discharged or retired owing to ill health, age, seniority or staff reduction.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

Р І Ш Е Н Н Я
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**у справі за конституційним поданням
45 народних депутатів України
щодо офіційного тлумачення положень
частини першої статті 140 Конституції України
(справа про об'єднання територіальних громад)**

м. Київ
18 червня 2002 року
№ 12-рп/2002

Справа № 1–16/2002

*Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:*

Селівона Миколи Федосовича – головуєчий, **Вознюка** Володимира Денисовича, **Іващенко** Володимира Івановича, **Козюбри** Миколи Івановича, **Корнієнка** Миколи Івановича, **Костицького** Михайла Васильовича, **Малинникової** Людмили Федорівни – суддя-доповідач, **Мироненка** Олександра Миколайовича, **Німченка** Василя Івановича, **Савенка** Миколи Дмитровича, **Тимченка** Івана Артемовича, **Тихого** Володимира Павловича, **Чубар** Людмили Пантеліївни, **Шаповала** Володимира Миколайовича,

за участю представників суб'єкта права на конституційне подання Дайнеки Леоніда Івановича – народного депутата України (на час звернення до Конституційного Суду України), Скаржинського Володимира Даниловича – Ірпінського міського голови, а також залучених до участі у розгляді цієї справи Селіванова Анатолія Олександровича – Постійного представника Верховної Ради України в Конституційному Суді України, Носова Владислава Васильовича – Постійного представника Президента України в Конституційному Суді України, Горбунової Лідії Миколаївни – заступника Державного секретаря Міністерства юстиції України, Новікової Тамари Вадимівни – завідувача сектора опрацювання та супроводження законодавчих актів Фонду сприяння місцевому самоврядуванню України,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 140 Конституції України.

Приводом для розгляду справи відповідно до статті 39 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання народних депутатів України.

Підставою для розгляду справи згідно з частиною першою статті 93 Закону України «Про Конституційний Суд України» є практична необхідність в офіційній інтерпретації зазначених положень статті 140 Конституції України.

Заслухавши суддю-доповідача Малинникову Л. Ф., пояснення Дайнеки Л. І., Скаржинського В. Д., Селіванова А. О., Носова В. В., Горбунової Л. М., Новікової Т. В. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. Суб'єкт права на конституційне подання – 45 народних депутатів України – порушує питання про необхідність офіційного тлумачення положень частини першої статті 140 Конституції України, відповідно до яких місцеве самоврядування є правом територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.

Народні депутати України звертають увагу на те, що «конституційне положення про право жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду кількох сіл, селища, міста по-різному тлумачиться у практиці законотворення». Зокрема, суб'єкт права на конституційне подання вважає, що в положеннях статей 1, 6 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» йдеться про можливість тільки територіальних громад сусідніх сіл добровільно об'єднуватися в одну територіальну громаду, створювати єдині органи місцевого самоврядування та обирати сільського голову.

До того ж народні депутати України відзначають, що не кожне село, селище, місто на практиці є нині самостійною адміністративно-територіальною одиницею, а його жителі – самостійною територіальною громадою. Так, близько тисячі населених пунктів приєднані до міст республіканського та обласного значення і разом з ними становлять єдині територіальні громади, хоча зберігають за собою права територіальних громад сіл, селищ, міст. Таке становище, на думку суб'єкта права на конституційне подання, не дає змоги вирішити питання оптимізації територіальних громад, про яку йдеться в Указі Президента України «Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні» від 22 липня 1998 року № 810/98. Це стосується також проблеми особливостей здійснення місцевого самоврядування у містах з районним поділом.

Як зазначається у конституційному поданні, положення частини першої статті 140 Конституції України не торкаються можливості чи заборони об'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст між собою або їх роз'єднання, що згідно зі статтею 146 Конституції України має бути врегульовано законом.

2. Президент України вважає, що відповідно до статті 146 Конституції України визначатися законом можуть лише ті питання організації місцевого самоврядування, формування, діяльності та відповідальності органів місцевого самоврядування, які не врегульовані статтями 140, 141, 142, 143, 144, 145 Основного Закону України. У зв'язку з цим робиться висновок, що законом не може бути визначено інших суб'єктів місцевого самоврядування та інших одиниць адміністративно-територіального устрою, крім передбачених Конституцією України.

Голова Верховної Ради України зазначив, що за змістом частини пер-

шої статті 140 Конституції України «відсутня конкретна вказівка на те, які саме адміністративно-територіальні одиниці можуть об'єднуватись у територіальну громаду», а також висловив думку про «можливість добровільного об'єднання у територіальні громади жителів адміністративно-територіальних одиниць різного рівня – села, селища та міста».

Що ж до питання про те, чи стосується частина перша статті 140 Конституції України права об'єднання або роз'єднання територіальних громад не лише сіл, а й селищ і міст, то, як вважає Голова Верховної Ради України, у зазначеній статті Конституції України йдеться про існування такої можливості, оскільки відповідно до статті 146 Конституції України інші питання організації місцевого самоврядування, у тому числі порядок об'єднання чи роз'єднання, функціонування територіальної громади, створеної подібним чином, визначаються законом.

У поясненнях Міністерства юстиції України зазначається, що з положень частини першої статті 140 Конституції України, які конкретизовані, зокрема, у статтях 1, 6 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», впливає можливість добровільного об'єднання в єдину територіальну громаду тільки територіальних громад сіл.

3. Вирішуючи питання, порушені у конституційному поданні, Конституційний Суд України виходить з того, що в Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування (стаття 7 Конституції України).

У розділі XI «Міське самоврядування» Конституції України, зокрема, визначено засади організації і діяльності місцевого самоврядування як конституційно-правового інституту. Відповідно до положень частини першої статті 140 Конституції України місцеве самоврядування є правом територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.

У статті 2 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року конкретизовано конституційне визначення місцевого самоврядування як гарантованого державою права та реальної здатності територіальної громади самостійно, тобто через різноманітні форми безпосередньої демократії, або під відповідальність органів і посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.

Територіальна громада визначається у частині першій статті 140 Конституції України як жителі села, селища та міста чи добровільне об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл.

На розвиток положень частини першої статті 140 Конституції України щодо добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл статтею 6 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» встановлено порядок добровільного об'єднання територіальних громад сусідніх сіл в одну сільську громаду із створенням єдиних органів місцевого самоврядування та обранням єдиного сільського голови. Добровільне об'єднання територіальних громад у сільську громаду і вихід з її складу відбуваються за рішенням місцевих референдумів.

Таким чином, положення частини першої статті 140 Конституції України визначили місцеве самоврядування як право територіальної громади – первинного суб'єкта місцевого самоврядування, основного носія його

функцій і повноважень – вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України та дали визначення територіальної громади як жителів села, селища, міста чи добровільного об'єднання жителів кількох сіл у сільську громаду, а не встановили порядку об'єднання або роз'єднання самих територіальних громад.

4. Установивши в статтях 140, 141, 142, 143, 144, 145 Конституції України основні засади функціонування місцевого самоврядування, його органів, матеріальну і фінансову основу тощо, Конституція України решту питань організації місцевого самоврядування, формування, діяльності та відповідальності його органів віднесла до визначення законом (стаття 146 Конституції України). Тим самим на конституційному рівні передбачено створення правових умов для подальшого законодавчого врегулювання суспільних відносин у сфері місцевого самоврядування.

Конституційний Суд України виходить з того, що вирішення порушених у конституційному поданні питань щодо об'єднання або роз'єднання територіальних громад, які положеннями Конституції України не визначені, має здійснюватися у законодавчому порядку.

За Конституцією України єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює владу як безпосередньо, так і, зокрема, через органи місцевого самоврядування (частина друга статті 5). Народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії (стаття 69 Конституції України).

Питання об'єднання або роз'єднання територіальних громад, виходячи з визначеного положеннями частини першої статті 140 Конституції України поняття «територіальна громада», має вирішуватися з урахуванням відповідного волевиявлення членів цих територіальних громад, яке здійснюється згідно з законом.

Зважаючи на викладене, Конституційний Суд України дійшов висновку, що питання організації місцевого самоврядування, які не врегульовані Конституцією України, у тому числі умови та порядок об'єднання або роз'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст, мають визначатися законом (стаття 146 Конституції України).

На підставі наведеного та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 63, 67, 69 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Положення частини першої статті 140 Конституції України в аспекті порушених у конституційному поданні питань необхідно розуміти так, що ці положення дають визначення:

- місцевого самоврядування як права територіальної громади вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України;
- територіальної громади як жителів села, селища, міста чи добровільного об'єднання жителів кількох сіл у сільську громаду.

Зазначені положення не встановлюють порядку об'єднання або роз'єднання самих територіальних громад.

Питання організації місцевого самоврядування, які не врегульовані Конституцією України, у тому числі умови та порядок об'єднання або

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

роз'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст, мають визначатися законом (стаття 146 Конституції України).

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

Р Е Ш Е Н И Е

КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ

**по делу об официальном толковании положений
части первой статьи 140 Конституции Украины
по конституционному представлению
45 народных депутатов Украины
(дело об объединении территориальных громад)**

г. Киев
18 июня 2002 года
№ 12-рп/2002

Дело № 1-16/2002

*Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины:*

Селивона Николая Федосьевича – председательствующий, **Вознюка** Владимира Денисовича, **Ивашенко** Владимира Ивановича, **Козюбры** Николая Ивановича, **Корниенко** Николая Ивановича, **Костицкого** Михаила Васильевича, **Малинниковой** Людмилы Федоровны – судья-докладчик, **Мироненко** Александра Николаевича, **Нимченко** Василия Ивановича, **Савенко** Николая Дмитриевича, **Тимченко** Ивана Артемовича, **Тихого** Владимира Павловича, **Чубарь** Людмилы Пантелеевны, **Шаповала** Владимира Николаевича,

с участием представителей субъекта права на конституционное представление Дайнеки Леонида Ивановича – народного депутата Украины (на момент обращения в Конституционный Суд Украины), Скаржинского Владимира Даниловича – Ирпенского городского головы, а также привлеченных к участию в рассмотрении этого дела Селиванова Анатолия Александровича – Постоянного представителя Верховной Рады Украины в Конституционном Суде Украины, Носова Владислава Васильевича – Постоянного представителя Президента Украины в Конституционном Суде Украины, Горбуновой Лидии Николаевны – заместителя Государственного секретаря Министерства юстиции Украины, Новиковой Тамары Вадимовны – заведующей сектора обработки и сопровождения законодательных актов Фонда содействия местному самоуправлению Украины, рассмотрел в пленарном заседании дело об официальном толковании положений части первой статьи 140 Конституции Украины по конституционному представлению народных депутатов Украины.

Поводом к рассмотрению дела в соответствии со статьей 39 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление народных депутатов Украины.

Основанием к рассмотрению дела согласно части первой статьи 93 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является практиче-

ская необходимость в официальной интерпретации указанных положений статьи 140 Конституции Украины.

Заслушав судью-докладчика Малинникову Л. Ф., пояснения Дайнеки Л. И., Скаржинского В. Д., Селиванова А. А., Носова В. В., Горбуновой Л. Н., Новиковой Т. В. и изучив материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1. Субъект права на конституционное представление – 45 народных депутатов Украины – ставит вопрос о необходимости официального толкования положений части первой статьи 140 Конституции Украины, согласно которым местное самоуправление является правом территориальной громады жителей села или добровольного объединения в сельскую громаду жителей нескольких сел, поселка и города – самостоятельно решать вопросы местного значения в рамках Конституции и законов Украины.

Народные депутаты Украины обращают внимание на то, что «конституционное положение о праве жителей села или добровольного объединения в сельскую громаду нескольких сел, поселка, города по-разному толкуется в практике законотворчества». В частности, субъект права на конституционное представление считает, что в положениях статей 1, 6 Закона Украины «О местном самоуправлении в Украине» речь идет о возможности только территориальных громад соседних сел добровольно объединяться в одну территориальную громаду, создавать единые органы местного самоуправления и избирать сельского голову.

К тому же, народные депутаты Украины отмечают, что не каждое село, поселок, город на практике является самостоятельной административно-территориальной единицей, а его жители – самостоятельной территориальной громадой. Так, около тысячи населенных пунктов присоединены к городам республиканского и областного значения и вместе с ними составляют единые территориальные громады сел, поселков, городов. Такое положение, по мнению субъекта права на конституционное представление, не позволяет решать вопросы оптимизации территориальных громад, о которой идет речь в Указе Президента Украины «О мерах по внедрению Концепции административной реформы в Украине» от 22 июля 1998 года № 810/98. Это касается также проблемы особенностей осуществления местного самоуправления в городах с районным делением.

Как отмечается в конституционном представлении, положения части первой статьи 140 Конституции Украины не касаются возможности или запрета объединения территориальных громад сел, поселков, городов между собой или их разъединения, что согласно статье 146 Конституции Украины должно быть урегулировано законом.

2. Президент Украины считает, что согласно статье 146 Конституции Украины определяться законом могут только те вопросы организации местного самоуправления, формирования, деятельности и ответственности органов местного самоуправления, которые не урегулированы статьями 140, 141, 142, 143, 144, 145 Основного Закона Украины. В связи с этим делается вывод, что законом не могут быть определены иные субъек-

ты местного самоуправления и иные единицы административно-территориальной системы, кроме предусмотренных Конституцией Украины.

Председатель Верховной Рады Украины отметил, что в содержании части первой статьи 140 Конституции Украины «отсутствует конкретное указание на то, какие именно административно-территориальные единицы могут объединяться в территориальную громаду», а также выразил мнение о «возможности добровольного объединения в территориальные громады жителей административно-территориальных единиц разного уровня – села, поселка и города».

Что касается вопроса о том, касается ли часть первая статьи 140 Конституции Украины права объединения или разъединения территориальных громад не только сел, но и поселков и городов, то, как считает Председатель Верховной Рады Украины, в указанной статье Конституции Украины речь идет о существовании такой возможности, поскольку согласно статье 146 Конституции Украины другие вопросы организации местного самоуправления, в том числе порядок объединения или разъединения, функционирования территориальной громады, созданной подобным образом, определяются законом.

В пояснениях Министерства юстиции Украины отмечается, что из положений части первой статьи 140 Конституции Украины, конкретизированных, в частности, в статьях 1, 6 Закона Украины «О местном самоуправлении в Украине», следует возможность добровольного объединения в единую территориальную громаду только территориальных громад сел.

3. Решая вопросы, затронутые в конституционном представлении, Конституционный Суд Украины исходит из того, что в Украине признается и гарантируется местное самоуправление (статья 7 Конституции Украины).

В разделе XI «Местное самоуправление» Конституции Украины, в частности, определены принципы организации и деятельности местного самоуправления как конституционно-правового института. Согласно положениям части первой статьи 140 Конституции Украины, местное самоуправление является правом территориальной громады самостоятельно решать вопросы местного значения в пределах Конституции и законов Украины.

В статье 2 Закона Украины «О местном самоуправлении в Украине» от 21 мая 1997 года конкретизировано конституционное определение местного самоуправления как гарантированного государством права и реальной способности территориальной громады самостоятельно, то есть через разнообразные формы прямой демократии либо под ответственность органов и должностных лиц местного самоуправления, решать вопросы местного значения в пределах Конституции и законов Украины.

Территориальная громада определяется в части первой статьи 140 Конституции Украины как жители села, поселка и города или добровольное объединение в сельскую громаду жителей нескольких сел.

В развитие положений части первой статьи 140 Конституции Украины о добровольном объединении в сельскую громаду жителей нескольких сел, статьей 6 Закона Украины «О местном самоуправлении в Украине» установлен порядок добровольного объединения территориальных гро-

мад соседних сел в одну сельскую громаду с созданием единых органов местного самоуправления и избранием единого сельского головы. Добровольное объединение территориальных громад в сельскую громаду и выход из ее состава осуществляются по решению местных референдумов.

Таким образом, положения части первой статьи 140 Конституции Украины определили местное самоуправление как право территориальной громады – первичного субъекта местного самоуправления, основного носителя его функций и полномочий – решать вопросы местного значения в пределах Конституции и законов Украины и дали определение территориальной громады как жителей села, поселка, города или добровольного объединения жителей нескольких сел в сельскую громаду, но не установили порядок объединения или разъединения самих территориальных громад.

4. Установив в статьях 140, 141, 142, 143, 144, 145 Конституции Украины основные принципы функционирования местного самоуправления, его органов, материальную и финансовую основу и т. д., Конституция Украины остальные вопросы организации местного самоуправления, формирования, деятельности и ответственности его органов отнесла к определению законом (статья 146 Конституции Украины). Тем самым на конституционном уровне предусмотрено создание правовых условий для последующего законодательного урегулирования общественных отношений в сфере местного самоуправления.

Конституционный Суд Украины исходит из того, что решение затронутых в конституционном представлении вопросов об объединении или разъединении территориальных громад, не определенных положениями Конституции, должно осуществляться в законодательном порядке.

По Конституции Украины единственным источником власти в Украине является народ, который осуществляет власть как непосредственно, так и, в частности, через органы местного самоуправления (часть вторая статьи 5). Народное волеизъявление осуществляется через выборы, референдум и иные формы прямой демократии (статья 69 Конституции Украины).

Вопрос объединения или разъединения территориальных громад, исходя из определенных положениями части первой статьи 140 Конституции Украины понятия «территориальная громада», должен решаться с учетом соответствующего волеизъявления членов этих территориальных громад, осуществляемого согласно закону.

Учитывая изложенное, Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что вопросы организации местного самоуправления, не урегулированные Конституцией Украины, в том числе условия и порядок объединения или разъединения территориальных громад сел, поселков, городов, должны определяться законом (статья 146 Конституции Украины).

На основании изложенного и руководствуясь статьями 147, 150 Конституции Украины, статьями 63, 67, 69 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. Положения части первой статьи 140 Конституции Украины в аспекте

затронутых в конституционном представлении вопросов необходимо понимать как то, что эти положения дают определение:

– местного самоуправления как права территориальной громады решать вопросы местного значения в рамках Конституции и законов Украины;

– территориальной громады как жителей села, поселка, города или добровольного объединения жителей нескольких сел в сельскую громаду.

Указанные положения не устанавливают порядка объединения или разъединения самих территориальных громад.

Вопросы организации местного самоуправления, не урегулированные Конституцией Украины, в том числе условия и порядок объединения или разъединения территориальных громад сел, поселков, городов, должны определяться законом (статья 146 Конституции Украины).

2. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

- *Summary of the Decision No.12-rp/2002 of June 18, 2002*

The provisions of Article 140.1 of the Constitution of Ukraine determined the local self-government as a right of territorial community, a primary subject of local self-government, to decide on local matters within the limits of the Constitution and laws of Ukraine and defined a territorial community as residents of villages, settlements, cities or voluntary associations of residents of several villages into a village community but they did not establish the procedure for integration or disintegration of territorial communities.

Having determined in Articles 140, 141, 142, 143, 144 and 145 of the Constitution of Ukraine the fundamental principles of local self-government functioning, its authorities, material and financial basis etc., the Constitution of Ukraine referred other issues of the organization of local self-government, the formation, operation and responsibility of their bodies to those that to be determined by law (Article 146 of the Constitution of Ukraine).

The issues of the organization of local self-government that are not regulated by the Constitution of Ukraine, including the terms and procedure for the integration of territorial communities of villages, settlements, cities have to be determined by law (Article 146 of the Constitution of Ukraine).

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

Р І Ш Е Н Н Я
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**у справі за конституційним зверненням
відкритого акціонерного товариства «Концерн Стирол»
щодо офіційного тлумачення положення
абзацу першого пункту 1 частини першої статті 12
Господарського процесуального кодексу України
(справа про оспорювання актів у господарському суді)**

м. Київ
2 липня 2002 року
№ 13-рп/2002

Справа № 1-8/2002

Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:

Скоморохи Віктора Єгоровича – головуєчий, **Вознюка** Володимира Денисовича, **Іващенко** Володимира Івановича, **Козюбри** Миколи Івановича, **Костицького** Михайла Васильовича – суддя-доповідач, **Малиникової** Людмили Федорівни, **Мироненка** Олександра Миколайовича, **Німченка** Василя Івановича, **Розенка** Віталія Івановича, **Савенка** Миколи Дмитровича, **Селівона** Миколи Федосовича, **Тихого** Володимира Павловича, **Чубар** Людмили Пантеліївни, **Шаповала** Володимира Миколайовича,

розглянув на пленарному засіданні справу щодо офіційного тлумачення положення абзацу першого пункту 1 частини першої статті 12 Господарського процесуального кодексу України.

Приводом для розгляду справи згідно зі статтями 42, 43 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало звернення відкритого акціонерного товариства «Концерн Стирол» (далі – ВАТ «Концерн Стирол»).

Підставою для розгляду справи відповідно до статті 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність неоднозначного застосування положення абзацу першого пункту 1 частини першої статті 12 Господарського процесуального кодексу України господарськими судами України, що, як вважає ВАТ «Концерн Стирол», призвело до порушення його конституційних прав.

Заслухавши суддю-доповідача Костицького М.В. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. Суб'єкт права на конституційне звернення – ВАТ «Концерн Стирол» –

порушує питання про офіційне тлумачення положення абзацу першого пункту 1 частини першої статті 12 Арбітражного процесуального кодексу України, прийнятого Верховною Радою України 6 листопада 1991 року, в редакції Закону України від 13 травня 1997 року № 251/97-ВР, яким встановлюється, що арбітражним судам підвідомчі «справи... у спорах про визнання недійсними актів з підстав, зазначених у законодавстві...».

У конституційному зверненні підкреслюється, що застосування арбітражними судами України зазначеного положення не відповідає вимогам статей 8, 124 Конституції України.

ВАТ «Концерн Стирол» зазначає, що у зв'язку з фінансуванням реконструкції Миронівської ДРЕС та відповідно до доручення Кабінету Міністрів України Національна комісія з питань регулювання електроенергетики України 28 серпня 1996 року прийняла постанову «Про встановлення екологічної надбавки до тарифів на електроенергію для споживачів Донецької області» № 61, якою затвердила екологічну надбавку в розмірі трьох відсотків від передбачених тарифів на електричну енергію для споживачів Донецької області, крім населення, сільськогосподарських виробників та бюджетних організацій.

На підставі цієї постанови Міністерство енергетики України 9 вересня 1996 року наказом № 157 затвердило Положення про порядок організації, обліку і використання коштів цільового фонду «Фінансування екологічної реконструкції Миронівської ДРЕС», яким встановлювалося, що екологічна надбавка стягується із споживачів до завершення реконструкції ДРЕС.

ВАТ «Концерн Стирол» як один із споживачів електроенергії звернулося до Вищого арбітражного суду України із позовною заявою про визнання цих нормативних актів недійсними.

Розглянувши справу по суті, суд своїм рішенням від 11 листопада 1999 року задовольнив позовні вимоги ВАТ «Концерн Стирол». Судова колегія по перегляду рішень, ухвал, постанов Вищого арбітражного суду України після розгляду справи в касаційному порядку постановою від 16 березня 2000 року залишила рішення суду без змін. Президія Вищого арбітражного суду України, переглянувши справу за протестом Голови суду, постановою від 4 серпня 2000 року скасувала відповідні рішення і провадження у справі припинила, пославшись як на правову підставу на власне роз'яснення «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з визнанням недійсними актів державних чи інших органів» від 26 січня 2000 року. При цьому підкреслювалося, що оспорювані позивачем акти належать до категорії нормативних. Ухвалено їх у 1996 році, тобто до прийняття Закону України від 13 травня 1997 року, яким внесено зміни до статті 12 Арбітражного процесуального кодексу України. І оскільки до набрання чинності цим Законом арбітражним судам були підвідомчі спори про визнання недійсними актів лише ненормативного характеру, то спір у даній справі непідвідомчий арбітражним судам України.

2. У процесі провадження у цій справі набули чинності закони України «Про внесення змін до Арбітражного процесуального кодексу України» від 21 червня 2001 року № 2539-III (Відомості Верховної Ради України, 2001, № 36, ст. 188) та «Про внесення змін до Закону України «Про арбітражний суд» від 21 червня 2001 року № 2538-III (Відомості Верховної Ра-

ди України, 2001, № 40, ст. 194), відповідно до яких назву Кодексу змінено на «Господарський процесуальний кодекс України», назву Закону – на «Закон України «Про господарські суди», арбітражні суди перейменовані на господарські. На підставі Закону України «Про судоустрій України» від 7 лютого 2002 року № 3018-III Закон України «Про господарські суди» втратив чинність (крім пункту 8 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення»).

У Господарському процесуальному кодексі України положення статті 12, яке є предметом офіційного тлумачення, залишилося, тому Конституційний Суд України продовжує конституційне провадження у цій справі.

3. На запит Конституційного Суду України Голова Верховної Ради України відповів, що «господарським судам підвідомчі справи у спорах, що виникають при укладанні, зміні, розірванні і виконанні господарських договорів та з інших підстав, а також у спорах про визнання недійсними актів, які діють в даний час або були прийняті на момент дії відповідних законів України».

Кабінет Міністрів України акцентує на тому, що оспорювані нормативні акти прийняті в межах належних повноважень, погоджені з відповідними державними органами, зареєстровані у Міністерстві юстиції України і є чинними.

Генеральна прокуратура України вважає, що «невідповідність вимогам чинного законодавства акта нормативного характеру зумовлює визнання його недійсним у судовому порядку або приведення у відповідність із законами чи Конституцією України незалежно від часу прийняття такого акта».

У листі Вищого арбітражного суду України стверджується, що при вирішенні справ про законність нормативних актів необхідно керуватися статтею 58 Конституції України, згідно з якою закони не мають зворотної дії в часі (крім випадків, передбачених зазначеною нормою Конституції України), тому «заяви про визнання недійсними актів державних та інших органів, крім актів ненормативного характеру, прийнятих до набрання чинності Законом України від 13 травня 1997 року, не підлягають розгляду в арбітражних судах».

4. Розглядаючи питання щодо офіційного тлумачення положення абзацу першого пункту 1 частини першої статті 12 Господарського процесуального кодексу України, Конституційний Суд України виходить з такого.

Суть положення статті 58 Конституції України про незворотність дії законів та інших нормативно-правових актів у часі, на яке посилався Вищий арбітражний суд України, полягає в тому, що дія законів та інших нормативно-правових актів поширюється на ті відносини, які виникли після набуття ними чинності (Рішення Конституційного Суду України від 13 травня 1997 року № 1-зп), і не поширюється на правовідносини, які виникли і закінчилися до набуття такої чинності (Рішення Конституційного Суду України від 5 квітня 2001 року № 3-рп).

Нормативні акти, про які йдеться у конституційному зверненні, хоч і були прийняті до ухвалення Закону України «Про внесення змін до Арбітражного процесуального кодексу України» від 13 травня 1997 року, є чинними і сьогодні. Тобто ці акти, з одного боку, і далі породжують певні правовідносини, а з другого – існують і ті правовідносини, які виникли до

набуття чинності зазначеним Законом. Отже, положення статті 58 Конституції України не могло бути застосоване до абзацу першого пункту 1 частини першої статті 12 Кодексу, який розширив підвідомчість справ арбітражним судам, зокрема в частині розгляду ними спорів про визнання недійсними актів нормативного характеру.

Окрім того, нормативні акти, які оспорувалися суб'єктом права на конституційне звернення у Вищому арбітражному суді України, були прийняті після набрання чинності Конституцією України, стаття 124 якої встановила, що юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі (частина друга), і судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції (частина третя). Тобто за Конституцією України судам загальної юрисдикції стали підвідомчі спори щодо законності як нормативних, так і ненормативних актів. Оскільки «норми Конституції України є нормами прямої дії» (частина третя статті 8 Конституції України), дата внесення змін до статті 12 Арбітражного процесуального кодексу України після набрання чинності Конституцією України не може бути підставою для відмови у розгляді цієї справи по суті.

Таким чином, зважаючи на те, що система судів загальної юрисдикції в Україні будується за принципами територіальності і спеціалізації (частина перша статті 125 Конституції України), а спеціалізованими судами є, зокрема, господарські суди (частина друга статті 19 Закону України «Про судоустрій України»), які здійснюють судочинство у справах, віднесених до їх підсудності Господарським процесуальним кодексом України, у встановленому законом порядку (підпункт шостий пункту 3 розділу VII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій України»), то господарські суди зобов'язані розглядати справи про визнання недійсними чинних нормативних і ненормативних актів з підстав, зазначених у законодавстві, незалежно від дати їх прийняття.

На підставі викладеного та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 51, 63, 65, 69, 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Положення абзацу першого пункту 1 частини першої статті 12 Господарського процесуального кодексу України щодо підвідомчості господарським судам справ «у спорах про визнання недійсними актів з підстав, зазначених у законодавстві» треба розуміти так, що господарським судам підвідомчі справи про визнання недійсними чинних як нормативних, так і ненормативних актів незалежно від дати їх прийняття.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

Р Е Ш Е Н И Е

КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ

**по делу об официальном толковании положения
абзаца первого пункта 1 части первой статьи 12
Хозяйственного процессуального кодекса Украины
по конституционному обращению
открытого акционерного общества «Концерн Стирол»
(дело об обжаловании актов в хозяйственном суде)**

г. Киев
2 июля 2002 года
№ 13-рп/2002

Дело № 1-8/2002

*Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины:*

Скоморохи Виктора Егоровича – председательствующий, **Вознюка** Владимира Денисовича, **Иващенко** Владимира Ивановича, **Козюбры** Николая Ивановича, **Костицкого** Михаила Васильевича – судья-докладчик, **Малинниковой** Людмилы Федоровны, **Мироненко** Александра Николаевича, **Нимченко** Василия Ивановича, **Розенко** Виталия Ивановича, **Савенко** Николая Дмитриевича, **Селивона** Николая Федосьевича, **Тихого** Владимира Павловича, **Чубарь** Людмилы Пантелеевны, **Шаповала** Владимира Николаевича,

рассмотрел в пленарном заседании дело об официальном толковании положения абзаца первого пункта 1 части первой статьи 12 Хозяйственного процессуального кодекса Украины.

Поводом к рассмотрению дела согласно статьям 42, 43 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало обращение открытого акционерного общества «Концерн Стирол» (далее – ОАО «Концерн Стирол»).

Основанием к рассмотрению дела в соответствии со статьей 95 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является наличие неоднозначного применения положения абзаца первого пункта 1 части первой статьи 12 Хозяйственного процессуального кодекса Украины хозяйственными судами Украины, что, как считает ОАО «Концерн Стирол», привело к нарушению его конституционных прав.

Заслушав судью-докладчика Костицкого М. В. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

Субъект права на конституционное представление – ОАО «Концерн Стирол» – ставит вопрос об официальном толковании положения абзаца

первого пункта 1 части первой статьи 12 Арбитражного процессуального кодекса Украины, принятого Верховной Радой Украины 6 ноября 1991 года, в редакции Закона Украины от 13 мая 1997 года № 251/97-ВР, которым устанавливается, что арбитражным судам подведомственны «дела... по спорам о признании недействительными актов на основаниях, указанных в законодательстве...».

В конституционном обращении подчеркивается, что применение арбитражными судами Украины указанного положения не отвечает требованиям статей 8, 124 Конституции Украины.

ОАО «Концерн Стирол» отмечает, что в связи с финансированием реконструкции Мироновской ДРЭС и согласно поручению Кабинета Министров Украины Национальная комиссия по вопросам регулирования электроэнергетики Украины 28 августа 1996 года приняла постановление «Об установлении экологической надбавки к тарифам на электроэнергию для потребителей Донецкой области» № 61, которым утвердила экологическую надбавку в размере трех процентов от предусмотренных тарифов на электрическую энергию для потребителей Донецкой области, кроме населения, сельскохозяйственных производителей и бюджетных организаций.

На основании этого постановления Министерство энергетики Украины 9 сентября 1996 года приказом № 157 утвердило Положение о порядке организации, учета и использования средств целевого фонда «Финансирование экологической реконструкции Мироновской ДРЭС», которым устанавливалось, что экологическая надбавка удерживается с потребителей до завершения реконструкции ДРЭС.

ОАО «Концерн Стирол» как один из потребителей электроэнергии, обратился в Высший арбитражный суд Украины с иском о признании этих нормативных актов недействительными.

Рассмотрев дело по существу, суд своим решением от 11 ноября 1999 года удовлетворил исковые требования ОАО «Концерн Стирол». Судебная коллегия по пересмотру решений, постановлений Высшего арбитражного суда Украины после рассмотрения дела в кассационном порядке постановлением от 16 марта 2000 года оставила решение суда без изменений. Президиум Высшего арбитражного суда Украины, пересмотрев дело по протесту Председателя суда, постановлением от 4 августа 2000 года отменил соответствующие решения и производство по делу прекратил, сославшись как на правовое основание на собственное разъяснение «О некоторых вопросах практики решения споров, связанных с признанием недействительными актов государственных или других органов» от 26 января 2000 года. При этом подчеркивалось, что оспариваемые истцом акты относятся к категории нормативных. Они были приняты в 1996 году, то есть до принятия Закона Украины от 13 мая 1997 года, которым внесены изменения в статью 12 Арбитражного процессуального кодекса Украины. И поскольку до вступления в силу этого Закона арбитражным судам были подведомственны споры о признании недействительными актов только ненормативного характера, то спор по данному делу неподведомствен арбитражным судам Украины.

2. В процессе производства по этому делу вступили в силу законы Украины «О внесении изменений в Арбитражный процессуальный кодекс

Украины» от 21 июня 2001 года № 2539-III (Ведомости Верховной Рады Украины, 2001, № 36, ст. 188) и «О внесении изменений в Закон Украины «Об арбитражном суде» от 21 июня 2001 года № 2538-III (Ведомости Верховной Рады Украины, 2001, № 40, ст. 194), согласно которым название Кодекса изменено на «Хозяйственный процессуальный кодекс Украины», название закона – на «Закон Украины «О хозяйственных судах», арбитражные суды переименованы в хозяйственные. На основании Закона Украины «О судоустройстве Украины» от 7 февраля 2002 года № 3018-III Закон Украины «О хозяйственных судах» потерял силу (кроме пункта 8 раздела II «Заключительные и переходные положения»).

В Хозяйственном процессуальном кодексе Украины положение статьи 12, которое является предметом официального толкования, осталось, поэтому Конституционный Суд Украины продолжает конституционное производство по этому делу.

3. На запрос Конституционного Суда Украины Председатель Верховной Рады Украины ответил, что «хозяйственным судам подведомственны дела по спорам, возникающим при заключении, изменении, расторжении и выполнении хозяйственных договоров и на других основаниях, а также по спорам о признании недействительными актов, действующих на данный момент или принятых на момент действия соответствующих законов Украины».

Кабинет Министров Украины акцентирует на том, что оспариваемые нормативные акты приняты в рамках установленных полномочий, согласованы с соответствующими государственными органами, зарегистрированы в Министерстве юстиции и являются действующими.

Генеральная прокуратура Украины считает, что «несоответствие требованиям действующего законодательства акта нормативного характера обуславливает признание его недействительным в судебном порядке или приведение в соответствие с законами или Конституцией Украины независимо от времени принятия такого акта».

В письме Высшего арбитражного суда Украины утверждается, что при решении дел о законности нормативных актов необходимо руководствоваться статьей 58 Конституции Украины, согласно которой законы не имеют обратной силы во времени (кроме случаев, предусмотренных указанной нормой Конституции Украины), поэтому «заявления о признании недействительными актов государственных и других органов, кроме актов ненормативного характера, принятых до вступления в силу Закона Украины от 13 мая 1997 года, не подлежат рассмотрению в арбитражных судах».

4. Рассматривая вопрос об официальном толковании положения абзаца первого пункта 1 части первой статьи 12 Хозяйственного процессуального кодекса Украины, Конституционный Суд Украины исходит из следующего.

Смысл положения статьи 58 Конституции Украины о невозможности обратного действия законов и других нормативно-правовых актов во времени, на которое делает ссылку Высший арбитражный суд Украины, заключается в том, что действие законов и других нормативно-правовых актов распространяется на те отношения, которые возникли после вступ-

ления их в силу (Решение Конституционного Суда Украины от 13 мая 1997 года №1-зп), и не распространяется на правоотношения, которые возникли и прекратились до такого вступления в силу (Решение Конституционного Суда Украины от 5 апреля 2001 года № 3-рп).

Нормативные акты, о которых идет речь в конституционном обращении, хотя и были приняты до Закона Украины «О внесении изменений в Арбитражный процессуальный кодекс Украины» от 13 мая 1997 года, являются действующими до сих пор. То есть эти акты, с одной стороны, и дальше порождают определенные правоотношения, а с другой – существуют и те правоотношения, которые возникли до вступления в силу указанного Закона. Таким образом, положение статьи 58 Конституции Украины не могло применяться к абзацу первому пункта 1 части первой статьи 12 Кодекса, который расширил подведомственность дел арбитражным судам, в частности в части рассмотрения ими споров о признании недействительными актов нормативного характера.

Кроме того, нормативные акты, оспариваемые субъектом права на конституционное обращение в Высшем арбитражном суде Украины, были приняты после вступления в силу Конституции Украины, статья 124 которой установила, что юрисдикция судов распространяется на все правоотношения, возникающие в государстве (часть вторая), и судопроизводство осуществляется Конституционным Судом Украины и судами общей юрисдикции (часть третья). То есть по Конституции Украины судам общей юрисдикции стали подведомственны споры о законности как нормативных, так и ненормативных актов. Поскольку «нормы Конституции Украины являются нормами прямого действия» (часть третья статьи 8 Конституции Украины), дата внесения изменений в статью 12 Арбитражного процессуального кодекса Украины после вступления в силу Конституции Украины не может быть основанием для отказа в рассмотрении этого дела по сути.

Таким образом, учитывая, что система судов общей юрисдикции в Украине строится по принципам территориальности и специализации (часть первая статьи 125 Конституции Украины), а специализированными судами являются, в частности, хозяйственные суды (часть вторая статьи 19 Закона Украины «О судостроительстве Украины»), осуществляющие судопроизводство по делам, отнесенным к их подсудности Хозяйственным процессуальным кодексом Украины, в установленном законом порядке (подпункт шестой пункта 3 раздела VII «Заключительные и переходные положения» Закона Украины «О судостроительстве Украины»), то хозяйственные суды обязаны рассматривать дела о признании недействительными действующих нормативных и ненормативных актов на основаниях, указанных в законодательстве, независимо от даты их принятия.

На основании изложенного и руководствуясь статьями 147, 150 Конституции Украины, статьями 51, 63, 65, 69, 95 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. Положение абзаца первого пункта 1 части первой статьи 12 Хозяйственного процессуального кодекса Украины о подведомственности хо-

зяйственным судам дел «по спорам о признании недействительными актов на основаниях, указанных в законодательстве» следует понимать так, что хозяйственным судам подведомственны дела о признании недействительными действующих как нормативных, так и ненормативных актов независимо от даты их принятия.

2. Решение Конституционного Суда является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

- *Summary of the Decision No.13-rp/2002 of July 2, 2002*

As the system of courts of general jurisdiction in Ukraine is formed in accordance with the territorial principle and the principle of specialization (Article 125.1 of the Constitution of Ukraine), and the specialized courts include, in particular, economic courts (Article 19.2 of the Law of Ukraine «On judicial system of Ukraine»), which perform judicial proceedings in cases referred to their jurisdiction by the Economic Procedural Code of Ukraine, in a manner established by law (subsection 6, section 3, Chapter VII «Final and transitional provisions» of the Law of Ukraine «On judicial system of Ukraine»), the economic courts shall examine cases on declaring effective normative and non-normative acts invalid on the grounds indicated in the law, irrespective of the date of their adoption.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ
Р І Ш Е Н Н Я
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

у справі за конституційним поданням
47 народних депутатів України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
пункту 1 частини першої статті 3 та пункту 6 статті 4
Закону України «Про статус народного депутата України»
(справа щодо сумісності посад народного депутата України
і члена Кабінету Міністрів України)

м. Київ
4 липня 2002 року
№ 14-рп/2002

Справа № 1-24/2002

Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:

Скоморохи Віктора Єгоровича – головуєчий, **Вознюка** Володимира Денисовича, **Іващенко** Володимира Івановича, **Козюбри** Миколи Івановича – суддя-доповідач, **Костицького** Михайла Васильовича, **Малинникової** Людмили Федорівни, **Мироненка** Олександра Миколайовича, **Німченка** Василя Івановича, **Розенка** Віталія Івановича, **Савенка** Миколи Дмитровича, **Селівона** Миколи Федосовича, **Тихого** Володимира Павловича, **Чубар** Людмили Пантелівни, **Шановала** Володимира Миколайовича,

розглянув на пленарному засіданні справу щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 1 частини першої статті 3 та пункту 6 статті 4 Закону України «Про статус народного депутата України» в редакції від 22 березня 2001 року № 2328-III (Відомості Верховної Ради України, 2001 р., № 42, ст. 212).

Приводом для розгляду справи згідно зі статтями 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання 47 народних депутатів України.

Підставою для розгляду справи відповідно до статей 71, 82 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність спору щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 1 частини першої статті 3 та пункту 6 статті 4 Закону України «Про статус народного депутата України».

Заслухавши суддю-доповідача Козюбру М. І. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. Суб'єкт права на конституційне подання – 47 народних депутатів

України – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням розглянути питання про відповідність Конституції України (конституційність) пункту 1 частини першої статті 3 Закону України «Про статус народного депутата України», згідно з яким народний депутат України не може бути членом Кабінету Міністрів України, та пункту 6 статті 4 цього Закону, відповідно до якого повноваження народного депутата України припиняються достроково у разі порушення вимог частини першої статті 3 названого Закону.

Народні депутати України вважають, що зазначені положення Закону України «Про статус народного депутата України» суперечать вимогам частин другої, третьої статті 78 Конституції України, оскільки, на їх думку, цими частинами «встановлено вичерпний перелік випадків несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності, а саме – лише у разі, коли депутат має інший представницький мандат чи перебуває на державній службі». Посади ж Прем'єр-міністра України, Першого віце-прем'єр-міністра, віце-прем'єр-міністрів, міністрів відповідно до Указу Президента України «Про чергові заходи щодо дальшого здійснення адміністративної реформи в Україні» від 29 травня 2001 року № 345/2001 належать до політичних і не віднесені до категорій посад державних службовців, визначених Законом України «Про державну службу».

2. Вирішуючи спір з порушених у конституційному поданні питань, Конституційний Суд України виходить з такого.

Відповідно до статті 78 Конституції України народні депутати України не можуть мати іншого представницького мандата чи бути на державній службі (частина друга); вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності встановлюються законом (частина третя).

Правова позиція Конституційного Суду України стосовно зазначених положень викладена у Рішенні Конституційного Суду України у справі щодо несумісності депутатського мандата від 13 травня 1997 року №1-зп. Вона полягає в тому, що стаття 78 Конституції України, яка встановлює обмеження на поєднання депутатського мандата з іншими видами діяльності, не дає їх повного переліку, а виокремлює тільки два – мати інший представницький мандат чи бути на державній службі. Згідно з цією статтею обмеження на поєднання депутатського мандата з іншими видами діяльності мають установлюватися законом.

На підставі положень статті 78 Конституції України у частині першій статті 3 Закону України «Про статус народного депутата України» встановлено перелік видів діяльності, з якими народний депутат України не має права поєднувати свій депутатський мандат, а саме:

- бути членом Кабінету Міністрів України, керівником центрального органу виконавчої влади;
- мати інший представницький мандат чи одночасно бути на державній службі;
- обіймати посаду міського, сільського, селищного голови;
- займатися будь-якою, крім депутатської, оплачуваною роботою, за винятком викладацької, наукової та творчої діяльності, а також медичної практики у вільний від виконання обов'язків народного депутата час;

- залучатись як експерт органами досудового слідства, прокуратури, суду, а також займатися адвокатською діяльністю;
- входити до складу керівництва, правління чи ради підприємства, установи, організації, що має на меті одержання прибутку.

Отже, ґрунтуючись на вимогах частини третьої статті 78 Конституції України, Конституційний Суд України дійшов висновку, що пункт 1 частини першої статті 3 Закону України «Про статус народного депутата України» не є таким, що суперечить Конституції України, оскільки заборона народним депутатам України поєднувати депутатський мандат з діяльністю члена Кабінету Міністрів України встановлена законом. Звідси випливає, що положення пункту 6 статті 4 зазначеного Закону також є конституційним, оскільки згідно з частиною четвертою статті 81 Конституції України у разі невиконання вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності повноваження народного депутата України припиняються достроково на підставі закону за рішенням суду.

До того ж статтю 78 Конституції України треба розглядати у системному зв'язку з іншими положеннями Конституції України, зокрема з положеннями частини першої статті 120, відповідно до якої члени Кабінету Міністрів України, керівники центральних та місцевих органів виконавчої влади не мають права суміщати свою службову діяльність з іншою роботою, крім викладацької, наукової та творчої у позаробочий час.

У частині першій статті 78 Конституції України визначено, що народні депутати України здійснюють свої повноваження на постійній основі, тобто на час дії депутатського мандата їх діяльність у Верховній Раді України розглядається як професійна робота на постійній основі. А за змістом частини першої статті 120 Конституції України будь-яка робота, крім викладацької, наукової та творчої у позаробочий час, є несумісною зі службовою діяльністю членів Кабінету Міністрів України, до яких згідно з частиною першою статті 114 та частиною другою статті 115 Конституції України належать Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр, віце-прем'єр-міністри, міністри.

Правова позиція Конституційного Суду України стосовно розуміння словосполучення «на постійній основі» висловлена у рішеннях Конституційного Суду України у справах: щодо офіційного тлумачення положень статей 3, 5 Закону України «Про статус депутатів місцевих Рад народних депутатів» від 13 травня 1998 року № 6-рп/1998; щодо офіційного тлумачення положень статей 38, 78 Конституції України, статей 1, 10, 12, частини другої статті 49 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 6 липня 1999 року № 7-рп/1999; щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення частини другої статті 12 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» від 4 грудня 2001 року № 16-рп/2001 та інших. Вона полягає в тому, що будь-яка робота, яка здійснюється «на постійній основі», виключає її поєднання з певними посадами в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, які передбачають роботу на такій же постійній основі, зокрема на посадах керівників органів виконавчої влади. Якщо ж виконання депутатських повноважень здійснюється не на постійній основі, що притаманне діяльності депутатів місцевих рад, які не обіймають керівних посад у радах, то

поєднання депутатського мандата з посадами керівників органів виконавчої влади не суперечить Конституції України.

Таким чином, системний аналіз Конституції України свідчить, що вона не передбачає поєднання мандата народного депутата України зі службовою діяльністю членів Кабінету Міністрів України незалежно від того, чи віднесено їх посади до категорій державних службовців.

На підставі викладеного та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 51, 61, 63, 65, 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Визнати такими, що відповідають Конституції України (є конституційними), пункт 1 частини першої статті 3 Закону України «Про статус народного депутата України», яким передбачено, що народний депутат України не має права бути членом Кабінету Міністрів України, керівником центрального органу виконавчої влади, та пункт 6 статті 4 цього Закону, яким встановлено, що повноваження народного депутата України припиняються достроково у разі порушення вимог частини першої статті 3 названого Закону.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

РЕШЕНИЕ

КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ

**по делу о соответствии Конституции Украины
(конституционности) пункта 1 части первой статьи 3
и пункта 6 статьи 4 Закона Украины
«О статусе народного депутата Украины»
по конституционному представлению
47 народных депутатов Украины
(дело о совместимости должностей
народного депутата Украины
и члена Кабинета Министров Украины)**

г. Киев
4 июля 2002 года
№ 14-рп / 2002

Дело № 1-24/2002

*Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины:*

Скоморохи Виктора Егоровича – председательствующий, **Вознюка** Владимира Денисовича, **Иващенко** Владимира Ивановича, **Козюбры** Никола Ивановича – судья-докладчик, **Костицкого** Михаила Васильевича, **Малинниковой** Людмилы Федоровны, **Мироненко** Александра Николаевича, **Нимченко** Василия Ивановича, **Розенко** Виталия Ивановича, **Савенко** Николая Дмитриевича, **Селивона** Николая Федосьевича, **Тихого** Владимира Павловича, **Чубарь** Людмилы Пантелеевны, **Шаповала** Владимира Николаевича,

рассмотрел в пленарном заседании дело о соответствии Конституции Украины (конституционности) пункта 1 части первой статьи 3 и пункта 6 статьи 4 Закона Украины «О статусе народного депутата Украины» в редакции от 22 марта 2001 года № 2328-III (Ведомости Верховной Рады Украины, 2001 г., № 42, ст. 212).

Поводом к рассмотрению дела согласно статьям 39, 40 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное представление 47 народных депутатов Украины.

Основанием к рассмотрению дела в соответствии со статьями 71, 82 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является наличие спора о соответствии Конституции Украины (конституционности) пункта 1 части первой статьи 3 и пункта 6 статьи 4 Закона Украины «О статусе народного депутата Украины».

Заслушав судью-докладчика Козюбру Н. И. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1. Субъект права на конституционное представление – 47 народных депутатов Украины – обратился в Конституционный Суд Украины с ходатайством рассмотреть вопрос о соответствии Конституции Украины (конституционности) пункта 1 части первой статьи 3 Закона Украины «О статусе народного депутата Украины», согласно которому народный депутат Украины не может быть членом Кабинета Министров Украины, и пункта 6 статьи 4 этого Закона, в соответствии с которым полномочия народного депутата Украины прекращаются досрочно в случае нарушения требований части первой статьи 3 названного Закона.

Народные депутаты Украины считают, что указанные положения Закона Украины «О статусе народного депутата Украины» противоречат требованиям частей второй, третьей статьи 78 Конституции Украины, поскольку, по их мнению, этими частями «установлен исчерпывающий перечень случаев несовместимости депутатского мандата с другими видами деятельности, а именно – только в случае, когда депутат имеет иной представительский мандат или пребывает на государственной службе». Должности же Премьер-министра Украины, Первого вице-премьер-министра, вице-премьер-министров, министров согласно Указу Президента Украины «Об очередных мерах по дальнейшему осуществлению административной реформы в Украине» от 29 мая 2001 года № 345/2001 принадлежат к политическим и не отнесены к категориям должностей государственных служащих, определенных Законом Украины «О государственной службе».

2. Решая спор по поднятым в конституционном обращении вопросам, Конституционный Суд Украины исходит из следующего.

Согласно статье 78 Конституции Украины народные депутаты Украины не могут иметь иного представительского мандата или быть на государственной службе (часть вторая); требования о несовместимости депутатского мандата с другими видами деятельности устанавливаются законом (часть третья).

Правовая позиция Конституционного Суда Украины по указанным положениям изложена в Решении Конституционного Суда Украины по делу о несовместимости депутатского мандата от 13 мая 1997 года №1-зп. Она заключается в том, что статья 78 Конституции Украины, устанавливающая ограничения на совмещение депутатского мандата с другими видами деятельности, не дает их полного перечня, а выделяет только два – иметь иной представительский мандат или быть на государственной службе. Согласно этой статье, ограничения на совмещение депутатского мандата с другими видами деятельности могут устанавливаться законом.

На основании положений статьи 78 Конституции Украины в части первой статьи 3 Закона Украины «О статусе народного депутата Украины» установлен перечень видов деятельности, с которыми народный депутат Украины не имеет права совмещать свой депутатский мандат, а именно:

– быть членом Кабинета Министров Украины, руководителем центрального органа исполнительной власти;

- иметь иной представительский мандат или одновременно быть на государственной службе;
- занимать должность городского, сельского, поселкового головы;
- заниматься любой, кроме депутатской, оплачиваемой работой, за исключением преподавательской, научной и творческой деятельности, а также медицинской практики в свободное от исполнения обязанностей народного депутата время;
- привлекаться как эксперт органами досудебного следствия, прокуратуры, суда, а также заниматься адвокатской деятельностью;
- входить в состав руководства, правления или совета предприятия, учреждения, организации, что имеет целью получение прибыли.

Таким образом, основываясь на требования части третьей статьи 78 Конституции Украины, Конституционный Суд Украины пришел к выводу, что пункт 1 части первой статьи 3 Закона Украины «О статусе народного депутата Украины» не является таким, что противоречит Конституции Украины, поскольку запрет народным депутатам Украины совмещать депутатский мандат с деятельностью члена Кабинета Министров Украины устанавливается законом. Из этого следует, что положения пункта 6 статьи 4 указанного Закона также являются конституционными, поскольку согласно части четвертой статьи 81 Конституции Украины, в случае невыполнения требования о несовместимости депутатского мандата с другими видами деятельности полномочия народного депутата Украины прекращаются досрочно на основании закона по решению суда.

К тому же, статью 78 Конституции Украины следует рассматривать в системной связи с другими положениями Конституции Украины, в частности с положениями части первой статьи 120, согласно которой члены Кабинета Министров Украины, руководители центральных и местных органов исполнительной власти не имеют права совмещать свою служебную деятельность с иной работой, кроме преподавательской, научной и творческой во вне рабочее время.

В части первой статьи 78 Конституции Украины определено, что народные депутаты Украины осуществляют свои полномочия на постоянной основе, то есть на время действия депутатского мандата их деятельность в Верховной Раде Украины рассматривается как профессиональная работа на постоянной основе. А по содержанию части первой статьи 120 Конституции Украины любая работа, кроме преподавательской, научной и творческой во вне рабочее время, является несовместимой со служебной деятельностью членов Кабинета Министров Украины, к которым согласно части первой статьи 114 и части второй статьи 115 Конституции Украины принадлежат Премьер-министр Украины, Первый вице-премьер-министр, вице-премьер-министры, министры.

Правовая позиция Конституционного Суда Украины относительно словосочетания «на постоянной основе» выражена в решениях Конституционного Суда Украины по делам: об официальном толковании положений статей 3, 5 Закона Украины «О статусе депутатов местных Советов народных депутатов» от 13 мая 1998 года № 6-рп/1998; об официальном толковании положений статей 38, 78 Конституции Украины, статей 1, 10, 12, части второй статьи 49 Закона Украины «О местном самоуправлении в

Украине» от 6 июля 1999 года № 7-рп/1999; о соответствии Конституции Украины (конституционности) положения части второй статьи 12 Закона Украины «О местных государственных администрациях» от 4 декабря 2001 года № 16-рп/2001 и другим. Она заключается в том, что любая работа, которая осуществляется «на постоянной основе», исключает ее совмещение с определенными должностями в органах государственной власти и органах местного самоуправления, предусматривающих работу на такой же постоянной основе, в частности, на должностях руководителей органов исполнительной власти. Если же исполнение депутатских полномочий осуществляется не на постоянной основе, что характерно для деятельности депутатов местных советов, не занимающих руководящие должности в советах, то совмещение депутатского мандата с должностями руководителей органов исполнительной власти не противоречит Конституции Украины.

Таким образом, системный анализ Конституции Украины показывает, что она не предусматривает совмещения мандата народного депутата Украины со служебной деятельностью членов Кабинета Министров Украины, независимо от того, отнесены ли их должности к категориям государственных служащих.

На основании изложенного и руководствуясь статьями 147, 150 Конституции Украины, статьями 51, 61, 63, 65, 73 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. Признать соответствующими Конституции Украины (конституционными) пункт 1 части первой статьи 3 Закона Украины «О статусе народного депутата Украины», которым предусмотрено, что народный депутат Украины не имеет права быть членом Кабинета Министров Украины, руководителем центрального органа исполнительной власти, и пункт 6 статьи 4 этого Закона, которым установлено, что полномочия народного депутата Украины прекращаются досрочно в случае нарушения требований части первой статьи 3 указанного Закона.

2. Решение Конституционного Суда является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННИЙ СУД УКРАЇНИ

• *Summary of the Decision No.14-rp/2002 of July 4, 2002*

Based on the requirements set forth in Article 78.3 of the Constitution of Ukraine, the Constitutional Court of Ukraine concluded that Article 3.1.1 of the Law of Ukraine «On the status of people's deputies of Ukraine» does not contradict the Constitution of Ukraine, since the law establishes the prohibition for

people's deputies of Ukraine to combine the mandate of a deputy with the activities of a member of the Cabinet of Ministers of Ukraine. Hence it appears that the provisions of Article 4.6 of the said Law are also constitutional, since, according to Article 81.4 of the Constitution of Ukraine, in the event a requirement concerning incompatibility of the deputy mandate with other types of activity is not fulfilled, the authority of a people's deputy of Ukraine terminates prior to the expiration of the term on the basis of the law pursuant to a court decision.

In addition, Article 78 of the Constitution of Ukraine is to be regarded in a systematic relation with other provisions of the Constitution of Ukraine, in particular with the provisions of Article 120.1, according to which members of the Cabinet of Ministers of Ukraine, chief officers of central and local bodies of executive power do not have the right to combine their official activity with other work, except teaching, scholarly and creative activity outside of working hours.

Therefore, the systematic analysis of the Constitution of Ukraine proves that it does not envisage a combination of the mandate of a people's deputy of Ukraine with official activity of members of the Cabinet of Ministers of Ukraine whether their offices are referred to a civil servant category.

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

Р І Ш Е Н Н Я
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

**у справі за конституційним зверненням
Товариства з обмеженою відповідальністю
«Торговий Дім «Кампус Коттон клуб»
щодо офіційного тлумачення положення
частини другої статті 124 Конституції України
(справа про досудове врегулювання спорів)**

м. Київ
9 липня 2002 року
№ 15-рп/2002

Справа № 1-2/2002

*Конституційний Суд України
у складі суддів Конституційного Суду України:*

Скоморохи Віктора Єгоровича – головуєчий, **Вознюка** Володимира Денисовича, **Іващенко** Володимира Івановича, **Козюбри** Миколи Івановича, **Костицького** Михайла Васильовича, **Малинникової** Людмили Федорівни, **Мироненка** Олександра Миколайовича, **Розенка** Віталія Івановича, **Савенка** Миколи Дмитровича – суддя-доповідач, **Селівона** Миколи Федосовича, **Тимченка** Івана Артемовича, **Тихого** Володимира Павловича, **Чубар** Людмили Пантеліївни, **Шаповала** Володимира Миколайовича, розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним зверненням Товариства з обмеженою відповідальністю «Торговий Дім «Кампус Коттон клуб» щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 124 Конституції України про поширення юрисдикції судів на всі правовідносини, що виникають у державі.

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 42, 43 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне звернення Товариства з обмеженою відповідальністю «Торговий Дім «Кампус Коттон клуб».

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» є наявність неоднозначного застосування частини другої статті 124 Конституції України судами України в цивільному та господарському процесі.

Заслухавши суддю-доповідача Савенка М. Д. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в :

1. Суб'єкт права на конституційне звернення – Товариство з обмеже-

ною відповідальністю «Торговий Дім «Кампус Коттон клуб» – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень статті 41, частин першої, другої статті 55 та частини другої статті 124 Конституції України.

Ухвалою Колегії суддів Конституційного Суду України з конституційних звернень (подань) відкрито конституційне провадження у справі щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 124 Конституції України. Стосовно офіційного тлумачення положень статті 41, частин першої, другої статті 55 Конституції України у відкритті конституційного провадження відмовлено на підставі пунктів 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Необхідність офіційного тлумачення положення частини другої статті 124 Конституції України суб'єкт права на конституційне звернення обґрунтовує неоднозначним застосуванням судами загальної юрисдикції в господарському та цивільному процесах положень відповідних процесуальних норм, які встановлюють обов'язкове досудове врегулювання спорів і наслідки його недодержання.

Зазначається, що стаття 136 Цивільного процесуального кодексу України передбачає як підставу для відмови у прийнятті заяв у цивільних справах недодержання особою, що звернулася до суду, «встановленого законом для даної категорії справ порядку попереднього позасудового вирішення справи», а стаття 63 Господарського процесуального кодексу України передбачає, що у випадках неподання доказів «вжиття заходів досудового врегулювання спору» позовна заява повертається без розгляду.

Обов'язкове досудове врегулювання спорів, на думку автора звернення, порушує його право на судовий захист. Наголошується, що Верховний Суд України у пункті 8 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» від 1 листопада 1996 року № 9 вказав на неприпустимість відмови особі у прийнятті позовної заяви чи скарги лише з тієї підстави, що її вимоги можуть бути розглянуті в передбаченому законом досудовому порядку, проте господарські суди повертають позовні заяви без розгляду, якщо позивачем не було дотримано порядку досудового врегулювання спорів.

Верховна Рада України 21 червня 2001 року прийняла Закон України «Про внесення змін до Арбітражного процесуального кодексу України» № 2539-III, яким назву Кодексу змінено на «Господарський процесуальний кодекс України», а слова в тексті Кодексу «арбітражний», «доарбітражний» та «арбітражний процес» замінено відповідно словами «господарський», «досудовий» та «судовий процес». Враховуючи, що конституційне звернення було направлено до Конституційного Суду України до набрання чинності згаданим Законом, а порушені у зверненні питання стосуються змісту відповідних положень Арбітражного процесуального кодексу України, Конституційний Суд України під час розгляду цієї справи застосовує відповідні терміни з урахуванням вимог названого Закону.

2. Голова Верховної Ради України в листі до Конституційного Суду України звертає увагу на те, що норми Конституції України, які визначають юрисдикцію судів щодо конкретних правовідносин та «право особи (зокрема юридичної особи) на судовий розгляд спору, не можуть бути по-

ставлені в залежність від наявності чи відсутності в законах України спеціальних положень про можливість звернення до суду по кожній конкретній категорії справ».

На думку Голови Верховного Суду України, положення постанови Пленуму Верховного Суду України № 9 від 1 листопада 1996 року щодо неприпустимості відмови у прийнятті позовної заяви чи скарги з підстав, що її вимоги можуть бути розглянуті в передбаченому законом досудовому порядку, стосується і господарських спорів. Об'єктивних причин, які обумовлювали б необхідність обов'язкового застосування досудового врегулювання таких спорів, не існує.

Голова Вищого господарського суду України вважає, що поширення юрисдикції судів на всі правовідносини, що виникають у державі, зовсім не виключає можливості захисту права особи в інших несудових установах чи за процедурами, які узгоджуються з нормами Конституції України.

3. Конституційний Суд України виходить з того, що положення частини другої статті 124 Конституції України треба розглядати у системному зв'язку з іншими положеннями Основного Закону України, які передбачають захист судом прав і свобод людини і громадянина, а також прав юридичної особи, встановлюють юридичні гарантії їх реалізації, надаючи можливість кожному захищати права і свободи будь-якими не забороненими законом засобами (частина п'ята статті 55 Конституції України). Тобто кожна особа має право вільно обирати не заборонений законом засіб захисту прав і свобод, у тому числі судовий захист.

Для забезпечення судового захисту Конституція України у статті 124 встановила принципи здійснення правосуддя виключно судами, неприпустимості делегування функцій судів та їх привласнення іншими органами чи посадовими особами та визначила юрисдикцію судів. Зазначені принципи забезпечують здійснення конституційного права на судовий захист, яке не може бути обмежене навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану (стаття 64 Конституції України).

Із змісту частини другої статті 124 Конституції України щодо поширення юрисдикції на всі правовідносини, що виникають у державі, випливає, що кожен із суб'єктів правовідносин у разі виникнення спору може звернутися до суду за його вирішенням. Суб'єктами таких правовідносин можуть бути громадяни, іноземці, особи без громадянства, юридичні особи та інші суб'єкти цих правовідносин. Зазначена норма, як і інші положення Конституції України, не містить застереження щодо допустимості судового захисту тільки після досудового врегулювання спору та неприпустимості здійснення правосуддя без його застосування.

Право на судовий захист передбачено й іншими статтями Конституції України. Так, відповідно до статті 8 Конституції України звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України, норми якої мають пряму дію та найвищу юридичну силу, гарантується. Частина четверта статті 13 Конституції України встановлює обов'язок держави забезпечити захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, в тому числі у судовому порядку. До таких суб'єктів належать, зокрема, юридичні особи та інші суб'єкти господарських відносин. Тобто можливість судового захисту

не може бути поставлена законом, іншими нормативно-правовими актами у залежність від використання суб'єктом правовідносин інших засобів правового захисту, у тому числі досудового врегулювання спору.

Обов'язкове досудове врегулювання спорів, яке виключає можливість прийняття позовної заяви до розгляду і здійснення за нею правосуддя, порушує право особи на судовий захист. Можливість використання суб'єктами правовідносин досудового врегулювання спорів може бути додатковим засобом правового захисту, який держава надає учасникам певних правовідносин, що не суперечить принципу здійснення правосуддя виключно судом. Виходячи з необхідності підвищення рівня правового захисту держава може стимулювати вирішення правових спорів у межах досудових процедур, однак їх використання є правом, а не обов'язком особи, яка потребує такого захисту.

Право на судовий захист не позбавляє суб'єктів правовідносин можливості досудового врегулювання спорів. Це може бути передбачено цивільно-правовим договором, коли суб'єкти правовідносин добровільно обирають засіб захисту їхніх прав. Досудове врегулювання спору може мати місце також за волевиявленням кожного з учасників правовідносин і за відсутності у договорі застереження щодо такого врегулювання спору.

Таким чином, обрання певного засобу правового захисту, у тому числі і досудового врегулювання спору, є правом, а не обов'язком особи, яка добровільно, виходячи з власних інтересів, його використовує. Встановлення законом обов'язкового досудового врегулювання спору обмежує можливість реалізації права на судовий захист.

З урахуванням викладеного положення частини другої статті 124 Конституції України щодо поширення юрисдикції судів на всі правовідносини, що виникають у державі, в аспекті конституційного звернення необхідно розуміти так, що право особи (громадянина України, іноземця, особи без громадянства, юридичної особи) на звернення до суду за вирішенням спору не може бути обмежене законом, іншими нормативно-правовими актами. Встановлення законом або договором досудового врегулювання спору за волевиявленням суб'єктів правовідносин не є обмеженням юрисдикції судів і права на судовий захист.

Виходячи з наведеного та керуючись статтями 147, 150 Конституції України, статтями 51, 63, 65, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Положення частини другої статті 124 Конституції України щодо поширення юрисдикції судів на всі правовідносини, що виникають у державі, в аспекті конституційного звернення необхідно розуміти так, що право особи (громадянина України, іноземця, особи без громадянства, юридичної особи) на звернення до суду за вирішенням спору не може бути обмежене законом, іншими нормативно-правовими актами. Встановлення законом або договором досудового врегулювання спору за волевиявленням суб'єктів правовідносин не є обмеженням юрисдикції судів і права на судовий захист.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

2. Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України привести нормативно-правові акти у відповідність з вимогами статті 124 Конституції України та її тлумаченням у цьому Рішенні.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ИМЕНЕМ УКРАИНЫ

Р Е Ш Е Н И Е

КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ

**по делу об официальном толковании положения
части второй статьи 124 Конституции Украины
по конституционному обращению
Общества с ограниченной ответственностью
«Торговый Дом «Кампус Коттон клуб»
(дело о досудебном урегулировании споров)**

г. Киев
9 июля 2002 г.
№ 15-рп/2002

Дело № 1-2/2002

*Конституционный Суд Украины
в составе судей Конституционного Суда Украины:*

Скоморохи Виктора Егоровича – председательствующий, **Вознюка** Владимира Денисовича, **Иващенко** Владимира Ивановича, **Козюбры** Николая Ивановича, **Костицкого** Михаила Васильевича, **Малинниковой** Людмилы Федоровны, **Мироненко** Александра Николаевича, **Розенко** Виталия Ивановича, **Савенко** Николая Дмитриевича – судья-докладчик, **Селивона** Николая Федосьевича, **Тимченко** Ивана Артемовича, **Тихого** Владимира Павловича, **Чубарь** Людмилы Пантелеевны, **Шаповала** Владимира Николаевича,

рассмотрел в пленарном заседании дело по конституционному обращению Общества с ограниченной ответственностью «Торговый Дом «Кампус Коттон клуб» об официальном толковании положения части второй статьи 124 Конституции Украины о распространении юрисдикции судов на все правоотношения, возникающие в государстве.

Поводом к рассмотрению дела согласно статьям 42, 43 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» стало конституционное обращение Общества с ограниченной ответственностью «Торговый Дом «Кампус Коттон клуб».

Основанием к рассмотрению дела согласно статье 94 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» является наличие неоднозначного применения части второй статьи 124 Конституции Украины судами Украины в гражданском и процессуальном процессах.

Заслушав судью-докладчика Савенко Н. Д. и исследовав материалы дела, Конституционный Суд Украины

у с т а н о в и л :

1. Субъект права на конституционное обращение – Общество с ограниченной ответственностью «Торговый Дом «Кампус Коттон клуб» – обра-

тился в Конституционный Суд Украины с ходатайством об официальном толковании положений статьи 41, части первой, второй статьи 55 и части второй статьи 124 Конституции Украины.

Определением Коллегии судей Конституционного Суда Украины по конституционным обращениям (представлениям) открыто конституционное производство по делу об официальном толковании положения части второй статьи 124 Конституции Украины. Относительно официального толкования положений статьи 41, частей первой, второй статьи 55 Конституции Украины в открытии конституционного производства отказано на основании пунктов 2, 3 статьи 45 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины».

Необходимость официального толкования положения части второй статьи 124 Конституции Украины субъект права на конституционное обращение обосновывает неоднозначным применением судами общей юрисдикции в хозяйственном и гражданском процессах положений соответствующих процессуальных норм, устанавливающих обязательное досудебное урегулирование споров и последствия его несоблюдения.

Отмечается, что статья 136 Гражданского процессуального кодекса Украины предусматривает в качестве основания для отказа в принятии заявлений по гражданским процессуальным делам несоблюдение лицом, обратившимся в суд, «установленного законом для данной категории дел порядка предварительного внесудебного решения дела», а статья 63 Хозяйственного процессуального кодекса Украины предусматривает, что в случаях непредставления доказательств «принятия мер досудебного урегулирования спора» исковое заявление возвращается без рассмотрения.

Обязательное досудебное урегулирование споров, по мнению автора обращения, нарушает его право на судебную защиту. Подчеркивается, что Верховный Суд Украины в пункте 8 постановления Пленума Верховного Суда Украины «О применении Конституции Украины при осуществлении правосудия» от 1 ноября 1996 года № 9 указал на недопустимость отказа лицу в принятии искового заявления или жалобы только на том основании, что его требования могут быть рассмотрены в предусмотренном законом досудебном порядке, но хозяйственные суды возвращают заявления без рассмотрения, если истцом не был соблюден порядок досудебного урегулирования споров.

Верховная Рада Украины 21 июня 2001 года приняла Закон Украины «О внесении изменений в Арбитражный процессуальный кодекс Украины» № 2539-III, которым название Кодекса изменено на «Хозяйственный процессуальный кодекс Украины», а в тексте Кодекса слова «арбитражный», «доарбитражный» и «арбитражный процесс» заменены, соответственно, словами «хозяйственный», «досудебный» и «судебный процесс». Учитывая, что конституционное обращение было направлено в Конституционный Суд Украины до вступления в силу указанного Закона, а затронутые в обращении вопросы касаются смысла соответствующих положений Арбитражного процессуального кодекса Украины, Конституционный Суд Украины во время рассмотрения этого дела применяет соответствующие понятия с учетом требований указанного Закона.

2. Председатель Верховной Рады Украины в письме Конституционно-

му Суду України обращает внимание на то, что нормы Конституции Украины, определяющие юрисдикцию судов в конкретных правоотношениях, и «право лица (в частности юридического лица) на судебное рассмотрение спора не могут быть поставлены в зависимость от наличия или отсутствия в законах Украины специальных положений о возможности обращения в суд по каждой конкретной категории дел».

По мнению Председателя Верховного суда Украины, положение постановления Пленума Верховного Суда Украины № 9 от 1 ноября 1996 года о недопустимости отказа в принятии искового заявления или жалобы на основаниях, что его требования могут быть рассмотрены в предусмотренном законом досудебном порядке, касается и хозяйственных дел. Объективных причин, обуславливающих необходимость обязательного применения досудебного урегулирования таких споров, не существует.

Председатель Высшего хозяйственного суда Украины считает, что распространение юрисдикции судов на все правоотношения, возникающие в государстве, вовсе не исключает возможности защиты права лица в других несудебных учреждениях или по процедурам, которые не противоречат нормам Конституции Украины.

3. Конституционный Суд Украины исходит из того, что положение части второй статьи 124 Конституции Украины следует рассматривать в системе связи с другими положениями Основного Закона Украины, предусматривающими защиту судом прав и свобод человека и гражданина, а также прав юридического лица, устанавливающими юридические гарантии их реализации, предоставляя возможность каждому защищать права и свободы любыми, не запрещенными законом способами (часть пятая статьи 55 Конституции Украины). То есть каждое лицо имеет право свободно выбирать не запрещенный законом способ защиты прав и свобод, в том числе судебную защиту.

Для обеспечения судебной защиты Конституция Украины в статье 124 установила принципы осуществления правосудия исключительно судами, недопустимости делегирования функций судов и их присвоения другими органами или должностными лицами и определила юрисдикцию судов. Указанные принципы обеспечивают осуществление конституционного права на судебную защиту, которое не может быть ограничено даже в условиях военного или чрезвычайного положения (статья 64 Конституции Украины).

Из содержания части второй статьи 124 Конституции Украины о распространении юрисдикции на все правоотношения, возникающие в государстве, следует, что каждый субъект правоотношений в случае возникновения спора может обратиться в суд для его разрешения. Субъектами таких правоотношений могут быть граждане, юридические лица и другие субъекты этих правоотношений. Указанная норма, как и другие положения Конституции Украины, не содержит оговорок о допустимости судебной защиты только после досудебного урегулирования спора и недопустимости осуществления правосудия без его применения.

Право на судебную защиту предусмотрено и другими статьями Конституции Украины. Так, согласно статье 8 Конституции Украины, обращение в суд для защиты конституционных прав и свобод человека и гражд-

данина непосредственно на основании Конституции Украины, нормы которой имеют прямое действие и высшую юридическую силу, гарантируется. Часть четвертая статьи 13 Конституции Украины устанавливает обязанность государства обеспечивать защиту прав всех субъектов права собственности и хозяйствования, в том числе и в судебном порядке. К таким субъектам принадлежат, в частности, юридические лица и другие субъекты хозяйственных отношений. То есть возможность судебной защиты не может быть поставлена законом, другими нормативно-правовыми актами в зависимости от использования субъектом правоотношений других способов правовой защиты, в том числе досудебного урегулирования спора.

Обязательное досудебное урегулирование споров, исключающее возможность принятия искового заявления к рассмотрению и осуществления по нему правосудия, нарушает право лица на судебную защиту. Возможность использования субъектами правоотношений досудебного урегулирования споров может быть дополнительным средством правовой защиты, которое государство предоставляет участникам определенных правоотношений, что не противоречит принципу осуществления правосудия исключительно судом. Исходя из необходимости повышения уровня правовой защиты государство может стимулировать решение правовых споров в рамках досудебных процедур, однако их использование является правом, а не обязанностью лица, которое нуждается в такой защите.

Право на судебную защиту не лишает субъектов правоотношений возможности досудебного решения споров. Это может быть предусмотрено гражданско-правовым договором, когда субъекты правоотношений добровольно выбирают способ защиты их прав. Досудебное урегулирование спора может иметь место также по волеизъявлению каждого участника правоотношений и при отсутствии в договоре оговорки относительно такого урегулирования спора.

Таким образом, выбор определенного способа правовой защиты, в том числе и досудебного урегулирования спора, является правом, а не обязанностью лица, добровольно, исходя из собственных интересов, его использующего. Установление законом обязательного досудебного урегулирования спора ограничивает возможность реализации права на судебную защиту.

С учетом изложенного положение части второй статьи 124 Конституции Украины о распространении юрисдикции судов на все правоотношения, возникающие в государстве, в аспекте конституционного обращения следует понимать так, что право лица (гражданина Украины, иностранца, лица без гражданства, юридического лица) на обращение в суд за решением спора не может быть ограничено законом, другими нормативно-правовыми актами. Установление законом или договором досудебного урегулирования спора по волеизъявлению субъектов правоотношений не является ограничением юрисдикции судов и права на судебную защиту.

Исходя из изложенного и руководствуясь статьями 147, 150 Конституции Украины, статьями 51, 63, 65, 94 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины», Конституционный Суд Украины

р е ш и л :

1. Положение части второй статьи 124 Конституции Украины о распространении юрисдикции судов на все правоотношения, возникающие в государстве, в аспекте конституционного обращения следует понимать так, что право лица (гражданина Украины, иностранца, лица без гражданства, юридического лица) на обращение в суд для решения спора не может быть ограничено законом, другими нормативно-правовыми актами. Установление законом или договором досудебного урегулирования спора по волеизъявлению сторон не является ограничением юрисдикции судов и права на судебную защиту.

2. Верховной Раде Украины, Кабинету Министров Украины привести нормативно-правовые акты в соответствие с требованиями статьи 124 Конституции Украины и ее толкованием в этом Решении.

3. Решение Конституционного Суда Украины является обязательным к исполнению на территории Украины, окончательным и не может быть обжаловано.

Решение Конституционного Суда Украины подлежит опубликованию в «Віснику Конституційного Суду України» и иных официальных изданиях Украины.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУД УКРАИНЫ

● *Summary of the Decision No.15-rp/2002 of July 9, 2002*

By implication of Article 124.2 of the Constitution of Ukraine as to extension of the jurisdiction to all legal relations arising in the State it appears that each of the subjects of legal relations in the event of dispute may apply to a court for its settlement. Citizens, aliens, stateless persons, legal entities etc. may be subjects of such legal relations. The said provision along with the other provisions of the Constitution of Ukraine do not contain a caution as to admissibility of judicial protection only upon the pre-judicial settlement of a dispute and inadmissibility of justice administration without its application.

Therefore, the selection of a certain remedy, including pre-judicial settlement of a dispute, is a right rather than an obligation of a person, who uses it freely and in own interests. The establishment by law of obligatory pre-judicial settlement of a dispute limits a possibility of the realization of the right to judicial protection.

The Constitutional Court of Ukraine decided that the provisions of Article 124.2 of the Constitution of Ukraine as to extension of the jurisdiction of courts to all legal relations that arise in the State in a sense of constitutional appeal have to be regarded as those that the right of a person (a citizen of Ukraine, an alien, a stateless person, a legal entity) to appeal to a court for settlement of a dispute may not be restricted either by law or other legal acts. The establishment by law or by the agreement of a pre-judicial settlement of dispute does not limit the jurisdiction of courts and rights to judicial protection.

Показчик
до змісту Книги 1 «Конституційний Суд України:
Рішення. Висновки. 1997–2001».

Передмова.....	3
Предисловіє.....	5

РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

1) про офіційне тлумачення статей 58, 78, 79, 81 Конституції України та статей 243 ²¹ , 243 ²² , 243 ²⁵ Цивільного процесуального кодексу України (у справі щодо несумісності депутатського мандата) від 13 травня 1997 року №1-зп.....	7
об официальном толковании статей 58, 78, 79, 81 Конституции Украины и статей 243 ²¹ , 243 ²² , 243 ²⁵ Гражданского процессуального кодекса Украины (дело о несовместимости депутатского мандата) от 13 мая 1997 года №1-зп.....	14
2) у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення підпункту 2 пункту 3 розділу IV Закону України «Про Конституційний Суд України» стосовно правових актів органів Верховної Ради України (справа про акти органів Верховної Ради України) від 23 червня 1997 року № 2-зп.....	22
по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) положения подпункта 2 пункта 3 раздела IV Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» о правовых актах органов Верховной Рады Украины (дело об актах органов Верховной Рады Украины) от 23 июня 1997 года №2-зп.....	26
3) у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України Постанови Верховної Ради України від 1 жовтня 1996 року «Про тлумачення статті 98 Конституції України» (справа щодо конституційності тлумачення Верховною Радою України статті 98 Конституції України) від 11 липня 1997 року №3-зп.....	30
по делу о соответствии Конституции Украины Постановления Верховной Рады Украины от 1 октября 1996 года «О толковании статьи 98 Конституции Украины» по конституционному представлению Президента Украины (дело о конституционности толкования Верховной Радой Украины статьи 98 Конституции Украины) от 11 июля 1997 года № 3-зп.....	34
4) у справі за конституційним зверненням Барабаша Олександра Леонідовича щодо офіційного тлумачення частини п'ятої статті 94 та статті 160 Конституції України (справа про набуття чинності Конституцією України) від 3 жовтня 1997 року № 4-зп.....	39
по делу об официальном толковании части пятой статьи 94 и статьи 160 Конституции Украины по конституционному обращению Барабаша Леонида Александровича (дело о вступлении в силу Конституции Украины) от 3 октября 1997 года № 4-зп.....	43

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

---

5) у справі щодо офіційного тлумачення статей 3, 23, 31, 47, 48 Закону України «Про інформацію» та статті 12 Закону України «Про прокуратуру» (справа К. Г. Устименка) від 30 жовтня 1997 року № 5-зп	47
по делу об официальном толковании статей 3, 23, 31, 47, 48 Закона Украины «Об информации» и статьи 12 Закона Украины «О прокуратуре» (дело К. Г. Устименко) от 30 октября 1997 года № 5-зп	52
6) у справі за конституційним зверненням громадянки Дзюби Галини Павлівни щодо офіційного тлумачення частини другої статті 55 Конституції України та статті 2482 Цивільного процесуального кодексу України (справа громадянки Дзюби Г.П. щодо права на оскарження в суді неправомірних дій посадової особи) від 25 листопада 1997 року № 6-зп	58
по делу об официальном толковании части второй статьи 55 Конституции Украины и статьи 2482 Гражданского процессуального кодекса Украины по конституционному обращению гражданки Дзюбы Галины Павловны (дело гражданки Дзюбы Г. П. о праве на обжалование в суде неправомερных действий должностного лица) от 25 ноября 1997 года № 6-зп	63
7) у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про Рахункову палату Верховної Ради України» (справа про Рахункову палату) від 23 грудня 1997 року № 7-зп	68
по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) Закона Украины «О Счетной палате Верховной Рады Украины» по конституционному представлению президента Украины (дело о Счетной палате) от 23 декабря 1997 года № 7-зп	85
8) у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) розпоряджень Президента України про призначення перших заступників, заступників голів обласних, Київської міської державних адміністрацій, виданих протягом липня–грудня 1996 року, січня 1997 року (справа щодо призначення заступників голів місцевих державних адміністрацій) від 24 грудня 1997 року № 8-зп	103
по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) распоряжений Президента Украины о назначении первых заместителей председателей областных, Киевской городской государственных администраций, изданных на протяжении июля–декабря 1996 года, января 1997 года по конституционному представлению народных депутатов Украины (дело о назначении заместителей председателей государственных администраций) от 24 декабря 1997 года № 8-зп	108
9) у справі за конституційним зверненням громадян Проценко Раїси Миколаївни, Ярошенко Поліни Петрівни та інших громадян щодо офіційного тлумачення статей 55, 64, 124 Конституції України (справа за зверненнями жителів міста Жовті Води) від 25 грудня 1997 року № 9-зп	114
по делу об официальном толковании статей 55, 64, 124 Конституции Украины по конституционным обращениям Проценко Раисы Николаевны, Ярошенко Полины Петровны и других граждан (дело по обращениям жителей города Желтые Воды) от 25 декабря 1997 года № 9-зп	118

10) у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про вибори народних депутатів України» (справа про вибори народних депутатів України) від 26 лютого 1998 року № 1-рп/98	123
по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) Закона Украины «О выборах народных депутатов Украины» по конституционным представлениям народных депутатов Украины (дело о выборах народных депутатов Украины) от 26 февраля 1998 года № 1-рп/98	136
11) у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону Республіки Крим «Про об'єднання громадян» (справа про об'єднання громадян в Автономній Республіці Крим) від 3 березня 1998 року № 2-рп/98	150
по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) Закона Республики Крым «Об объединении граждан» по конституционному представлению Президента Украины (дело об объединении граждан в Автономной Республике Крым) от 3 марта 1998 года № 2-рп/98	156
12) у справі за конституційним поданням Центральної виборчої комісії щодо офіційного тлумачення положень частин одинадцятої та тринадцятої статті 42 Закону України «Про вибори народних депутатів України» (справа про тлумачення Закону України «Про вибори народних депутатів України») від 25 березня 1998 року № 3-рп/98	162
по делу об официальном толковании положений частей одиннадцатой и тринадцатой статьи 42 Закона Украины «О выборах народных депутатов Украины» по конституционному представлению Центральной избирательной комиссии (дело о толковании Закона Украины «О выборах народных депутатов Украины») от 25 марта 1998 года № 3-рп/98	166
13) у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Нормативно-правового акта Верховної Ради Автономної Республіки Крим Закону Автономної Республіки Крим «Про обчислення часу» та Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про введення в дію Нормативно-правового акта Верховної Ради Автономної Республіки Крим Закону Автономної Республіки Крим «Про обчислення часу» (справа про обчислення часу) від 25 березня 1998 № 4 рп/98	171
по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) Нормативно-правового акта Верховной Рады Автономной Республики Крым Закона Автономной Республики Крым «Об исчислении времени» и Постановления Верховной Рады Автономной Республики Крым «О введении в действие Нормативно-правового акта Верховной Рады Автономной Республики Крым Закона Автономной Республики Крым «Об исчислении времени» по конституционному представлению Президента Украины (дело об исчислении времени) от 25 марта 1998 года № 4-рп/98	177
14) у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України «Про Закон України «Про порядок проведення виборів депутатів міської, районних у місті Києві рад та міського голови у місті Києві» (справа про вибори у містах Києві та Севастополі) від 27 березня 1998 року № 5-рп/98	183

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) Постановления Верховной Рады Украины «О Законе Украины «О порядке проведения выборов депутатов городской, районных в городе Киеве советов и городского головы в городе Киеве» по конституционному представлению 46 народных депутатов Украины (дело о выборах в городах Киеве и Севастополе) от 27 марта 1998 года № 5-рп/98	187
15) у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статей 3 та 5 Закону України «Про статус депутатів місцевих Рад народних депутатів» (справа щодо статусу депутатів рад) від 13 травня 1998 року № 6-рп/98	192
по делу об официальном толковании статей 3 и 5 Закона Украины «О статусе депутатов местных Советов народных депутатов» по конституционному представлению 47 народных депутатов Украины (дело о статусе депутатов советов) от 13 мая 1998 года № 6-рп/98	198
16) у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень нормативно-правового акта Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про республіканський бюджет Автономної Республіки Крим на 1998 рік» (справа про бюджет Автономної Республіки Крим на 1998 рік) від 2 червня 1998 року № 7-рп/98	204
по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) отдельных положений нормативно-правового акта Верховной Рады Автономной Республики Крым «О республиканском бюджете Автономной Республики Крым на 1998 год» по конституционному представлению Президента Украины (дело о бюджете Автономной Республики Крым на 1998 год) от 2 июня 1998 года № 7-рп/98	210
17) у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 158 та статті 159 Конституції України (справа щодо внесення змін до Конституції України) від 9 червня 1998 року № 8-рп/98	217
по делу об официальном толковании положений части второй статьи 158 и статьи 159 Конституции Украины по конституционному представлению Президента Украины (дело о внесении изменений в Конституцию Украины) от 9 июня 1998 года № 8-рп/98	223
18) у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини четвертої статті 3, частини другої статті 5, частин другої та сьомої статті 7 і частини п'ятої статті 29 Закону України «Про приватизацію державного майна» (в редакції Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про приватизацію майна державних підприємств» від 19 лютого 1997 року) (справа щодо приватизації державного майна) від 1 липня 1998 року № 9-рп/98	230
по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений части четвертой статьи 3, части второй статьи 5, частей второй и седьмой статьи 7 и части пятой статьи 29 Закона Украины «О приватизации государственного имущества» (в редакции Закона Украины «О внесении изменений в Закон Украины «О приватизации имущества государственных предприятий» от 19 февраля 1997 года) по конституционному представлению Президента Украины (дело о приватизации государственного имущества) от 1 июля 1998 года № 9-рп/98	238

19) у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України від 24 квітня 1997 року № 371 «Про Національне бюро розслідувань України» (справа щодо утворення Національного бюро розслідувань України) від 6 липня 1998 року № 10-рп/98	247
по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) Указа Президента Украины от 24 апреля 1997 года № 371 «О Национальном бюро расследований Украины» по конституционному представлению народных депутатов Украины (дело о создании Национального бюро расследований Украины) от 6 июля 1998 года № 10-рп/98.	252
20) у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення частин другої і третьої статті 84 та частин другої і четвертої статті 94 Конституції України (справа щодо порядку голосування та повторного розгляду законів Верховною Радою України) від 7 липня 1998 року № 11-рп/98	257
по делу об официальном толковании частей второй и третьей статьи 84 и частей второй и четвертой статьи 94 Конституции Украины по конституционному представлению Президента Украины (дело о порядке голосования и повторного рассмотрения законов Верховной Радой Украины) от 7 июля 1998 года № 11-рп/98	264
21) у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміна «законодавство») від 9 липня 1998 року № 12-рп/98	272
по делу об официальном толковании части третьей статьи 21 Кодекса законов о труде Украины по конституционному обращению Киевского городского совета профессиональных союзов (дело о толковании термина «законодательство») от 9 июля 1998 года № 12-рп/98.	277
22) у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 1 статті 14 Арбітражного процесуального кодексу України (справа про підсудність спорів Вищому арбітражному суду України) від 1 жовтня 1998 року № 13-рп/98	282
по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) пункта 1 статьи 14 Арбитражного процессуального кодекса Украины по конституционному представлению Президента Украины (дело о подсудности споров Высшему арбитражному суду Украины) от 1 октября 1998 года № 13-рп/98.	285
23) у справі за конституційним зверненням Вільної профспілки працівників метрополітенів України щодо офіційного тлумачення поняття «професійна спілка, що діє на підприємстві, в установі, організації», використаного в абзаці шостому частини першої статті 431 Кодексу законів про працю України (справа про профспілку, що діє на підприємстві) від 29 жовтня 1998 року № 14-рп/98	289
по делу об официальном толковании понятия «профессиональный союз, действующий на предприятии, в учреждении, организации», использованного в абзаце шестом части первой статьи 431 Кодекса законов о труде Украины по конституционному обращению Свободного профсоюза работников метрополитена Украины (дело о профсоюзе, действующем на предприятии) от 29 октября 1998 года № 14-рп/98	293

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

---

24) у справі за конституційним поданням 66 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Кабінету Міністрів «Про затвердження переліку платних послуг, які надаються в державних закладах охорони здоров'я та вищих медичних закладах освіти» (справа про платні медичні послуги) від 25 листопада 1998 року № 15-рп/98	297
по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) Постановления Кабинета Министров Украины «Об утверждении перечня платных услуг, предоставляемых в государственных учреждениях здравоохранения и высших медицинских учебных заведениях» по конституционному представлению 66 народных депутатов Украины (дело о платных медицинских услугах) от 25 ноября 1998 года № 15-рп/98	303
25) у справі за конституційним зверненням Відкритого акціонерного товариства «Лубнифарм» щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 6 Закону Української РСР «Про зовнішньоекономічну діяльність» і статті 154 Цивільного кодексу Української РСР (справа про порядок підписання зовнішньоекономічних договорів) від 26 листопада 1998 року № 16-рп/98	310
по делу об официальном толковании положений части второй статьи 6 Закона Украинской ССР «О внешнеэкономической деятельности» и статьи 154 Гражданского кодекса Украинской ССР по конституционному обращению Открытого акционерного общества «Лубныфарм» (дело о порядке подписания внешнеэкономических договоров) от 26 ноября 1998 года № 16-рп/98	314
26) у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України «Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України» (справа про утворення фракцій у Верховній Раді України) від 3 грудня 1998 року № 17-рп/98.	319
по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) Постановления Верховной Рады Украины «О внесении изменений в Регламент Верховной Рады Украины» по конституционному представлению народных депутатов Украины (дело о создании фракций в Верховной Раде Украины) от 3 декабря 1998 года № 17-рп/98	326
27) у справі за конституційним зверненням Національного банку України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 58 Конституції України (справа про зворотну дію в часі законів та інших нормативно-правових актів) від 9 лютого 1999 року № 1-рп/99	334
по делу об официальном толковании положения части первой статьи 58 Конституции Украины по конституционному обращению Национального банка Украины (дело об обратном действии во времени законов и иных нормативно-правовых актов) от 9 февраля 1999 года № 1-рп/99	338
28) у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про тимчасову заборону підвищення цін і тарифів на житлово-комунальні послуги та послуги громадського транспорту, що надаються громадянам України» (справа про комунальні послуги) від 2 березня 1999 року № 2-рп/99	342

по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) Закона Украины «О временном запрете повышения цен и тарифов на жилищно-коммунальные услуги и услуги общественного транспорта, предоставляемые гражданам Украины» по конституционному представлению Президента Украины (дело о коммунальных услугах) от 2 марта 1999 года № 2-рп/99	347
29) у справі за конституційним поданням Вищого арбітражного суду України та Генеральної прокуратури України щодо офіційного тлумачення положень статті 2 Арбітражного процесуального кодексу України (справа про представництво прокуратурою України інтересів держави в арбітражному суді) від 8 квітня 1999 року № 3-рп/99	364
по делу об официальном толковании положений статьи 2 Арбитражного процессуального кодекса Украины по конституционным представлениям Высшего арбитражного суда Украины и Генеральной прокуратуры Украины (дело о представительстве прокуратурой Украины интересов государства в арбитражном суде) от 8 апреля 1999 года № 3-рп/99	369
30) у справі за конституційним поданням Верховного Суду України та Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення статті 86 Конституції України та статей 12, 19 Закону України «Про статус народного депутата України» (справа про запити народних депутатів України) від 19 травня 1999 року № 4-рп/99	375
по делу об официальном толковании статьи 86 Конституции Украины и статей 12, 19 Закона Украины «О статусе народного депутата Украины» по конституционным представлениям Верховного Суда Украины и Службы безопасности Украины (дело о запросах народных депутатов Украины) от 19 мая 1999 года № 4-рп/99	381
31) у справі за конституційним поданням Служби безпеки України, Державного комітету нафтової, газової та нафтопереробної промисловості України, Міністерства фінансів України щодо офіційного тлумачення положень пункту 6 статті 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», частин четвертої і п'ятої статті 22 Закону України «Про міліцію» та частини шостої статті 22 Закону України «Про пожежну безпеку» (справа про офіційне тлумачення терміна «член сім'ї») від 3 червня 1999 року № 5-рп/99	396
по делу об официальном толковании положений пункта 6 статьи 12 Закона Украины «О социальной и правовой защите военнослужащих и членов их семей», частей четвертой и пятой статьи 22 Закона Украины «О милиции» и части шестой статьи 22 Закона Украины «О пожарной безопасности» по конституционным представлениям Службы безопасности Украины, Государственного комитета нефтяной, газовой и нефтеперерабатывающей промышленности Украины, Министерства финансов Украины (дело об официальном толковании термина «член семьи») от 3 июня 1999 года № 5-рп/99	410
32) у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 19, 42 Закону України «Про Державний бюджет України на 1999 рік» (справа про фінансування судів) від 24 червня 1999 року № 6-рп/99	425

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений статей 19, 42 Закона Украины «О Государственном бюджете Украины на 1999 год» по конституционному представлению Верховного Суда Украины (дело о финансировании судов) от 24 июня 1999 года № 6-рп/99	432
33) у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України і виконавчого комітету Вінницької міської ради щодо офіційного тлумачення положень статей 38, 78 Конституції України, статей 1, 10, 12, частини другої статті 49 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (справа про сумісництво посад народного депутата України і міського голови) від 6 липня 1999 року № 7-рп/99	440
по делу об официальном толковании положений статей 38, 78 Конституции Украины, статей 1, 10, 12, части второй статьи 49 Закона Украины «О местном самоуправлении в Украине» по конституционным представлениям 49 народных депутатов Украины и исполнительного комитета Винницкого городского совета (дело о совмещении должностей народного депутата Украины и городского головы) от 6 июля 1999 года № 7-рп/99	447
34) у справі за конституційними поданнями Міністерства внутрішніх справ України і Міністерства фінансів України щодо офіційного тлумачення положень частини шостої статті 22 Закону України «Про міліцію» та частини сьомої статті 22 Закону України «Про пожежну безпеку» (справа щодо права на пільги) від 6 липня 1999 року № 8-рп/99	455
по делу об официальном толковании положений части шестой статьи 22 Закона Украины «О милиции» и части седьмой статьи 22 Закона Украины «О пожарной безопасности» по конституционным представлениям Министерства внутренних дел Украины и Министерства финансов Украины (дело о праве на льготы) от 6 июля 1999 года № 8-рп/99	462
35) у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 80 Конституції України (справа про депутатську недоторканість) від 27 жовтня 1999 року № 9-рп/99	469
по делу об официальном толковании положений части третьей статьи 80 Конституции Украины по конституционному представлению Министерства внутренних дел Украины (дело о депутатской неприкосновенности) от 27 октября 1999 года № 9-рп/99	477
36) у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України (справа про застосування української мови) від 14 грудня 1999 року № 10-рп/99	486
по делу об официальном толковании положений статьи 10 Конституции Украины о применении государственного языка органами государственной власти, органами местного самоуправления и использовании его в учебном процессе в учебных заведениях Украины по конституционным представлениям 51 народного депутата Украины (дело о применении украинского языка) от 14 декабря 1999 года № 10-рп/99	491

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

37) у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 24, 58, 59, 60, 93, 1901 Кримінального кодексу України в частині, що передбачає смертну кару як вид покарання (справа про смертну кару) від 29 грудня 1999 року № 11-рп/99	497
по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений статей 24, 58, 59, 60, 93, 1901 Уголовного кодекса Украины в части, предусматривающей смертную казнь как вид наказания, по конституционному представлению 51 народного депутата Украины (дело о смертной казни) от 29 декабря 1999 года № 11-рп/99	504

**ВИСНОВКИ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

1) у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України «Про внесення змін до статті 98 Конституції України» вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про внесення змін до статті 98 Конституції України) від 25 березня 1999 року № 1-в/99	353
по делу о даче заключения о соответствии проекта Закона Украины «О внесении изменений в статью 98 Конституции Украины» требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины по обращению Верховной Рады Украины (дело о внесении изменений в статью 98 Конституции Украины) от 25 марта 1999 года № 1-в/99	358
2) у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України «Про внесення змін до статті 46 Конституції України» вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про внесення змін до статті 46 Конституції України) від 2 червня 1999 року № 2-в/99	387
по делу о даче заключения о соответствии проекта Закона Украины «О внесении изменений в статью 46 Конституции Украины» требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины по обращению Верховной Рады Украины (дело о внесении изменений в статью 46 Конституции Украины) от 2 июня 1999 года № 2-в/99	391

Показчик
до змісту Книги 2 «Конституційний Суд України:
Рішення. Висновки. 1997–2001».

РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

1) у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини п'ятої статті 6, частини першої статті 11, частини четвертої статті 16, пунктів 3, 5, 6, 9, 10, 16 частини першої статті 26, частин третьої і четвертої статті 41, частини шостої статті 42, статей 51, 52, 53, 54, частини четвертої статті 61, частини першої статті 62, частин першої, шостої, сьомої статті 63, частин четвертої, п'ятої, шостої статті 78, частин третьої, п'ятої, сьомої статті 79, абзацу третього пункту 2 розділу V «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (справа про місцеве самоврядування) від 9 лютого 2000 року № 1-рп/2000	3
по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений части пятой статьи 6, части первой статьи 11, части четвертой статьи 16, пунктов 3, 5, 6, 9, 10, 16 части первой статьи 26, частей третьей и четвертой статьи 41, части шестой статьи 42, статей 51, 52, 53, 54, части четвертой статьи 61, части первой статьи 62, частей первой, шестой, седьмой статьи 63, частей четвертой, пятой, шестой статьи 78, частей третьей, пятой, седьмой статьи 79, абзаца третьего пункта 2 раздела V «Заключительные и переходные положения» Закона Украины «О местном самоуправлении в Украине» по конституционному представлению 46 народных депутатов Украины (дело о местном самоуправлении) от 9 февраля 2000 года № 1-рп/2000	13
2) у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 5, частини третьої статті 9 Закону України «Про ціни і ціноутворення» і розділу II «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про ціни і ціноутворення» (справа про ціни і тарифи на житлово-комунальні та інші послуги) від 10 лютого 2000 року № 2-рп/2000	24
по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений части второй статьи 5, части третьей статьи 9 Закона Украины «О ценах и ценообразовании» и раздела II «Заключительные положения» Закона Украины «О внесении изменений в Закон Украины «О ценах и ценообразовании» по конституционному представлению Президента Украины (дело о ценах и тарифах на жилищно-коммунальные и иные услуги) от 10 февраля 2000 года № 2-рп/2000	30
3) у справі за конституційними поданнями 103 і 108 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про проголошення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою» (справа про всеукраїнський референдум за народною ініціативою) від 27 березня 2000 року № 3-рп/2000	37

по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) Указа Президента Украины «О провозглашении всеукраинского референдума по народной инициативе» по конституционным представлениям 103 и 108 народных депутатов Украины (дело о всеукраинском референдуме по народной инициативе) от 27 марта 2000 года № 3-рп/2000	45
4) у справі за конституційним поданням Генеральної прокуратури України щодо офіційного тлумачення положень статті 86 Конституції України та статей 12, 19 Закону України «Про статус народного депутата України» (справа про запити народних депутатів України до прокуратури) від 11 квітня 2000 року № 4-рп/20	54
по делу об официальном толковании положений статьи 86 Конституции Украины и статей 12, 19 Закона Украины «О статусе народного депутата Украины» по конституционному представлению Генеральной прокуратуры Украины (дело о запросах народных депутатов Украины в прокуратуре) от 11 апреля 2000 года № 4-рп/2000	60
5) у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення частини другої статті 5 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» (справа про віковий ценз) від 18 квітня 2000 року № 5-рп/2000	66
по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) положения части второй статьи 5 Закона Украины «Об уполномоченном Верховной Рады Украины по правам человека» по конституционному представлению 47 народных депутатов Украины (дело о возрастном цензе) от 18 апреля 2000 года № 5-рп/2000	70
6) у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статті 58 Конституції України, статей 6, 81 Кримінального кодексу України (справа про зворотню дію кримінального закону в часі) від 19 квітня 2000 року № 6-рп/2000	74
по делу об официальном толковании положений статьи 58 Конституции Украины, статей 6, 81 Уголовного кодекса Украины по конституционному представлению 46 народных депутатов Украины (дело об обратном действии уголовного закона во времени) от 19 апреля 2000 года № 6-рп/2000	81
7) у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про тимчасове виконання обов'язків посадових осіб, яких призначає на посаду за згодою Верховної Ради України Президент України або Верховна Рада України за поданням Президента України» (справа про тимчасове виконання обов'язків посадових осіб) від 27 квітня 2000 року № 7-рп/2000	89
по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) Закона Украины «О временном исполнении обязанностей должностных лиц, назначаемых на должность с согласия Верховной Рады Украины Президентом Украины или Верховной Радой Украины по представлению Президента Украины» по конституционному представлению Президента Украины (дело о временном исполнении обязанностей должностных лиц) от 27 апреля 2000 года № 7-рп/2000	97

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

---

8) у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про статус народного депутата України» в редакції Закону України «Про внесення змін і доповнень до Закону України «Про статус народного депутата України» від 25 вересня 1997 року» (справа про статус народного депутата України) від 10 травня 2000 року № 8-рп/2000	106
по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) отдельных положений Закона Украины «О статусе народного депутата Украины» в редакции Закона Украины «О внесении изменений и дополнений в Закон Украины «О статусе народного депутата Украины» от 25 сентября 1997 года по конституционному представлению Президента Украины (дело о статусе народного депутата Украины) от 10 мая 2000 года № 8-рп/2000	114
9) у справі за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов національних меншин, 1992 р.» (справа про ратифікацію Хартії про мови, 1992 р.) від 12 липня 2000 року № 9-рп/2000	154
по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) Закона Украины «О ратификации Европейской хартии региональных языков или языков меньшинств, 1992 г.» по конституционному представлению 54 народных депутатов Украины (дело о ратификации Хартии о языках, 1992 г.) от 12 июля 2000 года № 9-рп/2000	159
10) у справі за конституційним поданням 45 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 2 статті 2 Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду» (справа про приватизацію державного житлового фонду) від 28 вересня 2000 року № 10-рп/2000	165
по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений пункта 2 статьи 2 Закона Украины «О приватизации государственного жилищного фонда» по конституционному представлению 45 народных депутатов Украины (дело о приватизации государственного жилищного фонда) от 28 сентября 2000 года № 10-рп/2000	170
11) у справі за конституційним поданням народних депутатів України та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) статей 8, 11, 16 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» (справа про свободу утворення профспілок) від 18 жовтня 2000 року № 11-рп/2000	175
по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) статей 8, 11, 16 Закона Украины «О профессиональных союзах, их правах и гарантиях деятельности» по конституционным представлениям народных депутатов Украины и Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека (дело о свободе создания профсоюзов) от 18 октября 2000 года № 22-рп/2000	185
12) у справі за конституційним зверненням громадянки Стешиної Рити Анатоліївни щодо офіційного тлумачення положення пункту 1 частини другої статті 2 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» (справа про зону відчуження) від 25 жовтня 2000 року № 12-рп/2000	197

по делу об официальном толковании положения пункта 1 части второй статьи 2 Закона Украины «О статусе и социальной защите граждан, пострадавших вследствие Чернобыльской катастрофы» по конституционному обращению гражданки Стешиной Риты Анатольевны (дело о зоне отчуждения) от 25 октября 2000 года № 12-рп/2000	203
13) у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Івановича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України, статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника) від 16 листопада 2000 року № 13-рп/2000	210
по делу об официальном толковании положений статьи 59 Конституции Украины, статьи 44 Уголовно-процессуального кодекса Украины, статей 268, 271 Кодекса Украины об административных правонарушениях по конституционному обращению гражданина Солдатова Геннадия Ивановича (дело о праве свободного выбора защитника) от 16 ноября 2000 года № 13-рп/2000	217
14) у справі за конституційним зверненням товариства покупців членів трудового колективу перукарні № 163 «Черемшина» (м. Київ) щодо офіційного тлумачення окремих положень статті 7 Закону України «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)» (справа про визначення способу малої приватизації) від 13 грудня 2000 року № 14-рп/2000	233
по делу об официальном толковании отдельных положений статьи 7 Закона Украины «О приватизации небольших государственных предприятий (малой приватизации)» по конституционному обращению общества покупателей членов трудового коллектива парикмахерской № 163 «Черемшина» (г. Киев) (дело об определении способа малой приватизации) от 13 декабря 2000 года № 14-рп/2000	237
15) у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України «Про чинність Закону України «Про Рахункову палату», офіційного тлумачення положень частини другої статті 150 Конституції України, а також частини другої статті 70 Закону України «Про Конституційний Суд України» стосовно порядку виконання рішень Конституційного Суду України (справа про порядок виконання рішень Конституційного Суду України) від 14 грудня 2000 року № 15-рп/2000	242
по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) Постановления Верховной Рады Украины «О введении в действие Закона Украины «О Счетной палате», официального толкования положений части второй статьи 150 Конституции Украины, а также части второй статьи 70 Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» о порядке выполнения решений Конституционного Суда Украины по конституционному представлению Президента Украины (дело о порядке выполнения решений Конституционного Суда Украины) от 14 декабря 2000 года № 15-рп/2000	249
16) у справі за конституційним зверненням Центральної спілки споживчих товариств України та державного підприємства Міністерства оборони України «Управління військової торгівлі Прикарпатського військового округу» щодо офіційного тлумачення положення пункту 1 частини	

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

третьої статті 1 Закону України «Про патентування деяких видів підприємницької діяльності» (справа про патентування підприємницької діяльності) від 21 грудня 2000 року № 16/2000 257

по делу об официальном толковании положения пункта 1 части третьей статьи 1 Закона Украины «О патентовании некоторых видов предпринимательской деятельности» по конституционным обращениям Центрального союза потребительских обществ Украины и государственного предприятия Министерства обороны Украины «Управление военной торговли Прикарпатского военного округа» (дело о патентовании предпринимательской деятельности) от 21 декабря 2000 года № 16-рп/2000 262

17) у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень Регламенту Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Положення про Рахункову палату Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Положення про порядок управління майном, що належить Автономній Республіці Крим або передане в її управління, затверджених відповідними постановами Верховної Ради Автономної Республіки Крим, та Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про заходи щодо посилення кадрової роботи в Автономній Республіці Крим» (справа про правові акти Верховної Ради Автономної Республіки Крим) від 27 лютого 2001 року № 1-рп/2001 276

по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений Регламента Верховной Рады Автономной Республики Крым, Положения о Счетной палате Автономной Республики Крым, Положения о порядке управления имуществом, принадлежащим Автономной Республике Крым или переданным ей в управление, утвержденных соответствующими постановлениями Верховной Рады Автономной Республики Крым, и Постановления Верховной Рады Автономной Республики Крым «О мерах по усилению кадровой работы в Автономной Республике Крым» по конституционному представлению Президента Украины (дело о правовых актах Верховной Рады Автономной Республики Крым) от 27 февраля 2001 года № 1-рп/2001 302

18) у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 93 Конституції України (справа про позачерговий розгляд законопроектів) від 28 березня 2001 року № 2-рп/2001 355

по делу об официальном толковании положения части второй статьи 93 Конституции Украины по конституционному представлению Президента Украины (дело о внеочередном рассмотрении законопроектов) от 28 марта 2001 года № 2-рп/2001 359

19) у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» (справа про податки) від 5 квітня 2001 року № 3-рп/2001 363

по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) Закона Украины «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины» по конституционному представлению Президента Украины (дело о налогах) от 5 апреля 2001 года № 3-рп/2001 368

20) у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 39 Конституції України про завчасне сповіщення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування про проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій (справа щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання) від 19 квітня 2001 року № 4-рп/2001	373
по делу об официальном толковании положения части первой статьи 39 Конституции Украины о заблаговременном извещении органов исполнительной власти или органов местного самоуправления о проведении собраний, митингов, походов и демонстраций по конституционному представлению Министерства внутренних дел Украины (дело о заблаговременном извещении о мирных собраниях) от 19 апреля 2001 года № 4-рп/2001	377
21) у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 93 Конституції України, частини першої статті 35 Закону України «Про бюджетну систему України» (справа про зміни до закону про бюджет) від 17 травня 2001 року № 5-рп/2001	381
по делу об официальном толковании положений части первой статьи 93 Конституции Украины, части первой статьи 35 Закона Украины «О бюджетной системе Украины» по конституционному представлению Президента Украины (дело об изменениях в закон о бюджете) от 17 мая 2001 года № 5-рп/2001	384
22) у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзаців третього, четвертого, п'ятого статті 2483 Цивільного процесуального кодексу України та за конституційними зверненнями громадян Будинської Світлани Олександрівни і Ковриги Сергія Володимировича щодо офіційного тлумачення положення абзацу четвертого статті 2483 Цивільного процесуального кодексу України (справа щодо конституційності статті 2483 ЦПК України) від 23 травня 2001 року № 6-рп/2001	388
по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) положений абзацев третьего, четвертого, пятого статьи 2483 Гражданского процессуального кодекса Украины по конституционному представлению Уполномоченного Верховной Рады Украины по правам человека и об официальном толковании положения абзаца четвертого статьи 2483 Гражданского процессуального кодекса Украины по конституционным обращениям граждан Будинской Светланы Александровны и Ковриги Сергея Владимировича (дело о конституционности статьи 2483 ГПК Украины) от 23 мая 2001 года № 6-рп/2001	397
23) у справі за конституційним зверненням відкритого акціонерного товариства «Всеукраїнський Акціонерний Банк» щодо офіційного тлумачення положень пункту 22 частини першої статті 92 Конституції України, частин першої, третьої статті 2, частини першої статті 38 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про відповідальність юридичних осіб) від 30 травня 2001 року № 7-рп/2001	407
по делу об официальном толковании положений пункта 22 части первой статьи 92 Конституции Украины, частей первой, третьей статьи 2, части первой статьи 38 Кодекса Украины об административных правонару-	

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

шениях по конституционному обращению открытого акционерного общества «Всеукраинский Акционерный Банк» (дело об ответственности юридических лиц) от 30 мая 2001 года № 7-рп/2001 415

24) у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України «Про висновки Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України по перевірці фактів порушення прав українських акціонерів відкритого акціонерного товариства «Миколаївцемент» від 18 лютого 1999 року № 441-XIV (справа про доручення Генеральній прокуратурі України) від 14 червня 2001 року № 8-рп/2001 423

по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) Постановления Верховной Рады Украины «О выводах Временной следственной комиссии Верховной Рады Украины по проверке фактов нарушения прав украинских акционеров открытого акционерного общества «Николаевцемент» от 18 февраля 1999 года № 441-XIV по конституционному представлению Президента Украины (дело о поручении Генеральной прокуратуре Украины) от 14 июня 2001 года № 8-рп/2001 429

25) у справі за конституційним поданням 93 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення абзацу другого пункту 2 про визначення стажу наукової роботи «з дати присудження наукового ступеня або присвоєння вченого звання» Постанови Кабінету Міністрів України «Про перелік посад наукових працівників державних наукових установ, організацій та посад науково-педагогічних працівників державних вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації, перебування на яких дає право на одержання пенсії та грошової допомоги при виході на пенсію відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 27 травня 1999 року (справа щодо стажу наукової роботи) від 19 червня 2001 року № 9-рп/2001 435

по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) положения абзаца второго пункта 2 об определении стажа научной работы «с даты присуждения ученой степени или присвоения ученого звания» Постановления Кабинета Министров Украины «О перечне должностей научных работников государственных научных учреждений, организаций и должностей научно-педагогических работников государственных высших учебных заведений III-IV уровней аккредитации, пребывание на которых предоставляет право на получение пенсии и денежной помощи при выходе на пенсию согласно Закону Украины «О научной и научно-технической деятельности» от 27 мая 1999 года по конституционному представлению 93 народных депутатов Украины (дело о стаже научной работы) от 19 июня 2001 года № 9-рп/2001 441

26) у справі за конституційним поданням 62 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень статті 11 Закону України «Про зв'язок» та окремих положень статті 4 Закону України «Про підприємництво» (справа про виплату і доставку пенсій та грошової допомоги) від 20 червня 2001 року № 10-рп/2001 447

по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) отдельных положений статьи 11 Закона Украины «О связи» и отдельных положений статьи 4 Закона Украины «О предпринимательстве» по конституционному представлению 62 народных депутатов Украины (дело о выплате и доставке пенсий и денежной помощи) от 20 июня 2001 года № 10-рп/2001 . . . 452

27) у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо офіційного тлумачення термінів «район» та «район у місті», які застосовуються в пункті 29 частини першої статті 85, частині п'ятій статті 140 Конституції України, і поняття «організація управління районами в містах», яке вживається в частині п'ятій статті 140 Конституції України та в частині першій статті 11 Закону України «Про столицю України – місто-герой Київ», а також щодо офіційного тлумачення положень пункту 13 частини першої статті 92 Конституції України, пункту 41 частини першої статті 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» стосовно повноваження міських рад самостійно вирішувати питання утворення і ліквідації районів у місті (справа про адміністративно-територіальний устрій) від 13 липня 2001 року № 11-рп/2001 488

по делу об официальном толковании терминов «район» и «район в городе», используемых в пункте 29 части первой статьи 85, части пятой статьи 140 Конституции Украины, и понятия «организация управления районами в городах», используемого в части пятой статьи 140 Конституции Украины и в части первой статьи 11 Закона Украины «О столице Украины – городе-герое Киеве», а также об официальном толковании положений пункта 13 части первой статьи 92 Конституции Украины, пункта 41 части первой статьи 26 Закона Украины «О местном самоуправлении в Украине» о полномочии городских советов самостоятельно решать вопрос образования и ликвидации районов в городе по конституционному представлению народных депутатов Украины (дело об административно-территориальном устройстве) от 13 июля 2001 года № 11-рп/2001 495

**ВИСНОВКИ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

1) у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України за результатами всеукраїнського референдуму за народною ініціативою» вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про внесення змін до статей 76, 80, 90, 106 Конституції України) від 27 червня 2000 року № 1-в/2000 123

по делу о даче заключения о соответствии проекта Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины по результатам всеукраинского референдума по народной инициативе» требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины по обращению Верховной Рады Украины (дело о внесении изменений в статьи 76, 80, 90, 106 Конституции Украины) от 27 июня 2000 года № 1-в/2000 129

2) у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України «Про зміни до Конституції України за результатами всеукраїнського референдуму 16.04.2000 року», поданого народними депутатами України, вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про внесення змін до Конституції України за ініціативою народних депутатів України) від 11 липня 2000 року № 2-в/2000 136

по делу о даче заключения о соответствии проекта Закона Украины «Об изменениях в Конституцию Украины по результатам всеукраинского референдума 16.04.2000 года» требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины, представленного народными депутатами Украины, по обращению Верховной Рады Украины (дело о внесении изменений в Конституцию Украины по инициативе народных депутатов Украины) от 11 июля 2000 года № 2-в/2000 145

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

3) у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України» вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про внесення змін до статті 80 Конституції України) від 5 грудня 2000 року № 3-в/2000. 225

    по делу о даче заключения о соответствии проекта Закона Украины «О внесении изменений в статью 80 Конституции Украины» требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины по обращению Верховной Рады Украины (дело о внесении изменений в статью 80 Конституции Украины) от 5 декабря 2000 года № 3-в/2000. 229

4) у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України «Про внесення змін до статті 98 Конституції України» вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про зміни до статті 98 Конституції України) від 21 грудня 2000 року № 4-в/2000. 268

    по делу о даче заключения о соответствии проекта Закона Украины «О внесении изменений в статью 98 Конституции Украины» требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины по обращению Верховной Рады Украины (дело об изменениях в статью 98 Конституции Украины) от 21 декабря 2000 года № 4-в/2000. 272

5) у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (статей 84, 85, 89, 92, 93, 94, 106, 147, 150, 151 та пункту 6 розділу XV Конституції України)» вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про внесення змін до статей 84, 85 та інших Конституції України) від 14 березня 2001 року № 1-в/2001 330

    по делу о даче заключения о соответствии проекта Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины (статьи 84, 85, 89, 92, 93, 94, 106, 147, 150, 151 и пункта 6 раздела XV Конституции Украины)» требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины по обращению Верховной Рады Украины (дело о внесении изменений в статьи 84, 85 и другие Конституции Украины) от 14 марта 2001 года № 1-в/2001 342

6) у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України» вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про внесення змін до статті 81 Конституції України) від 4 липня 2001 року № 2-в/2001. 458

    по делу о даче заключения о соответствии проекта Закона Украины «О внесении изменений в Конституцию Украины» требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины по обращению Верховной Рады Украины (дело о внесении изменений в статью 81 Конституции Украины) от 4 июля 2001 года № 2-в/2001 462

7) у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський Статут) від 11 липня 2001 року № 3-в/2001 466

    по делу о даче заключения о соответствии Римского Устава Международного уголовного суда Конституции Украины по конституционному представлению Президента Украины (дело о Римском Уставе) от 11 июля 2001 года № 3-в/2001 477

Конституційний Суд України

РІШЕННЯ ВИСНОВКИ

Книга III

Юрінком Інтер

Шеф-редактор

В. С. Ковальський,

кандидат юридичних наук

Відповідальний за випуск ***А. В. Довбня***

Відповідальний секретар ***В. М. Зарецька***

Комп'ютерна верстка ***С. Л. Караваєв***

Художнє оформлення ***М. П. Черненко***

Підписано до друку 16.09.2004 р. Формат 60х90/16.
Папір офсетний № 1. Гарн. Таймс. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 24,0. Обл.-вид. арк. 25,32.
Тираж 1500 прим. Зам. № .

Оригінал-макет виготовлено комп'ютерним центром видавництва
«Юрінком Інтер» (свідоцтво про внесення до державного
реєстру видавців серія ДК № 19 від 20.03.2000)
04209, м. Київ-209, вул. Героїв Дніпра, 31-б
Віддруковано на ЗАТ «ВПІОЛ», ДК № 15
03151, м. Київ, вул. Волинська, 60. Зам.
Свідоцтво про внесення до державного реєстру суб'єктів
видавничої справи серія ДК № 787 від 28.01.2001 р.